

Berilo

za

ponavljalne, oziroma za kmetijsko
nadaljevalne šole.

~~S podobo našega svetlega cesarja.~~

Sestavil

Ljudevit Stiasny.

Četrta, neizpremenjena izdaja.

Cena - 5 K - =

Velja vezano 1 kromb 150 vjic in učil
Kr. zaloga šolskih knjig
v Ljubljani

Na Dunaju.

~~V cesarski kraljevi zalogi šolskih knjig.~~

1914.

41993

Šolske knjige, v c. kr. zalogi šolskih knjig na svetlo dane, se
smejo prodajati **samo** po ceni, ki je povedana na čelni strani.

Pridržujejo se vse pravice.

I. B o g.

Molitev je prva tolažba srca,
brez nje blagoslova Bog nikdar ne da.
Kdor dela veselo in moli rad vmes,
dobi blagoslova obilo z nebes.

A. Pin.

1. Gospodov dan.

Kako je pokojna
vsa vas in ravan!
Ta mir je slovesen:
Gospodov je dan.

Na vzhodu se sveti,
vijola dehti,
čebela se zbuja,
škrjanček žgoli.

Pa zvon se zamaje,
zapoje na glas,
kako oživi se
ravnina in vas!

Kako nas prijazno
zvon vabi glasan:
Molite, molite,
Gospodov je dan!

Fr. Krek.

2. Češčenje Matere Božje — naš narodni ponos.

Dopolnjen je bil napovedani čas. Višji angel Gabriel je naznanil presveti Devici v Nazaretu, da bode mati Sinu Božjega. Vsa presenečena je presveta Devica vzkliknila v prekrasni hvalnici: „Moja duša poveljuje Gospoda, ker velike reči mi je storil On, ki je mogočno njegovo ime. Glej, odslej me bodo slavili vsi narodi!“

Cerkvena zgodovina nam izpričuje, da se je popolnoma izpolnilo in se še izpolnjuje po vesoljnem svetu to Marijino pre-

rokovanje. Kjerkoli časte narodi Jezusa Kristusa, vsepovsod
10 preslavljaajo tudi njegovo brezmadežno mater Marijo. Stala je
takorekoč pri zibeli katoliške cerkve, ker je bila prvi binkoštni
praznik navzočna, ko so po prihodu sv. Duha pod načelnštvom
sv. Petra javno zasnovali Božje kraljestvo na zemlji. Kako
srečni so bili prvi kristjani, da so imeli sv. Marijo med seboj,
15 v svoji družbi! Ž njimi je bila pri službi božji, pri molitvah in
bogoljubnih shodih; bila jim je učiteljica in svetovalka z besedo
in zgledom ter tolažnica v najhujših stiskah. Tista, ki jo je
predzadnji papež Leon XIII. ukazal v lavretanskih litanijah
častiti in prositi z naslovom „Mati dobrega sveta“, je bila že
20 v zemeljskem življenju apostolom in vernikom svetovalka, to-
lažnica in pomočnica. Pa njena mogočna pomoč ni prenehala,
ko se je z dušo in telesom preselila v rajsko veličastvo. Tudi
v katakombah so prvi kristjani Marijo častili in ž njeno po-
močjo zmagovali v najhujših bojih. Med drugimi slikami se je
25 namreč v tem podzemeljskem svetišču našla tudi podoba Ma-
tere Božje.

In kakor v začetku pri prvih kristjanih, tako se je tudi
pozneje godilo. Pri vseh narodih, ki so se pokristjanili, se je
s krščanstvom širila tudi slava Marijina.

30 Še posebno se goreče češčenje Matere Božje razodeva med
Slovenci. Slovenec je že po svoji naravi bolj mehkega in rahlo-
čutnega srca. Z veseljem posluša Marijine govore in rad čita
knjige o Marijini slavi; Marijine molitve se posebno prilegajo
njegovemu pobožnemu srcu in Marijine mile pesmi posebno uga-
35 jajo njegovemu jasno donečemu grlu.

Pa tudi naša zgodovina je taka, da nas je takorekoč pri-
morala pri mogočni Kraljici iskati pomoči. Turek, zakleti so-
vražnik svete krščanske vere, je bil naš prenevarni sosed. Kadar
je besni sovražnik napadel naše cesarstvo, smo bili najprej in
40 najbolj zadeti ravno mi. Pa kolikrat nas je Marija obvarovala
njegovih ljutih napadov ali pa Avstriji naklonila zmago! Saj
se je v vseh glavnejših bitkah, v katerih so kristjani prema-
gali krutega Turka, pripisovala zmaga Marijini priprošnji.
Hrabri zmagovalec v bitki pri Lepantu l. 1571. je na rožno-
45 vensko nedeljo uničil turško pomorsko moč, Evgen Savojski je

pri Petervardinu l. 1716. premagal Turke na praznik Marije Snežnice in leto pozneje pri Belgradu na praznik Marijinega vnebovzetja. Pri Belgradu so bili Turki tudi že premagani l. 1546., kjer se je posebno odlikoval frančiškan sv. Janez Kapistran. Zaradi te zmage se je pozneje pričelo opoldansko zvonjenje. Najbolj pa je v spominu nenadna slavna zmaga krščanstva pri Dunaju l. 1683. Vse je trepetalo, ko se je veliki vezir Kara Mustafa z veliko vojsko (300.000 mož) bližal Dunaju. Hrabro in spretno so se sicer borili oblegani Dunajčanje, a vse bi bilo izgubljeno, ko bi ne bili v pravem času na pomoč pribiteli poljski kralj Sobieski in njegovi zavezniki. V jutro odločilne bitke je Sobieski stregel pri sv. maši. S Karlom Lotarinškim sta bila pri sv. obhajilu. Zvečer ob 6. uri se je odločila zmaga. Neizmerno je bilo veselje kristjanov, ogromen je bil plen v turškem taboru. V avguštinski cerkvi je bila zahvalna služba Božja; mnogi so se od veselja jokali in pri izhodu Sobieskemu poljubljali čevlje in plašč. Papež Inocencij je ugodil čuvstvu in prepričanju vseh dobro mislečih, ker je v spomin in zahvalo uvedel praznik Marijinega imena.

Gotovo pa so bili takih zmag še najbolj veseli naši bogoljubni predniki. Klečé, s povzdignjenimi rokami ter s solzami veselja in hvaležnosti so se zahvaljevali Mariji, nebeški Kraljici. In po vsaki zmagi jim je nanovo zažarela in vzplamtela v pobožnem srcu ljubezen do mogočne pomočnice.

Pa še neko drugo nesrečo je Marijina pomoč odvrnila od nas. Lutrov nauk je pretil tudi naš narod zapresti v svoje zmote. Že je bilo tudi pri nas precejšnje število odpadnikov in nevarnost nemajhna. Pa Mariji se moramo posebej zahvaliti, da je ostala naša dežela s tako pičlo izjemo vsa katoliška, da je le kakih sedemdeset let begalo protestantovstvo naše prednike. Zoper oznanjevalce novih verskih naukov je odločno nastopil Ferdinand I. (kot cesar Ferdinand II.). A preden je storil ta odločilni korak, je šel na božjo pot v Loreto, in tu je pred Marijinem oltarjem obljubil, da bo svoje dedne dežele očistil novih verskih naukov in jih povrnil katoliški veri, naj stane karkoli. To obljubo je pozneje kot cesar še z ozirom na druge sosednje dežele ponovil v slavni romarski cerkvi Maria Zell na

Štajerskem. V tem prepričanju o Marijini pomoči nas potrjujejo še mnoge druge okoliščine, n. pr. da se je češčenje Matere Božje posebno povzdignilo v oni dobi. Na Sveti gori je bila pozidana Marijina romarska cerkev l. 1562. in v. Novi Štifti pri Gornjem gradu na Štajerskem l. 1565. Škof Hren pa je zasnoval l. 1605. v. ljubljanski škofiji prvo Marijino družbo.

Torej že hvaležnost zahteva, da je naš narod posebno vdan nebeški Kraljici. In v tem se res odlikuje, da smemo češčenje Matere Božje po pravici imenovati narodno pobožnost in svoj narodni ponos.

A. Kržič.

3. Angeli so zaplakali.

Angeli so šli po svetu

in iskali so tesarja

in prosili so tesarja:

5 „Dej, za božjo voljo, stóri
zibko Sinu Božjemu!“ —

„Če bom znal?“ tesar je dvomil:

„Kdaj že nisem tesal zibke!“

Pa je tesal in iztesal

jasli Sinu Božjemu.

10 Sin je rasel, modro zrasel.

In enajstkrat tretje leto

angelom je vse potožil:

— „Moja duša je do smrti
žalostna, oj, žalostna!“ —

15 Angeli so šli po svetu

in iskali so tesarja:

in prosili so tesarja

„Dej, za božjo voljo, stóri
krsto Sinu Božjemu.“ —

„Če bom znal?“ tesar je dvomil:

„Kdaj že nisem tesal krste!“

Pa je tesal in iztesal
križ za Sina Božjega.

Angeli so zaplakali
in v nebesa priplakali.

Večni Bog jih je tolažil:

„O, nikarte se solziti,
moralo tako je priti,
zlati moji angelci!“ —

Silvin Sardenko.

4. O nevihti.

Od vzhoda do zahoda, od juga do severa se je razprostrl mrak jeze božje. Polno je je vse nebo, vsa zemlja drhti pod njo.

Glej, tudi mi stojimo trepetajoči pred grozečim Tvojim obličjem, vsemogočni Bog. Tudi mi drhtimo pred uničujočimi žarki razvnetega Tvojega očesa; v prah se grudimo ob grmeči 5 Tvoji govorici.

Ali nas uniči Tvoja roka v velikem in pravičnem srdu, o Gospod?

Smrtno tesno je našim srcem in plašnim našim dušam. Zakaj, ali je ostala kdaj bilka, kjer je kosila Tvoja roka? Ali 10 je našel kdo kak ostanek, ko si otresal Ti grozde s trte življenja, da jih vžmeš v stiskalnici Svoje jeze?

Če govoriš Ti, kdo naj odgovarja? Ko se srdiš, kdo naj obstoji pred bliskom Tvojega srda? Če uničuješ Ti, kdo naj oživlja? 15

A spomni se, o Gospod, prosimo v ponižnosti, da smo delo Tvojih rok, Tvoje ljudstvo, Tvoji otroci. Ali zmelje lončar z enim mahom v prah delo svojih rok? Ali pozabi mati svoje dete, vzgojeno v iskreni ljubezni?

In če bi pozabila mati, Ti, o Gospod, ne pozabiš! Sam si 20 rekel in prisegel, da ne pozabiš.

Zato se usmili! Zaradi Sebe, neskončno Resnični in Zvesti, ne zaradi nas, nevrednih!

V Tvojo čast bo to usmiljenje, neskončno Usmiljeni! Nam bo
25 v svarilo in v živ vir hvaležnosti in ljubezni. Nedolžne oči naših malih poglej, angelov, tako bližnjih očetovskemu Tvojemu sreč. Poglej, kako se ozirajo v grozeče Tvoje obličje plašni in proseči: Prizanesi!“

Čuj, nedolžne slavlilke Tvoje, ptice-pevke se ne oglašajo.
30 Skrile so se pred bliskom Tvoje jeze v svoje tesne domove v najgostejšem grmovju. Od tam prosijo plašno in drhteče:

„Prizanesi!“

Glej, na njivi šumi pšenica in čaka srpa. Iz ljubezni hrepeni po smrti, da ohrani življenje ljudem, Tvojim otrokom. Iz
35 ljubezni šumi in prosi:

„Prizanesi!“

Na Svoje oltarje se ozri, o Gospod! Čakajo daritve velikemu Tvojemu imenu na čast — kruha in vina. V tem samem pričakovanju kličejo tudi oni:

40 „Prizanesi!“

Res, Ti si neskončno svet, mi pa smo Te žalili! Ti si neskončno pravičen, a smo Te zasmehovali! Zato priznavamo skrušeni:

„Pravico imaš: Udari!“

45 A Ti si tudi neskončno prizanesljiv. Mi pa smo tako slabi in revni. Zato vpijemo iz globočine k Tebi in prosimo z velikim zaupanjem:

„Usmili se! Prizanesi, prizanesi!“

Ksaver Meško.

5. Materi.

Žalostinko zvon mrličem poje,
davne smrti me spominja tvoje,
moja mati!

5 Ali naj zdihujem ali molim,
da srce si žalostno utolim,
mila mati?

Ali naj ti razsvetlim gomilo,
nanjo cvetja položim obilo,
ljuba mati?

Oh, vse cvetje zate nima duha 10
in za tožbe moje vsa si gluha,
draga mati!

In svečava vrhu groba bleda
ne odpre ti vekomaj pogleda,
sladka mati! 15

Vse je nično, naj storim karkoli,
le molitev mi duha utoli,
zlata mati!

Smrtni angel, ki te je poljubil,
ni takrat življenja sam izgubil, 20
rajna mati!

On v posodi zlati danes nosi
do nebes, kar moja duša prosi
zate, mati!

Bog, ki vsako delo plača verno 25
plačaj ti ljubezen neizmerno,
blaga mati!

Ondi večno srečo ti prisodi,
ki zaman si je iskala todi,
vboga mati! 30

A. Medved.

6. Četrta zapoved.

„Spoštuj očeta in mater, da boš dolgo
živel in ti bo dobro na zemlji! —

Pravzaprav je skoraj sramotno za nas, da se nam je morala dolžnost, ki je po sebi umevna, zabičiti s posebno zapovedjo. Toda Bog je hotel prav s tem, da je to zapoved še celo neštetokrat ponovil, posebej pokazati, kako velike važnosti je ljubezen in pokorščina do staršev in kako grda je nehvaležnost, a če se kdo zoper starše pregreši.

Starši so za Bogom največji dobrotniki. Izmed vseh stvari pride človek skoraj najbolj slaboten in nezmožen na svet. Le požrtvovalnosti svojih staršev se imaš zahvaliti, da si se ohranil in okrepiš. Da, treba je bilo brezmejne ljubezni tvoje matere, ki se je trudila zate noč in dan, ljubezni, ki se z denarjem ne da kupiti in ne poplačati. Tvoje solze so ji trgale srce, bila je srečna le takrat, ko ti je na ustnicah zaigral blagodejen smeh. Oče tvoj pa se je v potu svojega obraza trudil in pehal, da ti je preskrbel gorko posteljco, da ti ni manjkalo potrebnega živeža. Kolikrat je morda sam trpel lakoto, kolikrat si je pritrgal kak grižljaj, samo da bi bil ti preskrbljen! Kolikrat mu je skrb zate in za tvojo srečo pregnala spanje v poznih nočnih urah! Ako si bil bolan, o, potem so starši podvojili svojo skrb zate. Zdaj si še mlad ter ne moreš še prav ceniti velikih dobrot, ki so ti jih starši izkazali. Toliko si se pa že večkrat uveril, da človek vsako stvar bolj z veseljem stori, če ve, da bo prejel za to kako plačilo. Tudi to človeško lastnost je Bog vpošteval, ko nas je z zapovedjo opomnil važnih dolžnosti, ki jih imamo do staršev. Obljubil nam je zato dolgo in srečno življenje.

„Otroku, ki starše ljubi, spoštuje,
Bog srečno obilno in blagor daruje!“

In res! Dobrim, poslušnim otrokom se godi navadno že tu na zemlji prav dobro. Velika sreča je že to, da so pozneje sami dobri in skrbni starši, ki vzgajajo zopet zvesto svoje ljube otroke.

Spoštuj torej očeta in mater in Bog ti bo to tvojo ljubezen bogato povrnil že tukaj, še bolj pa v večnosti.

Iz Sv. pisma ti je gotovo znano, kako je Bog sam kaznoval nepokorna sinova Helijevega in kakšna kazen je zadela Kama in Absalona.

Znano reklo: „S kakršno mero boš meril, s tako bodo tebi merili“ ima tudi tukaj svojo popolno veljavo. Otroci, ki so se pregrešili zoper svoje starše, so morali pretrpeti skoraj vedno mnogo križev od svojih potomcev.

„Vsak je svoje sreče kovač“, pravi pregovor. Bodi torej tudi ti kovač svoje sreče, ki si jo zagotoviš zlasti z ljubeznijo in s pokorščino do staršev.

A. Čadež.

7. Najlepše rože.

Tam v gredici, tam v gredici
lilije sadi dekletce,
tam na veji, tam na veji
ji prepeva drobna ptička.

Pa jo vpraša deklica: 5
„Oj, povej mi, drobna ptička,
ti si bila že na jugu,
tam na rajskih južnih vrtih.
Oj, povej mi, oj, povej mi,
če si videla kje rože 10
lepše, kot so lilije!“

Pa odprla drobna ptička,
je odprla drobni kljunček
in zapela je tako:

„Videla res nisem lepših 15
rož, kot lilije so čiste,
lilije srebrnobeke,
vendar pa poznam še lepše
rože kot so lilije.“

„Oj, povej mi, drobna ptička, 20
oj, katere rože lepše
so kot bele lilije?
Pa njih seme bom kupila,
jih v gredico zasadila,
negovala pridno jih! 25

„Rože te so čista srca,
čiste duše brez strasti.“
To je rekla drobna ptička
pa zletela je čez vrt.

8. Pod svetovno kupolo.

Prelepo pomladno jutro je bilo. Mogočna vodometa na trgu sv. Petra v Rimu sta ponosno šumela in orjaško brizgala proti jasnemu nebu ogromne curke vode, ki se je razpršavala v solnčnem svitu v blesteče kapljice in kot bela meglica močila in hladila daleč naokrog kameniti tlak. Tistega jutra se mi je zdelo vršenje vode svečano, nedeljsko.

Pred cerkvenimi stopnicami, ki se zložno dvigajo s trga in vodijo k veličastni cerkvi sv. Petra, je stal tesno vojaški oddelek. Vse ulice, ki vodijo proti cerkvi, so kar izlivale trume ljudstva. Vsak je hitel in podvihal korake, z lic je sijalo nepopisno hrepenenje in vkljub množicam ni bilo čuti mnogo govorenja in krika. Brezkončna reka ljudstva je izginjala — val za valom — pod mogočnim stebrovjem v cerkev sv. Petra.

Prav blizu groba sv. Petra pod kupolo sem stal. Nad menoj velikanski obok, podoba vesoljstva, po oboku krasne, mogočne slike, po stenah okraski, sohe — vse najlepši marmor — vse velikansko —, a vkljub temu tako lepo ubrano, da se niti ne zavedaš velikosti orjakov, ki te gledajo z oltarjev in sten.

V cerkvi je skrivnostno vršalo. Več nego eno uro sem že stal, reka narodov je valovila brez konca in kraja nove trume v cerkev. Vsi jeziki Evrope so tu šepetali. Bela obleka Slovakov in Slovakinj se je stikala z narodno nošo Kranjcev. Italijani so ostali med Nemci, širokopleči Jugoslovani so bili pomešani med Ogri, preprosti Španci so kazali s kretnjo, da so doma iz dežele plemičev in se družili finim Francozom. Vsa Evropa od severa do juga je bila edina, edina v koprnenju in čakanju tistega, ki je edini in pravi pastir narodov, pravi naslednik Kristusov.

Ko smo stali in čakali tisoči in tisoči pod obokom, so zašumele kočije s trga. Pripeljali so se velmožje, odličnjaki po stanu, knezi cerkveni in posvetni, učenjaki, bogataši, plemenite gospe in gospodične. Pred nami so se razvijali prizori, kot bi se bile hipoma odprle palače in dvori vse Evrope. Zveneale so ostroge ogrskih velikašev, zvenčala je rahlo sablja generala,

svetile so se zlate verižice prelatov, škofov in drugih dostojanstvenikov, šumela je črna svila plemenitih gospá in gospodičen, tuintam je zažarel briljant v črnih laseh. Vzvišeni oddelki v cerkvi so se napolnili. Vsi evropski narodi, vsi stanovi, učnost in preprostost, siromaštvo in bogastvo, plemiči in ratarji, 40 gospodje in sluge — vsi smo bili eno. Tu sem gledal uresničeno zadnjevečerno molitev Gospodovo: „Da bi bili vsi eno!“

Dve uri je prihajala neprenehoma četa za četo v cerkev. Bilo nas je do petdeset tisoč.

Tedaj se zapro vrata. Nad vso to velikansko množico počiva 45 nekaj neizrecnega, nekaj skrivnostnega. Bili smo kakor morje, ki pričakuje nenavadnega dogodka — viharja, orkana.

Nobeno lice ni bilo malomarno, nobeno trudno, in brezizrazno. Vse je bilo napeto, nestrpno, koprneče. Srca so nam utripala hitreje, oči so žarele in iskale nekoga, ki so ga želele 50 videti, a njega ni bilo. Bučno valovanje, šum in govor, vse je potihnilo. Bil je trenutek, ki v človeku napne vsak živec, ki mu vzame vse pomisleke in rodi edino sodbo: „Da, zares, vesoljna si!“

Nenadoma se pojavi nekak nemir, šepet med ljudstvom. 55 Glave se dvigajo, oči napenjajo.

Prišel je sloveči sikstinski pevski zbor ter se razvrstil okrog oltarja nad grobom sv. Petra. To je že razburilo množico, da je bilo čakanje še bolj nestrpno. Papeževi vojaki s sulicami in odeti v slikovito obleko so se mirno postavili na določena 60 mesta — jasno znamenje, da se ima vsak trenutek prikazati veliki papeš Leon XIII.

Tedaj je zagrmelo po cerkvi. Tisoč in tisoč grl je hkrati klicalo navdušene pozdrave prihajajočemu poglavarju katoliške 65 cerkve. Kar nas je bilo pod kupolo, nismo še videli, kaj se godi. Tu je bil še molk kakor pri velikanskem zboru, ki upira oči v pevovodjo in čaka prvega udarca, da zapoje mogočno pesem. Stopali smo na prste. In zagledal sem ga.

Dobro vem, da mi je mraz izpreletel vse telo, da sem se tresel od razburjenosti in navdušenja, ko sem videl še daleč 70 sredi cerkve belo podobo, ki je rahlo plavala nad občinstvom.

Zazdelo se mi je, da prihaja duh, mogočen duh z onega sveta, pred katerim hočeš, nočeš, moraš kloniti z glavo.

Nisem še razločil obraza, ne dvignjene desnice, ki je blago-
75 slavljala trume. In ko se je bližal sredini cerkve, tedaj je nastal nepopisen prizor navdušenja, spoštovanja, ljubezni in brezmejne vdanosti. Kakor veliko razburkano morje je donelo pod svodom. Vsi evropski jeziki so klicali v bučnih glasovih „Slava, živel, Leon XIII!“, da se je tresel zrak in so drgetala
80 stekla v oknih. Nepregledno jezero rok je vihtelo robce, mahalo s klobuki, tleskalo z rokami.

Prinesli so papeža prav pod kupolo. Kakor je bilo velikansko navdušenje, krik in nemir, tako je zavladala brez ukaza in povelja sedaj mahoma največja tihota. Leon je dvignil pred
85 oltarjem vele roke in s krepkim glasom blagoslavljal vse navzočne narode. Istinito veliki duhovnik! Toliko tisočev je klečalo in bilo srečnih, da jih blagoslavlja devetdesetletni starček! Ne, ne, to ni spoštovanje do starčka, temveč to je ona večna, nadnaravna moč cerkve Kristusove, vera in v tisočletjih kot
90 v ognju izkušena zavest in prepričanje, da ne verujemo praznim bajkam. Ta nadnaravna sila je upognila kolena, ta je lila tista sveta čuvstva v srca, ki jih umeje otrok in starček, prostak in veleum, a jih ne rodi noben kraljevski dvor, nobena veselica; njih dom je pri njem, ki je rekel: „Jaz sem luč sveta!“

Po blagoslovu so se papežu poklonili zastopniki raznih
95 starodavnih družb. Medtem se je popevalo po cerkvi. Vrstile so se nemške, laške, francoske, belgijske, ogrske in slovenske pesmi. Prvič se je takrat glasil pod kupolo sv. Petra slovenski zbor, prvič se zavestno uvrstil med druge; a ne samo to, pel
100 je celo najbolje izmed vseh. Vse je izpraševalo, kdo so ti ljudje, a odgovora menda niso dobili pravega. In če se jim je reklo, da smo Slovenci, zmigavali so z rameni, ker še nikdar niso čuli o tem narodu.

Po končani svečanosti je zasedel Leon XIII. zopet prestol,
105 ki so ga dvignili nosilci, da ga poneso nazaj v Vatikan. Ponavljale so se prejšnje burne častitve, navdušenje je bilo še večje, a vendar je stiskala naša srca tesnoba. Prej snidenje, sedaj že ločitev. Počasi so stopali nosilci mimo nas, Leon XIII. se je

dvigal na stolu, blagoslavljal nas in se poslavljal — morda od vseh za vselej na svetu. Kaka čuvstva! Viharno pozdravljanje 110 se mi je zdelo kakor jek neskončno ranjenega srca, ki mora zapustiti najdražje, skoro gotovo za vselej. To je bil vzdih veseljstva, porojen v srcih, kipečih vroče ljubezni.

Polagoma se je oddaljevala bela podoba. Še nekaj bučnih valov v pozdrav, še toliko in toliko vzklikov, in Leon je izginil 115 v vatikansko zidovje.

Množice so hitele iz cerkve. Na velikanskem, najmogočnejšem trgu vse zemlje se je zibalo jezero narodov. Na prazno cerkev so gledale iz kupole v jasnem poldanskem svitu mogočne črke besed Proroka ustanovitelja cerkve: „Peklenska vrata je ne 120 bodo premagala!“

Fr. Finžgar.

II. Na različnih potih življenja.

Življenje nas uči
nalog nam daje ono mnogo;
a red pod vsako nam nalogo,
zapiše — glas vesti.

A. Medved.

9. Življenje ni praznik.

Cvetočega lica, cvetočih še let
zdaj prve korake namerjaš med svet;
nastlali na stezo so pisan ti cvet.

5 In tebe — pač moti te cvetje na poti —
to obče veselje se tudi poloti!

Ne čutiš — naj srca ne vara te čut! —
da vhod le v življenje je s cvetjem posut?

10 Ne slutiš, da cvetje, na stezo nastlano,
le trnje zakriva, da zvene ti rano?
Priatelj, ne bodeš za zlo pač mi vzal
resnobne besede na praznik vesel:

Ni praznik, predragi mi, naše življenje,
življenje naj bode ti delaven dan!

15 Od zore do mraka rosán in potán,
ti lajšaj in slajšaj človeško trpljenje!

Ne plaši se znoja, ne straši se boja;
saj moško dejanje krepčuje moža,
a pokoj mu zdrave moči pokonča;
dejanje ti ljubi, a boj se pokoja!

Dolžan ni samo, kar veleva mu stan,
kar more, to mož je storiti dolžan.
Na delo tedaj, ker resnobni so dnovi,
a delo in trud ti nebo blagoslovi!

S. Gregortič.

10. Mravlji.

Zvečer sta se sešli mravlji tovarišici v mravljišču.

„Joj, kako sem zdelana,“ reče prva, „ves božji dan sem prevlačevala košček sladkorja, pa ga nisem mogla spraviti do doma; na sredi poti sem ga morala pustiti.“

„A tako, misliš drobtinice sladkorja, ki ga je razsula neka deklica tam na cesti? Pa kako je to, saj je bilo polno majhnih kosov tam“

„Polno, ali lotila sem se največjega.“

„Brezumnica!“ reče druga. „Vidiš, jaz pa sem nosila le manjše kosce. Le pojdi gledat, kakšen kup jih je! Seveda, ti hočeš vse naenkrat. No, pa imaš. Boš vsaj vedela za drugič!“

Dragotin Kette.

11. O, domovina, ti si kakor zdravje!

Petnajst let in dalje ni videl Juraj domovine.

Dečko krepak in zdrav, dela in sreče željan, se je napotil v svet. Dela je našel, sreče ne veliko. Pleča so mu bila široka, pa je nosil breme, kakor mu ga je Bog dodelil.

Komaj se je še dobro ogledal tod in ondod, je stopil v novo tvornico kraj velikega mesta ter je ostal tam petnajst let in dalje. Zjutraj, ko se je danilo, je šel v tvornico; zvečer, ko se je mračilo, je šel iz tvornice; belega dne ni videl. In vselej, kadar se je vračal iz tvornice, je bilo njegovo telo za troje kapelj krvi siromašnejše: eno kapljo so popili silni stroji, druga kaplja se je izgubila v črnem prahu, tretja se je raztopila v žganju.

Nekoč, ko je Juraj baš vzdignil roko, da bi si obrisal z rokavom pot s čela, so nenadoma zaplesali stroji pred njim,

15 kakor da so oživali, tudi on sam se je zavrtel v kolobaru, in ko je pokleknil na tla, se je izlila iz njegovih ust črna kri.

„Kaj se je zgodilo?“ je vprašal tovariša. „Konec je, prijatelj, konec!“ je odgovoril tovariš. „Kmalu, zdi se mi, boš počival!“

20 „Kako — počival?“

„E prijatelj, petnajst let in po troje kapelj na dan, po tri kaplje krvi . . . ni šala! Tudi jaz pojdem za teboj, vsi pojdemo — kdo bi se cemeril? Delal si, dodelal — pa umri!“

25 „Če je treba umreti, bom slušal!“ je rekel Juraj in je šel in se ni več vrnil v tvornico.

Dokler je delal, ni čutil in ni pomislil, kako je vrela iz telesa mlada moč v zmerom tanjšem curku. Zdaj je sedel brezdelen na postelji, pa je bil ves truden in je spoznal, da je izžet in nadložen starec. In hudo se mu je storilo pri srcu.

30 „Glej, Juraj!“ je pomislil. „Tako si delal petnajst let in dalje, nisi videl belega dne, ne užil veselja; zate ni bilo praznika, jama izkopana bo tvoj praznik in tvoj počitek!“

Tisti večer je slišal, kako so iz dalje, iz domovine za-
bučale šume.

35 „V pomladnem viharju me pozdravljajo!“ ga je izpreletelo vse do srca.

In je takoj povezal culo in se je napravil na pot. Dolga je bila pot, tri dežele je premeril črni železniški voz. Ko se je belilo tretje jutro, je zadel Juraj culo preko rame in je stopil

40 iz voza.

Komaj se je doteknila noga rodne zemlje, je vzkipelo v njem in zaigralo kakor mlado življenje.

45 „Petnajst let in dalje te niso gledale moje osirotele oči, majka! . . . Pozdravljeno, ti polje neizmerno, blagodišeče . . . pozdravljena, ponosna šuma, do neba pojoča . . . in od srca pozdravljen, moj rodni kraj, ki se beliš na zelenem brdu!“

Kje bolezen? Kje utrujenost? Ogenj se je povrnil v oči, moč je vzkipela v prsih.

50 „Blagoslovljena, zahvaljena, majka domovina . . . ti rod-
nica, usmiljena preporodnica!“

Z veselimi koraki je stopal v brdo. Na klancu mu je prišel naproti sosed, mlad fant nekoč, zdaj mož brkat in mrk.

„He, Jovo!“ je vzkliknil Juraj.

Sosed je molčal.

„Kaj me ne poznaš več? Juraj sem!“

55

„Juraj? Kateri Juraj?“

„Petnajst let in dalje . . .“

„Glej, tisti Juraj! . . . Hudo si se izpremenil, bolan si in suh; rodna mati ne bi te spoznala!“

Juraju je segla žalost v srce.

60

Pod selom je srečal drugega soseda; tudi drugi sosed ga ni spoznal.

„Tisti Juraj, praviš? Pa čemu se vračaš zdaj, Juraj, iz nemških dežel?“

„Da bi umrl v domovini.“

65

„Ali si veliko prislužil tam?“

„Bolezen sem prislužil.“

„Baš dovolj za smrt . . . Kako boš živel, ko nimaš ne kože ne polja, že kmalu ne rok?“

Juraj je povесil glavo.

70

„E, pa kako! . . .“

„Nemški deželi si dal življenje, domu pa si prinesel smrt, Juraj!“

Žalosten je šel Juraj dalje.

„Kam bi?“ je pomislil. „V šumo pojdem, med tujce in žganjarje . . . tudi sam tujec v domovini in skrunož njen!“

Srečal je tretjega soseda in povесil glavo pred njim, še preden ga je ogovoril.

„Pa kam zdaj, Juraj?“ je vprašal sosed. „Siromaki smo in težko je hraniti človeka, ki je v tuji deželi potrosil mladost!“

80

„V šumo pojdem!“

„Kako, v šumo? Saj komaj stojiš pred menoj, kakšen si! Ne, v šumo ne pojdeš, niti na polje, temveč na gorko slamo!“

Juraju se je zdelo, da nosi kamen na hrbtu. Truden je bil in sedel je kraj poti na culo, da bi počival.

85

Pobral je s poti grudo prsti in jo je pobožal z dlanjo kakor lice otroku.

„Zemljica, majka!“

90 Solza je padla na grudo; takrat je bil Jurajev obraz vel in mrtvaški kakor obraz starca, sedečega pred jamo, zanj izkopano.

„Tako je, Juraj: ne bomo ti kratili gorke slame, tudi kruha ne; in tudi ti ne bomo očitali, Juraj, da ne žanješ, kjer si sejal Pozdravljen nam!“

95 Juraj je vstal.

„Ljudje božji, bratje, domovino sem imel in zdravje; ko sem oboje izgubil, so izpregledale moje oči in so videle, da sem imel zdravje in domovino . . . Pokažite mi, bratje, kje je jama, zame izkopana!“

100 Truden je bil in je legel v hlev na gorko slamo in je zaspal in se ni več predramil

Ivan Cankar.

12. Žalost na potovanju.

Pride žalost do potočka;
naj li vanj se potopi?
Kaj potočku hoče žalost!
Ves vesel naprej hiti.

Žvižga kos, prepeva slavec:
zlatih strun je pesem to.
Žalosti ni tamkaj mesta,
kjer prepevajo tako.

Ličeca kot mak rdeča,
smeh vesel na njih vsak čas;
kdo si malček-debelušček?
„Jakec sem Martinkov jaz!“

Morda v srčecu prečistem
tvojem je prostorček skrit,
da bi vanj se naselila?
Žalost, pojdi se solit!

Kmetič vstaja v rani uri,
truden v mraku lega spat,
v radost dá pomlad mu cvetja,
a jesen v plačilo sad.

Delo je uspeh rodilo,
naj pokoj ga pomladi.
Koder vlada tiha sreča,
žalosti nikoli ni.

Ali ni nikjer nikogar,
da bi vase jo sprejel?
Žalost, ah, kaj bo iz tega,
ves je svet lep in vesel!

Pa je mati tam živela,
živel sin nepridiprav,
kvartopirec in pijanček,
samoljuben, svojeglav.

Nič mu ni ukazovala,
milo ga prosila je —
glasneje pa kot beseda
solza govorila je.

Vse je bilo brez uspeha,
pot je šla čimbolj navzdol,
in srce je krvavelo.
Kaj je še bridkejša bol?

Žalost težka je dospela,
da v srce se potopi,
pa je v srcu tam ostala
tja do konca tožnih dni.

E. Gangl.

13. Sin in mati.

Na desnem bregu Save je stala vasica. Nočna tihota je kraljevala nad hišami; le tuptatam se je posvetila skoz okence lučca — gotovo znamenje, da še ne spe vsi. Pa kdo bi pač mirno spal v takih časih, ko si ni bil nihče v svesti, ali ne
5 planejo zdajinzdaj divje čete nanj, mu poberejo vse in pusté le golo življenje! Francozi so namreč gospodarili in se šopirili po kranjski deželi; le na Gorenjskem, na levem bregu Save, je bilo še nekaj avstrijskih čet.

Tam čez polje stopa človek v mesečni svetlobi proti levemu
10 bregu šumeče Save. Zdaj gre, zdaj spet postoji in pazljivo poslušša. Bel plašč in svetla čelada na glavi ga razodevata za avstrijskega konjika. Dospel je na breg. Pazljivo se ogledujoč, stopi med košato drevje, vrže plašč in čelado pod bližnji grm, odpaše sabljo in stopi tik vode. Zdaj pripodi veter teman oblak
15 po nebu, svetla luna se skrije, v tem hipu pa se mož prekriža in pljuskne v vodo. Voda zašumi, in valovi ga zagrnejo, pa le za trenutek. Kmalu se pokaže nad vodo; z močnimi rokami čvrsto razganja valove in brž je onkraj Save.

Dospevši na suho, stopa varno in pazljivo proti neki hišici.
20 Luč še brli skoz okence. Vojak pogleda skoz okno, in nebeška radost se mu zasveti na obrazu. V izbi je ugledal še živo — preljubo mamico.

Samo mamica mu je še živelá na svetu; očeta so mu bili že davno pokopali, in tudi sestrico mu je bila že pobrala nemila
25 smrt. Še enkrat mora videti, še enkrat objeti predrago mamko; zakaj že drugi dan se ima pomekniti avstrijska vojska nazaj na Štajersko! Ta želja ga je privedla po tako nevarni poti v domačo hišo.

Lahno potrka na okence in kmalu zasliši materin glas:
30 „Kdo je zunaj?“

Sin veselo odgovori: „Jaz sem, jaz, le urno odprite!“

Vrąta se odpro. „Jezus, Marija! Ali si ti, Janez? Moj Bog, kakšen pa si? Saj vse curlja od tebe! Tako govori starka in objema sina, ki si ga je mislila že davno mrtvega.

Ne bom popisoval veselja materinega, ne sinove radosti; 35
ne bom pravil, kako pazljivo je poslušal mladi junak mater,
pripovedujočo, kako hudo gospodari sovražnik po deželi in ko-
liko morajo pretrpeti; tudi ne bom omenjal, kako se je čudila
stara mamka, ko ji je popisoval sin nevarno pot, po kateri je
prišel do nje. Ura je minila kakor trenutek. Sin se je moral 40
ločiti. Še enkrat se objameta, še enkrat poljubi vojak mamico
in se poslovi — morebiti za vselej.

Tudi zdaj mu ne kaže, da bi se vrnil po drugi poti kakor
čez Savo. Mati sicer brani, pa kaj se hoče, on mora čez vodo;
če ga zapazi tu francoska straža, je izgubljen. Še enkrat seže 45
materi v roko, potem pa plane v vodo. Mamica gleda za sinom;
oj, kako ji trepeče srce v strahu, da ne bi ga zadela nesreča!
Nepremično ga spremljajo njene oči.

Precej daleč je že priplaval. Kar zadoni v noč strašni klic
francoske straže: „Kdo je?“ 50

Od strahu se zdrzne mati. Straža se približa in spet za-
doni strašni klic. Mamica vidi, kako kaže eden izmed vojakov
na Savo. Še enkrat zadoni: „Kdo je?“ — in skoraj naenkrat
se zasvetijo trije bliski iz francoskih pušk. Sredi reke pa se
zasliši mil glas — vojak je zadet, izgubljen! 55

Kdo bi popisal občutke stare mamice ob tem pogledu!
Roke iztegne proti vodi; meneč, da bo objela sina, se skloni —
voda zašumi, in nemili valovi zagrnejo staro, drago mamico.

Drugi dan so našli vaščani na bregu dvoje utopljencev.
A. Zupantič.

14. Plemeniti brat.

Neki oče je storil vse, kar je mogel, da bi izpreobrnil
sina Janeza, ki je bil zašel na slaba pota. Ali zaman so bili
vsi opomini in sveti, zaman tudi najstrožje kazni.

Naposled ga je spodil žalostni oče iz hiše. Izročil mu je
le majhen delež svojega lepega premoženja, vse ostalo pa je 5
zapisal drugemu sinu Vinku, ki je bil spričo svoje kreposti in
dobrosrčnosti starčeva tolažba in radost. Toda tudi ta kazen
je bila za Janeza brezuspešna; zapravil je še tisto mrvico
premoženja, ki mu ga je bil odločil oče.

10 V bedi se mu je naposled oglasila vest; jel je premišlje-
vati o svojem lahkomišelnem in hudobnem življenju. Večkrat
mu je prišlo na misel, da bi se vrnil k očetu ter pokleknil
predenj. Ali bojazen, da bi mu oče morebiti ne odpustil, ga je
zadrževala, da ni zvršil namere. Medtem mu je oče nenadoma
15 umrl, in takoj je šlo vse upanje po vodi.

Ne vedoč, ne kod, ne kam, je začel zmerno in redno živeti.
Brat Vinko je zvedel za to in se je silno razveselil, zakaj
bratova blaginja mu je bila bolj na srcu nego vse bogastvo,
ki ga je bil podedoval po očetu. A pustil ga je še malce časa,
20 da bi docela okusil nadlogo ter se tako učvrstil v dobrih
sklepih.

Ko je videl, da se je brat povsem odvadil razbrzdanega
življenja, je vzel očetovo oporoko ter mu jo poslal z naslednjim
pismom:

25 Dragi Janez!

Pošiljam Ti listino, s katero me je pokojni oče postavil
za dediča vsemu svojemu premoženju. Ko bi bil dalje časa
živel, bi tega gotovo ne bil storil. Oče ti ni bil naklonil dedi-
ščine zaradi lastnosti, ki jih nisi imel ob njegovi smrti, a jaz
30 Ti darujem Tvoj delež zdaj zaradi kreposti, ki Te dičijo
v zadnjem času. Sprejmi ta delež pravičnosti in dolžnosti, ki
Ti ga pošilja ljubečega srca

Tvoj brat

Vinko.

35 Janez se je silno začudil, ko je prejel to pismo in darilo,
ki se ga ni bil nadejal nikdar. Ginjen je vrnil bratu oporoko
ter mu napisal tele besede:

Dobrotljivi moj brat!

Tvoja velikodušnost najbolj opravičuje odredbo pokojnega
40 očeta. Vračam Ti oporoko, ker si jo zaslužil. Kakor sem bil
zametaval očetove modre svete, tako je treba, da spoštujem
njegovo poslednjo voljo. Pridobil sem si spet Tvojo ljubezen,
in to zadostuje, da Ti bom hvaležen do groba.

Tvoj brat

Ko je Vinko prejel ta odgovor, se je takoj odpravil k bratu, ga presrčno objel in mu rekel:

„Bolje ne moreva počastiti očetovega spomina, nego da sežgeva to pismo, kakor bi bil storil tudi oče, ako bi bil še živ. V njegovem imenu hočem torej listino uničiti, da dosežeš svojo 50 naravno pravico, ki si jo zaslužil.“

Vinko je stopil k ognju in sežgal oporoko. A zdaj se je vnel plemenit prepir. Janez ni hotel tega, kar ni njegovo, Vinko pa ga je silil, češ, da ima pravico do deleža. Naposled je vendarle zmagal Vinko. In ostala sta kot prava brata v eni 55 hiši in na eni dediščini.

Po Soaveju.

15. Kmétsko známenje.

Leži, leži ravno poljé,
po ravnem polju cesta gré,
ter s ceste vidi se okrog
snežnik in brdo, gozd in log.

A kaj stoji tam slavnega
pri cesti pólja ravnega?
Tam kmet je zložil kamenje,
sezidal belo známenje.

Napisati je vanje dal
od stropa vse do samih tal,
na desno plat, na levo plat
podobe znotraj, zunaj vrat.

Ko stròp še ni bil dobro suh,
prišel je gôri sveti Duh:
golobček bel, z nebés letèč,
v noge rdèč je, v kljun rdèč.

Na srednjem zidu sveti Vid,
ki vselej bodi češeni sit,
k molitvi rôke v sklep drži,
pod kotlom zúbelj hud gori.

A sveti Peter plešast nam
nebeške ključe kaže tam:
do njega sveti Nikoláj,
otročjih jabolk raznošáj.

Na desno ima sveti Ròk
preoasan plašč, klobuk širok;
na stegnu v ranah prst drží,
pesèk mu hlèbček v dar molí.

V gorénjskih škornjih Izidòr
klečí zamaknjen v rajski dvòr:
dva angeljca orjéta zánj,
ozirata se lépo nánj.

Od zdolaj medved, sveti Gàl,
s poleni drv prikomastál,
pokonci tudi on je vzpét,
saj vé, da tudi on je svét.

Na levo sveti Boštiján,
brezbožnikom je v roko dán,
privezan k deblu, ostreljèn,
puščic krvavih nasajen.

Pod njim je sveti Valentin
ter bratec njega Peregrin;
ljudém dobrote nosita,
živini zdravja prosita.

O človek, vzdigni zdaj okó!
Nad vrati zunaj — kdo je to?
Gorečo streho pri nogah
gasi s keblico sam v rokah.

A zadaj polno je dušic
v plaménu, mókrih od solzic,
ječe premilo noč in dán:
„Pritèci v pomoč, o kristján!“

Vse to nam priča, govori,
da dom človeški tukaj ní:
človeški dom je sveti ràj,
ki Bog vsem vkupe nam ga dàj!

Fr. Levstik.

16. Krt — modrijan.

Nad zelenim travnikom je švigala lahkokrila lastovica in si lovila v zraku muh, mušic in drugih žuželk. Kar ugleda po tleh lesti črnega kрта.

„Ej ti, možiček črni!“ mu zaščebeta prezirljivo. „Da si pameten kakor jaz, ne bi iskal črvov pod zemljo, ampak zgoraj 5 na belem dnevi. Glej, koliko jaz pomorim teh kmetičevih sovražnikov, ki mu objedajo listje in sadje! Kaj dobiš tam v zemlji? Skoro nič!“

„Prav, prav,“ odgovori lastovki modri krt, „ali tega mi vendarle ne moreš oporekati, da so skriti in hinavski sovražniki 10 hujši od znanih in očitnih. In glej, takih iščem jaz. Da, hujši so, ker izpodjedajo same korenike, ki so vir življenja.“

Kaj je hotela lastovica reči na ta odgovor?

„Prav praviš, striček!“ je dejala in odletela.

Dragotin Kette.

17. Biseri.

Lepota: Lepota rahla je cvetica,
ki pomlad zala jo rodi,
napaja svetla jo rosica,
en čas cvetè — in več je ni.

Čas: Trenutki časa so stopnice,
po njih se hodi v dvojni svet:
po enem stavi kes temnice,
po drugem klije rajski cvet.

Oko: Oko je most, duhá med svet ti vodi,
po njem nazaj pa svet ti v dušo hodi.
Najlepši dar prijazne je usode,
če duh in svet se družita brez škode.

Prijateljstvo: Prijateljstvo je roža plemenita,
ki dana ji dišava čudovita,
da dvojno dela ti veselje eno,
povzdiga srce v žalost zatopljeno.

Nedolžnost: Nedolžnost bela golobica,
krilatcem božjim je sestra,
če enkrat iz srca uide,
potem nikdar nazaj ne pride.

Potrpežljivost: Potrpežljivost grenka korenina,
nje deblo bolj kot ruda je čvrstó,
mladičje krasi rajska zelenina,
in s cvetjem venča samo ga nebó.

A. Umek.

18. Srna in orel.

Na visoki skali je stala skočna srna. Ko jo ugleda požrešni orel, prileti k njej in ji pravi takole: „Pač je res, da si skočna, oj srna; vendar ne bi hotel zamenjati svojih peruti za tvoje noge.“

„Jaz pa svojih nog ne za tvoje peruti,“ se mu odreže srna
5 ponosno.

„Hm,“ de nato orel zaničljivo, „pa skoči čez tale prepad, ko se tako hvališ s svojimi nogami. Bomo videli, kdo bo prej čezenj, ti ali jaz!“

Srno ujeze te besede. Hitro se požene in zaleti čez prepad.
10 Toda prepad je preširok in srna trešči vanj tako nesrečno, da pri tej priči obleži mrtva. Orel se pa veselo spusti navzdol in si odnese plen brez truda v gnezdo.

„Da, da,“ pravi še, ogledujoč mrtvo žival, „kaj bi sam ugonabljal, ko vas pogubljata častihlepnost in jeza!“

Dragotin Kette.

19. S kruhom ali brez kruha.

Oče gre s sinom v mesto prodajat jajca. Nista jih nesla mnogo, a nadejala sta se dobre kupčije; zakaj kokoši niso tedaj nesle posebno. Oče razlaga sinku zaradi dobre kupčije tudi dobro srečo za vso bodočnost.

„Jajca prodava drago. Za izkupiček, kar ga bo več kakor 5 navadno, stavim v loterijo. Gotovo zadenem. Potem kupim prasiča. Zakoljemo ga in naredimo klobase. To se bomo gostili, ko jih bomo jedli s kruhom!“

„Oče, brez kruha, kar same klobase, saj jih bo dosti,“ popravlja sinko. 10

„Ne! S kruhom se morajo jesti klobase. Kaj ti veš!“

„Brez kruha, oče, same klobase bomo jedli.“

„Molči! Jaz pravim, s kruhom jih bomo jedli.“

„Brez kruha!“

„S kruhom!“ 15

„Brez —“

Sedaj pa deček že ni mogel več končati trditve. Zadela je očetova palica njega in koš z jajci. Palice pa se boji še pes. Sinko začne teči, oče za njim. Palica je padala, kadar je kaj dosegla in je dosegla, a ne dolgo. Najprej je zavpil sinko, da 20 mu je oče razbil jajca. Ko se oče ogleda, vidi, da je on svoja raztresel in pobil, ko je v sveti jezi in skrbi za srečno bodočnost tekkel za sinom.

Vrnila sta se domov brez stave v loterijo, brez klobas, brez kruha in brez jajec. 25

I. Trošt.

20. Zlate resnice.

1. Kdor sam sebe povišuje,
prazno glavo oznanjuje.

2. Hudoben je vsak, ki druge umiva,
sam svoje grdobe pa sebi prikriva.

3. Če drug pred teboj v ogenj skoči,
nikar za njim se ne potoči.

4. Lahko se vsaka razvada pramaga,
če se poboljšanje le ne odlaga.

5. Dostikrat v malem zamuda
naredi veliko truda.

6. Kakor se drugim posojuje,
tako se vedno nam vračuje.

7. Kdor male nadloge ne potrpi,
še večjo težavo si navali.

8. Sreča iz takega kraja beži,
ki v njem poštenja potrebnega ni.

9. Dež za solncem mora biti,
za veseljem žalost priti.

10. Kdor pridno dela in lakomen ni,
lahko brez vsega bogastva živi.

11. Tam, kjer glad mori lenuha,
najde pridni dosti kruha.

12. Kdor košček kruha zametuje,
drobtine večkrat poiškuje.

A. M. Slomšek.

21. Pregovori o človeških lastnostih.

1.

V narodnih pregovorih so različni nauki, ki jih je rodila stoin-
stoletna izkušnja. Kdorkoli premišljuje narodne pregovore, se
ne more načuditi modrosti, ki jo je izrazilo preprosto ljudstvo
tako krepko in kratko z jedrnatimi besedami. Le oglejmo si
5 prislovice o človeških lastnostih: o krepostih in napakah!

Prav lepa krepost je zmernost, zakaj „zmerno jesti in
piti, to je zdravo za telo in za dušo, pa tudi za mošnjo.“
A tudi pokorščina je prav potrebna, zakaj „ti gospod, jaz
gospod — kdo bo pa krave pasel?“

V današnjih hudih časih, ko je tako trda za denar, se 10
težko živi brez varčnosti. Res, „laže je varovati ovce nego
novce,“ in „denar ima kratek rep“. Zato pa „čuvaj bele denarje
za črne dneve“ in ne pozabi, da „komur vinarja ni mar, ne
bo kronice gospodar“. Ali čudno je vsekakor: „Blago se po niti
nabira, po vrvi zapravlja!“ 15

Ponižnost je tudi zelo hvalna, da bi je bilo le kaj več
na svetu! A marsikdo misli, da bi se podrl svet, ako ne bi
bilo njega. Le ponižen bodi, bratec, saj veš: „Eden odide, drugi
pride.“ Preveč se ti seveda ni treba klanjati, zakaj „kdor se
preveč ponižuje, ga pohodijo.“ 20

S krotkostjo se tudi prikupiš, brez nje pa lahko za-
bredeš v svado in prepir; saj „dva kresilna kamena delata
iskre“.

Veliko vredna je nadalje poštenost; ne pravijo namreč 25
zaman: „Poštenje več velja kakor sto oralov sveta.“ Pravič-
nost tudi ne zaostaja za sestrico poštenostjo in nam lahko
kupi ž njo vred nebesa; ali mar ni res, da „mera in vaga
v nebesa pomaga?“ Toda „cvenk večkrat prevpije pravico,“
potem pa gre vse narobe, zato „tatiče obešajo, tatove pa
izpuščajo!“ 30

Ko bi ljudje bolj čislali molčečnost, bi se morda tudi
kaj izboljšalo. „Iz veliko besedi malo sveta,“ a „kdor molči,
desetim odgovori.“ Ker je „dober premislek več vreden kakor
dan hoda,“ zato „desetkrat obrni besedo na jeziku, preden jo
izrečeš“, in gotovo se ne zarečeš tolikokrat. Sploh je žalostno, 35
da delajo premnogi kar brez glave. „V premislekih bodi po-
doben polžu, v dejanju ptici!“

Tudi previdnosti manjka takim nepremišljencem; še
vrane so modrejše od njih, zakaj „stare vrane ne pobirajo
črvov blizu brane.“ Zlasti za zdravje skrbe mnogo premalo, 40
pa vendar je „bolje zdravemu v siromaštvu nego bogatino
v bolezni.“ In kako brž iztakne človek kaj, da obleži! Kdo bi
namreč tajil, da ni resnično: „Bolezen gre z vozom v človeka,
iz človeka po niti.“

Narodni pregovori so pač stari; zato se jim ni čuditi, ako 45
se ne morejo spoprijazniti z nazori naše dobe, ko bi mnogi radi

živeli brez truda in dela. A naposled se preveri marsikdo, da „nikjer ne zapletajo plotu s klobasami.“ Pa saj je splošno znano: „Brez dela ni jela,“ in „brez potu ni medu.“

50 Če kdo vzdihuje pod bremenom, ki mu je naloženo, čitaj v narodnih pregovorih poglavje o potrpežljivosti. Potrpljenje — tako je pisano ondi — „železne duri prebije.“ Le nikar ne obupavaj, saj „kadar žalost do vrha prikipi, že veselje se glasi.“

55 Potrpežljivost ima vedno opravkov čez glavo; zato ima pa v svoji službi hlapca — pogum mu je ime. A ta je korenjak! „Ako ne teče, pa kaplja,“ govori rad sam s seboj, kadar mu kaj nagaja. Če ne more dolgo časa dovršiti dela, si zažvižga tisto znano: „Nobena pesem ni tako dolga, da ne bi je izpel.“

60 In tako ve za vsako težavo drugačno tolažilo, recimo: „Počasi se daleč pride,“ ali „vsaka povodenj se uteče“.

2.

Pa bodi dovolj o lepih lastnostih, zakaj mudi se že napovedati odločen boj človeškim strastem, pregreham, nečednostim in napakam. Kar pazljivo poslušaj, kaki grešniki bodo 65 prvi na vrsti! I no, je zični klepetalci govore največ, zato jim pa pove tudi pregovor najprej, kar se jim spodobi: „Kdor veliko govori, veliko ve, ali veliko laže.“ Presneto trdo jih prijemlje! Toda kdo more kaj za to? Pregovor veli tako, pa mir in konec besedi! Ali kdor se zlaže enkrat, se mora zlagati 70 tudi drugič; zakaj prej ali slej se pokaže, da ni govoril resnice, saj „kjer laž kósi, tam ne večerja.“ A to še ni vse, ampak „kdor laže, ta krade“. In kaj je konec? „Kdor laže in krade, v zadrego in kazen pade.“

Pa še druge grehe pišejo jeziku na rovaš, recimo pre- 75 klinjanje, ki je jako ljubo — vragu, saj „kjer kolnejo, tam hudobec posluša;“ ali nepotrebno priseganje, katerega nas svari pregovor: „Boj se tega, ki rad prisega.“ Drugi zlorabijo jezik spet tako, da zakrivajo ž njim svoje prave misli in se kažejo vse drugačne, nego so v resnici. In žal, ta zloraba je 80 strašno razširjena! „Ko bi pahnil Bog vse licemerce v pekel, takoj zaduše ogenj.“ Toda strupene jezike je težko zavezati,

zakaj „veliko platna bi potreboval, da bi vsem ljudem usta zamašil.“

Marsikdo sicer malo govori, ali zanj vpije obleka. Tudi tega ne dovoljuje narodni pregovor. Kaj bi se ponašal in 85
bahal! Saj se poznamo: „Na poti rožica, doma — ubožica.“ Vsaka cunja nas pa vendar še ne preveri; saj nismo pozabili, da „srebrno sedlo še ne stori dobrega konja!“ Kdor je izkušen, si misli svojo, češ, „visoko nosi glavo prazen klas; prazen sod ima velik glas.“ 90

Tudi požrešnež in zapravljivec jo iztakneta v pregovorih. „Žganci streho dero, štruklji po svetu ženo.“ Nič ne pomaga, če imaš še precejšnji kupček, ker navsezadnje tudi „dota se izmota“. Treba je vedno pomniti: „Blago se po niti nabira, pa po vrvi zapravlja.“ 95

Da se pa ne bo preveč tolažil kak skopuh, češ, jaz sem pa drugačen mož, jaz vem, kako trda je za vinar, mu brž dokažemo, da lakomnost pač ni krepost. In res, ne le da mu pravijo pregovori: „Skopost je hči norosti, varčnost hči modrosti“ in „skopost s kupom raste,“ ali „kdor ima veliko, še 100
več poželi,“ temveč kar naravnost in popolnoma razgalijo njegovo strast s temile besedami: „Ti ne bi dal Bogu palice, da bi udaril vraga,“ in „lakomnik bi prodal rodnega brata.“

Vseh napak in pregreh se je torej bati, in sicer ne le, ker grdé in sramoté človeka, ampak zlasti zato, da se ne 103
ukoreninijo, da se ne porode iz njih slabe navade. Zakaj „navada je železna srajca“, a take ni lahko raztrgati. Pa kako brž se udomači pregreha pri slabotnem človeku! Enkrat stori kaj, pa ne opusti tega nikoli več: „Komur se beraška palica v roki zagreje, je ne da več iz roke“ ali „Kdor raztrga na 110
beračiji ene čevlje, ne pusti več beraške palice.“ Kako pač, saj „navada popada“ in „navada je druga natura!“ Zato pa je potrebno zatirati zle početke, zakaj, pozneje se težko kaj opravi: „Danes hudo navado laže premagaš nego jutri“ in „zažgati je lahko, hud ogenj pogasiti pa težko“. Je pač res: „Iz malega 115
raste veliko“ in „brez uzde strast, gotova propast.“ „Navada — vrača se rada,“ vzdihuje morda kdo iz žalostne izkušnje in skoraj obupava. Dragi, srčnost velja! Ako ne zmagaš, gorje ti!

Le pomisli: „Kakor kdo živi, tako umrje;“ torej je čisto jasno,
120 da „prepovedan pot vodi v prepovedan kot.“ Po prepovedanem
potu hodi veliko potnikov in vsi so zelo razposajeni in prevzetni.
Skoraj verjetno je, kar govore, namreč: „Ko bi ljudje ne mrli,
že davno bi bili svet podrli.“ Toda smrt kroti vse, vse: „Kar
se rodi, smrti zori;“ nihče ji ne odide. „Smrt je slepa, od kraja
125 pobira, nič ne izbira“ in „smrt stare pokosi, mlade postreli.“
J. Štrukelj.

22. Pravljica o šivilji in škarjicah.

Živela je v starih časih v nekem gradu mlada, nedolžna
in zelo prijazna deklica Bogdanka. Bila je šivilja in služila je
grajski gospe. Nekega dne je ravno šivala v svoji tihi sobici,
ki je imela okence na vrt. Sama je bila; zato jo je začel na-
5 padati dolgčas, dasi je imela dela čez glavo. No, ko je tako
vbadala in vlekla, merila in rezala, ji je prišlo v glavo polno
čudnih misli in želja. „Kaj, ko bi imela take škarjice, da bi se
jim samo reklo:

10 *Škarjice, hrustalke,
po rumeni mizi bėžite,
jopico mi urėžite!*

pa da bi me poslušale, če bi jim pa dejala:

15 *Škarjice, hrustalke,
zdaj se pa ustavite,
zdaj pa v kot se spravite!*

pa da bi se takoj ustavile, to bi bilo lepo!“ je dejala sama pri
sebi, pa vendar tako, da jo je lahko slišal tudi kdo drug.
Kakor je to izgovorila, je priletela na vejico pred okencem
drobna ptica in zapela:

20 *„Oj Bogdanka,
kar si prosila,
to si dobila!“*

Ko je deklica to slišala, se je tako ustrašila, da se je
zbodla v prstek. Ko pa si ga je obvezovala s platencem in
25 z belo nitjo, je odletela čudna ptičica. To je bilo Bogdanki
žal, ko je ni več zagledala! Kako rada bi bila še enkrat čula

tiste besede od drobne ptice! Toda ptičice ni bilo od nikoder več. „Čakaj,“ si je mislila deklica, „hočem pa vendarle poskusiti, kar je dejala ptica!“ In hitro je zaščebetala:

„Škarjice, hrustalke, 30
po rumeni mizi bėžite,
jopico mi urėžite!“

In glej ga spačka! Škarjice-hrustalke so se vzdignile in jele rezati belo platno na mizi. Obračale so se hitro kakor kača in rezale tako natančno, da se deklica ni mogla načuditi. In 35 ko je bilo urezano vse platno na mizi, so skočile na skrinjo, da bi tudi tam pričele svoje delo. Toda deklica jim je brzo zaklicala:

„Škarjice, hrustalke,
zdaj pa se ustavite, 40
zdaj pa v kot se spravite!“

In precej so bile pri miru in so ležale lepo v kotu in niti genile se niso.

To pa to! si je mislila Bogdanka vsa srečna in vesela. Kaj bi ne bila? Zdaj ji ni bilo treba polovico toliko delati 45 kolikor poprej. Ona je samo šivala, rezale so pa škarjice same. Tudi grajska gospa je bila odslej dosti bolj zadovoljna ž njo in kar načuditi se ni mogla, kako more Bogdanka obleko narediti tako lepo natančno in vendar tako hitro. Pride torej nekega dne k njej in reče: „Kako je to, ljuba moja Bogdanka, 50 da zdaj vse tako natančno urežeš in tako hitro sešiješ, saj prej si potrebovala vedno več časa?“

„Seveda sem ga,“ ji odgovori deklica nedolžno, „saj prej pa tudi nisem imela takih škarjic.“

„Kakšnih škarjic?“ jo vpraša gospa radovedno. In Bog- 55 danka ji vse pove po pravici, kako je prosila takih škarjic, ki bi same rezale, in kako jih je potem dobila. Nato hoče gospa videti škarjice, kako režejo. Ko jih pa vidi, jih hoče dobiti na vsak način od deklice. In ko jih ne more niti izhuda, niti izlepa izprositi in Bogdanka denarja neče sprejeti zanje, 60 jo gospa izpodi iz gradu, škarjice pa ji vzame.

Vsa žalostna in potrta je šla deklica iz gradu in objokávala svojo nesrečo. Pot jo je vodila skozi teman gozd. Ko

tako hodi in hodi med visokim drevjem, zdajci zasliši nad seboj
65 znano petje. Ozre se kvišku, in koga zagleda? Na drobni vejici
nad deklico se je zibala tista ptičica, ki se ji je bila nekdam pri-
kazala na oknu. Otresala je z glavico in potem hitro zapela:

„Oj Bogdanka!
Kar si izgubila,
70 boš nazaj dobila!“

In kakor je to zapela, je že ni bilo več na drevesu. Deklica
pa je šla nekoliko potolažena dalje po gozdu.

Grajska gospa je pohitela vsa vesela v svojo sobo, kjer
je imela nakopičenih vse polno lepih oblek, pa tudi robe zanje.
75 Hitro vzame škarjice iz žepa in jih postavi na mizo ter vzklikne:

„Škarjice — hrustalke,
po rumeni mizi béžite,
jopico mi zréžite!“

Škarjice pa so takoj slušale in začele rezati jopico. Ker je namreč
80 gospa rekla „zréžite“ in ne „urežite“, so škarjice trgale vso
robo in obleko na drobne kosce. Ali se je gospa prestrašila!
Hitro je začela misliti, kaj naj reče, da jih bo zopet ustavila, toda
zastonj. Ni in ni si mogla tega domisliti. Škarjice so pa le
škrtale in rezale. „Joj, joj,“ je stokala, „kaj bo z mojo obleko?“
85 In hitela je k škarjicam in jim poizkušala iztrgati obleko, toda
škarjice se nikakor niso dale odtrgati in so le dalje škrtale in
rezale. Gospa je kar besnela in jih lovila po mizi, ali škarjicam
je bilo malo do njenega strahu in njene jeze. „Škrt, škrt“ so
delale in razrezale skoraj vso obleko, kar je je bilo v sobi. Ko
90 pa več ni bilo obleke, so se spravile kar na dragoceni plašč,
ki je bila vanj ogrunjena gospa, in so jele rezati še njega. Zdaj,
zdaj je bila šele gospa v strahu, kaj bo! Kakor brezumna je
begala po gradu in otresala hudobne škarjice, toda še zmenile
se niso za otresanje, nego so rezale dalje in dalje, da so leteli
95 drobni kosci od dragocenega plašča. Zdajci se spomni gospa
v največji sili, da ve deklica za tiste besede, s katerimi se dajo
ustaviti škarjice.

Hitro, hitro se tedaj spusti za njo v gozd, da bi jo čimprej
došla in se iznebila nesrečnih škarjic.

Ko je tako begala več nego pol ure, zagleda slednjič ubogo 100
deklico, tiho in žalostno korakajočo po slabem gozdnem potu.
„Reši me, reši me, deklica, škarjic, da mi ne porežejo še te
obleke, ki jo imam na sebi! Bogato te poplačam!“ je jela vpiti
za njo. Deklica se skoraj ni mogla zdržati smeha, ko je videla
svojo nekdanjo gospo vso obupano in razcapano, vendar pa je 105
hitro vzkliknila:

*„Škarjice — hrustalke,
zdaj se brž ustavite
in v moj žep se spravite!“*

In res! Škarjice so se takoj ustavile, in v naslednjem trenutku 110
jih je že imela presrečna deklica v svojem žepu.

Gospa je bila v hudi zadregi in se ni vedela kam deti od
sramote. Vendar pa se je hotela izkazati hvaležno. Ponujala je
deklici mošnjo cekinov in jo vabila, naj se vrne na grad. Toda
deklica ni hotela niti denarja sprejeti, niti se vrniti k lakomni 115
gospe, ampak se je napotila lepo na svoj dom, kjer si je s ši-
vanko in čudotvornimi škarjicami zaslužila toliko, da je bila
kmalu najbolj premožna deklica v vsej okolici. Ali ostala je
vedno ponižna in bogoljubna ter je storila ljudem veliko dobrega,
saj je imela s čim. 120

Dragotin Kette.

23. Muha in pajek.

Muha se je ujela v pajčino.

„Ah, ah,“ tako je vzdihovala, ko se ni mogla nikakor več
rešiti, „da nisem videla teh nitek, te mreže! Ah, zakaj ne
predejo pajki debelejših mrež, potem bi se gotovo ne bila
ujela!“ 5

„Tudi jaz mislim, da bi se ne bila,“ je dejal nato pajek
zaničljivo in zagrabil ubogo muho; „toda mi pajki nismo tako
neumni. Kdor hoče koga zapeljati in ujeti, mora nastavljati
tenke, malovidne mreže, le zapomni si muha. Tebi že povem,
ker te takoj zadavim.“ 10

Rečeno, storjeno. — Ali veste, kdo posnema pajka?

Dragotin Kette.

24. Koristen svet.

K slovečemu odvetniku je prišel kmet. Ko stopi v pisarnico, reče: „Prišel sem vas vprašat za dober svet, gospod odvetnik.“

„O, imate gotovo kako tožbo.“

5 „Jaz! Bog me varuj tega! Živim v veliki prijaznosti z vsemi sosedi.“

„To je jako lepo. Morda se boste oženili in hočete zaradi pogodbe slišati mnenje moža postave?“

10 „Oženjen sem, in najina pogodba obstoji v tem, da otroci nekaj podedujejo po naju.“

„Prav. Potem hočete menda narediti oporoko.“

„Dobro mi je, hvala Bogu, in nimam nič posebnega zapustiti.“

„S čim naj vam torej postrežem?“

15 „No, prosim vas dobrega sveta.“

„Pa čemu, ker nimate narediti niti tožbe, niti pogodbe ali oporoke? Razložite mi!“

„Gospod, sloveč človek ste, mož dobrega sveta. Dajte mi kak svet pismeno.“

20 „Ali hočete svet za prihodnost?“

„Da, gospod!“

„Pa ne veste, za kakšno stvar?“

„Ne, gospod!“

„To je jako težko, kar zahtevate od mene.“

25 „O, vem, da ste sloveč odvetnik, gospod! Če hočete, mi boste dali dober svet.“

„No, naj bo,“ reče odvetnik.

Premišlja pet minut. Potem zapiše na list nekaj vrstic in spravi papir v zavitek. Kmet se zahvali odvetniku in mu po 30 sili odšteje tri krone. Nato se vesel napoti domov.

„Žena,“ reče, ko se vrne, „dobro sem opravil. Ko sem bil v mestu, sem šel k slovečemu odvetniku in ga prosil sveta. To me je stalo tri krone, pa bo nama, upam, v veliko korist. Glej, tu je.“

35 „Svet,“ reče žena, „čemu, moj Bog?“

„Boš že videla.“

Kmet prime zavitek, slovesno prelomi pečat in bere tele preproste besede:

„Kar lahko storiš danes, ne odlašaj na jutri!“

„Za to si dal tri krone?“ reče žena. „In čemu hočeš, da 40 bi ti to bilo v korist?“

„Žena,“ reče kmet resno, „dober svet nam more vselej koristiti. Moje seno je pokošeno in suho. Hotel sem ga domov spraviti jutri, pa ga speljem nocoj.“

Kmet pokliče takoj služinčad in reče: „Prijetelji, nocoj 45 gremo po seno!“

„Tako pozno! Čemu to? Noč nas dohiti sredi dela! Zakaj ne počakate do jutri zjutraj?“

„Rekel sem: nocoj in ne jutri. Naprezimo konje in naprej!“

V četrti ure je vse pripravljeno. Vozovi drdrajo po vasi 50 z velikim ropotom. Ljudje stopijo k oknom, da bi videli mimoredoče. Hkratu pogledujejo proti nebu. Bilo je vedro, le tupatam prepreženo z oblaki.

„Zakaj gre vendar ta človek tako pozno po seno?“ vprašujejo posmehoma. 55

Kmet se ne zmeni za to, dela poleg svojih delavcev, da jim daje pogum z besedo in zgledom. Vozovi so naloženi. Delavci so se segreli, znoj jim teče s čela.

Ko se je bilo znočilo, je bilo vse končano. Pet voz, polnih sena, je stalo pod kozelcem pridnega gospodarja. 60

Že začne kapati dež, pride naliv in debele kaplje bijejo po strehah. Vso noč je lilo. Seno poljedelcev je voda odplavila. Namesto sena so se svetile široke luže.

Kmet zopet vzame v roke odvetnikov svet, ga prebere vnovič, ga prilepi na zid ter reče: 65

„No, žena, sedaj vidiš, da dobrega sveta ne smemo prezirati. Zapišimo si ga v spomin! Obvaroval nas je velike izgube.“

Fr. Jordan.

25. Pogumna dekla.

Imeli so sosedovi deklo Katro. Bila je za pol komolca večja od drugih žensk, tako da so fantini od maše gredé po-

znali vselej že dva streljaja daleč, v katerem krdelu gre Katra. Močna ni bila samo bolj kakor vsaka dekla, ampak bolj mimo marsikaterega hlapca. Govorila je, da se gre z vsakim moškim metat. Fantje iz vasi pa so dejali, da se ne gredo metat z žensko, kadar jih je pri košnji jeseni na travniku klicala „na korajžo“, v resnici pa se je vsak bal, da ga ne bi vrgla in pripravila v sramoto.

10 Ko so se nekoč menile deklice na preji, da jih je tako strah, da ne bi šle za noben denar zdajle do Rup, ustavi Katra vreteno in pravi: „Mene pa ni nič strah, deklice! Ako bi mi kdo dal šmarni tolar, bi šla precej.“

To zaslišijo fantje za vrati. „To je pa težko, da bi bilo
15 res, ženska je ženska; marsikoga bi bilo zdajle strah iti do Rup, ki hlače nosi“ — menijo mladeniči in naglo zložijo za šmarni tolar. Eden ga dene na mizo rekoč: „Katra, tukajle pred može sem položil denar. Ti pojdi do Rup in tvoj bo. Mi pa ne bomo drugače verjeli, da si bila tamkaj, kakor da boš v sneg zasa-
20 dila kolček, ki ti ga bomo dali.“ Pastir prinese kol s tnala in ga poreže v hiši, da bi se rajši zasadil v zmrzli sneg.

Katra vzame kolček ter odide. Vsi strahoma pričakujejo njenega povratka.

„Tone“ — pravi naposled ded gospodarju, ko je minulo že
25 poldrugo uro — „Tone, ako imaš katero brezovo bakljo suho na izbi, le naj gre eden ponjo, prižgite jo in pojdite gledat, kaj da dekliča ni. Bojim se — ako pa nimaš baklje, vzemi butarico tresák ali pol škopnika. Jaz bi šel rad z vami, ali moje noge so preslabe, težko bi vas dohajal. Le pojdite, Tone, pa če imate
30 kaj vode, na sv. Treh kraljev blagoslovljene, poškropite se ž njo in poiščite deklico. Ve ženske bi pa molile.“

Šli so z lučjo dekle iskat, a so jo prinesli šele zjutraj mrtvo domov.

Ker je bil sneg zmrzel, da je držal vsakega človeka, so
35 sledili sosedje, išoč Katre, njene stopinje le tako dolgo, dokler so se zamazani čevlji poznali po snegu. Ko so se bili čevlji odrgnili, tudi sledu niso več puščali, snežena skorja pa se ni vdiralala. Ko pridejo do Rup, ne najdejo Katre nikjer. Iščejo dve uri, pri Rupah, po poti semintja, ali nikjer je ne najdejo. Šli

so domov, mraz jih je moral in ker so menili, da se jim je 40
skrila doma.

Šele drugo jutro jo najdejo dober streljaj daleč od Rup. Čepela je na tleh napol, pred njo je bil kolček zasajen, in skozi močni njen predpasnik globoko v trdi sneg. Oči so ji bile izbuhle, lice blede kakor sneg pred njo in v telesu ni bilo več duše. 45

Praznovorni kmetiški ljudje so dejali: „Strahovi so jo umorili. To je res, za denar, Bog obvaruj, ponoči kam hoditi!“ Umnejši možje pa, duhovni pastir, zdravnik in drugi, o katerih pravijo, da znajo več kot hruške peči, so razkladali to reč takole: Hotela se je izkazati in šla mimo Rup še malo dalje. 50 Zasajala je kolček in ga po nerodnosti zasadila skozi svoj predpasnik. Ko potem pripeta ni mogla vstati, je mislila, da jo vrag drži nazaj. Ker se je prav dobro sledila lisica iz Rup in zopet na Rupe, morda je ravno v tem strahu videla še lisjaka, lezočega iz jame proti njej, in to je prazne vere polno dušo toliko 55 prestrašilo, da je omedlela. Potem je zmrznila. Tako je potrdil tuj zdravnik, ki jo je preiskal. Zdravnik je tudi trdil, da bi jo bili morda še oteli smrti, ako bi jo bili našli ponoči.

J. Jurčić.

26. Novoletno voščilo.

Veselo, srečno novo leto
podeli meni Bog in vam!
Končano dobro in začeto
izpolni mnogo upov nam,
slovenskim sinom in hčerám,
ljubečim svojo domovino
kot milokrasno dragotino!

Iz srca klije mi voščilo,
in komu ne bi izmed vas
enako v sredu danes klilo,
ko vekovit in sivolas
življenja car in smrti — čas
v verigo dolgo, tisoččleno
pripel je zopet leto eno!

Raztrgali bi zastor radi,
ki skriva nam bodoče dni,
in radi dočakali mladi,
da se pred našimi očmi
zgodí, kar nam srce želi.
Ne mislimo na temne grobe,
nas ziblje nada svetle dobe.

Mi sanjamo. A kaj so sanje?
Mi upamo. A kaj je up? —
Le pena. — Moško je dejanje,
blaginje porok, sreče kúp,
ki preglasi kričočev hrup,
kljubuje zlobnim vsem posmehom
in venča se s sijajnim vspehom.

Naloge so nam dane razne,
nihče ne bodi dela prost!
Kaj ti oslaja ure lazne?
Kaj je plačilo za krepost?
Spomin, da storil si dolžnost,
da si, pokoren blagi vesti,
ostal junak na svojem mestu.

Le eden je odbran za kralja,
ima podložnih sto in sto.
Odeva temu svilna halja,
a raša drugemu telo.
Preziranja je vreden — kdo?
Ne rod, ne stan in ne obleka,
lenoba le grdi človeka.

Kako bi lahko nam prineslo
bodoče leto krasen sad!
O, bodi delo naše geslo,
življenja smoter, večnomlad!

Zidájmo si blaginje grad
na skalah dél, v omike blesku,
ne na besed obilnih pesku.

Minulost mrtva je za nami,
Bodočnost v naših je močeh.
Iz spanja sleherni se zdrami,
po delavnih zaželi dneh,
popravi v njih zamude greh,
da v novem letu zaleskeče
Slovincem zlata zvezda sreče!

Anton Medved.

III. Zdravo telo je najboljše blago.

Bolezen pride z brzovlakom,
odhaja s počasnim korakom.

J. Stritar.

27. Bolnik.

Ne daj, ne daj mi še umreti,
nebeški Oče, prosim Te;
pomlad mi daj še doživeti,
skoz okno naj jo vidim le.

Rad videl jablane bi cvetje,
ki tam pred hišo mi stoji;
rad slišal ščinkovca bi petje,
ki se pomladi veseli.

Da zemlja solzna je dolina,
izkusil sem že mnogo let,
trud, skrb povsod in bolečina,
in vendar lep je, lep Tvoj svet!

Zato v lepoti ga pomladnji
še enkrat videti želim;
potem pa, Stvarnik, v uri zadnji
rad dušo Tebi izročim.

J. Stritar.

28. Kužne bolezni.

Veda nas uči, da nastajajo vse nalezljive in kužne bolezni iz majhnih, samo s povečevalnim steklom vidnih glivic. Te

glivice se nahajajo v zemlji, vodi, jedi in zraku ter prihajajo skozi sapnik in pljuča ali skozi požiralnik in želodec v naše telo. Tamkaj se zelo hitro razplode in kadar jih je veliko 5 število, ali kadar je človek slaboten ali prehlajen, se naselijo v krvi in kosteh, v mesu in koži ter zatrosijo bolezen. Nekateri kužni bolezni, davica, škrlatinka, napadajo večinoma samo otroke, ker glivice teh bolezni kri slabega otroka zastrupe, odrasli človek pa jih premaga. 10

Glavni pripomočki zoper razširjanje kužnih bolezni so: snaga, zmernost in razkuževanje. Snažno naj bode vse: telo, perilo, sobna oprava, kuhinja, posoda, hiša, stranišče in dvorišče. Zmerni bodimo v jedi in pijači vedno, posebno pa še ob kužnih boleznih, kajti znano je, da napadajo kužni bolezni 15 najraje nezmerne ljudi.

Kužni bolezni zabranimo ali omejimo tudi, ako vestno izpolnjujemo od višje gosposke v ta namen izdane predpise. Postava ukazuje, da vsakdo, ki ve ali sumi, da se je pokazala kje kužna bolezen, nemudoma to naznani županstvu. Če o pravem 20 času in zgodaj naznaniš kužno bolezen oblastim, ti morejo pomagati in svetovati. Ravnaj se natanko po naročilu, ki ti ga da zdravnik. Če imaš doma kužnega bolnika, ne dovoli, da bi se tvoja rodbina ali družina družila s sosedovimi. Otroci ne smejo v šolo, dokler jim ne dovoli zdravnik. Ne hodi po sejnih 25 ali po krajih, kjer se zbira veliko ljudi, da bolezni ne zaneseš. Če pa je pri sosedovih kužna bolezen, ne hodi iz radovednosti bolnikov gledat. Glej tudi na svoje ljudi, posebno na otroke, da ti ne bodo uhajali iz hiše in hodili vasovat h kužnim bolnikom. Ne hodi kropit mrliča, ki je umrl za kužno boleznijo. 30 Izkušnja nas uči, da se razširi največ bolezni tem potom. Nekaterim ljudem kar ne moreš zabraniti, da ne bi hodili stražiti takih mrličev, dasi je nekateri mrlič bolj kužen, nego pa je bil bolnik. Pomnimo tudi, da kužnega mrliča sploh ne smemo imeti doma. Še manj pa smemo dopuščati, da bi hodili takega 35 mrliča stražiti. K pogrebu ne smemo puščati radovednih pogrebcev, temveč razen duhovnika in mrličevih domačinov samo nosilce.

29. Kako se ubranimo jetike?

Jetika ali sušica (tuberkuloza) je nalezljiva bolezen. Na-
leze jo človek z izmečki bolnikov. Lahko pa se ubranimo te
bolezni in tudi ozdraveti moremo.

Važna pa so v tem oziru naslednja splošna navodila:

5 1. *Pljuvanje*. Ne pljuvaj nikdar na tla! Ne kašljaj v dru-
gega! Na cesti pljuvaj v robec, doma pa v pljuvalnik, ki je
napolnjen z vodo! Pljuvalnik izprazni vsak dan, ga očisti
z vrelo vodo in napolni zopet s svežo.

10 2. *Perilo*. Rabljen bolnikov robec deni v vodo in ga kmalu
prekuhaj! Njegovo životno in posteljno rabljeno perilo zavij
v mokro cunjo, ga spravi varno in prekuhaj potem ločeno od
drugega perila.

15 3. *Pometanje*. Ne pometaj na suho! Kužne kali, ki so
v prahu in smeteh, lahko povzročijo jetiko. Tla poškropi! Metlo
ovij z mokro cunjo, ki jo po pometanju prekuhaj! Stanovanje
bodi vedno čisto. Pohištvo briši z mokro cunjo?

4. *Vetrenje* (zračenje). Prevetruj (zrači) vedno! Pozimi in
ponoči puščaj v bolnikovi sobi majhno odprtino pri oknu! Bol-
nika pokrivaj dobro.

20 5. *Hrana*. Potrebna je močna, dobra mešana hrana (meso,
prikaša, zelenjava, močnata jedila, kruh, maslo, sir, mleko).
Ne jej preveč naenkrat!

25 6. *Alkohol*. Obilno uživanje alkohola (vina, piva, žganja)
je nevarno. Pivci najprej zbole. Otrok naj nikoli ne pije alko-
holnih pijač.

7. *Mleko* uživaj kuhano! Sirovo mleko je nevarno.

8. *Umivanje*. Vsako jutro si odrgni ves život s hrapavo,
mokro, ožeto cunjo, potem pa s suho brisačo! Izpiraj si vsako
jutro usta in grlo! Snaži si zobe! Nohtove imej čiste! Koplji
30 se večkrat! Umij si roke pred vsako jedjo!

9. *Poljubi*. Otrok ne poljublaj nikdar na usta.

10. *Spanje*. Jetični ljudje morajo sami spat v postelji, ker
drugače okužijo tiste, ki leže poleg njih.

Dobro pomni ta pravila in se ravnaj po njih!

30. Zrak in naše zdravje.

Brez zraka ne more živeti ne človek, ne žival, ne morejo rasti rastline, ne goreti ogenj. Brez njega bi ne mogli govoriti, peti, slišati; ptiči bi ne mogli letati. Kjer ni zraka, je smrt.

Zrak ni povsod enako čist. Najslabši je ondi, kjer biva več ljudi dalj časa skupaj. Luč pojema in brli, če ji tudi ne manjka olja. Nedostaja ji zraka, ker so ga ljudje z dihanjem izpridili. 5

Ako si hočemo ohraniti ljubo zdravje, moramo skrbeti za dober in čist zrak. Zato moramo zračiti izbe poleti in pozimi, da se nadomesti izprijeni zrak s čistim.

Podnevi, zlasti v poletju sicer navadno pri nas ni sile za dober, zdrav zrak, ker delo sili vsaj kmeta, da biva skoro ves čas na polju; toda pozimi se na kmetih preradi gnetejo v sobi okrog gorke peči in oken ne odpirajo radi, samo zaradi mraza ne. Marsikatera gospodinja se silno boji, da bi ji v sobo ne prišlo preveč mrzlega zraka, ne ve pa, da s svežim zrakom 15 lahko prihrani precej kuriva. Zato celo pri pometanju in snazanju skrbno zapira vrata in okna. To je tembolj nespametno, ker se čist zrak mnogo prej in bolj ogreje, nego pokvarjen, zaduhel. Odpirajte torej pozimi okna: drva so draga.

Imeti žerjavico v zaprti sobi, je zelo nevarno, posebno ponoči, ko vse spi in se ne ve, če in kdaj koga napade omotica. Mnogo ljudi je tako umrlo. Žerjavica namreč jako pokvari zrak.

Slab zrak je tudi v kletéh, kjer vre vino, v globokih vodnjakih in jamah. Zato ni varno hoditi vanje. Ako imaš v takih krajih kaj opraviti, spusti poprej luč po motvozu noter! Če ti 25 luč ugasne, ostani zunaj! Kjer luč ne more goreti, tudi človek ne more živeti.

Po H. Schreinerju.

31. O gojenju nekaterih važnih delov našega telesa.

a) Usta in zobje.

Skoz usta prihajajo v naše telo trosi, kali najrazličnejšim boleznim, zato je vsakdanje čiščenje ust in zob važno.

Zob ne smemo snažiti le ob prednji strani, važno je, da jih čistimo tudi odzadaj in še posebno v njih vrzelih. Tudi ni vseeno, 5 kdaj si čistimo zobe. Dobro jih je osnažiti po vsakem obedu vsekakor pa zvečer. Podnevi se vrši nekako samočiščenje z gibanjem ustnih organov pri požiranju, grizenju in govorjenju; ponoči tega ni, ker miruje vse ustje!

Za čiščenje zob je potrebna primerno trda ščetka in dober 10 prašek. Najboljši zobni prašek je zmleta kreda, ki ji lahko prilijemo kapljico metnega olja. Vrzeli med zobmi si iztrebimo z zobotrebcom po vsaki jedi.

Usta in goltanec pa si čistimo z grgranjem. Za grgranje je dobra raztopljena kuhinjska sol. Ta raztopina ne zaostaja za 15 raznimi umetnimi zobnimi vodami in je prav dobro čistilo, posebno, če še prilijemo par kapljic metnega olja.

b) Roke in noge.

Roke si moramo očistiti tolikrat, kolikrat jih umažemo, gotovo pa vselej pred jedjo. Posebno pozornost je obračati na nohte. V zanohtni nesnagi so skrite najrazličnejše kali bo- 20 lezni. Pri otrocih, ki so lazili po tleh, so našli zdravniki bacile jetike. V kaki nevarnosti so torej taki otroci, ko si navadno vtikajo prste v usta! Čistost in snažnost rok in nohtov je torej eden najvažnejših pogojev za zdravje. Predvsem morajo biti nohti gladko postrizeni, da ne presegajo prstov. Človek ni 25 žival roparica in ne potrebuje krempljev.

Važno je tudi pravilno gojenje nog. Zaradi neumne mode vklepamo mnogokrat noge v tesne čevlje. Taka tesnoba zabranjuje izhlapevanje potu in prevetrovanje nog, jih zverži in povzroči mnogokrat ozeblino, otiske in kurja očesa. Noge si umi- 30 vajmo po večkrat vsak teden z mlačno vodo in obuvajmo snažne nogavice in primerno velike čevlje. Komur se noge poté, naj si jih umiva po dvakrat na dan, nato pa vselej odrgne s čistim špiritom; seveda mora potem obuti čiste nogavice. Tako bo zanesljivo odpravil nadlogo, in ker si bo utrdil noge, se mu ne 35 bo pripetilo, da bi si jih ogulil ob daljši hoji.

32. Prva pomoč ob nezgodah.

Utopljenca razpni vso pretesno obleko ob vratu in na prsih in mu očisti usta in goltanec peska in ruše. Potem ga položi na trebuh, pod trebuh pa mu podtakni skupaj zvito oblačilo in eno roko pod obraz. Ker jezik zapira vodi izhod, mu ga potegni ven in podveži. Z enakomernim pritiskom po hrbtu med pleči dosežeš, da izteče voda iz njega. Ko leži utopljenec na hrbtu, poskušaj, da ga pripraviš do dihanja. Daj mu tobaka v nos in mu drgni obraz in prsi. Ako to ne pomaga, uporabi umetno dihanje. Poklekni mu za vrat ter ga poprimi za obe roki tik pri komolcih in ju polagoma pa krepko iztegni nad glavo ter tako drži par sekund, potem ju zopet položi ob životu ter lahkoma pa krepko pritisni k prsnim stranem. To ponavljaj, da pripraviš utopljenca do dihanja. 5 10

Če je komu kaj obtičalo v *grlu*, da se hoče *zadušiti*, ga udari parkrat s pestjo po hrbtu in ščegetaj v grlu, da začne bljuvati. Če se je kdo *zadušil* v *plinu* ali *dimu*, ga nesi na prosto ali v dobro prezračeno sobo. Če se je kdo *obesil*, prereži vrv in ga previdno snemi. Pripravi mu umetno dihanje. 15

Če kdo *vsled padca izgubi zavest*, ga položi ravno na klop, mu sleci tesno obleko ter škropi čelo in prsi z mrzlo vodo. Treba ga je umetno pripraviti k dihanju. 20

Če je koga *pičila kača*, ga obveži nad rano kolikor je mogoče trdno. Rano izsesaj (ustnice ne smejo biti ranjene), strup pa izpljuni. Daj mu piti močnega čaja ali kave; zelo dober je rum ali žganje. Najboljši lek zoper kačji pik je pa klorovo apno, ki se v vodi raztopljeno brizga pod kožo. 25

Če je koga *zadela kap*, ga položi na posteljo ali na klop, glavi pa je treba visoko postlati. Na glavo mu devaj mrzle obkladke. Tesno obleko je treba odpeti.

Če kdo *iz rane hudo krvavi*, ker se je urezal ali padel, zapri rano in stisni vkup, da ne pride zrak vanjo. Omij jo z vodo in obveži s čistim platnom ali karbolno vato. Dobro je dotični ud nad rano trdno obvezati. 30

Če kdo *hudo krvavi iz nosa*, naj noslja mrzlo vodo. Daj mu tudi mrzle vode na tilnik, če mogoče mrzel poliv na hrbet. 35

Najbolj pa zamašiš krvavečo nosnico s svaljčkom, ki ga narediš iz bele vate in prej namočiš v mrzli vodi. Seveda je treba vatasti svaljček nekoliko ožeti, predno ga vtakneš v nos.

Če dobiš *zmrzlega* človeka in meniš, da je še življenje
40 v njem, ga nesi skrbno v *mrzlo* sobo in drgni s snegom in mrzlimi prti, dokler se koža ne otaja. Ko se je koža že ogrela, smeš sobo polagoma segreti. Drži mu pod nos salmijak ali eter. Nikdar pa ne smeš *zmrzlega* človeka takoj prenesti v toplo sobo.

Če je kdo *omedlel*, ga položi na klop; glavo mu deni nizko,
45 pri vratu in na prsih mu odpni obleko, v obraz in na prsi mu škropi mrzlo vodo, pod nos pa mu drži amonijak (salmijak) ali ocet. Ko se zave, mu daj vina ali dobrega žganja.

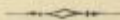
Če se je kdo *opekel*, mu deni na rano obkladke iz cunj ki so namočeni z oljem, vazilinom ali glicerinom.

Če se je kdo *zastрупil*, naj pije veliko mlačne vode, zmešane z oljem, maslom ali soljo, da začne bruhati. Devaj mu na glavo mrzle obkladke in gorčičen obliž na želodec in litke. Kdor se je *zastрупil* z mišnico (z arzenikom), naj pije mleko ali jajčni beljak.

Če si je kdo *zlomil ud* (roko, nogo), ga položi v naravno
55 lego in pazi, da ostane bolnik pri miru. Obloži mu ud z deščicami in jih priveži.

Če si je kdo *zmečkal ud*, pusti zmečkano mesto pri miru in devaj nanje le mrzle obkladke.

Po „koledarju Družbe sv. Mohorja“.

IV. Naš največji sovražnik.

Žganje pogubi jih več
kakor kuga, glad in meč.
Gladstone (Gladston).

33. O največjem sovražniku človeštva.

1. Kdor mlad vino pije, olje na ogenj lije.

A. M. Slomšek.

2. Žganje zakuje ljudi v železje hude navade in jih vodi
po uglajeni cesti v pogubo.

A. M. Slomšek.

3. Zaradi nezmernosti je umrlo že veliko ljudi.

Sirah 37.

4. Voda je najboljša pijača.

Pindar, grški pesnik.

5. Pijanec se izpreobrne, kadar se v jamo zvrne.

Slovenski pregovor.

6. Najprej vzame človek en požirek, nato spet en požirek
in potem — vzame požirek človeka.

Japonski izrek.

7. Nikar ne pijte strupene pijače belih mož, kajti poslal
jo je zlobni duh, da bi pokončal nas Indijance!

Poglarar Kanza-Indijancev.

8. O nevidni vinski duh! Ako še nimaš imena, ki te ozna-
čuje, imenuj se: hudobec.

Shakespeare (Šekspir), največji angleški dramatik.

9. Ena žlica moke ima več redilnih snovi kakor štirje litri
najboljšega piva.

Liebig, slavni kemik.

10. V letih 1860—1870 so stale narod v Združenih državah
severoameriških samo žgane pijače 15.000 milijonov kron nepo-
srednjih davkov in posrednjih 3.000 milijonov kron; uničile so

vrhutega 300.000 ljudi, spravile 100.000 otrok v sirotišča in 150.000 v kaznilnice, povzročile 2000 samomorov, uničile 50 milijonov kron po požarih in naredile 200.000 vdov in en milijon sirot.

Minister Everette (Everet).

11. Vse opojne pijače škodujejo človeku.

Župnik Kneipp.

Iz Brinarjeve čitanke.

34. Kako je hudobni duh kuhal žganje.

Brez zajtrka je šel ubožen kmet orat. Le kos kruha je vzel s seboj. Na polju sleče suknjo in jo položi pod grm. Čez nekoliko časa sta bila vola trudna in kmet lačen. Izpreže vola, da se paseta, sam pa gre h grmu použiti svoj kos kruha. 5 Išče, obrača, stresa suknjo, a kruha ni. Čudno to! Nikogar ni videl, in vendar ga je nekdo ukradel.

Bil pa je to hudobni duh, ki je ukradel kmetu kruh, se skrival za grm in poslušal, kako bo kmet preklinjal in njega klical. Kmet je bil žalosten, da je okraden, vendar se je potolažil: 10 „No, lakote ne bom umrl, in kdor ga je vzel, ga je bil gotovo potreben. Bodi mu na zdravje!“ In kmet gre k studencu, se napije vode, vpreže vola in zopet orje. Hudobnega duha pa je jezilo, da ni spravil kmeta v greh. Zaraditega odide žalosten v pekel in potoži višjemu izmed hudobnih duhov, da kmet ob 15 ukradenem kruhu ni klel, marveč rekel: „Na zdravje!“

Višji izmed hudobnih duhov se je razjezil. „Da te je kmet premagal,“ je kričal, „si ti sam kriv. Neumno si začel in slabo bi bilo za nas, če bi se kmetje in njih žene navadili takih običajev. Tega ne morem trpeti! Pojdi in zasluži kos, ki si ga 20 ukradel kmetu. Če ga pa v treh letih ne premagaš, te bom dal kopati v blagoslovljeni vodi.“

Blagoslovljene vode se pa boji hudobni duh strašno. Premišljuje torej, kako bi ukanil kmeta. Obleče se končno v do- brega človeka in vstopi pri tistem kmetu za hlapca. Prvo leto 25 svetuje kmetu, da je sejal žito v močvirje. Sosedom je suša vse vzela, kmet pa je lahko prodajal od obilne žetve. Drugo leto pa mu svetuje, naj seje v bregove. In leto je bilo deževno. Drugim

je žito poginilo, naš kmet pa ga je komaj pospravil, ga obilo prodal ter mu ga je še ostalo, da ni vedel kam ž njim.

In hlapec — hudobni duh nauči kmeta žgati žganje iz 30 žita. In kmet je kuhal žganje ter sam pil in dal piti tudi drugim. In hudobni duh je šel h glavarju hudobnih duhov in se bahal: „Tisti kos kruha sem že zaslužil!“

Pa najvišji izmed hudobnih duhov se je hotel uveriti na svoje oči. Pride sam h kmetu in vidi: bogate ljudi iz vasi je 35 povabil in jih gostil z žganjem. Kmetica nosi okoli in naliva gostom. Pa se nekje zatakne in ga izlije kupico po tleh. Kmet pa vzroji in vpije: „Ti neroda nerodna, ti kolovrat kolovratasti. Ali misliš, da so pomije, da tako kapljico razlivaš po tleh?“

Hudobni duh dregne s komolcem svojega glavarja in reče: 40 „Slišiš, zdaj ne pravi več: Na zdravje!“

Kmet robanti dalje in naliva sam. Pride od dela ubožen kmet, ki ni bil povabljen, pozdravi, prisede in misli, da bi se 45 trudnemu tudi prilegla kapljica. Sedi in sedi in požira — sline. Kmet pa mrmra pri sebi: „Vsakega pa tudi ne morem napajati!“

Tudi to je bilo vseč višjemu izmed hudobnih duhov. Manjši pa se baha: „Le počakaj, kmalu bo še lepše!“

Gostje pijejo z gostiteljem prvo steklenico, hvalijo drug drugega in se prilizujejo. Besede tečejo kakor med in maslo. Višji izmed hudobnih duhov pošepeta svojemu podložniku: „So 50 kakor lisice, drug drugega sleparijo, pijača nam jih bo spravila v roke!“

„Le čakaj,“ odgovori hudobni duh, da ga bodo imeli kaj več pod kučmo! Zdaj so sladki kakor lisice, pa kmalu se bodo 55 grizli kakor volkovi!“

Možje pijejo drugo steklenico, besede postajajo glasnejše in sirovejše. Maslo se je izpremenilo v žolč. Začne se tepež, nosovi krvavé. Gostitelj se vmešava, pa ga premlatijo.

Višji izmed hudobnih duhov gleda všečno: „Dobro, prav dobro,“ mrmra bolj tiho. „Le počakaj, bo še lepše, ko izpijejo 60 tretjo steklenico. Zdaj so volkovi, potem bodo svinje,“ prorokuje hudobni duh.

Tretja steklenica kroži. Divjost ponehuje, možje lezejo v dve gubi. Govorjenje je že bolj kruljenje. Drug drugega ne

65 slišijo, samega sebe ne razumejo. Počasi odhajajo in padajo po tleh, po blatu. Gostitelj gre ž njimi ven, pade v jarek ter kruli in kobaca kot svinja.

To je bilo višjemu izmed hudobnih duhov zelo všeč: „No, dobro pijačo si izmislil in tisti kos kruha si zaslužil! Povej 70 vendar, kako delaš to brozgo? Kajne, najprvo vzameš lisičje krvi: priliznjeni so postali kakor lisice; potem volčje krvi: zlobni so postali kakor volkovi, in v tretje si primešal svinjske krvi, in postali so svinje.

„Ne,“ odgovori hudobni duh, „tega mi ni bilo treba storiti, 75 saj nekaj živalske narave je bilo itak vedno v njih. Dokler ima človek malo kruha, jo še premaga, ko pa pride obilnost, pa ne ve, kaj bi počel. Dal sem mu torej dobro letino in ga naučil kuhati žganje. In ko je božje darove prekuhaval v žganje, se je zbudila v njem živalska nrav: lisičja, volčja in svinjska. Da 80 bi le vedno pil žganje, pa bo ostal žival!“

Višji izmed hudobnih duhov je hvalil malega in ga postavil v visoko službo.

L. Tolstoj.

35. Skrbi za zdravje!

Ura za uro mineva, dan za dnevom, teden za tednom, mesec za mesecem, leto za letom; iz otroka vzraste mladenič, mladenka. Tu je zopet križ brez Boga! Fantje v gostilnico, dekleta pa na ples. V teh letih se pri dekletih pogostoma 5 pojavljajo bledica, malokrvnost, slabotnost. Te bolezni prineso pogostoma že na svet, včasih pa so tudi same krive. Modrc in telesu neprikladna hrana sta večkrat vzrok hiranju.

Glede hrane se mnogo greši. Človek ne živi od tega, kar 10 jé, ampak kar mu želodec prebavi. Ako želodec ne more hrane prebaviti, ne velja nič, ako jé še tako dobro. Prebava pa se prične že v ustih, kjer se hrana prežveči, to je z zobmi zgrize in pomeša s slino. Tukaj se godi prva napaka. Res, saj še jesti ne znamo! Pred nekoliko leti so pisali časopisi, da so ameriški zdravniki dognali, da jedo ljudje preveč, ker zvečijo premalo. 15 Imeli so na poizkušnji delavce. Dali so jim malo manj hrane, a morali so lepo počasi jesti in dobro zvečiti. Dognalo se je, da so pridobili s tem tretjino hrane.

Za dobro prebavljanje je glavni pogoj red pri jedi in pijači. Ne jej torej prevečkrat na dan in ob nedoločenih časih, da more želodec zaužito hrano pošteno prebaviti. Ne napolnuj 20 tudi preveč želodca, ker poln želodec ne more prebavljati ter teži.

Največ pa se greši v pijači: „Le pijmo ga, da dobimo korajžo!“ kričijo, žalibog, kmečki fantje ob nedeljah in praznikih. Korajža! Korajža z vinom ali pa žganjem! Žalostna korajža. Čemu je potrebna korajža? Za — pretep! Take korajže ni treba! 25

Žganje je kuga za ljudi. Žalibog, da se ta kuga širi tudi med Slovenci od dne do dne bolj. Dognali so po štetju, da pride v blaznico od 100 oseb 67 žganjepivcev. Pretepi, uboji in še mnoga druga hudodelstva izvirajo navadno iz žganja. Pustite žganje! Veliko žganja se pije pozimi, češ, da ogreje 30 človeka. Laž! Grozna laž! Žganje je kot slama. Zažgi jo! Vzplamti, trenutek pozneje je pa vse hladno. Tako je tudi z žganjem.

Ko ga izpiješ, je v želodcu toplo, ali v naslednjem trenutku je že zopet hladno, človek opeša in pade. Le berite po 35 časopisih, pa boste našli malone v vsaki številki: Peter M. je zmrznil; vzrok žganje. Pavel M. je zmrznil; vzrok žganje. Tone G. je zmrznil; vzrok žganje. Kaj ostudnejšega tudi ni, kakor je pijau žganjar, ki je zver v človeški podobi. Ni samo greh, ampak tudi sramota za pijanca samega in za njegovo 40 družino, ki tega ni kriva. Kar tak človek v eni noči zapije, bi zaleglo družini za hrano več dni. Bog bo zahteval račun od vsakoga! Ne zabite na večnost!

Leta teko, pride starost, doba miru in počitka. Blagor mu, ki je živel po božjih in človeških zapovedih. Lepo mu bo 45 sijalo večerno solnce in še v pozni starosti bo krepak na duši in na telesu.

Po J. Okiču.

36. Martin Kopač.

„Bog daj vam srečen večer, možje,
in vsega, česar želi srce!
Ko tu pri vinu sedite veseli,
lepo, da ste k vam mi sestri veleli.

5 Jaz tudi, možje, bi lahko tako
za mizo sedel in pil ga lepo.

Lep dom sem bil prejel od očeta,
moža poštenega, trdnega kmeta.
Lepo postavljena hiša bela
10 vrstnice ni v okraju imela.
Dva jarma volov pa štiri krave,
za vse sena dovolj in otave.
Ščetincev v hlevu lepo število
krulilo je in se debelilo.
15 Šest mernikov se je sejalo pšenice,
prodana je nesla lepe petice.
Kopačevo smrečje je bilo na glasu,
ni bilo lepšega v tistem času.

Dobil sem ženico, ne brez dote,
20 pošteño in tudi ne brez lepote,
pa pridna je bila kakor mravlja,
ki vedno se trudi, znaša in spravlja.
Poslednja v posteljo, prva pokoncu!
In vedno kaj dobrega zame v loncu.
25 Da, živel sem kakor vrabec v prosi.
Priateljev, mislite lehkó si,
in vinskih bratcev imel sem obilo,
od sladkih besed se je vse cedilo.
Ni čudo, vsak je vesel plačevalca;
30 in meni je rado šlo izpod palca.
V nedeljo večer — to bil je začetek —
smo pili, sčasoma v petek in svetek.
Po trije, štirje, sami ostali,
sedeli smo in kozarčke zobali,
35 do dveh, do treh, da se je danilo,
in moje je bilo nazadnje plačilo.

Todà popivanje ni še najdražje;
metali smo tiste podobice vražje!
Najhujši sem jaz bil, kaj bi prikrival?
Dobival, izgubljal, izgubljal, dobival, 40
todà, ko šli smo slednjič narazen,
Bog vedi, Martinček je vselej bil prazen.
Tu prazen! tu gori — pa kaj bi vam pravil?
Saj veste, kako je, kaj bom onegavil?
Tri ogle, pravijo, žena podpira, 45
a kaj, če pa mož le vedno podira!
Kaj treba četvero volov? Izhaja
za silo se z dvema! — Prva prodaja
šla mi je vendar malo po glavi,
že manj pri prvi, drugi kravi; 50
naposled se človek vsemu privadi
in kaplja za kapljo skalo ugladi.
Zakaj pa je neki hoja in smreka,
če ne zato, da jo človek poseka?
A kaj bi vam vse na drobno našteval, 55
sramoto svojo vam razodeval!
Ko ni še prav tretje leto minilo,
nič več se ni pri Kopaču dobilo. —
In ona? S konca me je prosila,
lepó na srce mi govorila; 60
in res sem večkrat za trdno sklenil,
da bodem s tega na drug pot krenil.
Ostal sem doma, četudi s težavo,
premagal sem hudo izkušnjavo.
Pa so me dražili, da ženi sem v strahu, 65
da v kot me deva klečat na grahu,
da ona pri nas gospodari v hiši . . .
Četudi ni res, nerado se sliši.
Pa gnalo me je tudi, seveda;
bob v steno vsaka dobra beseda! 70

Na tihem je trpela sirota,
pa delala je! — Edina dobrota,
da bila sva sama. Nazadnje se utrudi,
pod težkim bremenom sirota se zgrudi,
75 in več ne vstane. Blaga ženica,
kaj pravim ženica, prava svetnica,
da bi zdaj tam gori prosila zame!

Brez doma! Beraško malho na rame,
pa hajdi po svetu s trebuhom za kruhom!
80 Usmiljenja nima nihče z lenuhom.
Res delo mi ni dišalo posebno,
a kaj, če je pa bilo potrebno!
Tako potepuh po svetu se klatim,
če treba, kosim, drvarim in mlatim.
85 Pol delavca sem in pol berača,
prijatelj je moj, kdor mi kaj plača. —
Na zdravje, možje pošteni, častiti,
pa dajte mi zopet ga malo naliti!
Za zgled Kopač lahko se stavi,
90 kako premoženje se hitro zapravi.
Pri vas se ni kaj takega bati,
prepametni ste in premožati
ter veste, kdaj se mora zavreti;
pri vsem je treba mero imeti.
95 Ko bi pa vendar koga srbelo,
bolj vince mikalo kakor delo,
naj spomni se Kopača berača,
ki pije ga le, če kdo mu ga plača.“

Jožef Stritar.

37. Mož beseda.

Slavni švedski kralj Karel XII. je bil v svoji mladosti precej razposajen. Pogostoma je popival v družbi mladih dvorjaničev in uganjal ž njimi raznovrstne burke in nerodnosti,

Nekega dne, ko je bil zopet pijan, je sirovo razžalil svojo mater, ker ga je bila rahlo posvarila zavoljo njegovega početja. 5

Ko se je bil drugi dan zopet iztreznil, mu je bilo silno žal, kajti svojo mater je drugače ljubil prav iskreno. Sklene trdno, da ji da zadoščenje, kakršnega pač ni pričakovala. Ukaže si prinesiti najlepšo, dragoceno kupo iz brušenega kristala in si jo do roba naliže z vinom. S kupo v roki gre pred svojo 10 mater in jo nagovori takole: „Mati, zavedam se, da sem vas včeraj hudo razžalil, in srce me boli zavoljo tega. Ali storil sem to le, ker me je zavedlo vino. Da mi pa ne bo več mogoče žaliti vas v pijanosti, vam dajem sedaj v tem trenutku svojo kraljevo besedo, da je ta kupa, ki jo držim tukaj v roki, zadnja, 15 ki jo izpijem v svojem življenju. A to izpijem na vaše zdravje, presvetla moja mati, s prošnjo, da mi odpustite.“

Po teh besedah izpije in zažene kupo skozi okno, da se je razbila na dvorišču.

Kralj je držal dano besedo do smrti. Mnogo sveta je 20 prehodil in v marsikateri bitki se je slavno meril s sovražniki, toda vina ni pokusil nikdar več.

Mihael Levstik.

38. Ali vino, ali vodo?

Četverogovor zdržnika, pivca, pijanca in njegove žene.

Zdržnik.

Vprašuje bolni svet in tarna,
kaj naj se jé, kaj naj se pije,
katera pot je najbolj varna,
da človek mnogo let dožije.

Jaz pravim s srcem vam iskrenim, 5
da vodo še najviše cenim.

Pijanec.

Ha, ha! Pregovor star veli:
še v čevljih voda dobra ni.

Žena.

10 In kdo je več zajema v švaplje
kot ti, prijatelj vinske kaplje?
Na teden služiš lep denar,
a ni ti za obutev mar?

Pivec.

15 Po pameti bi sodil jaz,
da pravo vino je zdravilo,
a piti mora se svoj čas,
ne zmerom in ne preobilo.

Pijanec.

20 Zakaj bi neki ga ne pil,
če v grlu žeja me ščegače!
Ko Noe trto je sadil,
tedaj je bilo vse drugače.
On ga je toliko zavžil,
da je zaspal brez dopetače.

Žena.

25 Kaj sveto pismo govori?
Zares je Noe bil pijan,
ker vinske ni poznal moči,
a le enkrat, ne dan na dan.

Zdržnik.

30 Vi pivei, zmerni in solidni,
ko vino hvalite, previdni
pristavljajte: ne preobilo!
A to ni jasno navodilo.
Kdo razsoditi zna, katera
človeku ne škoduje mera?
Pisarček misli: Četrtnina
životu deje ravno prav.

Logar želi pol litra vina, 35
drugače, pravi, nisem zdrav.
Mlatič pri težkem delu hiter
zahteva ga najmanj en liter.
Vozniku dajte litre štiri,
in žeja se mu ne pomiri. 40
Kdaj godec ga ima zadosti,
na svatbi naj povejo gosti.
Kdo več ga nese? Mladec suh,
ali postáren debeluh?
Nadarjen človek, ali šleva? 45
O marsikdo, ki mu odseva
na bledem licu nos rdeč.
priznava sam in brez ovinka:
Premalo ga je četrtinga,
a litra pol ga je preveč. 50

Pijanec.

Kdor vina ne pokusi nič,
on je za družbo živ mrlíč.

Žena.

O molči vendar, sitna žolna,
za mačkom v eno mero bolna,
nikoli nisi vina polna. 55

Pijanec.

Kaj praviš? Večkrat kakor ti!

Pivec.

Če pametno se govori,
težkó je najti mero pravo.
A to ne more meni v glavo,
da vino bi se kar zatrlo. 60

Pijanec.

Dokler bo soplo naše grlo,
kozarec med ljudmi bo krožil.

Žena.

In tebe v zgodnji grob položil.

Zdržnik.

65 Kdor težko najde pravo mero,
najboljše, da pusti vsaktero.
Otrokom ogenj se ne daja,
ker lahko ž njim požar vzbudi.
V nevarnost nikdar ne zahaja,
kdor vsake mere se boji.
70 Na stotine ljudi pričuje,
brez vina lahko se zdeluje.
Narašča moč ob dobrem kruhu,
a se izgublja v vinskem duhu.

Pivec.

75 Pomislimo, da vinski sok
pomirja skrb, tolaži jok.

Žena.

Pijancu morda, toda ženi,
družini lačni, zapuščeni
le vzbuja skrb in jok in bol.
Ah, alkohol nevidnih rok
80 grobar je sreče, tat denarja,
in osel, kdor ga zagovarja!

Zdržnik.

Solzán je svet, a tudi lep.
Ubog zemljan, a tudi slep,
kdor vso tolažbo in zdravila,

zabavo vso in razvedrila
zajema iz opojnih kup.
Slaj mine brž — ostane strup
in sin omame je obup.

85

Pijanec.

Vse naj raztrešči blisk in grom!
Svet je neumen! Trala lom!

90

Pivec.

No, ta končal je svoj razgovor.

Zdržnik.

In alkohol mu slave lovor
položil je na čelo rosno.

Žena.

Življenje strašno in neznosno!
Razsrdil ga je jezik moj.
Besed je modrih sit takoj.

95

Pivec.

Ostane voda vendar voda,
hladi nas pač, a vino vžiga,
duha budi, srca nam dviga.
Najvišja pije ga gospoda.
Še pesnikov nekterih knjiga
opeva žlahtno vinsko moč.

100

Zdržnik.

Nekterih morda, a ne vseh,
in ne največjih izmed teh.
Opeva jo Anakreon,¹⁾
obsoja večji Milton John.²⁾

105

¹⁾ Anakreon, grški pevec, vesel lahkoživec.

²⁾ Milton Jon (Džon), angleški pesnik, globok mislec.

Pivec.

Ha, vino, voda — ta razlika,
razdaljna kakor dan in noč!

Zdržnik.

110 Kot noč in dan sta v vedni zvezi,
tako se vino z vodo stika.
Le mnogokrat po vinu sezi,
in govor tvoj in pesmi cena
ljudem zazdita se — vodená,
in tvoj život in tvoja lica
115 nabuhne s časom — vodenica,
le v vinske hrame pridno hodi,
in ves tvoj up bo šel po — vodi.

Pivec.

Pa bomo jadráli za njim.

Zdržnik.

120 Vozite barko, le vozite
in izgubljeni up lovite!
Jaz rajši trezen ga držim.

Anton Medved.

V. Iz gospodarstva.

Zadnji v posteljo, prvi pokoncu,
pa bo vsak dan kaj dobrega v loncu.

J. Stritar.

A. Slava kmetijstva.

39. Samozavest.

Zakaj bi kmet ne bil ponosen,
zakaj bi kmet ne bil vesel,
čeprav obraz je večkrat rosen
in kruh njegov le redko bel?

On sam je v svojem mirnem domu,
na zemlji svoji gospodar.
Uklanjati se mora — komu?
Bogu in drugemu nikdar.

Kar zlata krona je vladarju,
kar uradniku je pero,
enako častno je ratarju
orodje davnih let — drevo.

On ne boji se dneva teže,
on orje, seje in sadi,
gospodi mestni kruha reže,
ovočje sladko jim deli.

Zato pa, komur sta še v čisljih
razum in čut, ki Bog ju dal,
povsod vsekdar imel bo v mislih
stan kmetski in ga spoštoval.

Kaliti noče tiste vode,
iz ktere sam je nekdam pil;
od kmetov je največ gospode,
pa kmet ponosen ne bi bil?!

A. Medved.

40. Človek je gospodar na zemlji.

Bog sam je izročil gospostvo na zemlji človeku, ko ga je bil ustvaril. Človek pa tudi uživa to gospostvo; to se jasno vidi iz njegovih del. On edini more izpreminjati zemlji obraz, on edini zapoveduje živalim in rastlinam, jih rabi v svojo korist, jih sili, da so mu podložne, in jih izpreminja tako, kakor misli, da bo imel več dobička od njih.

Dokler je bil človek samo lovec in ribič, se ni kazalo njegovo gospostvo tako očito. Potikal se je po gozdih, kjer je bilo kaj vode in zveri. Za streho se ni brigal, našel si jo je kjerkoli; danes pod pečino, jutri pod vejami košatega drevesa. Potreb ni imel mnogo. Živil se je z mesom, oblačil se s kožami. Tudi pastir ni imel stalnega stanovanja, ker je šel s svojo čredo za pašo. Ali vendar je izkušal nekatere živali udomačiti in privaditi k sebi. Za te je moral skrbeti ter jih varovati krvoločnih zveri.

Pravo človekovo gospostvo se je začelo šele s poljedelstvom. Poljedelec mora ostati na zemlji, katero si je izbral, katero je obdelal in posejal v potu svojega obraza. Kamorkoli bi šel dalje, povsod ga čaka iznova težko delo. Torej se naseli na izbrani zemlji in si postavi stalno stanovanje. Obdeluje zemljo in prisili divjo lesniko, da rodi sočno sadje. Izlepa ali izgrda privabi k sebi govedo, ovco, kozo, svinjo, osla, velbloda, psa, mačko in druge živali. Izume ogenj, ki mu iz mesa divjih in domačih živali in iz raznih vrtnih in poljskih pridelkov pripravlja okusne in zdrave jedi. V ognju topi tudi razne kovine in rude, iz njih izdeluje orodje za hišo in polje, kuje orožje, novce in druge umetnine in lepotiche. Iz lanu, konoplje, volne in bombaža prede in tke sto in sto različnih tkanin. Iz lesa si izdeluje pohištvo in drugo potrebno orodje. Iz nekaterih kamenov in prsti topi steklo

in žge vsakovrstne posode. Iz kamena in lesa si stavi stanovanja, 30
iz kamena izteše umetnik lep kip, iz raznih barv napravi lepo
podobo.

Človek zida velika mesta, trge in vasi, cerkve in trdnjave.
Seka in krči gozde, nezdrava močvirja osušuje in izpreminja
v rodovitna polja. Velikim rekam stavi jezove, da se ne razlivajo 35
po njegovih njivah. Čez visoke gore dela ceste, vodam izpre-
minja struge; reke, daljna morja veže s prekopi. Po širokem
morju, po jezerih in rekah plavajo ladje vsake vrste in družijo
dežele in narode, ki so stoletja in stoletja bili ločeni. Večerne
dežele menjavajo z jutrovimi, stari svet z novim svetom svoje 40
pridelke in izdelke. — V zrakoplovu se človek vzdiguje
v višave, kamor si še orlova krila ne upajo. Tla se oživljajo pod
drobnogledom; cele gore se kažejo zložene iz živalskih teles,
ki so prostemu očesu nevidna. Kakor blisk švigajo človekove
misli in besede po bakreni žici po vsem svetu. 45

Skrb za vsejano rastlino mu je obračala oko že zdavnaj
k opazovanju nebesnih teles in drugih naravnih prikazni.
Zapazil je povsod veličastno in krasno soglasje v neizmerni
prirodi ter slutil neko višjo nadzemsko moč, ki vse vlada. Tako
se je pripravljaj k spoznanju pravega Boga. Zdaj pa ve, da se 50
kažeta večna previdnost in večna ljubezen ne le v čudovitem
zvezdišču, temveč tudi v življenju malega metulja, in da se
v vseh močeh vselej in povsod razodeva oni veliki duh, modrost
večnega Boga, ki se mu klanja vse stvarstvo.

Poljedelstvo je začetek človeške omike.

Po Fr. Erjavcu. 55

41. Kmetški hiši.

Mogočna nisi, ne prostorna
in stavil te umetnik ni,
bolj kot bogata si uborna,
preprosta selska hiša ti!

In vendar ne palač ogromnih
in njih bleskú ne bom slavil;
a tebi, dom seljakov skromnih,
nesmrten venec rad bi zvil.

Pač res ubog si, mal, neznamen;
a dasi mal in ne slovít,
kako ti nam si blagodaten,
kako za nas si znamenít!

Pamník le redek še se dviga,
ki davnih nam je dni glasník,
ti naša si najstarša knjiga,
pravečen, živ nam spomeník.

Pravljíce, zgodbe praviš davne,
ti v rekih čuvaš pramodróst,
pradede nam opevaš slavne
in src radóst in njih bridkóst.

Ti šege stare si ohranil,
deduje jih po oči sin;
le tí naš jezik si ohranil.
da ní zatrl nam ga tujčín.

Kar čas nam dal je davna leta,
največ občeval nam si tí;
kar zdaj nam daje in obeta,
pod streho kmetsko nam zori.

Tam hiša nam je mati krušna,
domovju steber je častít.
Iz kmetskih hiš nam hrana dušna,
iz kmetskih hiš omike svít!

Ne v hiš mogočnih jasnem sevi,
ki marmornat jih krije krov, —
pod nizko streho, v skrajni reví
rojén rešník je vseh rodóv.

In ne v dvoranaš bogatínov,
kjer blesk zakladov te slepí, —
kjer dom seljaških je trpínov,
rešítve zor se nam žarí.

Kar mož nebesa so poslala,
da večnih nas otmó grobóv, —
vas kmetska mati je zibála,
iz kmetskih so izšli domóv.

Od tam nam misleci globoki,
od tam klicarji k nebu nam,
od tam nam pesniki — proroki,
za dom borilci vsi od tam!

In vem, da to jim srečno vspeje,
da spone vse nam razdrobé,
da dni nam priboré jasneje
ter naše preslavé imé . . .

Zató ti slava peta bodi,
oj zibel naših boljših dní,
nebó ti tísoč sreč prisodi,
ves blagoslov na té razlij!

Naj vedno mirno bi živela,
noben ne vzburljaj te vihár,
ogíblji se gromóv te strela,
zanašaj grozni ti požár!

Da srečno v vek si bivališče
krepostnih žen, poštenih mož!
Daj Bog, ti slavnih mož rodišče,
da zibel še slavnéjših boš!

Simon Gregorčič.

42. Slava in sreča kmetijstva.

Basen pripoveduje, da so se zbrale nekđaj vse žive stvari,
da bi razsodile prepir med mečem, peresom in plugom. Ti trije
veljaki so se namreč pričkali, kateri ima večjo oblast in veljavo.
Meč misli, da je on gospodar sveta, ker pred njim vse trepeta.
Pero meni, da ono največ stori, ker preganja temo nevednosti 5

in razsvetljuje um človeški. Zadnji pa se vzdigne plug ter prav pohlevno govori: „Mirno rijem pod zemljo, pa sem svet že preobrazil. Tiha sreča je z menoj!“ — Na te besede — pripoveduje basen dalje — podarijo vse zbrane žive stvari plugu zasluženi
10 venec. In to po vsej pravici; zakaj kmetijstvo je najstarejše, najpotrebnejše, pa tudi najkoristnejše opravilo. Kmetiški stan je častitljiv. Na kmetih je miru in sreče dom.

Kmetijstvo je najstarejše opravilo. V sv. pismu beremo, da sta obdelovala zemljo in pasla drobnico že Adamova sinova in
15 da je Bog prvima roditeljema, preden sta zapustila raj, velel, da naj pridno obdelujeta zemljo.

Kmetijstvo pa je tudi najpotrebnejše in najkoristnejše opravilo človeško. Kakor je Adam, pregnan iz srečnega raja, v potu svojega obraza obdeloval zemljo, tako so si dobivali tudi njegovi
20 potomci z velikim trudom skopi živež. Kakor nas uči zgodovina, so bili ti najprej lovci in pastirji. Lovstvo in pastirstvo nista mogli več zadostovati vsem potrebam. Tedaj so bili primorani, ako so se hoteli ohraniti, da so začeli obdelovati zemljo. Šele zdaj je bilo družinsko življenje mogoče. Šele zdaj so jeli zidati
25 vasi in mesta; zakaj poprej so se selili vedno iz kraja v kraj. Zdaj pa, ko so en kraj obdelovali, so ostali vedno ondi, čakaje obilnega sadu. Tako je nastalo družinsko in stalno življenje. Širiti se je jela omika.

Poljedelstvo je torej temelj omiki. Poljedelstvo je pa tudi
30 podlaga človeškemu življenju v tistih državah, ki so že kolikor toliko omikane in izobražene. Živež je prva potreba človeška. Ne ponašajo se kmetje zastonj, da oni živé sebe in gospodo, da rede vse stanove. Poljedelstvo nas varuje pomanjkanja in lakote ter je najbolj naravna in najgotovejša pot do bogastva.
35 Kmetijstvo je pa tudi obrtu in trgovstvu prava opora. Iz vsega tega izvira, da je poljedelstvo najpotrebnejše in najkoristnejše opravilo.

Kmetiški stan si je zato tudi kmalu pridobil visoko čast in slavo po vseh deželah in državah. Nikjer pa ni bil ta stan
40 že v starem času v toliki časti nego na Kitajskem. Po vsem cesarstvu častijo kmeta kot pravega očeta in hranitelja vseh drugih stanov. Cesar sam ga časti in izpodbuja. Vsako leto se

enkrat tako poniža, da zapusti svoj zlati prestol v Pekingu in greorat s svojimi najjimenitnejšimi služabniki.

V naši državi je dal cesar Jožef II. prav genljiv zgled; 45 na svojem potovanju skozi Moravsko je namreč sam prijel za plug ter zoral nekaj brazd. Na mestu, kjer je tako počastil kmetiški stan, so mu pozneje postavili spomenik.

Pa že tudi stari Slovani so prav lepo in častitljivo praznovali žetev. In še zdaj imajo ravno Slovani najkrasnejše sloves- 50 nosti pri žetvi. In slovenski kmet? — Menim, da ne užije nikoli toliko veselja nego ob košnji in žetvi. Dasi mora delati od zore do mraka, da je potu ves moker, vendar zvečer še rad poskoči. In domov gredoč, prepeva in vriska, da se razlega po hribih in dolinah.

Na kmetih je tudi za zdravje dosti boljše nego v mestu. 55 Kmet si z delom telo krepí in si tako veliko lažje ohrani zdravje. Čvrst zrak ga obseva, zdrava, čista voda ga napaja. Pa tudi na duši so kmetje večinoma bolj srečni nego drugi. V svoji preprostosti delajo dan na dan in se ne brigajo dosti za abotnosti, ki drugim glave belijo. Pri njih je še prvotna krepost in čednost. 60 Tu se uživa veliko več nedolžnega veselja nego v mestu. Veliko več pobožnosti je pri kmetu nego v mestu, kajti kmet ima več priložnosti Boga se spomniti. Vsejavši zrno, pričakuje le od Boga blagoslova in obilne žetve, ne pa od milosti kakega zemskega gospoda. Le Njega mora moliti, ko seje; le Njega mora 65 hvaliti, ko spravlja težko snopje; le k Njemu ponižno pribeži, ko mu je nevihta pokončala vso nado.

Glej torej, dragi kmetič, še srečnega se moraš imenovati proti drugim stanovom! Zato nikar ne tarnaj in ne zavidaj visokim gospodom njih velike časti in oblasti. Tudi oni imajo 70 svoje skrbi in težave. Kadar si utrujen od težkega dela, pomisli, da tudi gospoda dobro ve, kje jo žuli čevelj.

Seveda tudi tebi ni vse prav. A kje pa je kdo, ki mu gre vse po volji? Svet, ljubi moj, je enak njivi, na katero pade med zrnjem veselja in radosti tudi marsikatero zrnce tuge in 75 žalosti. Veseli in zadovoljni bodimo, če se setev tako obnese, da se vsaj nekoliko skrije nesreče mrklo ščavje pod visoko travico in obilnim biljem sreče in radosti.

43. Kmet svojemu sinu.

Ljubi sin! Postaral sem se v potu in trudu. Moči mi odpovedujejo, roke in noge se mi tresejo. Kmalu prepustim tebi vso skrb za dom in gospodarstvo. Izročim ti dobro hišo; glej, da jo ohraniš tako. Dobra hiša se naslanja na dobrega gospodarja. Dober gospodar vedno napreduje v dobrih rečeh, rad se uči in preudarja ter nikdar ne zapravlja zlatega časa. Ogiblje se pa nepotrebnega dela, nepotrebnih potov in praznih skrbi, svojo družino pa napeljuje k varčnosti in vsem lepim krepostim. Skrben gospodar gleda na vse, kar se dela in godi pri hiši; on zna, kako se streže živini, kako dela družina doma, na polju in v gozdu. Vsakemu delavcu odkazuje opravila ter gleda, da se urno in zvesto dela, pa tudi skrbi, da se dobrim delavcem ne godi krivica.

Dober gospodar skrbi tudi za čast in poštenje svoje hiše. Potrebne ubožce rad sprejemlje in nikogar ne žali in ne draži. Svoj stan ljubi in zvesto izpolnjuje svoje dolžnosti. Umen gospodar se izmodri po drugih škodi, a neumen se izpametuje po svoji nesreči. Marsikdo ne pomisli, zakaj je obožal. Podedoval je morebiti mnogo premoženja, a mislil si je, da ga ne zapravlja, ako tuintam kaj malega izda po nepotrebem. Jaz pa pravim: Če vedno samo jemlješ ter nič ne pridevaš, gotovo ti zmanjka kdaj.

Vse, kar je v hiši, varuj in glej, da bo napredovalo za prihodnjost. Nikdar ne reci: Zame je že dobro, drugi naj delajo drugače. Ali pa: Jaz ne dočakam sadu, čemu bi se ukvarjal s tem ali onim delom! Nejevolje in malopridnosti je dovolj na svetu, nikar je tudi ti ne množi.

Ljubi moj sin, svetujem ti tudi, da si te-le besede dobro zapomniš:

30

„Pridnost naj ti hišo hrani,
kuhar naj ti bode glad;
red in čednost imej v službi,
z dobrim srcem hodi spat!“

Iz „Dragoljubcev“.

B. Varčnost in združništvo.

44. O varčevanju.

Zrno do zrna pogača,
kamen do kamna palača.
(Nar. preg.)

Star pregovor pravi: „Kdor varčuje, kadar ima, — ima, kadar potrebuje.“

„Kajpada! Ko bi le imel, rad bi hranil,“ godrnjaš, mladi bralec, „a z bornimi vinarji, ki jih dobim tuintam, se pač ne da varčevati.“

Baš to je naša nesreča, mladi prijatelj, da tako malo cenimo vinar in mislimo, da moremo samo kronice spravljati.

Majhna in nezatna je kapljica rose, ki visi na listu; s prstom jo lahko pobrišeš. Toda kaplja za kapljo dela vrelce, potoke, veletoke in morja, ki nosijo največje tovore, ogromne ladje. In hiša, ki v njej prebivaš, je iz kamenov in opeke. Če jih vidiš posamič na cesti, se ti zde tako ničevi kakor vinar, ki ga izdaš brez preudarka za kako nepotrebno slaščico ali kako neumno igračo.

Naši predniki so cenili belič mnogo bolj nego mi. Dejali so: „Kdor beliča ne ceni, goldinarja ne dobi; mnogo beličev da tolar.“ In devali so belič k beliča, groš h grošu. Zategadelj niso bili pri njih svetli tolarji in rumeni zlati tako redki kakor pri nas.

In vendar našim pradedom ni bilo tako lahko hraniti kakor nam. Plesnjivi tolarji in zlati rumenjaki, ki so jih skrivali v nogavice ali v loncih zakopavali v klet, so bili mrtev denar. Dandanašnji lahko hrani celo nedorasla mladina. Če količkaj premaguješ samega sebe, si kmalu prihraniš deset vinarjev. Za ta znesek dobiš pri najbližnjem poštnem uradu ali pri prodajalcu poštnih znamk takozvan „poštni hranilni list“. Za drugih deset vinarjev, ki si jih sčasoma zopet prihraniš, dobiš tudi tam poštno znamko, ki jo prilepiš na poštni hranilni list. Kadar pa je le-tá olepljen s poštnimi znamkami v vrednosti ene krone, ga sprejmejo pri nabiralnici poštnega hranil-

nega urada za vlogo. Zanj dobiš vložno knjižico; torej si že majhen bogatin. Poštna hranilnica ti obrestuje vložek, in bodisi še tako majhen; daje ti za vsako krono na leto po 3 vinarje, za vsakih sto kron po 3 krone. Večje zneske pa dvigni iz
35 poštne hranilnice in jih vложи v hranilnico ali posojilnico, ker ta plačuje 4% ali še višje obresti. Ako vложиš v hranilnico 200 K in pustiš ta znesek 17 let, ne da bi o tem času vzdignil obresti, ti izplača hranilnica konec te dobe 400 kron. Od leta do leta narasle obresti so se pripisale vsako leto glavnici, in nazaj dobiš svojo
40 glavnico z obrestmi od obresti. S 400 kronami pa prav lahko začneš, ko si odrastel, kako malo reč. Marsikateri sedaj premožen mož, ki šteje svoje premoženje morebiti na stotisoče, ni začel kar s 400 kronami.

Prihranki tvojih dedov navadno niso dajali obresti, so bili
45 torej mrtev denar; denar pa, ki ga ti zaupaš hranilnicam, se vsak dan pomnožuje, raste, je torej takorekoč živ.

Mali hranilec, prihrani, ako moreš, teden za tednom nekaj vinarjev, brzdaj svojo sladkosnednost, ne troši po nepotrebnem denarja, in kmalu boš z radostjo videl, kako se porajajo iz
50 vinarjev krone.

Po Winklerju.

45. Rajfajznove posojilnice.

Denar je takorekoč kri v gospodarskem telesu. Če človeku primanjkuje krvi, vemo, koliko je bila ura. Potrebni denar dobimo najceneje in najlaže, ako si ustanovimo v domači vasi hranilnico ali posojilnico, takozvano Rajfajznovko.

5 Vsakemu gospodarju preostaja včasih kaj denarja, ki ga shrani v skrinjo, dokler ga ne potrebuje. To ni prav. Kdor proda kravo ali vola, par pitanih prasičev, žito, krompir, naj ponese izkupilo, ki ga precej ne potrebuje, v hranilnico ali posojilnico. Tamkaj dobi hranilno knjižico, v katero mu zapišejo
10 vloženi denar. Kadar potrebuje novcev, jih zopet lahko dobi na to knjižico. Iz hranilnice ali posojilnice pa dobiš tudi napósodo; kajti tem hranilnicam je namen, oskrbovati gospodarjem za gospodarstvo potrebni denar. Tako izravnavajo nekako „Rajfajznove hranilnice ali posojilnice,“ kakor jih imenujemo po njih

začetniku, blagajne gospodarjev ene občine. Temu gospodarju 15 danes preostaja nekaj denarja, njegov sosed pa ga baš potrebuje; jutri bo pa morebiti ravno narobe. Oba imata od domače hranilnice ali posojilnice dobiček.

O Rajfajznovih posojilnicah je dokazano, da od njih začetka pa do danes (več nego 50 let) še nobena ni prišla na 20 boben, da noben vložnik ni imel še vinarja škode pri njih, da pa tudi noben član ni še prišel vsled neomejenega poročstva brez svoje krivde v škodo.

Ob tako veliki varnosti je popolnoma naravno, da imajo te hranilnice ali posojilnice vedno dovolj denarja. Vrh tega 25 tudi malo stane njih uprava, kajti samo tajnik in blagajnik dobivata za svoj trud primerno nagrado, vsi drugi upravitelji delajo brezplačno.

Pa tudi npravnega pomena Rajfajznovih posojilnic ni prezirati ali podcenjevati. Družba kmetovalcev in obrtnikov se 30 združi v zadrugo, da si podado drug drugemu roko v pomoč in podporo. Pravico do posojila ima le tisti, čigar poštenosti se lahko zaupa brez skrbi; lenih, zapravljivih, malopridnih gospodarjev hranilnica nikoli ne podpira.

Tako gojé Rajfajznove posojilnice zmisel za skupne kmetske 35 težnje, za samodelavnost, dejansko ljubezen do bližnjega in čut možate poštenosti. Ker pa sprejemajo hranilne vloge, in sicer tudi od nečlanov, zato zbujaajo in negujejo v ljudstvu obenem varčnost. V mnogih hranilnicah so velik del vložnega denarja prihranki delavcev in poslov, in gotovo bi ta denar nikdar ne 40 bil ugledal hranilnice, ako ne bi bila domača rajfajznovka tako zelo olajšala vlaganja. Hranilnice imajo namreč svoj stan največkrat blizu farne cerkve in poslujejo večjidel ob nedeljah po službi božji, da zato ljudem niti ni treba kakega posebnega pota v posojilnico, ampak vsak ga opravi lahko kar mimogrede. 45

Ob tolikih vrlinah Rajfajznovih posojilnic ni nič čudnega, ako jih imamo v Avstriji že nekaj tisoč, in tudi slovensko ozemlje jih šteje že par stotin. Toda še vedno jih je veliko premalo. Vsaka količakaj večja vas imej svojo rajfajznovko.

Po Fr. Pengovu.

46. Zadrúžništvo.

Poedini človek sam malo premore, zato mora iskati pomoči in opore v zvezi in sodelovanju z drugimi. Stari Slovani so se združevali v zadruge, župe. Vasi so združene v občine, občine v okraje, okraji v dežele, te pa v države. V združevanju je moč, veljava in vpliv. To so izprevideli za ljudstvo vneti možje in so pričeli z združevanjem tudi na gospodarskem polju, da bi ljudem izboljšali gospodarske razmere in jim odprli nov vir dohodkov. V ta namen so snovali in snujejo še vedno razne zadruge.

10 Razen *Rajfajznovih posojilnic* imamo že *mlekarske, živinorejske, kmetijske, sadjarske* in *vinarske zadruge*.

Kdor ni v bližini mesta, večjega obrtnega kraja ali večje železniške postaje, ne more prodati mleka in mlečnih izdelkov. V takih krajih je potrebna *zadrúžna mlekarna*, ki skupno prodaja zbrano mleko ali pa izdeluje s stroji maslo in sir ter 15 spravlja blago v denar. V zadrúžni mlekarni vrže mleko več, kakor če bi gospodinja sama izdelovala maslo, poleg tega ni zamudnega dela z maslom in mlekom. Gospodinja dobi iz 100 l mleka največ 3 kg, mlekarna pa povprečno 4 kg masla, ki ga 20 prodaja sirovo, gospodinji pa se vkuha okrog 28 %, ker sirovega prodati ne more. Razliko si pa izračuna lahko vsak sam.

Živinorejska zadruga preskrbuje članom lepih plemenjakov, vzdržuje plemenorejske postaje, kjer odbira in razširja med svoje člane le živali najboljših lastnosti. V teh postajah vzrejajo 25 krave s 3000—4000 l mleka na leto. Taka plemena živina je seveda silno draga, zato si je ne more vsak kupiti sam. Pogostoma pa si tudi želimo nabaviti novo pleme, ako peša domače. Kakor pešajo rastline, če rabimo vedno eno in isto seme, tako peša tudi živina, ako je ne izboljšamo s tujimi in lepimi plemenjaki. 30 *Živinorejske zadruge* so torej v povzdigo živinoreje zelo potrebne.

Kmetijske, sadjarske in *vinarske zadruge* dobivajo gospodarjem s skupnim kupovanjem umetna gnojila, dobra semena, sadike, stroje in druge potrebščine bolj poceni. Take zadruge pa tudi prodajajo svojim članom razne pridelke, kakor: fižol, 35 žito, zelje, sadje, vino.

Tudi *obrtniki* se zbirajo v zadrugah, da jim razpečavajo izdelke in jih ceneje preskrbujejo s potrebnim blagom.

Snovanje zadrug je jako preprosto. Zbere se potrebno število ljudi, podpišejo se vstopnice, izvoli načelstvo in nadzorstvo ter vplačajo dogovorjeni deleži, ki so podlaga 40 poslovanju in kreditu. Vrhutega jamči vsak član z večkratnim deležem ob nesreči ali sili v zadrugi, oziroma za zvišanje združnega kredita. To so zadruge z omejeno zavezo. Pri denarnih zadrugah pa jamči navadno vsak član s celim svojim premoženjem. Take zadruge imenujemo zadruge z neomejeno 45 zavezo.

C. kr. deželno sodišče vpiše načelstvo, ki izvršuje vse posle. Izvoljeno nadzorstvo pa ima nalogo, da strogo nadzoruje poslovanje zadruge in njenega načelstva.

Čisti dobiček se nalaga kot rezervni zaklad za kake 50 nezgode v zadrugi.

Gospodar vsega premoženja je zadruga z vsemi člani, ki jim mora načelstvo vsako leto na občem zboru predložiti račune.

V naši domovini je združništvo krepko razvito in je velikega gospodarskega pomena. 55

Da so zadruge še enotnejše in močnejše, se združujejo v združne zveze.

Voditeljem zadrug smo dolžni zahvalo, ker se nesebično žrtvujejo za blaginjo svojega bližnjega in s tem dejanski kažejo pravo ljubezen do svojih rodnih bratov. 60

Ivan Zupan.

47. Zavarovalnice.

Največje posvetno posestvo vsakega človeka je njegovo življenje in njegovo premoženje. Oboje pa je podvrženo vednim in velikim nevarnostim. Človek ne ve, kje ga čaka nesreča. Nagla smrt pokosi gospodarja, da mora svojo družino, ki jo je redil z delom svojih rok, ostaviti v največji stiski in nadlogi. 5 Temu pogori poslopje, onemu pocepa živina, tretjemu potolče toča žito na polju itd.

Da se take nesreče, kolikor je mogoče, olajšajo, so se osno-
vale družbe, pri katerih se more vsak zavarovati. Imenujeno jih
10 *zavarovalnice*.

Ako si je kdo zavaroval življenje, ni se sicer odkupil
od smrti — ampak ustanovil si je določeno odškodnino za izgubo,
ki jo prizadene njegova smrt rodbini ali komu drugemu.
N. pr. rokodelec, krojač, ima rodbino, ki jo le s svojim delom
15 hrani in preživlja. Dokler on živi, ima tudi družina svoj kruh;
kadar pa on zatisne oči, utegne priti na beraško palico. Da
odvrne to nesrečo, si da krojač svoje življenje zavarovati.
V ta namen plačuje zavarovalnemu društvu gotov donesek ob
20 pol leta. Kadar umre, plača zavarovalnica rodbini vsoto, za
katero je krojač plačeval zavarovalnino.

Oče, ki hoče svoji hčerki preskrbeti doto, pristopi zavaro-
valnici ter se pogodi, da bo n. pr. do dvajsetega leta svoje
hčerke plačeval neke stalne doneske vsako leto proti temu, da
25 zavarovalno društvo izplača njegovi hčerki dogovorjeno doto,
kadar dovrši svoje dvajseto leto.

Najnavadnejše zavarovanje je *proti požaru*. Vsak previden
in skrben gospodar zavaruje vsaj nepremično imetje, hišo, go-
spodarska poslopja, proti ognju, čeprav dobro ve, da zavaro-
30 valnice nikoli ne poplačajo vse one škode, ki jo naredi požar.

Svetovati pa je, da se kmetje zavarujejo tudi proti nesreči
pri poljskih pridelkih in pri živini.

Kdor se hoče zavarovati, naj natanko prebere pravila
zavarovalnega društva, da ve, katere pravice in katere dolž-
35 nosti ima zavarovanec.

Iz. P. Končnikovega IV. berila.

C. Domače živali.

48. Domače živali.

Človek je gospodar na zemlji. A kako težavno bi bilo
njegovo življenje, ako bi si ne znal pridobiti zvestih in močnih
pomagačev! Ti pomagači so domače živali. In baš s tem je
pokazal človek najbolj svoje gospostvo, da si je izmed neizmerne

množice živali vedel odbrati najboljše tovariše, da jih je znal 5
izlepa ali izgrda ukrotiti, sebi privaditi in jih takorekoč pri-
kleniti na svoje posestvo.

Kako siromašno, kako trudapolno bi bilo naše življenje, 10
ako bi s svojimi lastnimi rokami morali opravljati vsa dela, ki
jih namesto nas vrši naša domača živina! Vse naše dejanje
in nedejanje bi bilo zatopljeno v skrbi za vsakdanji kruh, za
vzdrževanje borega telesa; umne zmožnosti in dušni darovi bi
pa spali v nas. Bili bi divjaki — brez hrepenenja po znanosti,
po omiki.

Nekatere živali redi človek največ zaradi poljskega dela, 15
druge mu dajó meso, mleko, mast, kožo, volno, ščetine,
rogove itd.

Ako si človek hoče postaviti hišo, zvažajo in znašajo konji,
voli in osli potrebno kamenje, les, vodo, pesek, apno.

Ako hoče človek obdelati zemljo, zapreže pred plug vole 20
ali konje, ki strpljivo orjejo, brazdijo in zabránajo setev
z brano. Ko je setev dozorela, jo zopet živina zvozi domov.

Ako hoče obiskati v daljavi stanujoče prijatelje in znance,
zapreže hitrega konjiča pred voz ali pa mu sede na hrbet, in
umna žival pridirja ž njim urno do zaželjenega kraja. 25

Da mu v skednju in žitnici ne pojedó pridelkov njegovega
truda nadležni in škodljivi požeruhi, spusti mednje mačka, ki
hitro ustrahuje in prežene male sitneže.

Ako hoče človek zatreti škodljivo zver ali si privoščiti
divjačine, vzame puško in pokliče psa, ki od veselja poskakuje 30
in laja, ko ugleda orožje v gospodarjevih rokah. Pes ga
vodi na pravo sled, ovoha skrito žival in mu jo pritira
pred puško.

Domača živina je poljedeleu vse; živina je njegovo
bogastvo, njegova sreča, brez nje je siromak. Živinoreja in 35
poljedelstvo sta tesno zvezana, drugo se oslanja na drugo.
Oboje skupaj šele imenujemo kmetijsko gospodarstvo.

Naš kmet veliko drži do lepe živine, se rad pobaha ž njo
in ji zdeva lepa imena. Srce se mu širi, ko vidi, da se mu
dobro redi ljuba živinica, da mu lepo obdelano polje obeta 40
bogato žetev.

49. Umni živinorejec.

Dragi Tone!

Odkar sem pri stricu, obiskujem prav rad soseda Gornika. Ž njegovim sinom sva dobra prijatelja, pa tudi oče Gornik me ima rad, ker vidi, da se zelo zanimam za živinorejo, ki ima do nje on sam največje veselje.

5 Gornikov hlev je prostoren, snažen, svetel in zračen. Svetloba prihaja skozi visoka okna. Sredi hleva je širok hodnik iz cementa. Na vsaki strani so tlakane staje, od katerih se steka v jarek gnojnica in iz njega v gnojnično jamo zunaj hleva. Poleg gnojnične jame je pravilno urejeno gnojišče. Jasli so nizke,
10 gar pa v hlevu sploh ni, ker te, kakor visoke jasli, sločijo živini hrbte in jim iz njih rado kaj pade v oči.

In živina! Kako je zala! Lepi ravni hrbti, poviti trebuh, široka pleča in vzbočene prsi krasé goved našega soseda.

Gornik je pač živinorejec, kakršni so redki. On pazi na
15 križanje domače govedi s tujimi biki, še bolj pa na odbiranje pravih živali za pleme.

Največjo pozornost pa obrača vzreji telet. Skrbno pazi pri dojenju, da ne dobé preveč mleka hkrati, kajti to nepravilno širi in razteza želodec in čreva ter povzroča razne bolezni.
20 Obenem vadi tele na drugo hrano, zlasti na nežno suho krmo, da potem, ko je odstavljeno, ne shujša in v rasti ne zaostane, temveč se pravilno razvija. Tako gojena teleta ohranijo lepo povite trebuh, to pa pospešuje dober razvoj in pravilno obokanje reber.

25 Nekaterih telet pa sosed Gornik ne pripušča h kravi, marveč jih takoj z mlekom napaja. To mi je razložil takole: „Če tele sesa, mu nikakor ne moremo določiti mere. Z napačanjem je to kaj lahko. Zlasti pa je to velike važnosti za krave z drugim ali poznejšim teletom. Vsled pravilne molže se mlečne
30 žleze v vimenu vzbujajo in dajó več mleka, kakor če sesa tele. Slaba in neredna molža je veliko kriva, da nimamo pri nas dobrih molznic.

Vodo ima napeljano v hlevu tako, da živali pijejo, kadar se jim ljubi. Na ta način ni žival nikdar žejna, zato se tudi nobenkrat ne prenapije. 35

Še nekaj! Pomni, da sta zrak in svetloba pogoj življenja! Goved se mora veliko gibati v čistem zraku, ker tako gibanje jači in čvrsti vse dele telesa ter pospešuje pravilno razvijanje života, ki je od njega zavisno trdno zdravje.

Solnčna svetloba pomaga do dobre krvi, ki vzdržuje življenje. 40
Brez nje ne more uspevati nobena žival. Zaraditega je velike važnosti paša. Tu se živina prosto giblje v čvrstem, čistem zraku, pod svetlimi solnčnimi žarki. Zato moramo skrbeti, da živina kar največ časa prebije pod milim nebom, a ne samo voli, nego tudi in posebno še mlada živina in molznice. Od mladosti je 45 odvisno vse, kajti rast mišice se vrši v prvi mladosti. Skrb vsakemu živinorejcu bodi, da hitro vzgoji pravilno razvito govedo z najboljšimi lastnostimi, da mu donese čim več koristi.“

Tako me je poučeval Gornik. Žal mi je, da Tebe ni tukaj. Več se pomeniva, ko se vrnem domov. 50

Srčno Te pozdravlja

Tvoj prijatelj

Jožef Skalar.

Na Vrhu, 5. avgusta 1910.

Andrej Škalj.

50. Hitro napenjanje pri prežvekovalcih.

Kadar se govedo preohje sparjene, rosne ali mrazne detelje ter jo potem napenja, mu je za *prvo pomoč* glavo kviško vzdigniti ter ga za jezik vleči, da se požiralnik nategne, odpre in sapo izpusti. Nato se vtakne klin med čeljusti in tako priveže na rogova kakor da bi bilo živinče obrzdano. To ga sili žvečiti 5 ter sapo izpuhovati. Ako mu ne odleže, naj se pomeša za 1 žlico *salmijakovca* v pol litra vode ter se vlije bolnemu govedu v gobec. To zdravilo naj bi imel vsak živinorejec vedno pri rokah.

Drugi pomoček je ta: Dve žlici apna se raztopita v pol 10 litra vode. Precejena zmes se vlije živini v gobec. To se ponavlja vsake četrt ure, dokler jo napenja.

Tretji pomoček je: Napeta živina naj se pelje k mrzli vodi. Ž njo naj se s korcem, golido ali kako drugo posodo poliva 15 razen glave po vsem životu, posebno pa po lakotnicah neprenehoma kake pol ure ali še dalje, dokler ne gredo vetrovi od nje. Potlej naj se počasi prepeljuje, da se lože izprazni vetrov in blata.

Ako vse to nič ne pomaga, naj se sredi leve lakotnice predere 20 vamp s trokarjem ali čedno osnaženim navadnim nožem ter cep gosjega peresa vtakne v to luknjico, da izpuhti sapa. Taka rana se kmalu zopet zaceli. Zadnje sredstvo pa naj uporabi le, kdor mu je priučen.

Prav uspešno se proti napenjanju rabi tudi požiralnikova 25 cev, ki se namaže z oljem in vtakne skozi gobec in požiralnik v želodec, da sopara izpuhti po njej. Strogo pa je paziti: 1. da cev ni zamašena, 2. da se počasi in polahno porine v želodec, 3. da se pregloboko ne vtakne vanj. Požiralnikovo cev najdeš v vsaki hiši, kjer poznajo njeno dobro pomoč.

30 Nikdar pa ne rabimo smrdljivih tekočin, kakor potroleja! Večkrat namreč obolela živina ne more ozdraveti ter jo je treba zaklati. Ako se je vanjo vlival petrolej ali kakšna druga smrdljiva tekočina, se meso ne more porabiti, ker vsled smradu ni užitno.

Po P. Končniku (IV. berilo).

51. Pasja steklina.

Najstrašnejša med vsemi pasjimi boleznimi je steklina. Stekel pes ne okuži samo psov in drugih živali, ampak je silno nevaren tudi človeku. Od steklega psa oklan človek steče tudi prej ali pozneje.

5 Steklina je kužna bolezen, ki se razširja le po ugrizu stekle živali. Najraje se prime psov, posebno takih, ki so vsled nezadostne hrane oslabei.

Bolezen se začne s tem, da se pes potuhne in da reži celo na gospodarja: klavrno je, postopa, rad je na toplem, pogostoma 10 lazi okoli jedi, toda ne jé, pije pa večkrat pomalo. Laja hripavo, požira težko, cedi se mu iz gobca, oči so kalne, rad liže mrzle

stvari in hlastá okoli sebe. Pozneje povesi rep in oči mu zardé. Gospodarja ne posluša več, bolj in bolj je plašen, povesi tudi glavo in jezik mu visi iz gobca. Zdaj ne laja več, le renči; gospodarja ne pozna. Močno ga žeja, ali piti ne more, ko bi 15 mu tudi s silo vlivali, ker ga davi v vratu; zato se tudi boji vode. Ne polega več, klavrn lazi okoli.

Zdaj se šele razvije prava steklina. Oko mu je stekleno, jezik višnjev, visi mu iz gobca in na njem je bela pena. S povešenim repom in povešeno glavo teka venomer in grize vse, 20 kar mu pride pod gobec, posebno pse. Če ga v teku zavira kaj, se opoteka, pada in hlastá po zraku, dokler ne pogine. To je tiha steklina.

Včasih pa se izcimi tudi besna steklina. Takemu psu se svetijo oči, višnjev jezik mu visi iz gobca, ali pene skoraj ni 25 videti. Okoli sebe lovi muhe, perotnino in jo trga, napada druge pse in škriplje z zobmi. Naposled tudi steče, toda z zavihanim repom. Grize vse, na kar naleti, tudi mrtve stvari. Strahovito se zvijaje pogine šesti ali osmi dan.

V mrzlih krajih na severu in tudi v vročih na jugu sko- 30 raj ne poznajo te bolezni, morebiti zato ne, ker so vsi psi ondi svobodni in sami sebi prepuščeni.

Zdravila zoper steklino ni. Zabraniti pa jo je mogoče s cepljenjem. Na Dunaju je namreč poseben zavod za cepljenje ljudi, ki jih obgrize stekel pes. Naj vsakdo, ki se mu primeri 33 taka nesreča, kar najhitreje poišče ta zavod!

Najboljše znamenje, da je pes zdrav, je mrzel in moker nos. Pes s suhim in vročim smrčkom in ki noče jesti, je gotovo bolan. Takega psa je najbolje peljati k živinozdravniku, da ga preišče.

Po Fr. Erjavcu. 40

52. Korist mlečnih posnemalnikov.

Da se je mlekarstvo v zadnjem času po raznih krajih tako povzdignilo, je pripisati v prvi vrsti strojem, ki rabijo za posne- manje mleka. Tem strojem, ki se imenujejo „posnemalniki“, „mlečni separatorji“ ali „mlečne centrifuge“, se moramo za-

5 hvaliti, da se je izboljšala smetana in ž njo vred tudi presno maslo, ki je tako važno v našem narodnem gospodarstvu.

S posnemalniki dobimo tako fino presno maslo, kakor ga ne moremo nikdar dobiti z navadnim posnemanjem; zato pa tudi lahko trdimo, da je uspešno delovanje mlekarških zadrug,
10 ki so se razširile po deželi, pripisati v prvi vrsti porabi posnemalnikov. Brez takih strojev je uspešen napredek v mlekarstvu nemogoč in zato jih po vsej pravici lahko štejemo med glavne pogoje naprednega in uspešnega mlekarstva.

Koristi, ki jih imamo od posnemalnikov, so raznovrstne.
15 Pred vsem moramo poudarjati, da dobimo s takim posnemanjem popolnoma sladko smetano. S posnemalnikom se da mleko namreč takoj po molži posneti. Na ta način dobivamo pozimi in poleti sladko smetano. Najvažnejše pri tem je pa to, da dobimo iz take smetane veliko finejše presno maslo. Centrifugno
20 maslo, kakor nazivajo po velikih mestih tako maslo, ima zmeraj višjo ceno kakor maslo, dobljeno z navadnim posnemanjem. Ta razlika v ceni znaša po 40 do 60 h pri kilogramu.

S posnemalnikom se pa ne dobi le boljše smetane, ampak tudi *več smetane* kakor z navadnim posnemanjem. Pri na-
25 vadnem posnemanju je treba 30 do 35 litrov mleka, da dobimo 1 kg presnega masla; pri hitrem posnemanju s posnemalnikom pa ga dobimo že od 25 l mleka 1 kg. To je velika razlika in naravno je, da se zaradi tega taki stroji tudi hitro izplačajo. Denar, ki se obrne za posnemalnik, je prav dobro naložen, ker
30 se izplača v najkrajšem času in nam daje prav visoke obresti.

Razen tega, da dobimo s posnemalnikom več masla in veliko boljšega kakor pri navadnem posnemanju, imamo tudi še naslednje ugodnosti.

Ako posnemamo s posnemalnikom, smo neodvisni od ne-
35 ugodnih vremenskih vplivov, zlasti v gorkem poletju. Pri navadnem posnemanju je poleti smetana izpostavljena vsem neugodnostim prevelike toplote, ki je sama na sebi škodljiva, škodljiva pa tudi zaradi tega, ker se pod njenim vplivom hitro razvijajo razne plesni in druge glivice, ki kvarijo dobroto sme-
40 tane. Često se zgodi, da se mleko skisa, preden se je izločila vsa smetana iz mleka. Te neprilike opazujemo posebno v za-

dehlih in gorkih shrambah in sploh v prostorih, ki se premalo zračijo in snažijo. S hitrim posnemanjem pa odvrčamo vse te škodljive vplive in dobivamo smetano, ki je pozimi in poleti *enako sladka in enako dobra* za napravo presnega masla. Kdor 45 želi z maslom dobro kupčevati in imeti leto in dan dobre kupce, mora na to posebno paziti. Pa še nekaj je, česar ne smemo pozabiti! S posnemalnikom se mleko očisti tudi vseh tistih smeti, ki jih ni bilo mogoče odpraviti s precejanjem. Da je res tako, se lahko vsak prepriča, kdor pogleda posnemalnik, 50 ko je posnemanje končano. Le pogledjmo na notranjo stran bobniča, in hitro se prepričamo, da se iz dobro precejenega in na videz čistega mleka izloči še vse polno drobnih smeti. Temu očiščenju mleka je pripisati, da daje tako dobljena smetana bolj okusno in zdravo in vsled tega tudi bolj trpežno presno 55 maslo kakor smetana, dobljena z navadnim posnemanjem.

Slednjič je pa tudi to vpoštevati, da dobimo s takim posnemanjem popolnoma *sladko posneto mleko*, ki se da veliko bolje porabiti kakor kislo posneto, bodisi za živilo, bodisi za krmljenje telet in prasičev ali pa za napravo pustega in poltol- 60 stega sira.

V. Rohrman.

53. Zakon o živinskih kugah.

Naloga tega zakona je, varovati domačo živino nalezljivih bolezni in zatirati take bolezni. Politična oblast prepove takoj, ko izve o kakšni nalezljivi bolezni naše domače živine, izvoz in uvoz živine iz okuženega kraja, oziroma vanj. Da se laže dožene, odkod je obolela živina, so predpisani živinski potni listi, in 5 sicer za prežvekovalce, kopitarje in prasiče, kadár se: 1. ženejo na semenj ali razstavo, 2. spravijo ob menjavi stalnega bivališča v drugo občino, 3. prevažajo po železnici in na ladjah, 4. gonijo od kraja do kraja. Pred izdajo živinskega potnega lista mora živino ogledati živinski oglednik, ki izda živinski potni list. 10 Šele na podlagi oglednega lista, oziroma ako je župan sam videl živino in ve, da je zdrava, se sme izdati živinski potni list. Ako pa izda kdo živinski ogledni list, oziroma živinski potni list, ne da bi se uveril, da je živina res zdrava, ga

15 kaznuje glavarstvo. Živinske semnje in razstave mora nadzorovati živinozdravnik. Semnjišče mora imeti posamezne prostore za domačo in za hrvaško živino ter za posamezne vrste živine, kakor za konje, goved, prasiče. Pošiljanje živine po železnici in ladjah se sme vršiti le pod nadzorstvom živinozdravnikov ter
20 se sme živina nakladati in izkladati samo na postajah, ki so v to oblastveno določene.

Kadar žival zboli za kužno boleznijo ali če se le sumi, da bi utegnila imeti nalezljivo bolezen, mora njen lastnik ali njegov namestnik to takoj naznaniti županstvu. To pa je dolžno
25 naznanilo nemudoma predložiti okrajnemu glavarstvu ter obenem ukreniti potrebne varnostne odredbe. Kužne bolezni, ki jih treba naznaniti, so: 1. kuga na gobcu in parkljih, 2. vranični in šumeči prisad, 3. goveja pljučna kuga, 4. smrkvavost, 5. ovčje koze, 6. sramna kuga pri konjih in govedih, 7. konjske, ovčje
30 in kozje garje, 8. pasja steklina, 9. svinjska kuga, 10. svinjska rdečica, 11. perutninska kolera in kurja kuga, 12. goveja jetika.

Okrajno glavarstvo pošlje v okuženi kraj uradnega živinozdravnika, ki potem ukrene, kar je potrebno, da se bolezen
35 zatre ali vsaj ne razširi. Živinozdravnik tudi pocepi bolne živali pri nekaterih boleznih. Včasih pa odredi, da se pokoučajo obolele in tudi nalezbe sumljive živali. V takih primerih dobi lastnik pobite živali odškodnino iz državnih denarjev. Odškodnina se določi na ta način, da se cenijo živali po cenilcih, preden se
40 pobijejo. Odškodnino odmeri c. kr. deželna vlada ter jo izplača potom c. kr. poštno-hranilničnega urada.

Tudi za živali, ki so se po oblastveni odredbi cepile ter so vsled cepljenja poginile, se plača odškodnina iz državnih novcev. Za goveda in konje, ki so poginili za vraničnim prisadom,
45 ter za goveda, ki so poginila za šumečim prisadom, pa dovoljuje poljedelsko ministrstvo podpore do polovice njih navadne vrednosti. Tudi vrednost takih živali se mora dognati po cenilcih.

Odškodnino dobi samo posestnik, ki je nastanek bolezni pravočasno naznanil in če ni zagrešil prestopka zakona
50 o živinskih kugah.

Klalno živino mora mesni oglednik živo in zaklano ogledati, da se prepreči prodaja nezdravega mesa. Če mesar ali gostilničar prodaja neogledano meso, ga kaznujejo in izgubi povrh tudi izkupiček za meso. Ako je pa mesar tak prestopek večkrat zagrešil, izgubi celo svojo obrt.

55

Živali, ki so poginile, sme zakopati samo konjač na doloženem kraju (mrhovišču).

Lj. Stiasny.

D. V r t.

54. Ujetega ptica tožba.

Oj zemlja širna, zemlja lepa,
ti vsa si bila moja last;
zdaj ozka kletka me zaklepa,
ko vjel sem se v nesrečno past.

Ostrigli, oh, so mi peroti,
da ni mi moči v sinji zrak;
čez hrib in plan — gorje siroti —
ne nosi več me vzlet krepak.

Ne nosi več me v log košati,
kjer mnog prebiva zvest mi drug;
ni moči mi v jeseni z brati
s teh velih trat na topli jug.

Zdaj senčni gaj se v cvet odeva,
oj senčni gaj, moj rojstni raj:
glasno tam bratov zbor prepeva,
tu moj izgublja se vzdihljaj.

A meni svet je ves ocvetel,
zaprt sem tužen somotar:
nikdar ne bodem gnezda pletel,
gojil mladičev nikedar.

Mrjè mi v ječi srce vbogo,
brezcvetna gine mi mladost . . .
Pač mnogo vzeli ste mi, mnogo,
ko zlato vzeli ste prostost!

A enega mi vzeli niste,
pa mi ne vzamete nikdar:
to pesmi so srebrnočiste,
to je glasov nebeški dar.

Samotno v kletki bom popeval,
dokler ne počí to srcé;
vam dušo mrzlo bom ogreval
in sebi bom hladil gorjé!

S. Gregorčič.

55. Vrt gospoda Mirodolskega.

Lepo prebivališče si je bil ustvaril gospod Mirodolski. Ne da bi bila hiša Bog ve kako velika, lepa; bila je nekako sredi med kmetskim in gosposkim poslopjem. Vrt pred hišo je bil zagrajen z živo sečjo, visoko, da je ni mogla preskočiti nobena žival, gosto, da se skozi ni bilo mogoče splaziti ne zajcu, ne lisici, ne kuni, ne drugi tatinski zverini.

Na eni strani, so bile gredice z navadno zelenjavo, kakršnih je potreba pri hiši, obrobljene z vrsto cvetic, kakršnih je videti na vsakem kmetskem vrtu. Cvele so in dišale, dokler se jim je zdelo; ni jim kratkega, nedolžnega življenja krajšala pohlepna človeška roka.

Na drugi strani vrta in okrog hiše je bilo samo sadno drevje, in vsak je rad pripoznaval brez zavisti, da tako lepega, tako plemenitega sadja ni bilo daleč okoli, kakor je bilo na vrtu gospoda Mirodolskega. Noben gospodar se ni mogel ponášati s tako debelimi, tako žarečimi in sladkimi jabolki; to so posebno dobro vedeli otroci, ki so hodili k njemu tepeškat. Češnje njegove, same cepljenke, so bile prve zrele, breskev njegovih celo ni mogel nihče prehvaliti. Ni čudo! Bilo je samo

mlado, krepko drevje. Tu ni bilo videti suhe vejice, ne gosénice 20
na listu, ne hrošča za lubom.

Res se je mnogo trudil z drevjem sam gospodar. Snažil je
in trebil in rezal; a vendar ne vemo, kako bi bilo, ako bi ne
bil imel neutrudnih, brezplačnih pomagačev. Vrt gospoda Miro-
dolskega je bil pravo zbirališče, prava obljubljená dežela mnogo- 25
vrstnih ptic. Tu ni bilo skoraj drevesa brez ptičjega gnezda
spomladi in po seči je bilo celo vse živo. Dobro so vedele ne-
dolžne živalce, da se jim tu ni bati pasti in nastav, zalezovanja
in preganjanja; nad njimi je čulo skrbno gospodarjevo oko. Pač
pa ni bil vrabcem, tem vednim gladežem in kradežem poseben 30
prijatelj. Ako jih je bilo torej preveč in so bili prenadležni,
jih je zaplašil.

Pri hiši je bil tudi velik, hud maček, Kara Mustafa po
imenu, in vendar so imele ptice mir pred njim. Gospod Mirodolski
namreč ni hotel imeti pri hiši mačka, ki bi iztikal za pticami. 35

Gospod Mirodolski je imel tudi za svojo dolžnost, kar so
mu dobrega storili krilati prijatelji o veselem poletju, povračati
jim o hudem zimskem času. Poletí so mu bile ptice pomagači.
pozimi ljubi gostje. Ko je bilo vse s snegom pokrito, ko je žival
po gozdu zmrzovala in stradala, so imeli oni pri gospodu Miro- 40
dolskem vedno pripravljeno hrano v mali leseni hišici, ki jo je
postavil sredi vrta, ter mirno zavetje in prenočišče pod streho.
Posipal jim je z milodarno roko vsakovrstnega živeža, ki ga je
bil nabral jeseni. Brez strahu je hodila zobat krotka druhal,
kader se ji je poljubilo, in vsaka živalca je dobivala, kar je 45
ugajalo njenemu kljunu. Kosi, brinovke, strnadi; penice, taščice,
tresorepke; brglezi, ščinkavci, sinice, vse zmešano, vse vprek je
uživalo v lepi složnosti darove blagega moža.

Ena glavnih posebnosti gospoda Mirodolskega je bilo srčno
veselje do narave. Pred vsem pa je imel rad, nad vse rad ptice. 50
Saj mora res biti trdovraten grešnik, kdor ne ljubi teh nedolžnih,
veselih živalcev. Da je privabil na svoj vrt mnogo ptic, si je dal
napraviti umetne valilnice, ki so bile posnete popolnoma po
naravi in so ustrezale vsem zahtevam duplarjev, ki so glede
stanovanja zelo izbirčni. Bile so različne velikosti in različno 55
prirejene. Pazil je tudi, da so bile njih stene in podnice dovolj

debele. Na dno pa je nasul prsti in žagavine. Valilnice je dobro pritrdil na razna drevesa, in sicer v pravilni visokosti in tako, da so bile malo naprej nagnjene, da ni deževalo vanje. 60 V teh valilnicah so rade gnezdile ptice in pitale svojo drobno družino; hrane je bilo dovolj na vrtu. In tako so ostajali mladiči s starimi pri hiši.

Naravno je torej, da je bilo po vrtu gospoda Mirodolskega vse polno življenja, gibanja in petja. Prvi se je na njegovem 65 vrtu oglasil ščinkavec spomladi, ko je bilo še drugod vse tiho in mrtvo. Kosovo petje se je razlegalo poleti z njegovega vrta daleč okrog po vsej dolini.

Po J. Stritarju.

56. Pri dobri gospodinji.

Korakal vroč poletni dan
utrujen sem po cesti.

Kam stopil žejen pit bi v stran?
Kje bi dobil kaj jesti?

Kraj steze gospodinja tam
prijazna se me usmili,
povabi me v zeleni hram,
češ, bodi gost moj mili!

Pod senčnico tam hladno jaz
počival sem na trati;
pa pevcev mi za kratek čas
zdaj dala je pozvati.

In prišli so od vseh strani —
ne prišli — prileteli!
Najlepše pesmi pevci ti
mi peti so začeli.

Ležé na mehkih tleh, vesel
to petje sem poslušal,
medtem pa tudi pil in jel
in južino okušal.

In kaj sem jel in kaj sem pil?
Rumeno sadje sočno.
Kar poln klobuk sem ga dobil
od gospodinje ročno.

Že šlo je solnce za goró
in jaz sem moral vstati.
„Kaj pa sem dolžen za vse to,“
jo vprašam, „dobra mati?“

A ona zmaja le z glavo,
češ, nič za to ne vzame:
„Ostani le prijatelj moj
in — ne pozabi name!“

Kdo gospodinja bila je
prijazna ta, bogata?
To jablana vam mila je,
oj jablana košata.

Po Uhlandu. — A. A.

57. Proprimimo se z večjim veseljem sadjarstva!

„Na vsaki prostorček zasadi drevo,
obilno ti trud poplačalo bo!“

Še mlad in neizkušen gospodar je svojemu sosedu tožil, da se mu godi jako slabo. Ta pa, izkušen mož, je dejal: „Tam, kjer sedaj stojiš, zakopan je velik zaklad.“ Mladi gospodar si misli: „Dobro, zaklad moram imeti.“ — Ko nastane noč, vzame motiko in kramp ter koplje in koplje, pa zaklada le ne najde. 5
Ko drugi dan pride sosed k njemu in zagleda veliko jamo, se mu prav debelo nasmeje, rekoč: „Ti me pač nisi dobro umel. Ker si pa jamo že izkopal, dam ti drevesce, vsadi ga vanjo.“ Sosed res vsadi drevesce. Čez leta je zraslo veliko drevo, ki je rodilo toliko sadja, da ga je posestnik imel dosti za dom in ga 10 je tudi še prodajal. Spominjal se je pa še v starih letih blagega soseda, umnega moža, in rad je mlajšemu zarodu pripovedoval

o njem. Vsakokrat pa je pristavil besede: „Sadno drevo je velik zaklad, je zaklad neprecenljive vrednosti.“

15 Kakor ta sosed, tako toži tudi dandanes marsikdo o slabih letinah in velikih davkih. Iščimo in vzdignjmo torej zaklade, ki so zakopani v naši lepi zemlji, kakor jih je iskal in tudi našel prej omenjeni gospodar. Res zaklad, velik zaklad je sadno drevo! Učaka visoko starost, trpi dva do tri rodove in
20 ves čas neutrudno zalaga človeka z obilnim in žlahtnim blagom, ki se ali porabi doma ali pa proda za gotov denar.

„Vsako sadno drevo je gotov denar, ki cvete iz zemlje.“
O resnici teh Slomškovih besed se lahko vsakdo prav dobro prepriča. Saj vemo, koliko lepih denarjev prejmejo ljudje za
25 sadje ob dobrih letinah. Sadjarstvo pomnožuje blaginjo in srečo posameznikov in celih dežel. Bogati sadni pridelki so bili in so še močna podpora narodnega blagostanja, pa tudi krepka obramba proti pomanjkanju drugega živeža in torej tudi proti lakoti. Leta 1817. je ravno v času, ko so začele zoreti češnje, nehala
30 lakota, ki je poprej tri leta mučila in morila ljudi.

Ne smemo se torej čnditi, da dežele, ki je v njih sadjarstvo zelo razvito, slovijo daleč po svetu. V našem cesarstvu ima največ sadnega drevja Češka, kjer že od časov preslavne cesarice Marije Terezije z vso vnemo gojijo sadjarstvo. Češka dobiva
35 leto za letom po več milijonov kron za prodano sadje.

Na Nemškem se zlasti Virtemberško ponaša s svojim sadjarstvom. Pri nas pijejo ljudje žganje, ki jih mori na duhu in telesu. Virtemberžani pa si narejajo vsako leto iz pridelanega sadja mnogo izvrstnega in zdravega sadjevca. Sadjevec je
40 postal pri njih prav narodna in tako potrebna pijača, da si nakupijo sadja, kadar ne obrodi doma, drugod ter ga podelajo v sadjevec.

V Belgiji in na Francoskem ne najdeš hiš, ki bi bile ob stenah tako gole in puste, kakor so navadno pri nas. Tam-
45 kajšnji prebivalci vedo vsak prostorček porabiti v korist ter odgajajo ob svojih poslopih najokusnejše sadje. Hiše obdaja okroginokrog prijetno zelenje, po vseh stenah je visoko gori do streh napeljana vinska trta ali pa najžlahtnejša sadna drevesa. Zato so pa tudi te dežele tako lepe in bogate, da se

jim svet kar čudi. Ko so leta 1871. prišli Prusi na Francosko, 50
so kar strmeli ob krasoti in blagostanju srečnih pokrajin.

Posnemajmo te napredne narode! Porabimo prav vestno
vsak kotiček na svoji zemlji, ob svojem stanovanju. Koliko
prostora nam po nepotrebnem leži praznega, pa moramo od
njega plačevati davek, ne da bi imeli zato kaj dobička! 55

Sadno drevje tudi olepšava svet. Kako lepo in ljubeznivo
je vendar kmetško stanovanje, ki ob njem raste sadno drevje!
Kako prijazne so vasi in druga selišča, ki se v njih skrivajo
poslopja med prijetnim zelenjem sadnega drevja! Kako krasne
so doline in grički, ki so zasajeni vse vprek s sadnim drevjem! 60
Kako pusti, dolgočasni in enolični pa so kraji brez takih na-
sadorov! In čigavo srce se ne veseli pomladi cvetočih, prijetno
dišečih dreves, ki so kakor velikanski šopki razpostavljena po
livadah? Komu se radosti ne topi srce, ko se drevje jeseni šibi
od obilnega blagoslova? Poleti pa se radi oddahnemo in od- 65
počijemo v hladni senci košatih dreves. In še ko drevo obne-
more, nam da lesa za kurjavo in tudi za razne izdelke.

Koder je dosti sadnega drevja, tam nevihte in hudourniki
nimajo toliko moči ter nikdar ne naredé toliko škode kakor po
golih pustinah. Pri požarih pa sadna drevesa dostikrat branijo, 70
da se ogenj prehitro ne širi ter ne upepeli celih vasi. Velike
naše dobrotnice — ptice pevke — imajo na sadnem drevju varna
svoja zavetišča.

Jako velik je tudi nramni pomen sadjarstva. Kraji, ki
v njih cvete in se vsestransko razvija sadjarstvo, nam jasno 75
pričajo, da je ljudstvo dovolj omikano na umu in na sreč. Na
človeško srce namreč jako dobrodejno vpliva sadjarstvo. Kogar
sadjarstvo veseli, tistega srce postane nekako milo, rahločutno
in blago, polno ljubezni do bližnjega, radosti in spoštovanja do
vsega stvarstva. Ni misliti, da bi človek, ki je navdušen za 80
sadjarstvo, zgolj iz hudobnosti in prešernosti izdiral ali lomil
drevesa. Kdor pa se ogiblje ene sirovosti, se navadno tudi
drugih; komur se smili drevo, se toliko bolj smilita človek in
žival.

Z ljubeznijo do sadjarstva je prav tesno združena ljubezen 85
do mile očetnjave. Zemlja, ki si jo zasadil s sadnim drevjem,

ti ima vse drugo vrednost nego prej. Vesel se oziraš po dobro uspevajočem drevju in zdi se ti, da bi rajši izgubil vse nego ljubljeni košček zemlje. Gotovo boš tudi tako ravnal in gospodaril, da ostane zemlja tvoja in ne pride v tuje roke. Sadjarstvo je torej prav dober pripomoček proti dandanašnji lakomiselnosti in nebrižnosti v gospodarstvu in proti nesrečnemu izseljevanju. Mnoge izkušnje pa tudi učé, da so pridni sadje-rejci tudi drugače skrbni in vrli gospodarji. Srečna je torej 95 dežela, v kateri so vsi primerni prostori zasajeni s sadnim drevjem!

Ako vse to preudarimo, moramo spoznati, da bomo neizmerno koristili sebi in drugim, ako se z vso marljivostjo poprimemo sadjarstva.

100 Pomagajmo si sami, in Bog nam bo pomagal. On bo na delo naših rok razlil obilni svoj blagoslov. Prekoristnemu sadjarstvu pa bodo tudi v naši deželi zasijali veseli in radostni dnevi; močno in krepko se bo razvijalo ter se morebiti v prav kratkem času povzpelo do tiste stopnje in veljave, ki mu gre 105 po vsej pravici. Zemlja naša se bo lahko merila v lepoti in krasoti z drugimi naprednimi deželami in obča blaginja se močno povzdignila. Pomnimo besede pesnikove:

Slovenec! Tvoja zemlja je zdrava,
za pridne nje lega najprava.
110 Išče te sreča, um ti je dan,
našel jo boš, če nisi zaspan.“

Po Fr. Praprotniku.

58. Zasajajmo le lepa in pravilno odgojena drevesa!

O sadno drevo!
Vseh vrtov si slava,
vseh vrtov si kras;
ti cvet si dežele,
človeštva si čast.

M. Valjavec.

Ko smo se odločili zasaditi svoje zemljišče s sadnim drevjem, se moramo najprej vprašati, kje dobimo drevja za nasade. Nabaviti si lepih in pravilno odgojenih dreves, mora

biti prva skrb vsakogar, ki namerava delati sadovnjake, kajti le taka drevesa bodo dobro uspevala, bodo kmalu rodila ter 5 poplačala naš trud.

Kakšno bodi drevesce, da bo pripravno za saditev?

Drevesca naj bodo najmanj 4 do 6 let stara; nekatera sadna plemena namreč rastejo hitreje, druga počasneje. Deblo naj bo krepko in ravno kakor sveča ter se od tal proti vrhu 10 okroginokrog enakomerno stanjšuje. Od tal do prvih vej naj ima po 120—200 cm. Drevesa s tanjšimi, slabotnimi in šibastimi debelci niso vredna, da bi jih sadili. Brez vrednosti je tudi starikavi in v rasti zaostali izbirek.

Lub mora biti po vsem drevesu gladek in mladikav, ne 15 porastel z lišaji, nikjer razpokan, osehel ali celo ranjen. Rane odrezanih stranskih mladik morajo biti dobro poceljene in zalite.

Ker se je v zadnjih letih tudi pri nas kaj močno razširila krvava ali volnata uš, ki je brez dvoma ena najnevarnejših kvarljivcev jabolčnega drevja, zato moramo gledati tudi na to, 20 da drevesa niso ušiva, da nimajo ran, ki bi v njih imele uši svoja gnezda. Tudi od toče hudo poškodovanih in od zajca obglodanih drevesec ne kaže saditi.

Nadalje mora imeti drevesce lep in pravilno odgojen vrh ali krono; poleg krepke in čvrste osrednje mladike ima pra- 25 vilna krona še 4 do 6 stranskih močnih enoletnih mladik s prav čvrstimi popki.

Največje važnosti so korenine. Več ko ima drevesce zdravih korenin, tem boljše je, tem raje se bo prijelo, tem bujneje bo raslo, tem preje bo rodilo. Korenine pa so dvojne vrste: debe- 30 lejše, ki se ž njimi drevesce dobro in trdno vraste, in tanjše, sesalke, ki po njih srka živež iz zemlje. Vse te korenine morajo biti enakomerno porazdeljene, ne smejo biti ne hudo ranjene, ne oguljene in ne potrgane, tudi ne osehle, ozeble ali gnile. Neogibno potrebno je, da so popolnoma zdrave in sveže; to se 35 pozna na tem, da imajo narezane lepo, belo rez.

V naših krajih pač najbolj kaže saditi drevesa srednje visokosti, namreč taka, katerih deblo je 150 do 180 cm visoko. Ako so taki nasadi pravilno urejeni, se med drevjem kaj lahko

40 opravljajo tudi druga dela. Po strminah, brdih in drugih zelo vetrovnih legah pa naj se sadé še nižja drevesa.

Vsak razumen sadjar sadi le dobre, lepe in žlahtne vrste, ki krepko rastejo, rade in bogato rodijo ter se ponašajo z izvrstnim sadjem. Žlahtno in okusno sadje se vedno lahko speča,
45 in ko bi ga bilo še toliko; zato je pa tudi največjega pomena za posameznika, za cele okraje in dežele, da se sadijo le dobro izbrane sadne vrste in sicer kolikor je mogoče v majhni izbiri. Dobro odgojeno drevo ni nikdar predrago, slabo od malovredne vrste pa je predrago tudi takrat, ko ga dobiš zastonj. Stroški
50 in delo je skoraj enako, če sadimo lepa ali slaba drevesa. Razloček pa je ta, da nam dobro odgojena drevesa delajo veselje, ker bujno poganjajo ter nam čez malo let začno donášati krasno in dragoceno sadje, slaba pa vzbujajo v nas le nevoljo, ker ne uspevajo in ker je tudi sadje, kadar se čez dolgo let prikaže,
55 le nezatno in malovredno. Še bolj žalostno je pa to, da človeka po takih neuspehah kaj lahko mine vse veselje do te tako lepe, prijetne in koristne stroke in mu ugasne ljubezen in navdušenje za napredak sadjarstva.

Po Fr. Praprotniku.

59. Najvažnejša sadjarska pravila.

1. Odgajaj sadno drevje doma le tedaj, ako imaš za to primerno *znanje* in *primerno zemljišče*. Najboljše pa je, da mlado sadno drevje naročiš iz *zanesljive drevesnice* ali ga dobiš z domačega *šolskega vrta* ali od kake *kmetijske družbe*.

5 2. Skrbi, da *zasajaš* drevje *pravilno* in primerno kraju, kjer bo raslo. Jame koplji vedno raje *bolj na široko* kakor na globoko. Prav posebno se pa varuj *pregostega sajenja!*

3. *Pravilen, lep in močan vrh* dobi drevo le tedaj, ako mlado umno obrezuješ. Pregosti nasadi in pregosti vrhovi so v sadjarstvu
10 veliko zlo.

4. Ne želi veliko in raznovrstnih plemen in vrst! Pač pa sadi edino le *tisto pleme* in *tisto vrsto*, ki je po mnogoletnih izkušnjah *najbolj prikladno* krajevnim in kupčijskim razmeram tvojega okraja.

5. Varuj sadno drevje vsakega poškodovanja! Glej, da bo vedno čisto in snažno in da mu boš tudi *gnojil* po potrebi. 15

6. Drevesa, ki so opešala vsled velike rodovitnosti ali starosti, *pomladi!* Precepi pa vse rastno, a nerodovitno in pa tako drevje, ki rodi za tvoje razmere malovreden sad.

7. Kadar spravljáš sadje, ravnaj tako, da *ne poškoduješ niti drevja, niti sadja!* Kdor sadje otrasa ali celo otepa z drevesa, je slab sadjar.

8. *Preganjaj* na vse kripnje *sadne kvarljivce*, koristnim živalim pa bodi dober in ljub prijatelj. *Pouči se* tudi o raznih *sadnih boleznih* in o pripomočkih, ki jih preprečijo. 25

Po Fr. Prapotniku.

60. Kresna noč v sadovnjaku.

Topel kresni večer je bil. Truden od dela sem se zleknil v kopico dišečega sena sredi vrta. Brezštevilne zvezdice na jasnem nebu so svetile, se lesketale in pomežikovale, izza daljnih gora pa je tiho priplavala nema luna, sipajoč srebrno svetlobo. Čudovite sence so rasle pod dremajočimi drevesi, čirički, so cvrčali, kobilice godle. 5

Zaspal sem.

Že visoko na nebu je kraljevala blede luna, ko se probudim. Ali kaj je to? Velika jablana, nekoliko korakov pred menoj, vsa žari, kakor bi bila obsuta z električnimi iskrami. Neštévilo kresnic sedi po vejah in vejicah in listih, lazi po deblu in po tleh v travi, kakor bi iskale še kak nerazsvetljen skrit kotiček. In čudni glasovi prihajajo od tega, kakor dan svetlega prostora.

Kresna noč, živali se pogovarjajo!

Gledam, gledam in poslušam. 15

Ob deblu sedi s privihanim repkom dolgonhi *zajček*. Zadovoljno si popravljaoč s sprednjima šapicama ščetinaste brčice, čepi mirno tik svoje luknje in mežika s črnimi očmi tolsti *voluhar*, njegov bratranec *mali voluhar* pa nemirno traplja okoli njiju in jima pripoveduje nekaj važnega. Na bližnjih cvetkah se zibljejo črnožilasti *glogov belin*, komaj iz bube izlezli *vrsteničar*, rjavi *jabolčni zavijač* z bratcema *češpljevim* in *hruševim zavijačem*. 20

Na jabolčnih listih so čepeli rilčkarji: *marogasti cvetoder*, *rjavi zavijač*, višnjevi *mladikar* in rdeči *jabolčni ubadar*. V njih
25 družbo so lezli po deblu in vejah zakasneli se *koščičar*, *bakrenasti slivar*, *jabolčni lubadar* in drugi rjavi, zeleni, višnjevi in črni hroščki, ki jim še imena ne vem.

Po tenkih nitkah so se spuščale neznane mi črvičkom podobne ličinke in gosenice. Vse je mrgolelo, šepetalo kakor
30 pred kakim velikim zborovanjem.

V tem udari urni zajček z nožico ob tla in glasno momlja: „Tiho, mene že ušesa bole! Tako ne pridemo do zborovanja, polnoči je že minulo! Poklicali ste me, in prišel sem v ta nevarni kraj, da se domenimo, kaj nam je storiti v teh hudih
35 časih, ko nas neusmiljeni človek preganja na vseh koncih in krajih. Izvolite predsednika!“

„Zajček, zajček naj bo! On je največji med nami,“ odmeva od vseh strani.

„Res, največji je,“ govori zavistni voluharček, „a je tudi
40 največji strahopetec, kar jih pozna svet. Predlagam nekoga drugega. Poslušajte! Včeraj sem se tik pritlične jablane ob hišnem zidu sešel s svojo sestrično hišno miško. Ona mi je pripovedovala čudovite stvari iz človeškega življenja, in vam vsem bi bilo v prid, ako bi to slišali. Zato sem jo povabil na naš
45 nocojsnji shod. Obljubila je, da pride. Glejte, že prihaja po stezici. Svetujem vam, da jo spoštljivo sprejmete in izvolite za predsednico!“

Nato priskaklja siva dolgorepka, voluharček jo pozdravi in prijazno sprejme ter jo pelje v sredo zborovalcev in posadi
50 vrh velike krtine, odkoder je imela lep razgled.

„Pozdravljena, modra miška? Živela naša predsednica!“ ji doné od vseh strani navdušeni pozdravi. Prosimo te, vodi naše zborovanje in svetuj nam, kako se ubranimo nevarnosti, ki nam preži od vseh strani!“

55 Ko se miška oddahne, se zadovoljno ozre z bistrimi očmi po radovedni množici in govori: „Častiti zborovalci! Zahvaljujem se vam za prijazni sprejem in za čast, ki ste mi jo izkazali. Rada ustrežem vaši želji. Povem vam vse, kar vem.

Žal, da vam prinašam le žalostne novice. A v korist vam bo, če si jih zapomnite in po tem ravnate. Poslušajte torej! 60

Gospodar hiše, v kateri bivam, je tudi posestnik tega sadnega vrta. Zvečer se rad pogovarja z ženo in otroci. Ker sem si v to družinsko sobo izglodala luknjico pod omaro, večkrat poslušam njih pogovor in tako izvem vse, kar delajo in nameravajo. Imajo tudi čudno knjigo, iz katere berejo otroci. Vsi, kar vas 65 je zbranih, ste naslikani v tej knjigi, pa tudi vaše življenje in delovanje. Po stenah pa vise table in tudi na njih ste naslikani vi, vaša jajčka, ličinke, gosenice in bube. Po drugih tablah pa so naši in vaši najhujši sovražniki. Na eni: *podlasica, jež, krt, rovka in netopir*, na drugi *hrošči brzci: poljski brzec, bakrenasti* 70 *in zlati krešič, moškatnik ali otimač* in njihove ličinke. Tudi vsi najejzdiki kakor *žoltonogi goseničar in bubičar* so vmes. Ali vsem tem krvolokom ne bo gospodar storil nič žalega. Pravi, da so njegovi prijatelji. Posebno rad ima ptičke, ki so vaša smrt, in da jih bo še več na vrtu, jim napravi ugodne 75 valilnice.“

Vsi trdi od strahu gledajo preplašeni modro miško, ki nadaljuje: „Pa to še ni vse. Kar vas ne podavijo prej imenovani sovražniki, vas bo uničil prebrisani človek. Jeseni bo namazal drevesa z apnom, da pogine vse, kar se skriva za skorjo. Pa 80 še petroleja, žolča in karbolineja bo prilil, da ne bo dišala lubad niti zajčjemu zobu.“

„Joj, še trde skorjice mi ne privošči v mrzli zimi!“ plaho vikne zajček.

Ne meneč se zanj, govori miška dalje: „Pa vso staro 85 skorjo, lišaje in mahovje bo odrgnil s strgačem, da ne boste imeli skrivališč. Le zapomni si to, *jabolčni zavijač*, ki se zabubiš v belkastem zapredku med razpokano skorjo. Vsi oni pa, ki prezimujete v zemlji, boste poginili, ko bo gospodar spomladi in jeseni prekopal zemljo okoli dreves. Pobral in zažgal bo pa 90 tudi gosenične zapredke, ki vise pozimi na drevesih.“

Okoli debel bo privezal papirnate klejaste pasove, in vse, kar leze in gre po deblu, bo tu obtičalo in poginilo žalostne smrti. Če pa kdo uide, pridejo še njegovi urni in pridni otroci, pogrnejo plahto okoli debla, potresajo drevo in veje, da poce- 95

pate doli na prestiralo. Pa vas poneso in vržejo v ogenj. Mendral pa bode tudi vas, *krvne ušice*, in potapljal v strupeno tobakovo vodo, ali ž njo škropil zelene vršičke, na katerih se držite!“

„Gorje, gorje!“ kliče prestrašena družba. Vmes pa godrnja
100 debeloglavi voluhar, da mu to nič mar ni.

Zato se obrne miška proti njemu in mu pravi: „Motiš se, ti debeluhar! Tebe ima gospodar še posebno na piki. Ti uničiš na mah vse drevo, ko mu obgloješ korenine. Tvoji predniki so izhajali, ker so zvalili vso krivdo na krta, a poslej bo drugače.
105 Človek je spoznal tvoje podzemeljske zvijače. Ker ne prideš pod milo nebo, ti nastavi pred rov samostrelnico s sladkim korenčkom. Ti sladkosnedi butec boš seveda zagrabil slaščico; pa zagrmelo bo in konec te bode.

Tudi ti, zaspana gosenica *vrbovega zavrtača*, ki nas brez-
110 brižno opazuješ iz svojega rova v jablanovem debla, misliš, da ti nihče ne more do živega. Pride gospodar, vidi luknjo v deblu in zgrizke na tleh, pa te z žico poišče v rovu in te prebode ter zmasti ž njo.“

„Grozno, strašno! Kaj nam je storiti? Svetuj nam, modra
115 miška!“ tarnajo in prosijo prestrašeni zborovalci.

„Rada bi vam pomagala, a za vas ni rešitve na tem vrtu. Povem vam še to: Moj gospodar se večkrat pritožuje zoper sosedu in mu pravi nemarnež, ker ne varuje svojega sadnega drevja škodljivih mrčesov. Tja pojdite, morda tam najdete za-
120 vetja. Odtod pa zbežite, izselite se!“

Pesek zaškriplje na vrtnem potu.

„Čujte! Gospodar gre!“ vikne prestrašeni zajček in kakor veter ga neso noge z vrta.

Kresnice pogase svoje lučke. Hipoma se stemni in vse utihne
125 pod jablano. Vzdrmam se, vstanem in stopam proti domu, pre-mišljujoč ta čudoviti dogodek bajne kresne noči.

A. Lunaček.

61. Voluhar.

Voluhar je največji škodljivec med vsemi sadnimi kvarljivci, ki bivajo pri nas. Vendar je še malo znan, zato neovirano izpodjeda sadno drevje in obgrizuje poljske sadeže ter dela

s tem neizmerno škodo. Da moremo s pridom uničevati to škodljivo žival, nam je njeno življenje in delovanje dobro poznati. 5 Oglejmo si jo torej!

Voluhar — kmetovalci ga napačno imeaujejo krtico — je živalca krtove velikosti, zalitega valjastega trupla, pokritega s sivorjavo mehko dlako, kratkih nog, s precej dolgim, drobnim, z redkimi dlačicami obraslim repom. Debela, okroglasta glava 10 s tumpastim gobčkom ima majhne, črne oči in komaj vidna, v dlaki skrita uhlja. Dva para dolgih, ostrih dletastih zob mu služita za glodanje. Voluhar je torej glodalec kakor zajec, podgana ali miš.

Ta žival biva vedno pod zemljo in ne prihaja na svetlo, 15 zato jo malokdo pozna. Vendar je je povsod dosti, po vrtovih in njivah, po travnikih, vinogradih in gozdih, po hribih in dolinah, v suhi in mokri zemlji. Pod zemljo ima na vse strani razpeljane rove ali luknje kakor krt, le za spoznanje večje so te luknje kakor krtove. Razpeljani so rovi navadno za ped 20 globoko, nekaj jih pelje tudi globlje, mnogo pa jih napravi tik pod površjem, da se vidi privzdignjena zemlja ali ruševina. V njih ima tudi majhne shrambe, v katere spravlja živež; same koreninice različnih rastlin, na nekaterih mestih za pest na debelo stlačenih, včasih tudi za poln klobuk. Te koreninice 25 so v hrano mladičem in za zimo, kadar je zemlja tako zamrzla, da ne more delati novih rofov. Nekoliko globlje, prav rad pod koreninami kakega drevesa, pa si napravi gnezdo iz mehke suhe trave. In takrat, ko si napravlja ležišče, pride na površje, da si nabere drobne suhe trave. A to stori oprezno, da ga nihče 30 ne vidi. V tem mehkem in gorkem ležišču ima po 4, 5 do 7 mladičev, in sicer po trikrat do štirikrat na leto. Razmnožuje se torej zelo močno. Sicer pa voluhar ne trpi drugega para v svoji neposrednji bližini.

Tuintam izpeha voluhar tudi majhne kupčke zemlje na 35 površje, da so videti kakor krtine. Toda krt naredi velike kupe ali krtine z drobno, zrahljano prstjo, voluhar pa majhne kupčke, v katerih prst ni tako zrahljana. Ker živi pod zemljo in dela rove kakor krt, pripisujejo kmetovalci vso škodo, ki jo dela voluhar, krtu in preganjajo tega. Toda krt lovi in žre po 40

svojih rovih črve, ogrce, miši in drugo tako škodljivo golazen, voluhar pa obgrizuje krompir, korenje in druge poljske sadeže ter korenine mladega trsja in sadnega drevja. Posebno veliko škode napravi v sadovnjakih. Ako obgloje le nekaj korenin, hira drevo in se hitro stara, ne more rasti, ne roditi lepega 45 sadu, naposled opeša in se posuši. Taka oslabela drevesa tudi raje in uspešneje napadajo hrošči in druge žuželke. Mnogo kmetovalcev je izgubilo veselje do sadjarstva, ker je bil brezuspešen njih trud, ki so ga imeli z zasajanjem dreves; 50 uničil jih je voluhar, ne da bi bili vedeli za to. Brez števila dreves uničijo voluharji vsako leto. Zato je škoda, ki jo napravlja ta žival, jako velika, lahko rečemo neizmerna. Ali bomo torej še nadalje trpeli, da nam bodo voluharji delali tolikšno škodo in uničevali trud pridnih rok? Ne! Z vso močjo 55 moramo odslej zatirati tega silnega škodljivca. Toda kako?

Razkopavati njegove številne rove je večinoma nemogoče in tudi skoraj brezuspešno. Postrihninjenega ovsca, ki ga ponekod polegajo poljskim mišim, voluhar ne žre, zastrupiti ga torej ne moremo. Nastavljajo mu tudi pasti, ki se pa vanjo ulove 60 krti. Nekateri postavljajo pod rove velike lonce, v katere se včasih voluhar ujame. Pa tudi ta pripomoček je malo uspešen in zelo zamuden. Izdatnejši je drug način pokončevanja. Opazili so namreč, da voluhar v svojem podzemeljskem kraljestvu ne trpi prepaha. Ako mu odpro rove, jih kmalu zakrije, to pa 65 zlasti, kadar je mrzlo ali hladno vreme, torej pozimi, spomladi in jeseni. To nam že zadostuje, da mu pridemo do živega. Spomladi ali jeseni odkrijemo z lopato ali motiko njegove rove na več krajih. Ker ne trpi prepaha, pride kmalu zakrivat rov, ki je vselej blizu njegovega bivališča. Zamašeni rov mu pa 70 z lopato zopet odpremo ter ga nekoliko korakov proš z napeto puško v roki mirno čakamo. Kmalu — včasih prej, včasih pozneje — se zopet prikaže, da bi nanovo zamašil odprti rov. Preden pa ga začne zasipati, pogleda skozi njega in malo povoha, in v tem hipu ga lahko ustrelimo.

75 Streljanje je torej edino sredstvo, ki ž njim uspešno pokončujemo voluharja. Toda tega opravila ne more izvrševati vsak posestnik, tudi je zamudno in vsled tega drago.

Da ni treba čakati in s tem tratiti dragega časa, se namesto lovske puške poslužujemo male puške samostrelnice, ki je nalašč prirejena za pokončevanje voluharja. Opazili so namreč, da žre posebno rad korenje. Ako mu torej zrezek korena položimo pred odprti rov, zapazi to slaščico, ko ga pride zapirat, jo prime in potegne v luknjo. Zato ni treba drugega, kakor da tej samostrelnici, ki se zove voluharka, natakneмо košček korena ter ga položimo pred odprti rov tako, da sega do rova ali v rov. Ko pride voluhar zov zapirat, zagleda koren, ga prime, da bi ga potegnil k sebi, a s tem sproži samostrelnico in ves strel mu zleti v glavo.

Kadar na vrtu, v sadovnjaku, na polju ali v vinogradu kopljemo in zapazimo voluharjeve rove, jih pustimo nekaj odprtih in opravljamo svoje delo dalje. Čez kratek čas jih poglejmo. Ako zapazimo, da je kak rov zopet zaprt, ga iznova odkrijmo in nastavimo voluharko ter svoje delo dalje opravljajmo. Voluhar se bo kmalu sam ustrelil.

Voluharju podobna in enako škodljiva je neuhata in kratkorepa poljska miš, ki se zaradi tega imenuje tudi *mali voluhar*. Tudi tega škodljivca moremo pokončevati s samostrelnico voluharko, ako mu jo zelo narahlo nastavimo.

Voluharjeva najhujša sovražnica je podlasica, mala in velika. Obe gresta po voluharja v njegove rove. Zato pa tam ni voluharjev ali le malo, kjer so podlasice. Le škoda, da je podlasic le malo. Ne preganjajte torej podlasic, ker so za kmetovalca koristne živali. Ta korist odtehta škodo, ki jo delajo podlasice pticam.

A. Lunaček.

62. Bolezni sadnega drevja.

Ni je menda kulturne rastline razen vinske trte, ki bi bila podvržena toliko in tako raznovrstnim boleznim kakor sadno drevje vse vprek. Kakor uničujeta strupena rosa in grozdna plesen vinsko trto in njen sad, tako trpi tudi vse naše sadno drevje od brezštevilih zajedalcev. Ti nevarni škodljivci ali popolnoma uničijo pridelek ali ga vsaj močno zmanjšajo in oslabe, vrhutega pa jako oškodujejo drevje samo, ker se zajedajo v najvažnejše rastlinske organe in jih ovirajo v njih delovanju.

Po deževnih, a gorkih pomladnih in poletnih dneh, se
10 kažejo na listju sadnega drevja rjavkaste ali črnkaste lise, ki
se večajo in množé od dne do dne. Vsled tega se večkrat
primeri, da odpade jablanam listje že v maju ali juniju. Tudi
na nežnem sadju je videti take lise, ki mu povzročajo črne
saje ali grde kraste ter so krive, da šestokrat jabolka in
15 hruške na drevju razpokajo tako, da so popolnoma neužitne.

V prevlačnih in gorkih shrambah sadje rado gnije, najsi
je bilo spravljeno še tako skrbno in pri popolnoma suhem vremenu.

Ako opazujemo pod drobnogledom od strupene rose napaden
list ali krastav, razpokan in gnil sad, vidimo, da so vsi pokvar-
20 jeni deli prerasčeni z neznansko majhnimi glivicami, ki imajo
svoje belim nitim podobne koreninice prepletene med staničevjem.
Iz njega srkajo hrano, zato ne more več izpolnjevati svoje
naloge in odmrje.

Glivice poganjajo krajša ali daljša stebelca, ki neprestano
25 rodijo drobno brstje (kakor prah drobne troske, seme). To
poletno „seme“ zanaša veter na drugo zdravo listje in sadje.
Ako najde ugodna tla, zopet požene, se razpase in zopet rodi
novo brstje. To se ponavlja vse poletje.

Od glivic napadeno listje prej ali slej odmrje in odpade,
30 a glivice rastejo v njem dalje. Na jesen in pozimi zorijo na
odpadlem listju in rode zimsko „seme“, ki mu pravimo zimski
tros. Ta je tako trdoživ, da ga ne zamori najhujši mraz. Ob
ugodnih pomladanskih dneh, zlasti ko se večkrat zapored menja-
vata solnce in dež, se zimski tros razprši po zraku v neizmernih
35 množinah in veter ga raznese vsekrižem. Mnogo trosnih zrn
obvisi na mladem sadnem listju, nežnih zarodkih in po drugih
drevesnih delih. Ko nastopi dovolj vlažno vreme, skali tros, se
zajé s svojimi koreninicami v drevesne dele in se potem razmno-
žuje s poletnim „semenjem“.

40 Vsako sadno pleme ima svoje posebne raznovrstne zaje-
dalce, ki so si pa med seboj podobni glede življenja in glede
škode, ki jo povzročajo sadnemu drevju.

Najhuje gospodari na jablanah in hruškah fuzikladij, ki
uniči večkrat ves pridelek.

Na hruškovem listju zapazimo mnogokje tudi temnordeče, 45
velike lise, ki tvorijo na spodnji strani listov rumene blazine.
Iz teh rastejo majhne stožčaste glavice polne predrobnega prahu
(tros). To je hruškova rja.

Pomladi ali poleti se dogodi prav pogostoma, da se prične 50
svaljkati in grbančiti breskovo listje. Ako se nič ne zmenimo
za to prikazen, je prav v kratkem času skodrano vse listje,
rast preneha, pridelek je uničen in drevo močno oškodovano.
Tej bolezni pravimo kodra. Najlaže se je ubranimo, ako takoj
odstranimo in sežgemo prve skodrane liste.

Tej podobna glivica zajeda tudi češplje in povzroča na 55
njih vsakemu znane rožiče. Sploh so našteli učenjaki samo
na češpljevem drevju in sadju nad dvajset vrst raznih zajedalcev.

Naravnost nemogoče je ozdraviti sadno drevje zajedalcev,
kajti ni ga sredstva, da bi ž njim zamorili glivice, ko so se
razrasle po drevesnih delih, da bi obenem ne oškodovali drevja 60
samega.

Glavna naša naloga je pač ta, da **obvarujemo** sadno drevje
teh škodljivcev. To dosežemo zlasti takole: 1. Saditi moramo
samo take vrste, ki po svoji naravi niso občutljive
in vsled tega uspešno kljubujejo vsakršnim napa- 65
dom. 2. Sadno drevje sadimo po prisojnih, zračnih
legah. Zatohle in meglene doline so prave vzgojevalnice za
glive. 3. V primerni razdalji posajeno sadno drevje,
ki ima pravilno razpeljano in razredčeno vejevje,
se uspešno brani zajedalcem, kajti solnce in suh veter sta 70
njih najhujša sovražnika. 4. Vse odpadlo bolno listje in
sadje moramo jeseni vestno odstranjevati izpod drevja
in ga uničiti na katerikoli način, ker v njem zori tros, ki
prenaša bolezen od leta do leta. Gnilo sadje na ogenj, ne
pa na gnoj! 5. Vrhu vseh teh varnostnih naredb imamo pa še 75
imeniten pripomoček, da obranimo sadno drevje zajedalcev.
Škropimo ga namreč ob pravem času z raztopino modre
galice in apna! Prvič škropimo takoj, ko začne drevje zele-
neti, torej preden se popje popolnoma razpreza, drugič takrat,
ko so zarodki za grah debeli, in tretjič 2—3 tedne pozneje. 80
Za prvo škropljenje vzamemo na 100 litrov vode 2 kg modre

galice in 4 kg apna, za 2. in 3. škropljenje pa zadostuje 1 kg galice in 2 kg apna na 100 litrov vode.

Naše sadno drevje pa uničujejo še mnogovrstne druge 85 bolezni, ki jih povzročajo: neprikladna zemlja in lega, neugodno podnebje, nepravilno gnojenje, hud mraz, ostri mrzli vetrovi in večkrat tudi malomarnost ali nevednost.

Najnevarnejša bolezen pri jablanah je rak, ki ga največkrat povzročijo vlažna tla, pomladanski mrazovi ali gnojenje 90 s samo dušikastimi gnojili. Raka zdravimo s tem, da najprej po možnosti odpravimo vzrok, potem rano v živo izrežemo in jo namažemo s katranom ali s kakim drugim neprodušnim mazilom. Izborno mazilo za rakove rane ja karbolinej.

Koščičasto sadno drevje je rado smolikavo. Vzroki so 95 skoraj isti kakor pri raku. Ko jih odpravimo, izvečine preneha smolikavost, zlasti še, ako primešamo zemlji nekoliko živega apna.

Lesna gniloba nastane, ako pravilno ne oskrbujemo odraslega sadnega drevja, ako se ne zmenimo za škodo, ki jo 100 je prizadejal drevju vihar, sneg ali mraz. Velike rane se ne zacelijo rade, ako lih ne zamašimo s kakim primernim mazilom.

Tudi ozeblina so zelo nevarne. Nastanejo zgodaj spomladi, ko slede prav gorkim, solnčnim dnem zelo mrzle noči. Ozeblin obvarujemo sadno drevje, ako debela in debelejšje veje namažemo 105 jeseni ali pozimi z apnenim beležem. Kjer se kažejo ozeblina prav pogosto, je treba na pomlad zavarovati drevesna debela s slamo ali s kakim drugim slabim prevodnikom gorkote, da jih podnevi preveč ne razgrejejo pomladanski solnčni žarki.

Martin Humek.

63. Pravila za čebelarske začetnike.

1. Preden začneš čebelariti, pristopi k „Slovenskemu čebelarskemu društvu“! Nemudoma si naroči Janševi čebelarski knjigi in ju prebiraj prav pridno in večkrat!

2. Preden kupiš čebele, moraš vedeti, čemu boš čebelaril.

3. Ali za pridobivanje medu, ali za kupčijo ali zgolj v zabavo?

3. Čebele kupi spomladi meseca aprila ali maja.

4. Za začetek kupi *najmanj* 2, *največ* 5 panjev.

5. Čebele kupi od zanesljivega *čebelarja*. On naj ti jih izbere sam, ali pa si poišči za to izvedenega strokovnjaka.

6. Zahtevaj in kupi *najboljše* panje, ki je od njih pričakovati 10
zgodnjih rojev in ki imajo *dovolj medu*, da ti ne bo treba
pitati prvo pomlad.

7. Čebelarskega orodja si nabavi samo toliko, kolikor ga je neogibno potrebno. To naj določi izkušen čebelar.

8. Prvi dve leti čebelari s *kranjskimi panji*. Za čebelarstvo 15
s premičnimi panji je treba popolnega znanja.

9. Kadar imaš opraviti s čebelami, imej odprte oči, pa vedno *zaprta usta*.

10. Ne hodi k čebelam v *rokavicah!* Obraz si omreži samo v skrajni sili in samo za toliko časa, da se navadiš čebel. Vedi, 20
da se čebele ne bodo nikdar naučile spoznavati tebe, ampak ti se moraš naučiti spoznavati njih življenje.

11. Pri vseh opravilih s čebelami bodi *miren* do skrajnosti.

12. Ne bodi bojazljiv. Čebelne pike prenašaj *pogumno*.
V par letih postaneš neobčutljiv. 25

13. Vsako opravilo pri čebelah izvršuj z *gotovim namenom*. Brez namena in potrebe nikdar *ne odpiraj* panjev.

14. *Obiskuj* prav pogostoma sosede čebelarje. Vprašaj vse, kar ti ni jasno.

15. Ko začneš čebelariti s premičnimi panji, *ne izkušaj iz-* 30
najti kakega panja, ampak oprimi se tistega, ki ga drugi s pridom uporabljajo, ali se pa obrni za svet na „Slovensko čebelarsko društvo.“

16. Imej v čebelnjaku vse panje z *enako mero*, posebno premične. 35

17. Najbolj se boj *gnilobe ali smraje in pa ropanja*. Zato pa kupuj pitanec edino le od *zanesljivega čebelarja* in pitaj z največjo previdnostjo! Že prvo leto se natančno pouči o imenovani bolezni in o ropanju.

18. Če ne gre vse po tvoji volji, *ne obupavaj*. Bodi stano- 40
viten in premagal boš vse ovire.

19. Bodi *ukaželjen* in nikdar ne misli, da znaš in veš zado-
stosti ali celo vse.

20. Poprimi se čebelarstva z *veseljem, razumom in marljivo* 45 *vostjo* in nikar ne pričakuj kakih uspehov bez truda in požrtvovalnosti. Čebelarstvo je trd oreh s trdo lupino, a s sladkim jedrcem.

Martin Humek.

64. Redilnost medu.

Jej med, moj sin, ker je dober!

Sal preg. 24. 13.

Ni menda dobe v zgodovini, da bi ljudje ne poznali medu. Izraelci, tako pravi sv. pismo, so koprneli po obljubljeni deželi, ker jim je Bog naznanil, da se po njej cedita med in mleko. Kolikor smemo verjeti spomenikom starih Egipčanov, Judov, 5 Grkov in Rimljanov, so čislala tudi ta ljudstva med izredno in se pečala pridno s čebelarstvom. Da, pri Rimljanih je bila celo navada, da so prinesli po obedu bleščečega satovja na mizo. V Italiji in na Grškem so pridelovali ogromno medu; vanj so vkubavali sadje ali pa so sladili ž njim jedi in pijače. 10 Vino še sedaj mešajo ponekod z medom, da mu okus ublaže.

Toda odkar so uvedli pri nas in povsod drugod trstni sladkor, se je veljava medu silno zmanjšala in marsikdo je izgubil veselje do čebelarstva. Sladkor je med izpodrinil že povsod; v kavo in čaj devljejo le sladkor, po kuhinjah poznajo 15 samo sladkor in sladničarji opravljajo ceneje, če slade pecivo s sladkorjem. Trstni sladkor sam na sebi pa ni tako lahko prebaven. Želodčni sokovi ga morajo dodobra prekuhati in razkrojiti, preden ga morejo posrkati črevesne resice in preden preide v kri. Ako ga použijemo večje množine, dela v želodcu 20 bolečine, zlasti pri otrocih.

No, drugače pa je z medom. Preiskave so dokazale, da se med v želodcu nič kemično ne pretvarja in da je skoraj tak kakor šele po raznih sokovih prirojeni sladkor.

Dobroto medu pa šele prav cenimo, če vpoštevamo, da 25 potrebuje naše telo sila veliko sladkorja. Če ga že mnogo uživamo v sadju in pijačah, ga še veliko več dobimo v se v skrobu. Skrob se namreč izpremeni po vplivu slin najprej v dekotrin in nato v prirojeni sladkor. Zdaj pa pomislimo, da obstoji

hrana, ki jo uživamo dan na dan, največ iz skroba, uživamo pa kruh, krompir, zelenjad. Ogromno je treba torej našemu 30 telesu sladkorja, ki mu v prvi vrsti daje potrebno gorkoto. Vrhutega dobro pomnimo, da je med izmed vseh vrst sladkorja, ki prehaja v naših prebavilih brez preosnove naravnost v kri.

Čas je že, da uvedemo med zopet v splošno rabo in da ž njim sladimo kavo, čaj, pecivo. Istina je, da zaleže hribo- 35 lazcu žlica medu, ki ž njim pomaže kruh, dvakrat več in ga bolj poživi kakor najboljšo maslo; istina je tudi, da nežni otrok, ki nima obilo slin, laže prebavlja med nego drugačen sladkor.

Moder mož pravi: „Ako hočeš biti star, uživaj sleherni dan najdragocenejšo jed starih: med in mleko. Nadrobi si kraha 40 v skledico mleka in vanje deni medu. To ti je najbolj zdravo, najbolj redilno in najokusnejše kosilce.“

Po Studenčanu.

E. Polje, travnik in vinograd.

65. Naša rodna zemlja.

a) Kako nastane prst.

Prstena tla so kmetovalčeva delavnica, ki v njej kmetuje in prideluje.

Prst je gorenja plast na površju naše zemlje. V pričetku ni bilo prsti kakor dandanes, naredila se je šele v teku 5 tisočletij in se vedno neprestano še dela.

Vse kamenine razpadajo, preperevajo, se drobe in se venomer izpreminjajo. Skalovje se izpreminja v grušč, v debel in droban pesek, voda ga izpira in deloma tudi raztaplja ter v raznih oblikah odnaša navzdol. Ostanajo pa lahko razpadnine, 10 kjer so nastale.

Tudi živali in rastline čaka po njih prestanku, njih smrti podobna usoda; one namreč tudi razpadajo, t. j. gnijejo in trhlené ter delajo sprstenino.

Razkrajanje kamenin in odmrlih živih bitij povzročajo nevidne, a nikdar mirne naravne sile, posebno delovanje toplote, 15 zraka in vode. Zdrobljene in razkrojene kamenine se mešajo

s sprstenino ter delajo rodovitno prst, ki iz nje venomer klije novo življenje.

Posebno veliko kamenin preperi v gorovju, odkoder prenaša
20 voda nastali gorski grašč, pesek in glino v nižave. Gori na skalah in pečinah, kjer bi ne mislili, da more kaj rasti, vidimo lišaje, mahove, drobna zelišča in celo pritlikave bore, ki kljubujejo vsem vremenskim neizgodam.

Kako je to mogoče?

25 Na vsakem kamenu, ki je na zraku in dežju, se sčasoma naredo majhne, potem večje razpokline. Toplota in mráz pomagata kamen razdevati. Mráz ga razganja, voda ga raztaplja, in razpokline se širijo in globijo. Zrak pri tem krepko pomaga. V razpoklinah se nabira vlažna zdrobljena kamenina,
30 kjer najprej zrastejo skromni lišaji, potem mahovi in trave, ki razpadajoč delajo sprstenino. V te razpoke, napolnjene s prstjo, zaese veter seme, in kmalu vzkali gorska smrečica, ki gre s svojimi koreninami za prstjo po razpokah in se vanje z veliko silo zagozdi in tako tudi sama pomaga razdevati skalovje.

35 Taka na kameninah nastala prst ostane na mestu, kjer se je naredila, ali jo pa odplavi voda.

Prsti, ki leže na kameninah, kjer so nastale, so prvotne, prsti v dolinah in nižavah, ob potokih, rekah in ob morju, kamor jih je prinesla voda, pa so naplavljenе.

40 Največji del obdelanih tal obstoji iz naplavljenе prsti, ki je navadno najrodovitnejša.

V pradavnih časih so velikanske izpremembe na naši zemlji podrle ogromna gorovja, ki so zdrobljena deloma zravnila površino zemlje, deloma naredila valovite pokrajine
45 in ravnine. Hude nevihte in povodnji še dandanes očitno nadaljujejo to delo in neprestano se vrše manj očitno take izpremembe, ki množe rodovitna tla. Ta tla kmetovalec obdeluje; z oranjem in s prekopavanjem pospešuje pristop zraka do njih ter z gnojenjem jim dovaja sprstenine in drugih gnojilnih snovi,
50 ki nadomeščajo, kar iz prsti jemljejo žetve. Z umnim obdelovanjem prstenih tal se rodovitnost ne le ohranjuje, ampak še lahko večja.

b) Sestava prstenih tal.

Kamenine so sestavljene iz ene, dveh ali več različnih rudnin, ki imajo zopet različno kemijsko sestavo. Vse, kar prihaja od rudnin, so rudninske snovi. 55

Živali in rastline imajo zelo sestavljen ustroj ter posebne telesne dele, da ž njimi opravljajo svoje življenske naloge. Taki telesni deli služijo na pr. za uživanje in pretvarjanje hrane, za dihanje itd. Ti telesni deli se imenujejo organi, zato imenujemo vsako snov, izhajajočo od živega ali odmrlega živalskega ali rastlinskega telesa, *organsko snov*, v razloček od rudninske snovi. 60

Z ozirom na postanek sestoji prst iz rudninskih snovi, ki so v spodnjih plasteh prstenih tal, v mrtvici, prav pičlo pomešane z organskimi snovmi, ki jih je največ v gorenji, rodovitni 65 plasti. Tu se nahajajo razpadajoče odmrle živali in rastline, njih ostanki in gnoj.

Če suho in dobro zdrobljeno prst presejemo skoz razno gosta sita, dobimo razno debel grušč, pesek in bolj ali manj sprašeno prst. 70

Grušč in pesek sta ogrodje obdelanih tal; ona rahljata prst, jo delata pristopno zraku in vodi ter s svojimi razkrojnami polnita prst s prepotrebno rastlinsko in rudninsko brano.

Najdrobnejša, sprašena prst daje rastlinam največ hrane; nanjo se prilepljajo tiste najdrobnejše koreninice, ki edine morejo 75 srkati raztopljeno rastlinsko brano. Ta del vse prsti vsrkava zračne redilne snovi in preprečuje, da se raztopljene snovi tako hitro ne poizgube v spodnje plasti. V drobni prsti se vrši raznovrstno pripravljanje rastlinske hrane; ona pridržuje potrebno vlago in urejuje toplotne razmere. 80

Rodovitnost obdelanih tal je torej odvisna od sestave prsti, in ker prst največ delajo rudnine, je rodovitnost odvisna tudi od njih.

c) Poglavitne lastnosti prsti.

Prst vsrkava in pridržuje rastlinske hranilne snovi.
Nalij z gnojnico do vrha cvetlično posodo, ki je bila poprej do 85

polovice napolnjena z dobro vrtno prstjo. Kmalu priteče skoz luknjico na dnu lonca očiščena gnojnica, skoraj brez duha in okusa, kajti prst je vase vsrkala gnojnične soli in amonijak, ki je vir najvažnejše hranilne snovi, dušika. Sreča za kmetovalca, da vsrkava in pridržuje najmočnejše prst najvažnejše rastlinske hranilne snovi, ki jih je najmanj, kakor amonijak, fosforovo kislino in kalij, zato jih voda ne more lahko izlužiti v spodnje plasti. Čim več je sprstenine, t. j. organskih snovi v prsti, tem večja je njena pridrževalna sila in tem rodovitnejša je prst.

95 *Prst uravnava toplino obdelanih tal.* Toplina v prsti je največ odvisna od obsolnčevanja, dela se pa toplota tudi, če organske snovi, posebno gnoj in rastlinski ostanki, v njej razpadajo. Čim debelejša je plast prsti, tem enakomernejša je toplota. Črna prst se bolj segreje kakor svetla. Toplina prsti je tudi 100 odvisna od rahlosti prsti. Končno je nje toplota odvisna tudi od njene vlage; kajti pri izpuhtevanju vode se dela hlad. Od topline prsti je prav bistveno odvisna rast rastlin, pa tudi zorenje ploda in pripravljanje užitne rastlinske hrane.

Prst ohranjuje vlogo v zemlji. Kakor toplota, tako je 105 rastlinam potrebna tudi vlaga, ker s toploto vred pospešuje razkrajanje rudninskih in organskih snovi. Brez vlage nobeno seme ne kali. Vlažnost zemlje je najprej odvisna od množine prašne prsti, potem pa od množine sprstenin; več ko je v njej prašne prsti organskih sprstenin, tem bolj se napoji vlage. 110 Glinasta tla se bolj napojé z vodo kakor peščena, najmočnejše pa ilovnata. Prst na nepredorni spodnji plasti je rada močvirna. Sprsteninska in glinasta prst sta najrodovitnejši, ker imata v sebi največ hranilnih snovi in najdalje pridržujeta zadostno vlago.

115 *Prst se ne drži skupaj,* ampak je bolj ali manj rahla. Rahla prst je pristopnejša zraku, toploti in vlagi kakor strjena. Obdelovanje in gnojenje delata prst prašno. Najrahlejša prst je peščena, manj rahla je sprsteninska in najmanj ilovnata.

Gustav Pirce.

66. Gnoj.

a) Važnost gnoja.

„Kmetovalec, ki hoče zapustiti svojim otrokom rodovitno polje, se mora vedno ravnati po neizpremenljivem naravnem zakonu: vračati mora zemlji vse tisto, kar ji jemlje s pridelki.“

S tem izrekom je slavni naravoslovec in pospeševalec kmetijstva, profesor dr. J. Liebig opozoril na veliko važnost gnoja. 5

Gnoj je kmetovalcu najzanesljivejši pripomoček, da ohrani zemljo rodovitno in ji rodovitnost poveča. Obilni pridelki prihajajo le od pravega in zadostnega gnojenja. Kakor je premoženje vsota vrednot vsega imetja, tako je rodovitnost zemlje vsota vseh reči, ki dajo rastlinam možnost, da čvrsto uspevajo 10 v zemlji. Najbolj so to rastlinske hranilne snovi v prsti, ki jih kmetovalec poljubno s pridelovanjem iz zemlje jemlje in z gnojem v zemljo devlje. Hranilne snovi v prsti so važen del kmetovalčevega premoženja, ki ga mora ohranjevati in pomnoževati. Rodovitnost ni srečen slučaj, ampak njo more kmetovalec 15 z umnim kmetovanjem na svojem posestvu ravno tako pridobiti kakor premoženje z umnim in varčnim gospodarjenjem. *Rodovitnost je blago, ki se kupi kakor vsako drugo.*

Kdor ne izkuša ohraniti in pomnožiti rodovitnosti svojega zemljišča, kmetuje roparsko, kajti s pridelovanjem odteguje 20 prsti redilnih snovi, ne da bi jih nadomeščal. Z izsesavanjem zemlje obuboža tudi nje lastnik po besedah: *Slab gnoj in slaba stelja delata revno živino in revnega kmeta.*

Dober kmetovalec zato vestno skrbi za gnoj; zbira vse, kar gnoji, in izkuša dobiti kolikor mogoče veliko gnoja. Dobrega 25 kmetovalca spoznaš na dobrem gnojišču, pri slabem kmetovalcu pa vidiš razkopano gnojišče, kjer veter in solnce gnoj kvarita, dežnica ga izpira; tak kmetovalec niti ne misli na zbiranje gnojnice ali celo na gnojnično jamo.

Gnoj imenujemo vse snovi, ki so sposobne dajati rastlinam 30 hrane. Z besedo gnoj navadno menimo hlevski gnoj, v širšem pomenu besede je pa gnoj vsaka snov, ki more prehranjevati rastline.

Namen gnojenju je ohranitev in pomnožitev rodovitnosti.
35 To se doseže z neposrednjim dovajanjem rastlinskih hranilnih snovi prsti, z raztapljanjem hranilnih snovi, ki so v prsti, in s segrevanjem in z rahljanjem zemlje.

Imamo popoln gnoj, ki vsebuje vse rastlinske hranilne snovi in obenem izboljšuje prst, to sta hlevski gnoj in mešanec
40 (kompost), ter gnojila, ki dovajajo zemlji le nekatere posamezne rastlinske hranilne snovi ali le pomagajo hranilne snovi v zemlji topiti. Gnojila, ki jih kupujemo in se večinoma izdelujejo v tvornicah, so *umetna gnojila*.

b) Hlevski gnoj.

Žival neprenehoma porablja in nadomešča hranilne snovi,
45 t. j. v njenem telesu se neprestano pretvarjajo snovi. V prebavilih se prireja zaužita hrana za izpreminjanje v kri, kar je neužitnega in neraztopnega, pa odide skozi čreva iz živali kot blato, in sicer pomešano z raznimi sokovi in z žolčem. Poleg blata gre od živali scalnica, skozi pljuča razni plini, in skozi
50 kožo vodena para in druge plinove snovi. Vse, kar živalsko telo daje od sebe, ni drugega kakor preosnovana zaužita hrana.

Blato in scalnica sta poglavitna dela hlevskega gnoja. Njegova gnojilna moč se ravna po krmi; kolikor boljša je, tem boljši je gnoj, in narobe.

55 *Kmetovalec, ki dobro krmi, ne prehranjuje le dobro svoje živine, ampak prideluje tudi dober gnoj in tako koristi svoji kmetiji v dve smeri.*

V blatu se nahajajo zlasti težko prebavni ogljikovi vodiki, razna rastlinska barvila, neraztopne beljakovine, kremenčeva
60 in fosforova kislina v zvezi z železnim okisom, apnom in magnezijo. Fosforovokisle soli dajo živalskemu blatu njegovo veliko vrednost.

V scalnici se zlasti nahajajo raztopljene rudninske snovi, kakor kalij, natron, klor, magnezija, žveplena kislina, nekaj
65 fosforove kisline in apna in poleg teh novonastale organske snovi, ki imajo veliko važnega dušika v sebi.

Potemtakem se zemlja ne more popolnoma pognojiti ne z blatom in ne s scalnico, ampak le z obema. Ravno v scalnici

se nahajajo hitro delujoče gnojilne snovi. *Primerna stelja je seveda zelo važna, ker se pomeša z blatom in s scalnico.* 70

Stelja daje živalim suho, gorko in mehko ležišče ter pomaga v hlevu vzdrževati snago; po možnosti vsrkava vodene in plinaste živalske iztrebke, enakomerno porazdeljuje blato in ga veže. Stelja preprečuje prehitro razkrajanje gnoja, ga izboljšuje in vrhutega množi. 75

Goveji gnoj ni najmočnejši, pa je najbolj splošen in trpežen. Ta gnoj je zelo voden, ni posebno dušičnat, se počasi razkraja in zato ne deluje tako hitro kakor konjski. Poraben pa je na vsakih tleh in skoraj za vse rastline.

Konjski gnoj je bolj suh, je vroč in se hitro razkraja. 80
Dušik iz njega kaj lahko izpuhti.

Prasičji gnoj je mrzel. Izmed vseh je najslabši, ker je zelo voden in ima v sebi malo hranilnih snovi. Pač pa je v njem razmeroma veliko fosforove kisline in nikakor ni napačen, če se prasiči dobro krmijo. 85

Ovcji gnoj je najbolj suh in najbolj dušičnat, torej zelo redilen, je vroč in hitro deluje, je primeren za težka tla, vendar učinkuje le kratek čas.

Perutninski gnoj je zelo močan in vroč in je posebno prikladen za gnojenje na vrtu. To velja za gnoj od perutnine, ki 90 se hrani z zrnjem.

Približno se izračuni množina gnoja, ki ga da ena žival na leto, če se vzame dvakratna teža vse klaje in stelje, ki jo dobi.

c) Ravnanje s hlevskim gnojem na gnojišču.

Iz mnogo ozirov je bolje hleve tako urediti, da se vsak 95 dan sproti kida, morda celo po dvakrat ali trikrat, ker le tako se da hlev ohraniti snažen in zdrav za živino.

Na ureditvi gnojišča se spozna kmetovalec. Umno napravljeno gnojišče, ki je kmetovalčeva zlata jama, bodi njegov ponos! 100

Gnojišče bodi tako urejeno, da se ne morejo iz njega izgubljati in izpirati gnojilne snovi; zato morajo biti tla neprodirna in gnojnica se mora odtekat v gnojnično jamo. Na gnojišče ne

sme teči voda s streh in gnoj ne sme plavati v deževnici, dru-
105 gače izgubi kmetovalec na stotine kron vrednosti, ki jih je
s težkim trudom po vinarjih pridobil. Dandanes pač ne sme
biti gnojišča brez gnojnične jame!

Gnojišče bodi zavarovano proti vetru in solncu, bodisi da
je postavljeno v zavetno in senčno lego, ali pa vsaj obsajeno
110 s košatim drevjem. Veter in solnce branita, da se ne more gnoj
goditi, ga sušita in pomagata, da odhajajo iz njega veliko
vredne plinaste gnojilne snovi.

Seveda mora biti *gnojišče blizu hleva*, da je lahko dovažati
in odvažati gnoj. Gnojišče bodi primerno veliko. Previsoko na-
115 ložen gnoj se neenakomerno godi. Čez $1\frac{1}{2}$ — 2 m na debelo ne
bodi gnoj naložen. Na odraslo govedo se računa na gnojišču
 4 — 5 m^2 prostora, na mlajše 3 m^2 , na konja $2\frac{1}{2}\text{ m}^2$ in na
prasiča $\frac{1}{2}\text{ m}^2$.

Glede ravnanja z gnojem na gnojišču je važno, da se
120 enakomerno raztrese, pomeša in dobro stlači, drugače se suši,
plesni in izgublja gnojilne snovi. Da se pravilno godi, ga je
semtertja treba z gnojnico polivati, zlasti takrat, kadar se iz
kupa kadi, ker to kaže, da se je vnel, t. j. da je vsled raz-
krajanja nastala taka vročina, ki ga takorekoč sežiga. Sežgan
125 gnoj je le malo vreden.

d) Gnojnica.

Tekoča gnojila so za to posebno dobra, ker dajo rastlinam
hranilne snovi, kakršne morejo precej zaužiti, in vrhutega
jemljejo tekoča gnojila iz prsti še druge hranilne snovi in jih
privajajo do korenin. *Iz tega vzroka je gnojnica posebno dobro*
130 *gnojilo in ni čuda, da se imenuje tekoče zlato.*

Z gnojnico dovajamo neposrednje h koreninam majhne mno-
žine raztopljenih hranilnih snovi, ki jih rastline lahko in hitro
vsrkajo in zato seveda tudi hitro porabijo. Dolgotrajnega gno-
jilnege učinka gnojnica seveda nima. Gnojnica je porabna na
135 vsakovrstnih tleh; najbolj učinkuje na srednje rahlih, peš-
čena tla pa jo slabo vsrkavajo in na ilovnatih jo hlevski
gnoj prekaša. Gnojnica je posebno imenitna za travnike in sploh
za pridelovanje krmilnih rastlin. Slabo uspevajoče žitne setve

gnojnica čudovito okrepi in za gomoljne ter zelenjadne rastline je naravnost nenadomestna.

140

Najvažnejši del gnojnice je skalnica, ki ima v sebi najimenitnejše redilne snovi, kakor dušik, kalij in fosforovo kislino.

Vsak umen kmetovalec mora imeti zadosti veliko, nepredirno gnojnično jamo, kamor naj se steka vsa gnojnica iz hleva in z gnojišča, da ne izgubi nič gnojilnih snovi, kajti s polivanjem travnikov in njiv z gnojnico si svoje pridelke neverjetno pomnoži.

Dokler se gnojnica razteka in suši po dvoriščih, ni govoriti o umnem kmetovanju, in kmetovalec, ki tega ne vpoštevata, naj ne toži o slabih letinah!

G. Pirč. 150

67. Umetna gnojila.

Večina prsti je zdrobljena kamenina, ki je pomešana s sprsteno, t. j. z razpadlimi organskimi snovmi, ki prihajajo iz rastlinskih in živalskih ostankov.

Najvažnejša rastlinska hranilna snov je dušik, ki ga nekatere rastline dobivajo posrednje iz zraka, vendar so glavni vir dušičnate rastlinske hrane organske snovi, ki se nahajajo v zemlji.

Šele v novejšem času so dognali, da so za rodovitnost prsti, torej za uspevanje rastlin, prav tako važne tudi rudninske hranilne snovi. Nekaterih teh je v vsaki prsti čezinčez dovolj, drugih pa, žal, je le malo. Te važne rudninske hranilne snovi so fosforova kislina in kalij ter nekoliko tudi apna.

Ker delajo prst največ kamenine, ki so sestavljene iz raznih rudnin, zato je nje rodovitnost odvisna od sestave rudnin, t. j. od tega, če obstoje iz snovi, ki imajo v sebi dovolj fosforove kisline, kalija in apna.

15

Kamenine, oziroma rudnine, ki je iz njih nastala prst v naših slovenskih pokrajinah, so skoraj le samo take, ki imajo v sebi prav malo teh važnih rudninskih hranilnih snovi, zato naše prsti že od narave same na sebi niso zelo rodovitne.

Pač smo njive od nekdanj in v zadnjem času tudi travnike gnojili s hlevskim gnojem in z gnojnico, a naš hlevski gnoj ni mogel biti popoln, t. j. vedno mu je primanjkovalo fosforove

20

kislina in kalija, ker ga tudi v krmi ni bilo nikdar dovolj. Česar ni v krmi, tega ne more biti v gnoju!

25 Poleg vsega je pa bilo naše kmetovanje roparsko, kajti zemlji nismo nikdar vračali vsega, kar smo ji z žetvami odtegnili. Z žitom, ki smo ga z naših kmetij poprodali, z neporabo zelo gnojilnega človeškega blata, ki se je večinoma poizgubil, z odprodajo živine, ki ima kosti zgolj iz fosforovokislega
30 apna, smo iz naše že po naravi revne prsti odnesli ogromne množine najvažnejših rudninskih hranilnih snovi, zato pri nas pridelki niso nikdar tako obilni in živina vsled pomanjkljive krme nikdar tako rastna kakor v deželah, kjer so napredneje kmetovali ter se o pravem času zadostno začeli posluževati
35 onih pripomočkov, ki delajo prst rodovitnejšo.

Od teh pripomočkov umnega kmetijstva hodijo najbolj v poštev umetna gnojila; ž njimi namreč moremo dati prsti one posamezne važne hranilne snovi, ki jih ravno nima, ker smo jih v prejšnjih časih z nerazumnim kmetovanjem iz nje
40 vzeli, ne da bi jih bili zopet nadomestili.

Umetna gnojila so za umno kmetovanje živo potrebna, a vzlic temu moramo pomniti, *da je dober hlevski gnoj bil, je in bo vedno prvi in poglobitni kmetovalčev gnoj*, kajti le on ima v sebi vse potrebne hranilne snovi in poleg tega je le on
45 zmožen zemljo rahljati, jo segrevati in zarediti v njej mala živa bitja (bakterije), ki so za rodovitnost prsti največjega pomena. Umetna gnojila naj praviloma le popolnjujejo hlevski gnoj in naj se sama le takrat in tamkaj rabijo, kadar in kjer ni dovolj hlevskega gnoja ali kjer ga iz gospodarskih vzrokov
50 ni mogoče rabiti.

Umetna gnojila dajo prsti predvsem fosforove kisline in kalija, ki sta čisti rudninski hranilni snovi, a dajo tudi dušika, ki se v prsti navadno nareja iz organskih snovi. Tudi z dušičnatimi umetnimi gnojili mnogokrat kaže gnojiti, kajti pomi-
55 sliti moramo, da se dušik hlevskega gnoja v zemlji prav počasi izpreminja v porabno obliko (soliter), ki šele v nji lahko služi rastlinam v živež; nadalje se pa že na gnojiščih, naj bomo še tako previdni, poizgubi veliko dušika, in sicer ravno oni del, ki bi v zemlji najprej učinkoval. Iz tega vzroka je hlevski gnoj

sicer izvrsten v tem oziru, da dušik v zemlji množi, a manj 60
važen v tem oziru, da bi *takoj* odločno pospešil rast.

Dober hlevski gnoj ima prav vse potrebne hranilne snovi
v sebi; v vsakem umetnem gnojilu pa se nahaja vedno le po
ena redilna snov, zato se moramo posluževati obenem več
umetnih gnojil, in sicer fosfornatih, kalijevih in dušičnatih, 65
včasih tudi apnenih.

Napaka, ki se pri porabi umetnih gnojil prav pogostoma
stori, je ta, da mnogi kmetovalci mislijo, da more vsaka tva-
rina, ki jo imenujejo umetno gnojilo, nadomestiti ali popolniti
hlevski gnoj. Toda rastline potrebujejo več hranilnih snovi (ka- 70
lija, fosforove kisline in dušika), in zato je treba vselej, kadar
hočemo z umetnimi gnojili nadomestiti hlevski gnoj, dati zemlji
vseh omenjenih hranilnih snovi.

Razne rastline potrebujejo različne množine redilnih snovi.
Nekaj skupnega pa imajo vse rastline, namreč, da vsaka potre- 75
buje vseh treh hranilnih snovi: kalija, fosforove kisline in du-
šika. Enostransko gnojenje s samo eno hranilno snovjo bi bilo
brez hasni. Če namreč manjka izmed omenjenih le ene, se rast-
lina toliko časa ne more pravilno razvijati, dokler ne dobi tudi
te, in naj bi bilo drugih še toliko v zemlji. To je najvažnejše 80
pravilo o gnojenju, zakon o *najmanjši množini*, ki pravi, da je
množina pridelka odvisna od tiste hranilne snovi, ki je naj-
manj v zemlji.

Ker kmetovalci pri gnojenju z umetnimi gnojili ne vpo-
šteevajo tega glavnega pravila, zato imajo toliko neuspehov, ki 85
jih potem odvrčajo od daljnje rabe teh gnojil. Prvo pravilo
pri rabi umetnih gnojil nam torej bodi, da bodo umetna gnojila
le tedaj uspešna, če damo zemlji popolno gnojnino, če jo namreč
gnojimo s kalijevnatimi, s fosfornatimi in z dušičnatimi gnojili.

G. Firc.

68. Travníštvo.

Važen del kmetijstva je travništvo. Če ne bi imeli zadosti
travnikov, ne bi mogli rediti zодosti živine in vsled tega ne bi
pridobivali za polje in vinograd potrebnega gnoja. Pešalo bi
torej splošno vse kmetijstvo.

5 V naših krajih imamo prav lepe travnike po ravninah in planotah. Više v gorah in po strmih hribih se razprostirajo velike košenice in planine, ki se po njih pasejo vse poletje goved, konji in drobnica. Ponekod pa je še precej slabih pašnikov, z grmičevjem obraslih krajev in neobdelanega sveta. Pridelka
10 na takem svetu ni, a tudi drugačne koristi ne. Iztrebimo grmičevje in kamenje, izravnajmo svet, izboljšajmo zemljo, zasejmo travno seme, in dobili bomo lep travnik.

Stare in stalne travnike moramo pravilno oskrbovati, da
dobimo veliko dobre krme ž njih. Že zgodaj spomladi — preden
15 je trava v dobri rasti — jih moramo očistiti vse nesnage, ki jo je nanesla voda ali je drugače prišla nanje. Vodne jarke osnažimo in poglobimo. Krtine poravnajmo z grabljami, kamenje poberimo, nepotrebno grmičevje posekajmo, slab in pust svet prekopljimo in ga iznova zasejmo z dobrim travnim semenom, a z mahom
20 prerasle travnike prebranajmo.

Rastline potrebujejo veliko vlage. Kako žalosten je ob suši pogled na polje! Vsa zelišča venejo, žito ne more kvišku, vsa rast zastaja. Na travniku nam že od daleč kaže rjava barva, da potrebujejo rastline mokrote. Če nam je le mogoče, napeljimo
25 na brežinske travnike vodo iz bližnjega vodotoča ali studenca, po jarkih, dragah ali ceveh ter jo enakomerno razdelimo po vsem prostora. S primernimi napravami jo tudi lahko vsak čas zapremo ali odpeljemo s travnika. To je potrebno zlasti pozimi ali ob košnji.

30 Dobra je vsaka voda razen močvirne, da se le v primerni množini pretaka čez travnik. Deževnica pobira po cestah prah, živalske odpadke, včasih tudi gnojnico, zato je prav izvrstno gnojilo za travnike.

Včasih nam pa voda škoduje na travnikih. Če leži travnik
35 nizko ob reki ali v dolini, odkoder nima voda pravega odtoka, zastaja moča in travnik je premoker. Trava raste sicer bujno, pa je kislá in pomešana z močvirnimi rastlinami, z loščem, kalužnico in drugimi. Krma s takega travnika je slaba, največkrat je živina neče jesti. Odpeljati moramo torej ž njega
40 vodo. Ker pa so naprave za odpeljavo vode velikokrat zelo težavne, jih morajo izvršiti za tako delo izurjeni izvedenci.

Otrok ljubi pisano cvetje na travniku, ga trga in spleta vence iz njega, čebela zadovoljno brenči od cvetice do cvetice in srka med iz njih, živopisani metulj jih obletava; vse se veseli lepih barv — le gospodar ne. On se ozira po visoki, sočni travi brez cvetja, ker ve, da gre taka živini najbolj v slast, da je iz zelene trave največ in najboljše krme. Zato tudi seje na prazne, za travnike pripravne prostore le prav dobro travno seme. Kadar opeša rast na posameznih delih, jih zaseje iznova. Krmilne rastline, posebno raznovrstne detelje, pridelujemo skoraj samo na obdelanem svetu.

Kup, še tako velik, se zmanjša, če vedno odjemlješ, a nikdar ne prideneš. Vsako leto kosimo travo, ki jemlje travniku dosti moči. To mu moramo vrniti, ker nam sicer popolnoma opeša. Edino nadomestilo za porabljene snovi je gnoj, bodisi hlevski ali umetni. Ta ima v sebi vse tvarine, ki so za rast neogibno potrebne.

Travnikov navadno ne gnojimo s hlevskim gnojem, pač pa je gnojnica za nje neprecenljive vrednosti. V novejšem času jih gnojimo tudi z umetnimi gnojili. Paziti pa moramo, da izberemo legi in zemlji primerno gnojilo, da ga pravilno zmešamo ali razredčimo, potem pa v pravem razmerju raztrosimo. Tudi s pepelom posipati travnike je dobro.

Travniki imajo dosti sovražnikov. Najhujši škodljivci so jim razne živali, kot voluhar, miši, rjavi hrošč (ogrci), bramor, kobilice. Te moramo pokončevati in zatirati. Nekatero preženemo že s tem, če pustimo vodo nekaj časa stati na travniku. Dobri zatiralci teh škodljivcev so krt, podlasica, sova, mišar i t. d. Ne preganjajte torej teh živali!

Nadležni plevel popipljemo, požanjemo ali pokosimo in požgemo. Včasih zadostuje, če ga raztrgamo s travniško brano. Nikdar pa ne smemo puščati pokošenega ali izbranega plevela na travniku!

Svet napreduje. Kmetovalec — posestnik travnikov — ne sme zaostati. Njegova skrb mora biti, da z umetnimi gnojili povrne zemlji vse tiste tvarine, ki jih je vzelo seno. Le na ta način bo dosegel, da mu bo rodilo dosti in dobre krme.

J. Kocijančič.

69. Sovražniki vinske trte.

Kakor vsaka žlahtna rastlina ima tudi trta obilo sovražnikov. Najhujše njene sovražnike so zanesli k nam iz Amerike. Okoli leta 1850. so namreč v Evropo vpeljali razne ameriške trte, med njimi najbolj znano izabelo. S temi trtami je zašla k nam ušica, ki jo imenujemo *trtno uš* in ki objeda koreninice naših domačih trtnih vrst. Na ta način je trtna uš uničila v 50 letih po vsej Evropi na stotisoče hektarjev vinogradov.

Kakor se je dognalo s poizkušnjami, ne škoduje trtna uš nekaterim divjim ameriškim trtam, to je največ takim, ki ne rodijo. V sled tega je bil tudi naš vinogradnik prisiljen saditi namesto stare, domače, *divjo ameriško trto*. Ker pa ta ne rodi, mora nanjo cepiti žlahtne domače vrste. Ameriška trta zahteva dobro obdelano, globoko prekopano zemljo; v slabo obdelani ne uspeva. Zemljo za napravo novega vinograda je torej treba prekopati že jeseni na 70—80 cm globoko. Spomladi se poravna in v njo zasade ameriške trte. V drugem ali tretjem letu se navadno med raščo (na zeleno) v začetku meseca junija pcepijo s kako dobro žlahtno vrsto. V tretjem letu prične trta že roditi. Še bolje je, ako si vinogradnik vzgoji potrebne cepljenke že poprej doma na vrtu s cepljenjem na suho in jih potem šele sadi v vinograd.

Drug nevaren škodljivec vinske trte je glivica ali gobica, ki raste na trtnem listju ali grozdju in ga tako uniči, da je trta sredi poletja kakor osmojena. Ta glivica se s tujim imenom imenuje *peronospora*. Pravijo ji tudi *strupena rosa*, ker se v rosi in deževju najraje razvija in trto najhitreje poškoduje. Proti tej bolezni mora vinogradnik trto škropiti z zmesjo modre galice in apna (ali pa sode). V 80 l vode se raztopi 1 kg galice in v 20 l vode 2 kg nugašenega apna. Ko se obe raztopini dobro pomešata, se s posebnimi škropilnicami škropi listje in grozdje. Prvo škropljenje je opraviti takoj takrat, ko so trtni poganjki odrasli 20—30 cm visoko, torej konec maja ali v začetku meseca junija. Drugo škropljenje je treba izvršiti 10—14 dni pozneje pred cvetom, tretje tri tedne za drugim. V mokrih letih je tri tedne pozneje škropiti še v četrtič. Za drugo, tretje in četrto

škropljenje je zlasti v mokrih letih napraviti nekoliko močnejšo zmes. Najuspešnejše in najvažnejše je prvo in drugo škropljenje.

K hudim škodljivcem trte štejemo tudi trdno *plesnobo* ali *oidij*, ki povzroča, da plesni grozdje in listje. Ako ta bolezen napade grozdje, osivé jagode, kakor da bi jih s pepelom potrosil, pozneje pa razpokajo in se posušé. Proti plesnobi naj popraši vinogradnik vsaj dvakrat do trikrat na leto vso vinsko trto, zlasti pa grozdni zarodek, oziroma grozdje z jako dobro zmetim žveplom (žvepleno moko) s pomočjo posebnih mehov. 40

Izmed raznih žuželk škoduje trti največ majhen črviček, ki razjeda ob cvetju trtni cvet, jeseni pa še zelene in trde grozdne jagode. Imenujemo ga *kiseljak*. Kadar trta cvete, ga moramo sproti zmečkati in tako pokončevati. Pri obrezovanju najdemo njegove bube pod lubadjo, v slamnatih vezeh i. t. d. Bube lahko uničimo, če ob režnji oddrgnemo staro trtno skorjo (lubad) z rokavicami ali krtačami in sežgemo vse odpadke, to je slamnate vezi in rezinje. 50
B. Skalicky.

F. G o z d.

70. Gozd in podnebje.

Gozd ne daje dobička samo, kadar je posekan. Prepotreben in preimeniten je tudi, ko raste. Te potrebe in imenitosti sicer ne čuti poedini človek, ali čutijo jo celi okraji, cele dežele.

S čim pa koristijo gozdi okrajem in deželam?

Gozdi ustavljajo ali razbijajo vetrove. Vsakdo ve, da v gozdu nima veter take moči kakor na planem. V krajih, kjer so po gorah izsekali gozdove, se čuti kmalu, da dobivajo vetrovi po dolinah večjo moč. Doline postajajo hladne in manj rodovitne, posebno sadno drevje trpi mnogo in spomladi rado pozebe. Dež prihaja bolj neredno in z nalivom, pogostoma nastajajo suše, nevihte z viharji se množe in toča rada ropoče. 10

Iz vsakega drevesa, iz slehernega lista hlapí voda, vodni hlapovi se vzdigujejo tudi več ali manj iz vlažnih gozdnih tal.

Da se pa more voda izpreminjati v hlape, potrebuje toplote, a to daje zrak; zato je zrak v gozdu hladnejši nego 15

na planem, saj se pod košato streho zelenih vej ne more nikoli toliko ogreti kakor zunaj gozda na planem. Hladnejši gozdni zrak si pa želi izenačiti toploto z zunanjim gorkejšim zrakom, in zato veje zjutraj hladen vetrič iz gozda. Podnevi se zemlja
20 na solncu ogreje, ponoči se pa zopet ohladi. Gozdna tla se zaradi zelene strehe nad njimi ne morejo toliko ogreti, ponoči pa tudi ne toliko ohladiti. Gozdni zrak je torej zvečer toplejši od zunanjega, in zato pihlja zvečer hladen vetrič proti gozdu. Tako ublažuje gozd poleti veliko vročino in brani, da se toplota
25 prehitro ne menja; to je posebno imenitno spomladi in jeseni, ko pretita mnogim sadežem mraz in slana.

Gozd nam nadalje čisti zrak. Po velikih mestih, kjer se hiša drži hiše in je vmes le malo drevja in zelenja, je zrak nesnažen, že od samega človeškega in živalskega dihanja in pa
30 od vsakovrstne izpare. In ta okuženi zrak diha drevje vase, ga izpreminja in nam vrača zopet čistega. Zategadelj nas zrak na planem, zlasti v solnčnem gozdu, oživlja tako ugodno. Zato silijo meščani poleti na kmete, zato pošiljajo zdravniki bolnike v toplice in kopeli, ne toliko zaradi vode, kolikor
35 zaradi čistega zraka, ki ga uživajo ondi.

Suh zrak nam ne prija, ker draži dihala, in je posebno neprijeten in škodljiv ljudem, ki boleajo na pljučih. V gozdih in blizu njih je zrak bolj ali manj vlažen, saj hlapi iz dreves neprenehoma voda. Zato pa po gozdnatih krajih tudi pogostoma
40 dežuje in poletno deževje prijetno ublažuje hudo vročino.

Pa tudi nasledki dežja so v gozdu vse drugačni nego po goličavah. Naj lije še taka silna ploha, vodeni curki se razbijajo na vejah in na listju in padajo v kapljah na tla. Zeleni mah, suho listje in zemlja se napijô te vode, vsa tla se je do
45 sita nasrkajo, odteka je naposled samo toliko, kolikor je zemlja ni mogla popiti, in še ta se odceja le počasi. V dolino prišumi potoček šele tedaj, ko se je ploha v dolini že odtekla. Zato pa tudi ob robih takih gozdov vrô povsod izpod zelenega plašča vreleci in potoki, ki jim navadno vse leto ne poide voda in ki
50 niti ob dolgotrajni suši ne usahnejo popolnoma.

Zdaj pa pogledjmo, kako udelavajo nalivi po gorah, koder so posekali gozde! Za lesom gre kmalu tudi mehka mahova

odeja, ki se je prej širila v gozdnem hladu. Plohe odnašajo zemljo; za nekoliko let se pokažejo kamenita, gola rebra. Ako zdaj naliva dež, ga nič ne zadržuje; v silnih hudournikih dere 55 voda navzdol in nese s seboj kamenje in pesek. S strašno silo pridere v doline, trga jezove in branove, zaliva hiše, vasi in mesta. Tu odnaša rodovitno zemljo, ondi zasiplje njive in travnike s kamenjem in graščem, a tam doli zopet pretvarja zelene loge in cvetoča polja v pusto in nezdravo močvirje. Daleč po 60 dolinah in ravninah čuti in trpi poljedelec škodo, ako v gorah ne znajo gospodariti z gozdom.

Prevelike koristi so po goratih krajih gozdi tudi zaradi tega, ker branijo človeška selišča sneženih plazov in gorskih usadov. S strmih in golih vrhov se udara večkrat ob južnem 65 vremenu sneg. Izprva je grada majhna, a vsak hip narašča silneje in zmerom hitreje se pomiče plaz v dolino ter jo naposled zasuje s snegom; pokopane so pod njim hiše in staje, ljudje in živina. Proti taki nesreči je gozd na gori edina bramba, na njem se ustavi in razbije plaz. Zato čuvajo razbo- 70 riti gorjanci gozde kakor zenico v očesu, a kjer so jih posekali iz objesti ali neumnosti, živé pozimi v večnem strahu, da bi jih ne zasul plaz.

Od leta do leta se množé tožbe na spomladne povodnji. Povodnji nastopajo zmerom tedaj, ko se začne topiti sneg po 75 gorah in so tudi nasledek slabega gospodarstva z gozdi.

Nekdaj, ko je bila gora še porasla s šumami, se je tajal spomladi sneg le počasi in snežnica je tudi polagoma odtekala. Zdaj pa se po golih rebrih sneg topi hitro, voda narašča naglo in v dolinah stopa čez bregove. 80

Po Fr. Erjavcu.

71. Gospodarski opravki v gozdu.

Kaj lepo — če ne najlepše — je kmetovalčevo delo v gozdu. Za vinograd potrebujemo kolja. Hajdimo torej v gozd. Mlada petletna kostanjeva debla posekamo, obelimo in na debelejšem koncu priostrimo. Ko smo jih nabrali zadostno število, zvežemo po 50 kolov v butare in jih odpeljemo na vozeh 5

k vinogradu. Na njivah se ovija fižol ob palice, ki smo jih tudi nasekali v gozdu.

Les za kolje pa sekajmo le takrat, kadar je muževen. Takoj, ko kole obelimo, jih postavimo v posodo s 3—4% raztopino modre galice. V malo dneh se koli nasrkajo strupene raztopine in so vsled tega jako trpežni.

Tam v jarku stoji smreka. Že večkrat jo je gospodar ogledoval in ji obetal smrt, a vselej se mu je zasmilila. „Naj še raste in se debeli; posekal jo bom drugič,“ tako je dejal. Danes zopet stoji pred njo, ob strani mu hlapec s sekuro. „Zasekaj jo, desák potrebuje,“ izpregovori očanec. Hlapec udarja s sekuro ob lepo deblo, gospodar pa gleda v vrh in v veje, ki se boječe stresajo pri vsakem mahljaju. Visoka, ponosna smreka pade. Hlapec očisti deblo vej, gospodar pa izmeri drevo v enake dele, ki pridejo potem pod žago.

Jesenskega dne se izprehajamo po gozdu. Radostni glasovi nam odmevajo izza hriba. Vesela dekleta grabijo ondi odpadlo listje, krepki mladeniči ga odnašajo v košeh na vozove. Pri tem delu pa si s petjem in živahnimi pogovori kratijo čas. Listje vozijo domov v listnjake in ga porabijo za steljo živini.

Gozd ima pa tudi svoje čudake. Burjev Mihec je pripovedoval očetu, da je videl v gozdu črnega moža, stoječega zraven velike črne peči, ki se je iz nje močno kadilo. Zelo se ga je bal, da ne bi tudi njega skuhal v tisti veliki peči. Oče je poučil Mihca, da je ta mož prav koristen človek in da ne stori otrokom nič žalega. Pobira namreč vejevje od posekanega lesa ali pa manj vreden les, ga zloži v tako kopico, kot jo je videl Mihec, in kuha oglje. Ta mož je ogljar, ki kuha v ogljenicah (kopah) oglje.

Jesenski sadeži so že pospravljeni v shrambe. Gore je zapadel sneg. V nižavah so večeri in noči hladne. Bliža se zima. Gospodar pogleda v prazno drvarnico. S hlapcem se odpravita v gozd. Marsikatero drevo pade pod udarci ostrih sekir. Nekaj dni samo sekata, žagata in spravljata drva na kupe. Ko zapade dolino prvi sneg, jih zvozi domov. Družina se ne boji zime in mraza, saj ima dosti kuriva, ki bo z njim zalagala peč.

Lesni trgovec je pobral ves les iz velikega gozda v gori. Pust in prazen je svet, kjer je pred kratkim časom raslo lepo drevje. Posestnik pride spomladi z delavci in prinese s seboj veliko mladih drevesc. Vsadi jih, da bo vzgojil zopet nov gozd, 45 kajti prazen svet mu ne prinaša nikakega dobička. Tak posestnik ravna pametno.

Še bolj pametno ravna tisti gospodar, ki hkratu ne poseka svojega gozda dočistega. Vsako leto marveč izseka dorasla debelejša debela in tista, ki stoje v gneči. Pregosto rastoča drevesca oklesti in iztrebi škodljivce, to so grmičevje, plevel, srobot, bršljan i. t. d. Drevesca dobé na ta način zadosti razstopa, zraka in svetlobe ter hrane iz zemlje; zato pa tudi lepo rastejo, hitro debelé in prinašajo gospodarju gotov dobiček.

Pastir prižene živino na pašnik poleg gozda. Vročé je. 55 Nadležne muhe in vbadi pikajo in zbadajo uboge živali. Zato silijo v gozd. Tam jih mrčes ne nadleguje toliko, visoka košata debela pa jim napravljajo še prijetno senco. V gozdu najde živina tudi kako bilko, ki ji gre v slast. Torej tudi pašo nudi gozd, samo previdni moramo biti, ker bi nam sicer živina lahko 60 obgrizla vrhove in polomila mlada drevesca in s tem napravila veliko škodo. V mladih gozdih pa nikakor ne smemo pasti goveje živine. Še večji sovražnik mladih nasadov je koza.

Gozd moramo tudi varovati, ker ima veliko škodljivcev. Razne živali in bolezni napadajo listje, debela in korenine. Te 65 škodljivce mora vsak umen gospodar zatirati in uničevati ter jih odvracati od gozda. Vsaka popustljivost ali zamuda pri tem delu se grozno maščuje. Mala živalca *lubadar* se razmnoži v tolikem številu, da uniči v nekoliko letih prostrane jelove gozde. To se ne zgodi, če ga o pravem času začnemo zatirati 70 in pokončevati.

Gozd je čudovito lepa reč. Drevo raste poleg drevesa, grm se naslanja na grm, vitka jelka dviga svoj ponosni vrh nad košati borovec, mogočni hrast se širi kot kralj med sodrugi. Prijazen veter zapihlja, listi se zmajejo in šepečejo skrivnostno 75 pesem. Močna burja vrši po polju in goličavah, podira hiše in kozolce, lomi na samoti stoječa drevesa. V gozdu so burji strta krila, složna moč jo premaga. Poletnega jutra ti ponuja gozd

milijon in milijon biserov v rosnih kapljicah po vejah in listih.
80 V mavričnih barvah se bleste v njih solčni žarki. Res krasen in veličasten je gozd.

Varujmo gozde, ne uničujmo jih.

J. Kocijančič.

72. Smrekov lubadar.

Leta 1783. je smrekov lubadar usušil na Nemškem nad dva milijona debel, pred nekoliko leti je uničil na Češkem prostrane lesove in tudi pri nas je tuintam že grdo gospodaril. Zaradi njega je država izdala posebne ukaze, kako ga je treba
5 zatirati, in vsak gospodar, ki ga v svojem gozdu zasledi, mora to nemudoma ovaditi oblastvom. V Šumavi na Češkem je trajalo več let in treba je bilo trdega dela, preden so ga ukrotili. Država sama je morala pritisniti in pripomoči z denarjem.

10 Ko človek vidi hrošča pred seboj, mu je težko verjeti, da mu more ta mala stvarca delati toliko preglavice.

Spomladi, navadno meseca aprila ali maja, prihaja lubadar in zimskega stana, ki je navadno tudi njegovo leglo, in leta okoli. Roji so včasih tako velikanski, da so videti kakor meglice,
15 in veter jih včasih zanese daleč od njih rojstnega kraja. Iščejo si pripravnega mesta, kamor bi odložili svojo zalego. Najljubša jim je smreka, poredkoma jih je najti na boru ali na kakem drugem lesu. Pred kratkim podrti debela so jim najljubša; ako ni takih, gredo tudi na stoječa, toda na bolehava rajši nego
20 na povsem zdrava, takisto rajši na stara nego na mlada. Ako je lubadarju na izbiro, si izvoli v gozdu solčno in suho stran in gora mu je ljubša od ravnine. Ko si je visoko kje na debelu dobil mestece, ki mu je povšeči, se zavrta pod lub do beline. Tu si izdolbeta samec in samica najprej malo večjo stanico, a
25 dalje navzgor samica glavni rov in položi ob njegovih straneh na vsaka dva milimetra po eno jajčece; potem se povrne zopet v stanico in izvrta od nje navzdol drug enak rov in tudi vanj odloži po nekoliko jajčec, vsega vkup do sto. Ličinke, ki se izvalé iz njih, dolbejo v stran vsaka svoj rov in se na razširjenem
30 koncu naпослед zabubijo.

V osmih do dvanajstih tednih, kakor je namreč vreme, je dovršena vsa preobrazba. Hrošči se pregrizejo skoz lub in prilezejo na svetlo. Če je vreme ugodno, pride jeseni še drugi zarod, ki ga hrošči prezimijo v leglu ali pa tudi zunaj v parobkih pod raskavo skorjo. Ako se je pa drugi zarod 35 zakasnil, prezimijo ličinke ali bube in šele drugega poletja pridejo iz njih hrošči. Bube in hrošči so jako trdnega življenja; tudi najhujša zima jih ne umori. Iz plavljenega lesa, ki je tri tedne ležal zamrzel v vodi, so prišli hrošči vendar o pravem času na dan. Zategadelj je poleti na enem in istem deblu pod 40 lubom najti hkratu ličinke, bube in hrošče. In ker vsak zarod izroča svojo zalego najrajši tistemu deblu, na katerem se je sam izlegel in zredil, zato se ne bomo čudili, ako je včasih drevo pod lubom vse razorano in razjedeno. V Šumavi na Češkem so šteli 1874. leta na enem štirjaškem metru po 1400 45 do 1800 ličink.

Fr. Erjavec.

73. Zakon o varstvu gozda.

Ker čutijo celi okraj, da, cele dežele, kako potrebni in koristni so gozdi, jih čuvajo posebne c. kr. oblasti. Te pred vsem pazijo, da se ne zmanjšujejo gozdi, skrbijo pa tudi za pravilno pogozdovanje. Brez dovoljenja c. kr. okrajnega glavarstva se zaraditega ne sme izpremeniti noben gozd v polje, travnik 5 ali karsibodi. Vsak prestopok zoper te predpise se ostro kaznuje, a razen tega se mora pogozditi vsak pripraven kraj.

Gozde, v katerih je zasajeno mlado drevje ali ki so slabe rasti ali izpostavljeni uimam, dene na predlog županstev okrajno glavarstvo v prepoved. Iz teh gozdov se ne sme dobivati prav 10 nič in v njih se tudi ne sme pasti živina.

Dobiti pa mora od c. kr. okrajnega glavarstva dovoljenje tudi vsak, kdor hoče v navadnih gozdih posekati popolnoma del gozda ali ves gozd. Ako je sekanje gozda opravičeno, se dovoli, a gospodar ga mora zopet v določenem času zasaditi. 15 Sadike se lahko dobé iz gozdnih drevesnic, n. pr. iz gozdne drevesnice c. kr. gozdnega nadzorništva v Ljubljani ali iz

c. kr. gozdne drevesnice v Bršlinu pri Novem mestu proti plačilu ali tudi zastonj.

20 Listje se sme grabiti v gozdih le vsako tretje leto. Oklestiti se smejo le tista drevesa, ki jih misli gospodar kmalu posekati in to le spodnje dve tretjini debla. Vse posekano drevje se mora spraviti do prihodnje spomladi iz gozda.

Vsak, kdor najde v gozdu ali ob robu gozda zapuščen, 25 neugašen ogenj, ga mora pogasiti, če je mogoče. Ako kdo zapazi, da gozd gori, mora to naznaniti bližnjim stanovalcem. Ti morajo požar naznaniti lastniku gozda ali gozdarjem in vse sosednje vasi morajo iti gasiti, če jih pokliče lastnik gozda, logar ali župan, in sicer s potrebnim orodjem. Župana 30 kaznujejo, ako ne skliče vaščanov. Prav tako se kaznujejo vaščani, ki se upirajo županovemu ukazu.

Lj. Stiasny.

VI. Iz gospodinjstva.

Pridna kot čebelica
naj bo gospodinja,
skrb pa bodi vseh skrbi
— dóma ji blaginja.

J. Polak.

74. Žena.

Vedno marljiva
nikdár ne počiva
in z redom množi
dobiček vse dni
in devlje v predale zaklade dehteče 5
in nit ob vreteno ovija brneče
in v skrinji nabira v sklad lično zravnan
bleščečo se volno in snežnati lan
in dobremu lesk in svetlobo dodaja
in vedno vztraja. 10

Fr. Schiller — A. Funtek.

75. Resnicoljubje in poštenje.

Mlado drevo se upogne, staro se zlomi.

Otrok naj se navadi že od mladih nog resnicoljubja. Naj-
ostudnejša razvada je pač laž. Že star pregovor pravi: „Mlad
lažnik, dorasel tat.“ Čestokrat tožijo matere, da njih otroci la-
žejo, ne vedo pa si pomagati, saj niti najstrožje kazni nič ne
zaležejo. Izkušnja nas uči, da je v tem primeru mogoče priti 5
do zaželjenega in srečnega cilja le po poti, ki nam jo predpisuje
— ljubezen.

Da pa more mati vzgajati svojega otroka k resnicoljubnosti, je seveda predvsem potrebno, da je sama resnična v vsem 10 svojem govorjenju in ravnanju. Otrok se mora brezpogojno zanesti na njeno besedo. Dober vzgled je najuspešnejše vzgojno sredstvo, saj otroci navadno posnemajo vse, kar vidijo. Važnejša in uplivnejša kot dolgovezne pridige so torej dobra dejanja. Zato je prvi pogoj dobre vzgojiteljice, da je popolnoma resnična 15 in zanesljiva. Dostikrat sicer otroci kaj vprašajo, česar jim ni mogoče povedati. Zato si pa nikakor ni treba z lažjo pomagati iz zadrege. Bolje je, da poveš otroku naravnost: Tega bi ti ne razumel; ko boš malo večji, pa ti vse razložim.“ So pa tudi matere, ki brez vsake potrebe in prav nezmislno lažejo, 20 samo da otroka pomire. Obetajo mu Bog ve kaj vse, a ne dajo mu ničesar. Otrok si to zapomni in spozna, da mati laže.

Da otroci lažejo ali tajé kako dejanje, je večkrat vzrok strah pred kaznijo. Zato pa je potrebno, da si vzgojiteljica z dobrohotnostjo pridobi popolno, trdno zaupanje otroka, ki 25 mora vedeti, da zahteva in tudi pričakuje mati od njega le najboljše. Mati se mora popolnoma vživeti v življenje in čuvstvovanje otrokovo, zasledovati mora njegove želje in njegove male skrbi z ljubeznivim razumevanjem ter ga blagohotno bodriti in svariti, potem se je otrok ne bo bal in bo radovoljno 30 priznaval svoje napake.

Kakor slana mlado pomladansko cvetje, tako zamori nezaupnost nežno otroško srce. Bolje je, da te otrok *desetkrat naláže*, kakor da mu *enkrat nisi verjela*, ko je govoril *resnico*. Neopravičena nezaupnost rodi v otrokovi duši čudno zmedenost, 35 trpkost in boleost. Otrok vidi, da je mati krivična, in postane sam nezaupen in trdovratno trmast. Nepokvarjen otrok pa, ki je nalagal svojo mater in mu je mati verjela ali se je delala, kakor da mu verjame, se sramuje svojega početja in se poboljša.

40 Iz pravega resnicoljubja izhaja samo ob sebi poštenje. Že prav majhnemu otroku je treba vcepiti pojem, kaj je moje in kaj je tvoje. Otrok naj ne misli, da mora vse imeti, kar vidi. Včasih vidimo prav majhne otroke, ki jezno cepetajo z nožicami ob tla in kriče, da so vsi višnjevi v obrazu, ker hočejo imeti

to ali ono igračo. Dosti staršev je, ki končno res ugodé željam 45
trmoglavčkov, ko bi bila primerna le kazen.

Mati naj tudi pazi, da otroci ne delajo drugim škode. Če
so kje zunaj, naj nikdar ne trpi, da bi po tujih vrtovih lomili
veje, trgali cvetice, teptali travo in po sadovnjakih morda celo
kradli sadje ali hodili po travnikih in polju. 50

Pametna mati naj blaži in krepí značaj otroka s tem, da
ga uči odkritosrčnosti in resnicoljubnosti, potem se pridruži
poštenje samo ob sebi. Veruje naj v vse dobro in lepo v duši
otrokovi in goji in jači vse vrline njegove. Varuje naj ga slabih
vplivov ter mu bodi vzor! Predvsem pa naj ljubi svoje otroke 55
in naj jim zaupa. Kjer sta ljubezen in zaupanje, tam laži ni
prostora.

Ivanka Smrekar.

76. Posli.

Vsak stan in vsak poklic v človeški družbi imata svoje
dolžnosti. Te stanovske dolžnosti mora dobro poznati vsakdo, ki
se hoče posvetiti temu ali onemu stanu in poklicu. Ako gospo-
dinja ne zmaguje vsega dela sama, si vzame pomočnice, služ-
kinje. Zato je jako važno, da se priučé dekleta, ki hočejo slu- 5
žiti, čimpreje vsega, kar jim treba znati pri gospodinjstvu.

Ko stopi dekle v službo, je še večinoma neizkušeno in
neizobraženo, nevedno in nesamostojno; vse ji je tuje, vse novo.
Če ima pa dovolj dobre volje, ako je pridna, poslušna in vztrajna
ter ima vedno odprte oči in ušesa za vse, kar vidi in sliši, se 10
hitro izobrazí za svoje delo.

Predvsem pomnite, služkinje! *Ko vas je sprejela gospodinja
v službo ter ste stopile v novo rodbino, je vaša dolžnost, posve-
čevati ji svoj čas in svoje moči! Ako tratite čas s postavljanjem,
z malomarnim, počasnim in površnim delom, ji kradete čas in 15
denar, delate ji krivico prav tako, kakor bi jo delala gospodinja
vam, če bi vam kaj pritrgovala od vašega zaslužka.*

Največ škodujejo posli svojim gospodinjam s tem, da
zapravljajo nepotrebno dragi čas! Zlasti nekatere služkinje
so v tem oziru brez vesti. Povsod postajajo in povsod klepetajo; 20
če jih pošlješ kam, se po cele ure ne vrnejo. Kar bi imele storiti

danes, store komaj jutri ali pojutranjem, ali pa sploh ne. In ker se delo zavlačuje, se jim potem seveda mudi, in zato izvrše vse površno, zanikarno in le navidezno. Če pa služkinja tako
25 dela, jo gospodinja odslovi in si poišče kmalu drugega vestnejšega posla.

Neprecenljive vrednosti je za služkinjo, ako zua biti *potrpežljiva*. Vsak stan ima pač svoje težave in delati zmerom le po volji drugih vsekakor ni prijetno. Toda pomisliti je
30 treba, da nima posel drugih skrbi kakor izvrševati naloženo mu delo, gospodinjo pa tarejo morda skrbi, o katerih se skužkinji niti ne sanja.

Lepa čednost posla je, da je *varčen*. Varuj vsako reč v hiši, kakor da je tvoja last! Štedi pri kuhanju, pri kurjavi,
35 pri luči ter sploh povsod, kjer le moreš. Računaj nekoliko in videla boš, kako velikanske stroške ima gospodinja, kjer je večja družina. Ne povečuj torej stroškov in ž njimi gospodinji skrbi, temveč trudi se, da jih zmanjšaš!

Ženska čast je najdragocenejši zaklad, kar jih je dal Stvarnik. Ženska čast je zaklad, ki ima vrednost le popolnoma nedotaknjen in neoskrunjen, ki pa izgine mahoma, ako se tudi le za hip lahkomišelnost izpostavi. Deviška čistost je krasna in sveta, pa naj jo vidimo na gosposkem dekletu ali na kmečki pastirici.

Ako izgubi ženska čast, ji ne pomaga ne denar, ne lepota;
45 zaničevana in prezirana je. Dekla, ki je izgubila čast, dobi le iztežka službo; povsod jo gledajo nezaupno in neprijazno. Bojé se pač, da se ne izpozabi vnovič in ne nakoplje hiši nove sramote. Najmanjši pregrešek se ji zameri in poslušati mora najhujše žalitve.

Slovenski posel, spoštuj samega sebe, da te bodo spoštovali tudi drugi! Izpolnjuj rad in z veseljem svoje dolžnosti in — kadar treba — še več; potem te bodo ljubili oni, ki jim služiš! Tako postaneš resničen član družine, s katero boš delil veselje in žalost prav tako, kakor domača hči ali domači sin.

Ivanka Smrekar.

77. Kako se je opica učila gospodarstva in gospodinjstva.

Ko sta prva človeka, Adam in Eva, morala po svojem grehu zapustiti raj, so šle ž njima tudi živali, ki jima odslej niso bile več pokorne, ker sta bila tudi onadva nepokorna svojemu Stvarniku. Tudi tu so se ločile živali po svoji naravi v dve družini; bolj divje, kakor lev, ris, volk in medved, so šle v gozde in puščave in tam živele ob mesu in krvi slabotnih živali. Slabotne, kakor jelen, zajec in srna, so se torej potikale in skrivale po zakotjih in zavetjih v večnem strahu in trepetu. Krotkejše živali pa: voli, ovce, psi in mnoge druge, so hotele imeti zase svojega gospoda, ki naj bi bil zanje skrbel in jih hranil in branil kakor nekdanj človek. Posvetovale so se torej in slednjič so sklenile izvoliti opico, ker se jim je zdela najbolj podobna človeku. — Podobna? Po vnanjem je opica res nekoliko podobna človeku, ali kaj to? Človek ima neumrjočo, po božji podobi ustvarjeno dušo, opica pa je žival kakor katera druga, naj še tako posnema ali pravzaprav oponaša človeka.

Imela je namreč opica silno resno in modro obličje, hodila je pokonci po dveh nogah in z rokami je delala kakor človek. Ali treba se je bilo dobro pripraviti za tako imenitno in težko službo; zato so jo poslale učiti se k človeku.

Opica je bila s tem zadovoljna in je odšla tja, kjer sta Adam in Eva prebivala s svojimi otroki. Tam je splezala na jablano in gledala čepé, kaj dela človek. Kdor bi jo bil tu videl, kako modro se je držala, bi si bil mislil: „Če ne ta, kdo drug se bo učil od človeka?“ Prvi teden se je bilo treba učiti, kako si človek stavi kočo; zakaj živali so hotele biti tudi v zavetju proti mrazu, vročini in slabemu vremenu. Tu je gledala s svoje jablane in videla, kako je Adam vzel sekiro pa udrihal ž njo po drevesu, dokler se ni zvrnilo. Drevo je potem obsekal in iz brun sestavil lepo kočo. Še ni bila opica vsega tega prav dobro ogledala, pa je rekla sama pri sebi: „Ho, ho, če ni drugega, to jaz tudi znam.“ In nato je stekla nazaj k svojim živalim. Skliče jih ter jim reče: „Pridite, pridite! Videle boste, kako se delajo koče; takega mojstra bi zaman iskale po svetu.“

35 In nato vzame gorjačo ter začne udrihati križem. Lop! kamor
prileti. Živali so imele komaj dovolj časa, da so se ji umikale.
Ali drevesa se niso genila, in živali so se ji smejale. To je
jezilo opico; rezala se jim je in srdito pačila. Sama pri sebi
pa si je mislila: „Le smejajte se, jaz sem vendar bolj pametna;
40 ko bom imela gospostvo v rokah, pa bodo že videle.

Drugi teden se je hotela naučiti, kako se orje in seje,
zakaj živali so potrebovale živeža. Pa je šla spet in gledala
z jablane, kako je Adam vzel lopato, jo zasadil v tla ter
krepko pritiskal z roko, da je šla globoko v zemljo. Nato je
45 vzel nekako mošnjo ali vrečo ter si jo privezal okoli pasa. Iz
mošnje pa je jemal zrnje in ga trosil v razkopano zemljo, da
bi iz nje pognalo žito. Adam namreč ni še oral, ampak kopal
je zemljo, kakor jo kopljejo še dandanes posebno v gorah ljudje,
ki imajo malo zemlje, pa nič volov. Opica si je mislila: „Hej,
50 to je prava reč, kaj takega morem tudi jaz!“ Ker pa je hotela
biti prav pametna, je ukradla skrivaj Adamu lopato in tisto
žitno mošnjo ali vrečo ter potekla z ukradenim blagom k svojim
vrstnicam: „Pridite, pridite!“ je vpila že od daleč. „Zdaj boste
videle, kako znam kmetovati.“ Nato vzame lopato, jo zasadi
55 v tla ter začne pritiskati na vse kriplje z rokami. Ali v naglici
je bila obrnila lopato narobe. In ko je pritiskala na vse pretege,
ji je ostra lopata prerezala vso roko. Zakričala je od bolečine
naglas in vrgla od sebe presneto lopato. Po sreči je bil pes
blizu; ta ji je izlizal rano, pa jo je hitro minila bolečina. Bil
60 je pes nekako za zdravnika pri živalih.

Nato reče opica: „E kaj! Čemu treba tega neumnega
kopanja? Poglavitno je sejanje.“ Vzame torej žitno vrečo. Ker
pa ni bilo nič več v njej, nabere drobnega kamenja in peska
vanjo, si jo priveže okrog pasa, začne, silno modro se držeč,
65 stopicati semtertja ter sipati pesek na vse strani in tudi
živalim v obraz. Ko so si živali mele oči, so spoznale in videle,
da jih je opica le slepila s svojo umetnostjo. „Iz tega zrnja ne
bo živeža do sodnjega dne,“ so dejale same pri sebi, majale
glave ter ji obračale hrbet.

70 Tretji teden sklene opica, da se pojde učiti kubanja. Bilo
je namreč že hladno in mislila si je: „Če napravim živalim

gorko juho, da si ogrejejo želodec, ne bodo mogle več prebiti brez mene.“ Spet je šla torej na svojo jablano, in odtod je videla Adama, ko je znašal suho dračje, prinesel iz kočice ogorek in ž njim zapalil suhljad. Nato je obesila Eva lončen kotel nad ogenj, kakor pri nas drvarji ali pa Lahci, ko kuhajo svojo polento, vanj nametala zelenjave, in čez uro je bila juha skuhana. „Hoho!“ pravi spet opica. „Kaj takega se bo dalo menda tudi še narediti!“ Nato skoči z jablane in zgrabi gorečo tresko iz ognja. Preden je mogel Adam za njo, ni bilo ne sledu, ne tiru po njej. 75

„Dober tek!“ je vpila živalim že oddaleč. „Danes dobite kaj na mizo, da se vam bodo kar sline cedile, pa prste si boste lizale. Hej, psi, naberite in prinesite hitro suhega dračja! Tu kaj doživite, da nič takega!“ Psi prineso hitro dračja v gobcih (saj še dandanes pes rad nosi palico svojemu gospodarju), kuharica opica vtakne vanje ogorek, ki ga je bila prinesla, in skoro plamen veselo zaplapola. Toda čez nekaj časa je jel ogenj pojemat. „Tu bomo kmalu pomagali“, reče opica in začne pihati v žerjavico in v pepel kakor kovaški meh, da so iskre skakale in letele živalim v kožuh in jim smodile dlako, kar ni dišalo kaj prijetno. „Nič ne de,“ se je tolažila opica. „Ni veselja brez preglavice. Konec dober, vse dobro!“ Nato vzame ločični list — to je rastlina, ki ima tako velik list, da lahko hlebec kruha zaviješ vanj — ga obesi na dveh palicah nad ogenj, zajme z roko vode iz bližnjega potoka in ga nalije in nameče noter kopriv in drugega plevela, kar ga je bilo ravno pri roki. „To vam bo teknilo! reče psom.“ Ali komaj to izreče, že se začne krčiti ločični list nad ognjem pred njimi, juha se izlije v ogenj in ga pogasi. 85 90 95 100

To je bilo živalim že vendar prehudo. Spoznale so, da je opica neumna in ničemurna žival, ki si toliko domišljuje, pa ničesar ne zna. Še učiti se ne more, ker nima pameti in prave pridnosti in gleda samo povrhu. Zato so jo zapodile ter se vrnile k človeku, ki jim je bil že s konca namenjen za gospodarja, in postale so njegove domače živali. Opica pa še dandanašnji misli in misli, kako bi zadobila gospostvo nad živalmi; zato vedno opazuje človeka in posnema, kar vidi, da 105

dela. Toda ker stori vse, kar stori, samo površno, brez pameti,
110 ne opravi nič poštenega, ampak je in bo vedno le — opica.

J. Stritar.

78. Zlati nauki slovenskim gospodinjam.

1. *Bodi delavna in marljiva!* Marljivost je ena najlepših lastnosti vsake gospodinje. Pregovor pravi: „Kdor zgodaj vstaja, temu kruhu ostaja.“ Delo je izvir vsemu dobremu. Pridnost in delo premagata vse zapreke. V delu in marljivosti so sreča,
5 zadovoljnost in napredek.

2. *Bodi varčna!* Varčnost je kaj lepa lastnost za vsakega človeka, posebno pa za gospodinjo. Varčnost je gospodinja ravnako tako potrebna kakor marljivost in delavnost. Skoraj zastoj je delavnost, kjer se udomači potratnost. Kar prihraniš, to
10 imaš, kar pa po nepotrebnem izdaš, tega ne bo nikoli več nazaj. Prislovica veli: „Boljše je prihranjeno jajce nego sneden vol“.

3. *Bodi redoljubna!* Red je prvi pogoj dobrega gospodinjstva. Vsako delo se mora izvršiti ob natanko določenem času. Vsaka stvar v stanovanju mora imeti svoje mesto, da se kar vzame,
15 kadar se potrebuje. Kar moreš danes storiti, ne odlagaj na jutri! Priuči svoje hčere in svojo družino redoljubnosti.

Važen je tudi red z ozirom na čas. Saj čas je zlato. Gospodinja mora že zvečer premisliti, kaj bo delala njena družina naslednjega dne. Potem se mora vršiti vse ob določenem
20 času. Ob določenem uri se začne delo, ob določenem uri pa prideta tudi na vrsto kosilo in počitek. Skrb gospodinje mora biti, da se ne zakasni v kuhinji. Družina težko čaka zasluženega obeda, in gospodar in posel sta nevoljna, če jima pritrgaš le nekaj od prave ure za obed.

4. *Ljubi snažnost!* Pregovor pravi: „Čistoba in snažnost je pol zdravja“ in pa: „Snaga je mati zdravja“. Snažnost je prav lepa lastnost, snaga bodi ponos vsake gospodinje. Bodi čisto oblečena, imej stanovanje, kuhinjo in posodo snažno, umij se večkrat. To tudi zahtevaj od svojih otrok in družine.

Da je snaga pol zdravja, bi posebno matere morale vedeti. Marsikatera mati niti ne slutí, kako težko je ležati otročiču po

ure in ure v žgoči mokroti, kako škodljivo je to njegovemu nežnemu, še nerazvitemu telescu. Premnogo bolezni na koži, v črevesih in v kosteh izvira pri otrocih edino iz nesnažnosti. Mnogo otrok hira in umrje, ker so prebili prva svoja leta 35 v nečistem, okuženem zraku ter v nesnagi. Poleg tega treba še pomisliti, da otroci, zrejeni v nesnagi, popolnoma izgubé čút za snažnost ter imajo odrasli še hujši nered v svojem domu.

5. *Bodi potrpežljiva!* „Kogar Bog ljubi, tistega tepe“, pravi prislovica. Nesreča pride večkrat v hišo. Zboli družinče, 40 zboli otrok ali mož, zboli živinče. Bolezen je dolga, treba postrežbe. Tukaj je postrežljivost na mestu. Nikoli torej ne tarnaj, temveč prenašaj vse bridkosti mirno in potrpežljivo. Bog je dal nesrečo, pa bo dal zopet srečo. Če ti je delo težko, potrpi; če ti gre slabo, ne godrajaj. S potrpežljivostjo in vztrajnostjo boš sčasoma vse 45 dosegla.

6. *Bodi resnicoljubna!* Resnica je božja hčerka, torej govóri zmeraj le resnico. Laž je pregrešna in tudi grda. Vsaka laž, naj bi bila tudi iz strahu, je pregrešna. Nič ni bolj podlega in zlobnega kakor laž. 50

7. *Bodi krotka, prijazna in vljudna z vsakim človekom,* kolikor je prav. Posebno prijazna bodi z domačimi ljudmi, z družino, otroki in gosti, pa tudi z beračem bodi blaga in prijazna. Ne prepiraj se s sosedi, ampak živi ž njimi v slogi; 55 lepa beseda najde lepo mesto. Kadar je treba otroke ali družino posvariti, posvari jih resno, ali ne vpij nanje po nepotrebnem. Prijaznost kaj lepo diči vsako ženo, napuh in prevzetnost pa sta grdi lastnosti za vsakega človeka.

8. *Zmerom se uči in napreduj!* Nobena gospodinja ne ve vsega in nobena ne zna vseh reči. Torej se uči, posnemaj 60 pametnejše žene, prebiraj poučne knjige in se drži njih naukov. Ne delaj samo z rokami, ampak tudi z glavo. Svet napreduje in tudi gospodinja mora v svojem gospodinjstvu napredovati.

9. *Bodi pobožna in bogaboječa!* Z Bogom začni vsako delo, pa bo dober tek imelo. Z Bogom pa tudi končaj vsako delo. 65 Vsak dan začni z molitvijo in ga končaj z molitvijo. Delaj, kakor bi večno živela, in moli, kakor bi jutri umrla. Bodi vzor

bogaboječnosti svojim otrokom in družini. Napeljuj jih k molitvi, uči jih, da zjutraj, zvečer, pred jedjo in po jedi molijo. Pošiljaj
70 otroke in družino ob nedeljah in praznikih v cerkev, pa tudi sama rada hodi k službi božji. Skrbi, da prejmejo bolniki sveto zadnjo popotnico. Odvrčaj svojo družino od greha in ne pusti, da bi kleli ali nesramno govorili. Če družina navzlic večkratnim opominom nesramno govoriči ali kolne, odpovej ji raje službo,
75 da ti ne bo pokvarila otrok.

10. *Družino pač priganjaj k delu, ali privošči ji tudi potrebnega počitka in dajaj ji potrebne hrane!* Družina mora delati, zato jo plačuj. Drži jo sicer pri delu strogo, ali nikoli ne zahtevaj, česar ne more zmagovati. Kar je najtežje in
80 katero delo zahteva največ znanja, to najprvo sama izvrši pred deklo, da se privadi temu, česar mogoče še ne zna. Ponoči naj ima družina dovolj časa za počitek, tudi ob nedeljah in praznikih je potrebna nekoliko prostih uric. Daj ji dovolj tečne hrane, primerne postelje in plačilo o dogovorjenem času.

11. *Pri kupovanju bodi oprezna, toda ne preskromna!* Meso, prineseno iz mesnice, stehtaj precej, in sicer vpričo tiste osebe, ki ga je prinesla. Če kaj manjka, pošlji brez obotavljanja nazaj. Stehtaj tudi blago iz prodajalnice, in če ga ni dosti, pošlji nazaj. Če gre dekla v prodajalnico kaj kupit,
90 naj ti pokaže blago precej, ko se vrne; drobiž preštej vpričo nje. Plačaj takoj z gotovim denarjem, to naj ti bo pravilo. Če v gotovini plačaš, dobiš v večjih trgovinah popust in razen tega tudi boljše blago. Sploh pa lahko greš z gotovim denarjem v tisto prodajalnico, kjer imajo boljše blago in kjer ti bolje
95 postrežejo. Če pa jemlješ pri trgovcu na račun, ti zapišejo navadno dražjo ceno — vsaj v manjših trgovinah in po kmetih — kakor za gotov denar, dajo ti mogoče tudi slabejšo robo, ne moreš iti k drugemu trgovcu, čeprav bi dobila pri njem ceneje, in slednjič vzameš tudi stvari, ki jih ne potrebuješ, češ,
100 saj ni treba precej plačati. Na ta način pa se najlaže napravi dolg, dolg pa je težko plačati. Če si se namerila na poštenega trgovca, kupuj pri njem in ne menjaj, ker stalni kupci dobe vedno najboljše in kolikor mogoče tudi najcenejše blago. Če ti je le mogoče, kupuj sama po prodajalnicah. Pri kupovanju pa ne bodi preskromna; za

svoj denar smeš zahtevati dobrega blaga, za svoje novce že 105
smeš govoriti. Seveda je stvar drugačna v velikih trgovinah,
kjer imajo kolikor mogoče nizke, toda stalne cene.

Po T. Podborški.

79. Nesrečna Andrejeva Micka.

Popoldne po nauku sem šla k Andrejevim. Stara Andre-
jevka je sedela v delavniški raztrgani obleki za mizo in pesto-
vala v nečedne cunje zavito blede in slabotno dete. Dušljiv
smrad je bil v sobi. Menda že več dni niso odprli oken, dasi
je zunaj sijalo solnce. Umazane stene so bile preprežene s paj- 5
čevino, tla zamazana ter pometena izvečjega samo po sredi.
Po mizi se je paslo nešteto muh. V enem kotu je ležal kup
mokrih in umazanih cunj, v drugem so bili raztreseni krompir-
jevi olupki, med njimi pa je ležal zarjavel nož. Šipe na oknih
so bile zaprašene, da skozi nje skoraj niso mogli prodreti solčni 10
žarki. Izpod začrnelega stropa je visela smrdljiva, neočejena
svetilka. Neprijeten pogled in moreč zrak!

Poprašala sem po njeni hčeri Micki, mladi ženi, ki je pre-
bivala s svojim možem na drugem koncu prostorne in — kakor 15
so mi pravili ljudje — dokaj premožne hiše. Pokazali so mi
vrata Mickine kamrice, in tam se mi je pokazal prav tak, celo
hujši prizor. Nesnaga, smrad in nered vsepovsod.

„Kako je kaj?“ sem vprašala mlado gospodinjo. Bila
sem sama.

„Dobro bi se nama lahko godilo,“ je odgovorila odkrito 20
Micka. „Zdelovalo bi se vsaj za silo, vse bi bilo prav, ko bi
se le mož hotel bolj držati doma. Dokler dela, je dobro, ko pa
je podelano, izgine, da sama ne vem kdaj. Povsod se mu zdi
bolje, povsod lepše kakor pri nas, ko imamo vendar lepo in
prostorno hišo. Veste, preden se je bil oženil, je živel nekaj let 25
v mestu. Tam se je tako neizrečno razvadil.“

In oči so se ji zasolzile, ko je še dejala tiho, bolešno:
„Tako bi imela rada, da bi doma ostajal, pa kar nič več ne
mara. Vsak dan najde kako novo napako. Vse hoče imeti tako
po mestno. Nobena stvar mu ni več dobra. Soba je pretemna, 30

preumazana, jaz sem mu zanemarjena, vsaka smet na tleh ga spravi v jezo in nevoljo. Oh, ljubi Bog, jaz vendar ne morem za to, da sem preprosta kmetica! Sedaj se ne morem kar na mah izpreobrniti v mestno gospodično. Dela imam mnogo, skrbi in truda, kako bi torej mogla gledati na vsako malenkost! Bog se usmili!“

Tolažila sem Micko ter ji svetovala, naj prav posebno skrbi, da bo hiša snažna in vse v redu, ker s tem gotovo priveže moža na dom. Potem sem se poslovila. Domov grede sem se zamislila v Mickino usodo. Sirota se ni zavedala, da je sama kriva vseh teh neprijetnosti. Vzrasla je v nesnagi in v neredu in ta nesnaga ter ta nered sta bila njena skrivna sovražnika. Izpodkopala sta nje srečo, gnala njenega moža v gostilno ter ga ji bosta morda nazadnje popolnoma odtujila.

M. Govékar.

80. Kuhinja je zrcalo vse hiše.

Nikjer in nikdar ne moreš tako lahko in tako naglo presoditi, koliko razume gospodinja o gospodinjstvu in ali izpolnjujejo posli svoje dolžnosti, kakor če stopiš v kuhinjo samo za trenotek. Kuhinja je zrcalo, iz katerega odsevajo vse dobre in vse slabe lastnosti gospodinje.

Tudi v kuhinji ne zadostuje, da bi delal človek samo z rokami, treba je tudi glave. Delaj ves dan, da te bo oblival pot, tekaj semtertja, vse ne pomaga nič, če si ne znaš dela prav urediti in razvrstiti, če ne znaš *sproti* brez napora in brez potrate časa pospravljati.

Res, prav malo časa izgubiš, če postaviš vse, kar potrebuješ pri kuhanju, vedno *takoj* po uporabi kolikor mogoče zopet na svoje mesto, malinček na svoje, kozarce na svoje, lonce na svoje, krožnike na svoje, žlice, vilice in nože na svoje. Če bi pustila vse na mizi, na omari in po stoli, nastane mahoma velik nered in nevarna gneča.

Cunje za prah, snažila za čevlje položi *takoj* nazaj na svoje mesto, kakor hitro jih ne rabiš več. Metle, smetišnice, omela ne puščaj v veži ali v prednji sobi, marveč nesi *sproti*

vse tja, kamor spada. Kadar se umivaš, ne puščaj umazane 20 vode v umivalniku, nego izprazni ga takoj, očedi in postavi na določeno mesto. Posodo od zajtrka pomij zjutraj, ne pa šele po obedu. Isto velja zvečer. Posebno namizno orodje je treba hitro očediti, ker sicer rado zarjavi.

Za vse to potrebuješ skoraj toliko časa, kakor če bi pu- 25 ščala in postavljala posodje in orodje sredi kuhinje in po mizah, zdaj sem, zdaj tja. Poleg tega pa imaš še kuhinjo vedno lepo v redu in vse takoj pri rokah, da te ne preseneti neljubo kak nepričakovan obisk.

Tla, mize in klopi ohraniš veliko laže snažne, če paziš, 30 da jih ne zamažeš po nepotrebnem, kakor pa če jih pomivaš vedno nanovo. Ne meči torej olupkov in odpadkov po tleh in tudi ne po golih mizah, ampak v košarico, ki jo polóži predse in vanjo lupi in obrezuj. Vse te odpadke nesi *takoj* v posodo za pomije. Črnih loncev in koz ne postavljaš na golo mizo in 35 tudi ne na tla. Pazi tudi skrbno, da ne pokapljaš tal z mastjo ter jih ne poliješ s kakoršnokoli tekočino. Izkušnje uče, da je tako ravnanje za gospodinjo in za hišo najboljše.

Pomni tudi, da tisto vihanje in tisto beganje po kuhinji, ki je v navadi pri nekaterih gospodinjah in poslih, prav nič ne 40 pospešuje dela, nego povzroči dostikrat le škodo. Kaj pomaga, če teka dekla semintja, pa se vsak hip zaleti kam ter vedno kaj pohodi, razbije ali polije? Taka gospodinja naredi mnogo škode; vse zamaže in dela vrhutega še hrup in ropot, da človeka ušesa bole. Treba je torej delati vse premišljeno, temeljito, 45 natančno, mirno, a vztrajno in po gotovem redu, ki boji vsak dan in vsak teden enak.

Ivanka Smrekar.

81. Cvetice sosedove Lenčke.

V naši vasi se ozre vsak rad na okno in na vrt sosedove Lenčke. To vam cvete in dehti! Po zidu pod oknom se košati velikooki kastavski nagelj ali klinček, na oknu žari pelargonija, vise zlasti zvonci fuksije. Širokolistna marva, zeleni rožmarin, sladkodišeča levkoja, cinerarija, marjetica gledajo radovedno 5 v svet.

In na vrtu! Tam se ziblje v vetru nešteto cvetičnih glav. Grede obrobljuje blede binkoštni nagelj, zelena reseda, ošabni purji nos. Pa kdo bi naštel vse Lenčkine cvetice? Ona ima 10 nizke in visoke, dvoletne, enoletne, trajne.

Skromne so temnoglave mačehine, ljubke modre potočnice, neznatna je močno dehteča prežiljka, mažerana. Bolj razšopirjena je drevescu podobna breskvica (balzamina), bolj žive so raznobojne nebine (astre), ponosen je cesarski limbar (rumena 15 lilija), krasna je roža, vrtov kraljica, najlepša pa je nedolžnih deklic podoba, visoka lilija.

In Lenčka ni skopa s svojim cvetnim zakladom. Rada odreže tovarišicam dehtečih klinčkov, marve, rožmarina in pisane trave, rada jim poveže ob nedeljah šopek, da gredo 20 tako lepe v bližnjo cerkev. Ob sobotah zvečer pa naveže velike šopke in okraši kip Marije Device v ljubki kapelici pred vasjo. Dehte tam cvetice in širijo glas o Lenčkini pridnosti in čednosti.

Tovarišice se čudijo: „Kako delaš vendar, Lenčka, da imaš vsak čas poleti in pozimi spomladi in jeseni toliko cvetic?“ — 25 „Treba je delati in paziti, prijateljice,“ jih poučuje Lenčka, „treba je ljubiti cvetje, treba ga je varovati mraza, prehude vročine, suše. Treba je vedeti vsaki cvetici navado, presajati, zalivati in spravljati jih o pravem času. Glejte te enoletnice! Ko vzniknejo iz vsejanega semena, rastejo, cveto, obrode plod 30 in usahnejo. So visoke, nizke in srednje rasti. K njim štejemo tudi cvetice ovijavke in cvetoče buče. Priporočam vam: cinijo, turški klinček, mak, slak, suho rožo, kresnice, kapucinko, šolničke.

In tu glejte dvoletnice: rožasto solzeno, dežen. One po 35 ženejo prvo leto lističe, drugo leto cveto, obrode seme in usahnejo.

Te cvetice, dvoletne in enoletno, vzgajam iz semena. Vsejem jih spomladi v zaboječke ali kar na vrt. Ko so godne, jih presadim na mesto, kjer ostanejo. Če imam prostora, pustim 40 nekatere na kraju, kjer so mi izklile.

Zdaj vam pa razložim, kako se spravljajo trajne cvetice. Te so: vseh vrst vrtnice, georgina, lilija, mecizra, indijska kresnica, osličji, tulipa, srčki, potonike, floksi (visoke plamenice),

goreča ljubezen, sploh vse, ki imajo gomoljast ali čebulast koren. Razmnožujemo jih z deljenjem gomoljice ali s trebljenjem 45 čebulic. Nekateri teh trajnih cvetic prezimujejo pod milim nebom, pokriti jih moramo samo s slamo ali prstjo; drugim moramo spraviti korenike, gomoljice ali čebulice na suhem in hladnem prostoru. Na prostem ostanejo čez zimo tudi vrtnice; moramo jih samo dobro zamotati in pokriti. 50

Vrtnico zasadim kar tako, da vtaknem primeren odrastek v zemljo in ga požlahtnim s cepiči. Vrtnic je, pravijo, več kot tisoč vrst. Saj poznate ljubki šipek, ki cvete spomladi po mejah, med brinjem. To je divja roža. Včasih se prevržejo njene gosposke sestre na vrtu, t. j. njih cvet postane enak šipkovemu. 55 Takim podivjanim rožam postrizem vrhove.

Cvetic ljubijo dobro pognojeno in zrahljano prst, sovra- žijo pa plevel, zato sem pridna plevica. Kadar se nagibajo visoka in nežna stebelca, jih privežem na količe. Stebla, ki so že naredila seme, porežem in seme spravim na suhem kraju. 60 Če je noč mrzla, če se kaže, da bo padla slana, pokrijem tiste cvetice, ki so bolj občutljive. Če me pa prevari slana, če leži zjutraj vse poparjeno po gredicah, polijem pomrlo cvetje, preden ga obsije solnce, z mrzlo vodo, in moje ljubljenske dvignejo glavice. Če pa gomezi in lazi po njih, nebodijetreb, grda 65 zelena uš, jih poškopim s tobakovo vodo.

Zdaj naj vam povem še kaj o cveticah v loncih ali lončnicah. Za vse njih vrste ni dobra enaka zemlja. Enim prija navadna vrtna prst, drugim je treba namešati v to prsti iz gozda, ki je zelo rahla in gnojna, ogljenega prahu, govejščaka. Vsako 70 leto enkrat presadim lončnice, ker dobe z novo prstjo novih moči. To storim najraje zgodaj na pomlad. Zelo pazim tudi, da zalivam v pravem času, zvečer ali zjutraj, nikdar pa kadar pripeka solnce. Pozimi jim pa prilivam samo pomalem, spravim nekatere v klet, druge imam v nezakurjeni ali ne pretopli sobi. 75

„Tako, ljube moje,“ konča Lenčka, „delam jaz s cveticami. Ravnajte tako tudi ve!“

82. Kuhinjski vrtec.

Stara Meta, moja dobra znanka, je bila doma iz Dravelj pri Ljubljani. Mlado, nepokvarjeno dekle je stopila v službo pri odlični, imoviti družini v Trstu. Zbog skrbnosti in marljivosti si je kmalu pridobila zaupanje vseh domačih. Š trga je morala znositi poleg drugih živil vsako najmanjšo zelenjad. Koliko časa se potrafi in kako mučno je tekati po stopnicah zaradi kake dišavice, ki mora biti v kaki jedi, ter je iskati po trgu, to dobro vedo vse mestne služkinje.

Tudi Meta je to vedela. Zato poprosi gospodinjo, naj ji dovoli, da si napravi kuhinjski vrtec. Strmé jo pogleda gospa, dobro vedoč, da ni vrta pri hiši. „Le dovolite, da porabim v to nekoliko denarja, potem si ga že napravim,“ odgovori Meta. Gospa ji obljubi povrniti vse stroške za to napravo.

Čez nekoliko dni je imela Meta na kuhinjskem oknu pritrjeno široko desko z ograjico. Na njej so stali lonci z drobnjakom, peteršiljem, meto, rožmarinom, žajbljem, materino dušico, meliso in kaduljo. Vse to si je kupila na trgu. Zdaj je imela vse kuhinjsko dišavje takoj pri roki. Pridno ga je gojila in se veselila mladega zelenja in prijetnega vonja.

Ker je rabila često le nekoliko vršičkov ali listov, ji je zadostoval vsake vrste dišave po en lonec. Le drobnjak in peteršilj sta bila v večjih posodah. To pa zaradi tega, da se je en del lahko obrastel iznova, ko je porezavala ali obtrgovala drugega. Da je imela pozimi vedno sveže zelenje, je nekoliko loncev postavila med okno. Druge, ki jim je listje čez zimo usehnilo, je hranila v kleti. Spomladi, ko so ozelenele, jih je postavila zopet v vrtec.

Pa tudi enoletnih dišav: šetrajke, majerona, krebuljice, bazilike, med katere se je vrnil tudi česen, ni manjkalo na njenem vrteu.

Gospe je bil Metin vrtec zelo všeč. Rada ga je pokazala svojim imenitnim znankam, ki so hodile k njej v vas.

Meta je vztrajala ves čas svojega službovanja pri tej družini. Gospod ji je volil v oporoki lepo vsoto s pripomnjo, da ne sme nikdar zapustiti njegove vdove in hčere. In tako je

storila. Zdaj pa uživa pridna in zvesta Meta zasluženi počitek v Ljubljani in vedno rada pripoveduje o svojem kuhinjskem vrtcu.

Franciška Jankovič.

83. Gojimo zgodnjo zelenjad!

Dandanes so živila od dne do dne dražja. To čutita meščan in kmet. Zaraditega se posveča tudi zelenjadi več pozornosti. Zelenjad nam daje namreč mnogo tečne, čisteče in redeče hrane. Velikega pomena je torej v gospodinjstvu. Uživata jo gospod in kmet.

5

Poleti, jeseni in tudi pozimi smo preskrbljeni še dokaj z zelenjavo. Spomladi pa, ko poide ves v kletih in jamah spravjeni pridelek, so gospodinje, posebno na kmetih v veliki zadregi, kaj bi postavile za prikuho na mizo. Po mestih je na trgu, seveda za drag denar, tudi v zgodnji pomladi vedno dosti zelenjadi. 10 Drugače je na kmetih. Ako hoče kmetiška gospodinja spomladi vsaj nekoliko izpremene pri kuhi, mora za to skrbeti že poleti, oziroma jeseni.

Previdna gospodinja torej, da ne pride v zadrege, poseje koncem velikega travna brokoli ali špargeljev kapus, mesec preje 15 pa rožni kapus. Kaka dva meseca po setvi jih je presaditi $\frac{1}{2}$ — $\frac{3}{4}$ m široko. Vmes pa se potakne koleraba, salata, da ne ostanejo presledki prazni. Oba kapusa prezimita pod milim nebom.

Brokoli rad polomi sneg, zato mu naredé preproste strehe iz kolov in slame. Zgodaj spomladi nam dajeta že dobro, lahko 20 prikuho.

Por ali španska čebula se rabi navadno le za pridevek k juhi. Zvedena gospodinja pa ga prezimi pod snegom. V rani spomladi napravlja iz njegovih stebel priznano fino prikuho.

Prva glavnata salata pokrepča vsakega človeka. Konec 25 velikega srpana ali v začetku kimavca se seje zimska salata. Vinotoka se presadi. Sadike pa ne smejo zrasti ne premočne ne preslabotne; prve bi pognile, druge pozeble. Salata prezimi pod snegom. Če pa ni snega, rada pozebe, zato jo je pokriti z gnojem, ki jo varuje mraza in ji pospešuje rast. Kakor hitro 30 pa zavejejo gorki in suhi spomladni vetrovi, jo je treba zama-

kati. Poleg drugih dobrot ima zamakanje tudi to, da stori glavice mehke in okusne. Na spomlad pogostoma zapazimo na salatnih gredah vele rastline. Ako jih preiščemo, najdemo v njih
35 ličinke rjavega hrošča. Zatrimo jih takoj, da obvarujemo rastline.

Motovilca in špinače ni spomladi na nobeni mizi in nikdar preveč. Velikega srpana posejmo na prostor, kjer je rasel zgodnji krompir, motovilec. Kmalu ozeleni in se obraste. Pred zimo se enkrat opleve, nadaljnje postrežbe ne potrebuje. Na gredo,
40 kjer je dosedaj rasel grah, pa posejmo kimavca špinačo. Poznejša setev bi težko uspela. Rastlinice bi se dobro ne ukoreninile, mraz bi jih zrahljal in pozeble bi.

Gospodinje često tožijo, da jim je pozimi segnilo korenje. Navadno jim kmalu spomladi tudi poide peteršilj. Brez teh
45 dveh pa juha ni nikdar okusna. Skrebe naj torej, da spravijo listopada v prekopane, ne premokre, spomladi pognojene gredice peteršiljevo in korenovo seme. Zimska mokrota ne škoduje semenu; le nabrekne ga, da tem laže vzklije pri prvih solčnih žarkih.

V topli zimi se zgodnji grah lahko posadi prosinca ali
50 svečana. Ker pa pozimi ni varen pred mišimi, ga izkušena gospodinja najraje sadi meseca marca, kakor hitro skopni sneg. Grah ni izbirčen. Prekopljimo mu nepogojeno gredico. Izkopljimo na njej po 30 cm narazen po 3 cm globoke brazde. Vanje posadimo grah, ne pregosto, in ga zagrnilo na 3 cm visoko.
55 Ko je to delo opravljeno, lahko sneži, zmrzuje in dežuje, grahu ne škodi. Ko vzkali, mu zrahljajmo zemljo. Čez nekoliko časa ga ospimo in nalahko podprimo, da ga dež ne zatepe v zemljo. S tem je storjeno vse.

Iz tega vidimo, da gospodinja, ki ima nekoliko dobre volje
60 in veselja do vrta, tudi na kmetih v zgodnji spomladi ni brez zdrave in tečne zgodnje zelenjadi.

Frančiška Jankovič.

84. Kako je prišla Krajnikova Urška do blagostanja.

„Bog pomagaj, Bog pomagaj! Petnajst bi jih lahko zredila, pa bom najbrže ob zadnjega prasiča!“ vzklikne obupana Kotni-

kova Nežka, ko je prestopila vežni prag Krajnikove Urške, ki jo je zaradi njene umne reje prasičev občudovala bližnja in daljnja okolica. „Ljuba Urška, pomagaj mi, prosim te, povej mi, kako gospodinjiš, da imaš pri prasičih tako srečo?“

„Na marsikaj mora paziti kmetica, ki hoče imeti zdrave prasiče“, jo tolaži prijazna Urška, „posebno pa zahteva prasičja reja jako previdne in skrbne gospodinje. Pojdiva v svinjak, tam ti razložim vse!“

Prišli sta v svinjak, v prostorno, svetlo, zračno, suho in toplo poslopje. Na vzvišenem kraju je pet predelkov, ki so obrnjeni s sprednjo stranjo proti solncu. Stene in tla so iz cementa. Po tleh, ki so nekoliko nagnjena, so položene hrastove deske. Te leže bolj vsaksebi, da se lahko odteka gnojnica mimo njih po visečem cementnem tlaku v žlebič in od tam v gnojno jamo.

„Deske ob steni in po tleh so vendar odveč,“ vzklikne Nežka.

„Motiš se, draga moja,“ jo pouči Urška. „Prasič ima rad toplo in zlasti pozimi čuti vlažnost.“

„Zakaj pa ne maraš lesenega hleva?“ vpraša Nežka.

„Leseni hlevi so dražji od cementnih in ne tako trpežni,“ odvrne Urška. „Pod visokim lesenim podom, kakršne imajo mnogokje, kaj rado vleče, to pa zelo škodi prasičem. A, če se ti prikrade v hlev kaka kužna bolezen, potem imaš šele sto križev. Lesen hlev težko razkužiš in ne preostane ti drugega, kakor da ga razbiješ in sežgeš. Cementnih hlevov pa ni treba podirati ob kužnih boleznih, ker se lažje razkužijo. Pod lesenim podom se tudi rade rede miši in podgane.“

„Podgan in miši se pač ni bati v prasičjih hlevih,“ meni Nežka.

„Ni tako,“ jo pouči Urška. „Podgane imajo večkrat v sebi nevarne ikre, ki se jih naleze tudi prasič, ako použije bolno podgansko meso; s prasičjim mesom pa dobi zdravju nevarne črvičke in po njih trakuljo tudi človek.“

„Prepričala si me, da so dobri svinjaki polovica dobre reje,“ reče Nežka. „Tudi jaz hočem napraviti cementne hleve.“

Pravkar je prinesla dekla v posodi mešanico iz kuhanega ovsu, ječmena in krompirja; primešane je bilo tudi nekoliko pese

40 in korenja. Vlila je pičo v 60 cm dolgo, 40 cm široko in 30 cm globoko cementno korito ter odprla zatvornico prvega koča, kjer je krulila krasna svinja z 12 mladiči.

„Kako, da dajete tej svinji tako raznovrstno krmo?“ se začudi Nežka.

45 „Kuhan oves, ječmen, krompir, pesa in korenje zelo pospešujejo njeno mlečnost; po jedi jim dajemo tudi nekoliko pinjenca“, odvrne Urška. „Le poglej, kako čvrsti so mladi prasički, ker dobé dovolj materinega mleka!“

„Čemu pa je med prvim in drugim kočem narejena luknjica?“
50 poizveduje Nežka.

„Svinja potrebuje včasih počitka, zato je prav, da imajo mladiči svoj poseben koč, odkoder vodi luknjica do materinega hleva. Ako svinja jé, ji prasički ne dajo miru, ali pa jedo za njo pripravljeno hrano, kar ni prav. V posebnem koču za
55 mladiče se polaga prasičkom ječmenovo zrnje, ki izvrstno vpliva na razvoj zvečil, posebno kočnikov, to bi bilo pa težje v svinjinem hlevu. Vrhutnega imajo mladiči v svojem koču kup prsti, ki jim je neogibno potrebna, pa bi bilo manj primerno jo položiti v materin koč.“

60 Prišli sta k tretjemu in četrtemu svinjaku, kjer sta komaj pričakovala jedi po dva debela prasiča.

„Dva bom zaklala o Božiču za domačo potrebo, dva pa prodala,“ pripoveduje Urška. „Da bodo bolj rejeni, pridevamo zadnja dva meseca več krompirja, pa tudi moke in kuhane
65 koruze. Krmimo jih po trikrat na dan ob določeni uri.“

In že je prinesla dekla veliko posodo goste mešanice. Nežki se je to zdelo čudno, zato povpraša: „Druge gospodinje dajo tudi starejšim prasičem bolj redko hrano, zakaj pri vas gosto?“

70 „Izprva je prav, da dajemo prasičem bolj redko in vodeno krmo, proti koncu pa jim moramo pokladati bolj gosto. Prasičem gre namreč v prid le to, kar dobro prežvečijo; redko jed navadno kar požirajo, gosta pa jih sili, da jo dobro premešajo s slino, to pa je za odebelenje velike važnosti. K jedi jim
75 pridenemo vsak dan tudi žlico kostne moke, ki jim utrjuje kosti in zdravje.“

„Prasiči so vendar žejni, če jim pokladamo pregosto jed,“ pozvedava Nežka.

„Naši prasiči ne trpijo žeje,“ poučuje Urška, „saj dobé vsak dan dobrega pinjenca.“

80

Medtem je prinesla dekla k zadnjemu koču, kjer sta bili dve veliki, a ne ravno debeli svinji, posebno posodo krme, obstoječe iz posnetega mleka, zdrobljenega ječmena in otrobov, pese in prav malo krompirja.

„Svinji sta že gotovo imeli mladiče,“ ugiblje Nežka.

85

„Njuna postava naj te ne moti,“ zavrne Urška. „Svinji sta stari komaj devet mesecev, a pri moji hiši imajo svinje prvič mladiče, ko so stare 13—14 mesecev.“

„Kako vendar krmiš svinji, da sta tako velike rasti, a se vendar nista odebelili?“ vprašuje Nežka.

90

„Za plemenjake izbiram vedno najboljše mladiče najboljše pasme. Skrbno jim dajem hrano, ki pospešuje rast, a jih ne odebeli. Krompir, moka in koruza preveč debelijo, debele pa ne smejo biti plemenske živali. Glavna reč za plemenske prasiče vendar je, da so spomladi, poleti in jeseni kar največ na prostem.“

95

„Kam jih hočeš spuščati!“ zavrne Nežka. „Dvorišče pač ni za to, tam mrcine vse razrijejo, prevrnejo in onesnažijo.“

„Prav praviš“, se odreže Urška; „za tekališče je treba odločiti prasičem poseben prostor.“

100

Tik hleva je odprla vrata, ki so vodila na prostoren, senčnat vrt na solnčni strani poslopja. Sredi vrta je bilo cementno kopališče.

„Vidiš, semkaj spuščam ob vsakem lepem vremenu posebno plemenske prasiče,“ se pohvali Urška.

105

„Tudi jaz ga hočem napraviti, naj velja, kar hoče,“ zatrjuje Nežka.

Odšli sta v hlev. Prasički so použili jed in mirno ležali na lesenih deskah. Dekla je šla od korita do korita, pazljivo pobrala ostanke in osnažila vsako korito z vodo.

110

„Čemu toliko nepotrebnege dela!“ se vtakne Nežka. „Prasički bi lahko pri večernem krmljenju pojedli ostanke.“

„Ako prasiču kaj ostane, dobi pri prihodnjem krmljenju nekoliko manj,“ jo zavrne Urška. „Nevarno je puščati ostanke
115 v koritu, kjer radi gnijejo in se kisajo ter povzročajo bolezni v prebavilih. Sicer po dobro pomni: čisto korito, očejen svinjak in snažen život so glavni pripomočki za trdno zdravje prasičev. Snažni prasiči ne obole za izpuščaji in za gnitjem ščetin, tudi uši se jih ne lotijo izlepa.“

120 „Kaj pa bolezen na rilcu?“ pristavi Nežka.

„Moji prasiči nikdar ne zbole na rilcu,“ zavrne Urška. „Za pleme namreč nikoli ne redim prasičev s kratkimi rilci, ker se takih najprej loti bolezen.“

125 „Kaj pa prasičja kuga in rdečica, ali se je bojiš?“ vprašuje Nežka.

„Prav nič“, odgovarja Urška samozavestno. „Prasičje kuge se obvarujem, ker vzrejam pujske vedno doma ter jih ne kupujem drugod. Tudi pazim, da ne pridejo moji prasiči v dotiko zdrugimi, ki so kupljeni v okuženih krajih. Da pa mi pujski
130 ne zbolijo za rdečico, jih cepi vsako pomlad živinozdravnik. A če mi prasič drugače zbolí, kar se pa pri meni primeri le redkokrat, pokličem hitro živinozdravnika in nikdar ne poslušam mnenja zakotnih mazačev. Sicer pa prebijejo umno vzrejevani prasiči vsako bolezen veliko lažje, kakor slabo oskrbovane
135 živali.“ —

„Prisrčna hvala, ljuba Urška! Kako naj poplačam tvojo prijaznost?“ pravi Nežka. „Dobro voljo imam sicer, a ne vem, če bom mogla vse tako lepo urediti, kakor imaš ti, saj mi manjka vsega.“

140 „Le pogum!“ jo tolaži Urška. „Pridi večkrat k meni. Pomagala ti bom na vso moč, da si zopet opomoreš.“

In Nežka je začela in nadaljevala po nasvetu umne Urške in kmalu je tudi pri njej bilo vse drugače.

Fran Silvester.

85. Kako je treba meso soliti in osušiti.

V mnogih kmetiških hišah imajo slabo, trdo, vlaknasto, žilasto in netečno suho svinjino. Zakaj neki? Zato, ker s svežim

svinjskim mesom napačno ravnajo, ker ga preveč ali premalo nasolijo, ker ga imajo premalo časa v razsolu in ker ga nepravilno prekajujejo. Marsikatera kmetiška hiša si ne kupi ali si ne more kupiti — razen ob velikih praznikih — celo leto sveže govedine ali drugega svežega mesa. Edini poboljšek takim siromašnejšim kmetovalcem je suha svinjina. Da jim bo vsaj ta grizljaj, ta primeček dober, slasten in tečen, pa naj popišem, kako naj se meso soli, vodi in suši in kako se sploh ž njim ravna, da ostane dobro.

Meso mora biti ohlajeno, preden se nasoli. Napačno je torej še toplo meso soliti. Sol bodi drobna in suha. Vlažna sol se mora zato pred soljenjem posušiti, debela pa stolči. *S to suho in drobno soljo drgni vsak kos toliko časa, da postane vlažen.* Krivo bi torej ravnali, ko bi meso s soljo le potrosili. Ko so vsi kosovi s soljo odrgnjeni, jih zloži drugega za drugim tako v čist in snažen čeber, da je koža obrnjena k dnu posode, meso pa gori. Večji kosi pridejo na dno posode, manjši pa na vrh. Ko je vse meso tako zloženo, pokrij posodo in jo obloži s težkim kamenjem.

Posoda z nasoljenim mesom naj stoji na hladnem prostoru, a ne na premrzlem. V pretoplilih shrambah bi se začelo meso kvariti, na premrzlem kraju pa bi zmrznilo, ne bi se dovolj razsolilo in kasneje izpridilo.

Za dvajset kilogramov svinjskega mesa vzemi kilogram soli. To je srednja mera, ki je baš prava za gnjati in za slanico. Majhni kosi mesa pa ostanejo sploh manj časa v razsolu. Če se suho meso do pomladi použije, ni treba tako močno soliti in zadostuje kilogram soli na petindvajset kilogramov mesa.

Med nasoljeno meso devajo marsikateri lavorikovo (lorberjevo) listje, stolčen česen in zdrobljene brinove jagode. To ni sicer potrebno, vendar dobro, ker dobi meso od teh stvari prijeten okus.

Nasoljeno meso naj ostane v solnini 10—14 dni, kakor so kosovi veliki. Za prav majhne kose in za tenka rebra zadostuje deset dni; kolikor večji pa so kosi, toliko dalje naj bodo v razsolu. Posebno velike gnjati naj leže v solnini 4—5 tednov. To naj

si naši kmetovalci dobro zapomnijo, ker imajo vobče napačno
40 navado, da meso premalo časa solijo.

Če se meso premalo nasoli, ali če je premalo časa v raz-
solu, se ne presoli dobro in zato se začne kvariti. Tako meso
postane okoli kosti sivordeče, sivo ali višnjevoso in diši slabo;
polagoma pa se pokvari cel kos. Če se nasoljeno meso ne pre-
45 klada ali če stoji posoda z mesom na toplem, se začne priditi;
na vrhu postane zelenkasto in po njem se napravi tudi rjavom-
rmena sluz (maža), ki neprijetno diši.

Včasih je meso na površini sicer še lepo, ali vendar se
okoli kosti že kvari. Da se o tem prepričaš, nareži kak kos
50 ali pa porini vanj ob kosti okroglo paličico. Po duhu izvlečene
paličice lahko sklepaš, je li meso izprijeno ali ne. Ako smrdi
paličica po gnilem, je meso pokvarjeno in škodljivo.

Nekateri ljudje mislijo, da se slabo, pokvarjeno in smrd-
ljivo meso v solnini in v dimu toliko popravi in izboljša, da
55 postane užitno. Pa ta misel je jako napačna. Meso, ki ni zaradi
pokvarjenosti sveže za uživanje, ne more postati dobro in užitno,
če se nasoli in posuši. To je treba dobro pomniti.

Ko bi se meso premočno nasolilo ali ko bi predolgo časa
ležalo v solnini, bi postalo preslano, nesočnato, pretrdo, z eno
60 besedo, malo okusno, malo tečno in malo vredno.

* * *

Meso se prekajuje, suši v posebnih, nalašč za to priprav-
ljenih sušilnicah, prekajevalnicah ali pa pod kuhinjskimi oboki
in pod streho, kamor prihaja dim iz peči. Naj se že suši kjer-
koli, *glavna stvar je, da je tako visoko obešeno, da ne prihaja*
65 *dim še vroč do njega ter da so posamezni kosi tako daleč vsak-*
sebi, da se drug drugega ne dotikajo. Ko bi se namreč doti-
kali, ne bi se mogli na teh mestih sušiti in meso bi se začelo
tam kvariti. Preden se spravi meso v dim, naj se za četrto ure
položijo na suh kraj, da se ocedi, ali pa vsak kos posebej obriše
70 s suho cunjco.

Koliko časa naj ostane meso v dimu? Na to vprašanje ni
mogoče natančno odgovoriti. To se ravna v prvi vrsti po veli-
kosti posameznih kosov; dalje pa je seveda to odvisno tudi od

tega, koliko je dima in kako močan je, in od tega, ali visi noč in dan v njem. Glavno pravilo v tem oziru je: *Ko postane meso temnorumeno (čeprav je še nekoliko mehko) takrat je dosti prekajeno.* Pri prekajevanju v naših kmečkih razmerah postanejo majhni kosi v 10—14 dnevih temnorumeni, večji in slanina v 3 tednih, a prav velike gnjati so v 4 tednih dovolj prekajene.

V nekaterih hišah po deželi obešajo meso v šije, komaj en meter visoko pred pečjo. To je kvarljivo. Do mesa prihaja namreč vroči dim kar naravnost iz peči; vsled tega se začne maščoba topiti, a meso se tako izsuši, da postane trdo, črno in da se mu napravi po vrhu skorja. Takšno preveč posušeno meso je neslastno in netečno, žarko, prav težko prebavljivo in skoraj brez vrednosti. Kaj je temu krivo? Nevednost in večkrat tudi brezbriznost ljudi samih.

Ko si snel meso iz dima, ga obesi za nekaj časa kam pod streho, na sapo, da ga še zrak nekoliko presuši in strdi. Potem ga spravi na čistem, suhem in zračnem prostoru. Klet ni za to primerna, ker je vlažna. Veliko bolja je za spravljanje suhega mesa zračna in suha shramba. Okna v shrambi morajo seveda biti prepletena z gosto mrežo, da ne morejo muhe do mesnine, zrak pa vendar lahko prihaja do nje. Kdor nima take shrambe, si pomaga, kakor ve in zna. Nekateri zagrebejo meso v žito, drugi ga denejo ob hudi vročini v stare volnene vreče ali ga spravijo v zračni dimnik tiste peči, v kateri se ne kuri.

Včasih se pripeti, da se mora poleti zbog kakšne nesreče zaklati živinče in meso posušiti, ker se ne more sveže porabiti. Prekajevanje je poleti težavna reč, in sicer ne samo zaradi vročine, ampak tudi zaradi nadležnih muh. V vročih dneh se namreč meso samo na sebi hitro pokvari, a vrhu tega so takoj pri njem tudi muhe, ki pospešujejo izprijenje.

Da se vsemu temu po možnosti izogneš, ravnaj takole: Meso nesi precej v hladno klet, da se preje ohladi in da ga obraniš muh. Preden ga začneš soliti, si natanko oglej vsak košček in potrebi skrbno vse zapljivke. Ko razkosavaš in nasaljaš, naj odganja kdo muhe z vejo ali z muhalnikom, da ne napljujejo jajec v meso. Potrebno je tudi, da ga močno nasoliš, takorekoč presoliš, in da sol dobro vdrgneš. Posoda,

v katero deneš meso, bodi dobro pokrita ter naj stoji na temnem v kleti. Ko je meso razsoljeno, ga obesi zvečer in prej že napravi ogenj, da se že med obešanjem kadi. Ta opreznost je zaraditega potrebna, da ne bi muhe napljuvale jajec v meso.

115 Kuriti moraš noč in dan, da je meso vedno v dimu. Ako nekoliko časa ni dima, se začne kvariti in vrhu tega ga tudi muhe onesnažijo in — vse je izgubljeno.

Če si meso razmerno dobro posušil, ga porabi kmalu — kuhaj ga že iz dima. Ako se ti je pa stvar ponesrečila in se

120 je meso pokvarilo, ne uživaj ga in tudi drugim ljudem ga ne dajaj. Bolje je namreč izprijeno meso pokončati in sam krompir jesti, kakor si pa nakopati kako bolezen.

Fr. Podborški.

86. Perutninarstvo.

Perutninarstvo je za gospodinjstvo zelo važno, saj daje prav gojeno jako lepih dohodkov. Ker pa večina gospodinj ni dovolj poučenih in se tudi premalo zanimajo za rejo perutnine, nimajo od nje koristi in dobička v razmerju s stroški. Toda

5 ako pravilno in pametno ravnamo ter pravilno krmimo, nam da dobrih sedem kokoši ravno toliko dohodkov kakor ena krava.

a) Pravilno krmljenje.

Kokoš vstane zjutraj rano, si išče semenske in živalske hrane, pobirajoč zrna, črve, ličinke ter hrošče po gnoju in po polju. Tako si dobi sama precejšnji del hrane. Doma pa ji

10 pozneje namešamo pšeničnih otrobov med kuhan krompir in ji pokladamo tako v testo zmečkano jed. Proti večeru šele dobi drugič semenske krme, in sicer ovsa ali pa ječmena s turščico, ki učinkuje izborna na nesenje jajec. Ob zrelem žitu blizu doma in ob mlatvi jih ne krmimo zvečer, ker dobe dovolj semenske

15 krme povsod na njivah, pri kozolcih in okoli skednja.

Jeseni, ko se perutnina skube, ji je treba tečnejše hrane, nekaj za novo perje, nekaj pa za zimsko nesenje. Kuhano jed pomešamo z ribjo moko, med zrnje pa damo tudi koruze.

Pozimi dobe kokoši poleg jutranje kuhane jedi opoldne in zvečer zrnja. Nesenje jajec pa pospešujemo z mesno in ribjo 20 moko ter zeleno krmo, kar primešamo kuhani jedi. Postana ali celo zmrzla kuhana jed je pa zelo škodljiva, ker povzroča razne bolezni. Če ob snegu ne morejo kokoši do apnenega peska, jim ga primešamo med jed ali pa damo suhih in zdrobljenih jajčnih lupin, da dobe apna v sé. 25

b) Valjenje.

Ko vsaj dve leti stara kokla trdo obsedi, ji podložimo toliko jajec, kolikor jih lahko pokriva in greje (12—15). Gnezdo naj se napravi na mirnem, ne prevročem in ne presvetlem kraju brez prepaha, ker sicer jajca izhlapé, mladiči pa ne morejo zasušene pergamentne kože prodreti in se zato zadušé. 30 Jajca morajo biti snažna in nikdar nad 14 dni stara. Gnezdo in koklo je osnažiti s caherlinom vsakega mrčesa. Drugače namreč pohodi nemirna kokla jajca ali jih celo zapusti. Pod mehko mrvo nasujemo v gnezdo nekaj prsti, ki jo radi vlage nekoliko poškopimo zadnji čas valjenja. Jajec vendar pri tem 35 ne smemo škropiti.

20. in 21. dan se piščeta valé. Takrat kokle ne smemo motiti. Piščeta se morajo namreč pod koklo posušiti in ne potrebujejo dva dni nobene hrane, šele tretji dan dobe malo belega kruha v mleku namočenega, kar jim prvi teden najbolj 40 ugaja. Drugi in tretji teden jim polagamo napol kuhan riž ali kašo, četrti teden pa dobe pšenice ali kaše, s šestim tednom pa jedo z drugimi kurami. Na razvoj piščet vpliva izborna hrustanec ali mesna kita, skuhana in sesekljana. V novejšem času proizvajajo tvornice posebno krmo za piščeta, ki pospešuje 45 hitro in krepko rast. Za kuhinjo je pišče zrelo v 10.—14. tednu, ker mala plemena rastejo hitreje od velikih.

V marcu in aprilu izvaljena piščeta so dobre zimske jajčarice. Pozneje izvaljene začno nesti šele spomladi, zato jih prodajamo. 50

Piščeta je varovati mraza, mokrote, skisanih jedi in slabe vode, ker sicer dobijo črevesnico in pocepajo drugo za drugim.

c) Dobre jajčarice.

Kakor odberemo za seme najlepšo salato, najdebelejšo
 55 peso, repo in najlepše zelnate glave, tako moramo za plemo
 odbrati jajca najplodovitejših kokoši. Ali veste, koliko jajec
 nesejo kokoši na leto? Hočem vam pokazati način, kako se
 o tem lahko natančno poučite. Napravite si namreč takole
 tabelo za vsak mesec:

Ime	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	i. t. d. do 31	Število jajec v mesecu
Siva														
Bela														
Čepa														
Črna														

Kadar pobirate jajca, napravite pokončno črto ob imenu
 60 kokoši, in sicer na dan meseca, kadar je katera znesla. Ob
 mesecu pa seštejte jajca. Te zapiske shranite in ob letu bode-
 te videli, katera kokoš je najboljša za plemo. Na ta način si
 zredite dobre jajčarice. Deklice, to delo prevzemite ve v gospo-
 dinjstvu, poplačalo vam bo obilo vaš trud!

d) Plemena.

Razna čistokrvna plemena delimo: 1. v plemena za jajča-
 65 rice, 2. v plemena za meso in 3. v plemena za meso in jajca.
 Jajčarice so navadno manjše. Plemena za meso so velika,
 težka in mesnata. Plemena za meso in jajca pa glede na meso
 ne dosežejo drugih, glede na število jajec pa ne prvih. Vsak
 70 se mora sam odločiti po krajevnih razmerah za plemo, ki mu
 ugaja in da največ dohodkov.

Naša kranjska kokoš je tudi precej dobra. Večinoma pa
 je križana z raznimi plemeni, zato je tudi plodovita. Najtopleje
 pa lahko priporočamo štajerska plemena, izmed njih v prvi
 75 vrsti rdečo štajersko kokoš, dasi sta tudi belka z rdečimi nogami
 in siva grahorka (kraguljčnica) jako dobri.

e) Kokošnjak.

Vsem domačim živalim skrbimo za gorek hlev, le perutnina prezeba po raznih mrzlih prostorih. To je neusmiljeno, in slabo upliva na nesenje jajec. Če hočemo imeti pozimi jajec, moramo kokošim preskrbeti hlev, kjer ne upade toplota nikdar pod 0, 80 in to je v hlevih za govedo ali konje.

Prvi pogoj za uspevanje perutnine je tudi, da je kurji hlev ali kokošnjak vedno snažen. Zatirati je mrčes in ob kurjih boleznih dobro razkuževati vse prostore.

f) Gosi in race.

Gosi in race, ki so namenjene za pleme, se preživé veči- 85 noma same poleti, ako imajo primerno pašo. Za trg določene opitamo najbolje z zrnjem, posebno s koruzo. Prodamo jih pa pred goljenjem, ker jih drugače redimo predolgo in nas preveč stane krmljenje. Pozimi pa krmimo plemene gosi in race s kuhano jedjo kakor kokoši, vendar primešamo kuhane rdeče 90 detelje. Posebno jim ugaja krompir.

g) Hranjenje jajec.

V pozni jeseni menjajo stare kokoši perje in prenehajo nesti. Tedaj primanjkuje jajec pogostoma celo za domačo potrebo, cena pa se jim dviga. Ako se je gospodinja potrudila z odbiranjem zimskih jajčarič za pleme, bo imela jajec tudi pozimi. 95 Ob goljenju namreč neso jarice in nas preskrbe z jajci, ako smo jih vzredili. Ako se gospodinja po tem ravna in si uredi kokoši, bo imela vedno dovolj jajec. Ker pa pozimi ne dobe živalske hrane, jo moramo nadomestiti z mesno, ribjo in kostno moko. Dobra kokoš mora ostati tri leta pri hiši, ker je drugo leto 100 najplodovitejša. Po tretjem letu vendar opeša in nese vedno manj.

Če si hoče gospodinja jajca prihraniti, mora preprečiti, da nima zrak pristopa do njih. Včasih so jih shranjevali v apneni vodi, ki pa jim je pokvarila okus. Zavijali so jih tudi v papir, vlagali v rezanico in jih imeli na suhem prostoru, kjer ni 105 zmrzovalo. Trajnega uspeha pa ni bilo. Najboljše sredstvo je še bilo mazanje z vazelinom. V novejšem času pa se je izkazalo vodno steklo za najboljše sredstvo. Jajca skrbno osnažimo in

jih vložimo v porcelanasto ali vsaj dobro lončeno posodo. Na
110 20 l zavrete in zopet ohlajene vode zmešamo 1 l vodnega stekla,
ki se dobi v vsaki lekarni in drogarni poceni. To zmes dobro
premešamo in vlijemo na jajca. Če je prostora, jih tudi pozneje
lahko vložimo v posodo. Tako shranjena jajca ostanejo zdrava
in okusna več mesecev. Ako jih hočemo v trdo skuhati, jih
115 prebodemo z iglo, da ne popokajo.

Vsekakor so pa sveža jajca boljša od tako shranjenih,
zato se potrudimo za dobre kokoši ter za umno in pravilno rejo.

* * *

O koristi perutninarstva nas najbolj prepriča primerno
gospodinjsko knjigovodstvo. Zapisujemo si vse dohodke in stroške
120 za delo in krmo. Krmo odmerimo in vrednost postavimo med
stroške po dnevni ceni. Med dohodke zapišimo vse, kar smo
dobili za jajca, piščeta in kokoši. K dohodkom štejmo tudi
doma porabljena jajca in doma zaužito kuretino. Deklicam
125 priporočamo prav toplo tako knjigovodstvo, ki je poučno, prepri-
čevalno in rodi mnogo veselja do perutninarstva. Delo in trud
vam pa bogato poplačata mehko perje in čudezno učinkujoč
kurji gnoj na cvetličnem in zelenjadnem vrtu.

J. Zupan.

VII. Opazuj vreme.

87. Vremensko steklo.

V mnogih hišah visi ob steni tlakomer ali barometer, da jim kaže vreme. V ta namen ima tlakomer na deski črte, pri katerih beremo od spodaj navzgor besede: „Burja“, „Mnogo dežja“; „Dež ali veter“, „Izpremenljivo vreme“, „Lepo vreme“, „Stalno lepo“, in „Huda suša“. Na te črte gledamo, kadar želimo zvedeti, kakšno bo vreme. Zategadelj so tlakomeru dali ime „vremensko steklo“.

Odkod pa ve vremensko steklo za bodoče vreme? Koliko se smemo zanašati na njegova prerokovanja?

Velik vpliv na vreme ima veter. Z zrakom, ki ga pripihava veter, nam prihajajo toplota in mraz, vlažnost in suša. Po dolgoletnem opazovanju se je dognalo, da pri nas dežuje največ takrat, kedar pihajo južnozpadni vetrovi in sicer bolj na južnem pobočju gorovja kot na severnem. Naopak je pri nas lepo vreme ali malo dežja, kadar vejajo severni vetrovi. Dežuje pa tedaj več na severni kot na južni strani gorá ali na ravnini. Jugozapadniki prinašajo topel in vlažen zrak, severovzhodniki pa mrzel in suh zrak.

Opazovanje tlakomera je pa tudi pokazalo, da sledi močnemu padanju živega srebra n. pr. za 1 *cm* ali več slabo vreme; zlasti še, če je zrak topel in vlažen. Nasprotno je pri dviganju tlakomera.

Iz tega lahko vidimo, da je mogoče določati vreme po opazovanju na tlakomeru, ako se oziramo še na toplino, smer in jakost vetrov, vlago in druge krajevne razmere (bližina gorovja).

Važno je, da se vetrovi visoko v zraku izpreminjajo mnogo prej nego na zemlji. Teh izprememb mi ne opazimo nič, tlakomer

pa je tudi za takšne jako občutljiv. Padanje ali dviganje srebra nastopi prej, nego zapazimo vetrovne izpremembe, in nam torej zares naprej napoveduje, da se bo izpremenilo vreme. Toda zakoni, po katerih se izpreminjajo vetrovi, so v naših krajih jako zapleteni in nam še domalega neznani. Zato se pač lahko zgodi, da se hipoma izpremenijo zračne razmere in da se vsled tega zaobrne vreme popolnoma drugače, nego nam je prerokovalo vremensko steklo.

Po H. Schreinerju.

88. Vremenska prorokovanja.

1. Prosinec (januar).

Če prosinca zelo lisica laja, huda zima še nastaja.
Prosinec mrzel, da poka, bo sadje jeseni in moka.

2. Svečan (februar).

Če na Svečnico sneži, se nam vigred že glasi.

Če svečana mačka na solncu leži,
sušca spet rada na peč pribeži.

Sveti Matija

led razbija;

če ga ni,

ga naredi!

3. Sušec (marec).

Če na štiridesetih mučenikov dan še zmrzuje,

še štirideset mrzlih noči prorokuje.

Suščev prah in kup zlata sta iste vrednosti oba.

4. Mali traven (april).

Če se ob Jurjevem krokar lahko v žitu skrije,

mlatič jeseni mnogo cepcev razbije.

Če malega travna toplo dežuje, rodovitno leto oznanjuje.

5. Veliki traven (maj).

Če je na sv. Urbana lepo, rado suši se poleti seno.

Če sušec suši, april deži in majnik hladi, kašte, omare in sode polni.

6. Rožnik (junij).

Če je v dežju vinski cvet, malo teče vina v klet.
Če rožnika solnce pripeka, pohlevno deži,
veliko obeta žita, strdi.

7. Mali srpan (julij).

Če je malega srpana presuhó, ostane grozdje prav drobnó.
Če o sveti Marjeti deževalo bo, težko boš spravil pod
streho seno.

8. Veliki srpan (avgust).

V solncu srpana se grozdje mehči, medu polna ajda diši.
Po vremenu sv. Jerneja se rada vsa jesen nareja.

9. Kimavec (september).

Til oblačen, meglen: grda, deževna jesen.
Tila če je jasno, gorko: štiri bo še tedne vedro!
Če zgodaj se selijo ptiči, hudo čutijo zimo o Božiči.

10. Vinotok (oktober).

Če zima s početkom ne piba, rada nam z repom udriha.
Na lužah stržek, blizu je snežek.
Ko žerjav leti na tuje, brž se zima približuje.

11. Listopad (november).

Če mokro zemljo sneg pokrije, bo malo prida za kmetije;
če pa sneg na suha pade tla, mlatič in ženjica se smejeta.

12. Gruden (december).

O Božiču zeleno, o Veliki noči sneženo.
Grudna mraz in sneg, bo dosti žita prekinprek.

Iz H. Schreinerjeve IV. čitanke.

89. Hudo vreme.

Malo je prizorov na svetu, ki bi tako prevzeli človeka, kakor prizori ob hudi uri. Kadar šviga blisk po zraku, kakor da so odprta nebesa, in kadar bobni grom, kakor da zemlja poka in se maje v svojih tečajih, tedaj pač oblije bledica ne le malodušnega strahopetneža, ampak tudi marsikateri s

bahač, ki misli, da ga ni gospoda nad njim, aklanja takrat ponižno svojo glavo in roke se mu sklepano k molitvi in k spoštovanju Tistega, ki vlada nad vsemi. Pa saj je res, kakor bi nam hotel pokazati vsemogočni Vladar s hudo uro, da je njegova oblast in moč neskončna; kakor bi hotel z glasom, ki ga umeje vsakdo lahko, klicati grešnemu svetu, naj se pokori in vda v sveto njegovo voljo.

Ni čuda torej, da so narodi pogostoma smatrali grom za izraz svete jeze božje. Pogani so si izmislili posebnega boga gromovnika. Tudi naši pradedje so častili Peruna za boga, vladajočega gromu in blisku. Pa tudi potem, ko je luč krščanstva razsvetlila narode, ni vedelo ljudstvo, kako bi si razjasnilo velikanske prizore, in še dandanes je med narodom mnogo prazne vere o gromu, blisku in toči.

Hudo vreme se naznanja navadno s tem, da je zrak popolnoma tih in miren. Ker je vzduh domalega s hlapovi nasičen, pritiska neznosna vročina. Pravimo, da je soparno. Nagloma se prično na nebu, ki je bilo poprej jasno, zbirati oblaki, najprej pomalem, potem pa hitreje in hitreje. Iz majhnih ovčic naraščajo gosti nasadi; nebo temni vedno bolj in bolj. Zdaj zapiha burja; prah, listje in bilke plešejo po zraku. Zdaj zablisne na nebu, kmalu potem zabobni grom. Hudo vreme se je pričelo.

S kraja se vrsté bliski in grom v daljših prestankih. Ali presledki prehajajo kračji in kračji, in ko razsaja hudo vreme najljuteje, šviga blisk za bliskom, kakor da je odprto nebo, in tresk za treskom bobni, da žvenketajo okna in objame strah in trepet vsako živo stvar. In to po pravici; zakaj zdajci utegne udariti strela na zemljo.

Prav tako, kakor hudo vreme počasi nastopa in narašča, tako polagoma spet mineva; bliski so vedno redkejši, dokler popolnoma ne ponehajo. Hudo vreme na razsaja nikoli dolgo časa; najhujše bliskanje in grmenje traja navadno le nekoliko minut.

Ako šine blisk v kako reč, pravimo, da je udarila strela. Najrajša ubere strela svojo pot proti visokim predmetom. Zato udari največkrat v stolpe, v drevesa na samem, v hiše. Tudi

človek ali žival je dostikrat najvišja stvar na planem. Posebno pa vlečejo kovine strelo nase.

Posamezne ude živih stvari strela omrtvi, ako jih lahko zadene, sicer pa hipoma usmrti živa bitja. Časih ni zapaziti na telesu takih ljudi, ki jih je ubila, nikake vnanje poškodbe. Gorljive tvarine strela navadno vžge. Toda vselej jih vendarle ne zapali, časih jih namreč samo razdene. Drevesom pogostoma razčesne deblo ali jim polomi vrhe in oklesti veje. Kovine razbeli in raztali, ako niso predebele.

Za bliskom nastane grom. Ako se zablisne prav blizu, zaslišiš le en pok ali kratko, pretrgano bobnenje. Čim dalje se zablisne, tem pozneje za bliskom se zasliši grom, a to ni samo en pok, ampak dolgo bobnenje. Navadno se prične grmenje z rahlim bobnenjem, ki prihaja močnejše in močnejše, kakor bi se približevalo; ko je najmočnejše, se sliši grozno pokanje, dokler ne zamolkne votlo doneče.

Za vsakim bliskom pa ni slišati groma. Na oblačnem, pa tudi na jasnem nebu šviga dostikrat blisk za bliskom, a groma ne slišimo. Take bliske imenujemo bliskavico. Bliskavica je samo odsev bliska, ki ga vidimo v zraku, kakor vidimo podobo v zrcalu; groma pa ne slišimo, ker je hudo vreme predaleč od nas.

Ko mine hudo vreme, je zrak čist in prijeten; vso prirodo napaja nekak krepčajoč in oživljajoč vonj. To je vonj po ozonu. Strogi Oče nebeški nam je pokazal svojo oblast in moč, a se nam spet smehlja milostljivo in nam pošilja svoj blagoslov.

H. Schreiner.

90. Kako se nam je vesti ob hudi uri.

Obča navada je, da ljudje na planem zbeže ob hudi uri pod kako drevo ali pod kako poslopje. Tako ravnanje je napačno in to napako je že marsikdo poplašal s svojim življenjem. Strela udari najrajša v visoke predmete, zato so drevesa in poslopja v največji nevarnosti, da jih zadene. Pač pa varujejo visoki predmeti bližnjo okolico pred strelo. Posebno nevarno je zatorej bivati pri stolpih ali pod njimi. V nevarnosti pa je tudi, kdor

zvoni ob hudi uri; zakaj v slučaju, da udari strela v zvonik ali strelovod, lahko preskoči iskra na zvon in po vrvi k zvonilu, 10 ki drži vrv v rokah.

Pa tudi bivanje na popolnoma planem svetu ni varno, ker je človek ondi nemara daleč naokrog najvišji predmet. Najbolje je torej, ako smo ob hudem vremenu na planem, da stojimo ali ležimo blizu, toda ne preblizu dreves ali kakega drugega višjega 15 predmeta.

Često je slišati, da ni varno urno teči ob hudem vremenu, češ, da sapica, ki nastane vselej, kadar se kako telo urno giblje, vleče blisk nase. Toda ta trditev se ne da dokazati, in zato ni verjetno, da bi tekanje ob hudem vremenu bilo nevarno.

20 Doma naj se ob hudem vremenu urno pogasi ogenj na ognjišču. Dim, v katerem se nahajajo majhni ogljeni-drobcji, je dober elektrovodnik, dvigajoč se nad dimnikom v zrak, je takorekoč visok steber, ki kaže strelji pot v dimnik. Sploh pa ob hudem vremenu ni dobro bivati blizu dimnikov, ki so najvišji 25 deli hiš. Poleg tega so odnotraj zastrti s sajami (z ogljem), ki so dober elektrovodnik. Izkušnja uči, da udari strela v hišo največkrat skozi dimnik. V hiši in pri hiši se je ob hudem vremenu ogibati vseh kovinastih reči kakor žlebov, pozlačenih svetilnikov, zrcal (zrcalno steklo je zastrto z amalgamom od 30 živega srebra in cinka), železnih peči i. t. d. Najboljše branilo proti strelji pa je strelovod, ki ga je izumil Benjamin Franklin l. 1753. Malo za njim je izumil strelovod tudi Čeh Prokop Diviš l. 1754., ne da bi bil poprej kaj vedel o Franklinovi izumitvi.

H. Schreiner.

VIII. Promet, obrt in tehnika.

Zakon narode je tak,
da iz malega raste veliko

J. Kosovski — Vesel.

91. Svetovni promet.

Živeč v dobi pare in elektrike, smo postali grozno razbur-
ljivi in nestrpljivi in največja brzina nam ni več brza dovolj.
Naši predniki so se s cesarsko pošto n. pr. na Dunaj vozili
deset dni, če je bilo vreme lepo in ceste ne slabe ter je šlo
sicer vse po sreči; dandanes iz Ljubljane niti deset ur ne 5
potrebujemo do tja. A še ta vrtoglava vožnja nam je prepo-
časna, in pri železnicah si ubijajo veliki in mali gospodje glavo,
kako bi še bolj skrčili ta čas.

Dandanes skoro nobena daljava ne velja nič več. Naši
rojaki, ki odhajajo v Ameriko, se poslavlajo od svojih ljudi 10
tako izlahka, kakor so odhajali njih očetje v kako sosednjo
župnijo na cerkveno proščenje, kakor da bi Amerika ležala
tamle za onim ovinkom kje.

Že železnice so močno skrčile daljave ter jih spravile tako-
rekoč na nič, zlasti pa so storili to parobrodi. Res je, da se 15
širijo po zemlji velike dežele in mogočne države, toda kaj so
ti kosi suhe zemlje proti velikanskim prostorom, ki jih pokriva
morje! Kaj so največje daljave na suhem proti daljavam na
morju! A tudi teh kmalu ne bo več. Prva ladja, ki je pred sto
leti nesla kaznjence v Avstralijo, je plavala z njimi po morju 20
celih osem mesecev, preden je dospela tja. Današnje ladje ne
potrebujejo za tisto pot niti toliko tednov. Parobrodi so stisnili
najbolj oddaljene dežele drugo k drugo.

Parobrodi so potegnili narode vsega sveta v splošno
vrvenje, v skupno delovanje in tekmovanje. Le parobrodi so 25

napravili promet občen, svetoven. Ko zmanjka železnici na morskem obrežju tal in pota, prevzame parobrod njen posel ter ga opravlja mnogo popolneje in z mnogo večjo mero.

Po parobrodih šele se raztekajo in razsipajo sadeži in 30 pridelki najbolj oddaljenih dežel po vsem svetu.

Dan za dnem prihaja na svetovna tržišča novo blago, ki doslej še ni bilo znano ali še ni služilo človeškim potrebam, obenem pa se neznansko kopičijo in množe tudi obilice že znanega blaga.

Nikdar upehani in ugnani, se kosajo trgovski narodi med 35 seboj ter izkušajo, kdo bo na velikih svetovnih tržiščih izpodrinil in užngal drugega. Če vidi podjeten trgovec, da ne more več izhajati z blagom, ki so ga dotlej radi kupovali, in si pridobivati dobička, se brž pokaže z novim.

To poganjanje za prednost pa ne koristi le spretnim in 40 premišljenim trgovcem samim, ampak od tega ima dobiček ves človeški rod. Dokaz za to dobimo v vsaki najubožnejši koči. Kako svetlo je v njej, ko prižge stara mati dobro osnaženo svetiljko petrolejko! Stara ženica si skoro več ne more misliti, kako je mogla kdaj, mlado dekle, pri medlo brleči trski presti 45 najtanjše praznje platno, ki se je ponašala ž njim na dan svoje poroke. Kako je bilo takrat mračno v koči in nezdravo, kako se je vlačil dim v gostih meglah po njej! Danes pa, kako svetlo je celo po koticčkih! In dalje. Brez skledice slastne kave, ali bi stara revica mogla zdaj še živeti? Res je, da ji je prime- 50 šano več ali manj kolinske slaščice, toda nekaj zrn prave kave je pa vendarle vmes, ki je zrasla ali v Indiji ali pa na nasprotnem koncu sveta, recimo v Braziliji kje. Da pa si stara revica more osladiti zadnje dni svojega življenja s toliko ji ljubo pijačo, za to se ima zahvaliti nenavadno razvitemu pro- 55 metu našega časa.

Ivan Vrhovec.

92. Naše domače obrti.

Pridni najde povsod kruha,
glad mori samo lenuha.

Po Vseh Svetih je. Zadnji jesenski pridelki so pod streho. Mrzel veter brije čez prazno polje in žvižga skozi gole veje

po drevju. Sneg naletava. Panj tli v veliki kmetiški peči in okoli nje se gnete mlajši rod. Prišel je kmetovalcu po napornem in težkem delu čas oddiha. Morebiti bo treba navoziti še nekaj 5 drv za zimo, pribiti in zakrpati kaj pri hiši in hlevu, a to se opravi v nekoliko tednih. Motike, rovnice, lopate, vile in kramp bo nasaditi, v grablje vtekniti novih zob, zbiti lestve in splesti gnojni koš. Tudi za to delo je dosti mesec dni. Zdaj ostane le še skrb za živino. Velikemu kmetu da živina res toliko opravka, 10 da mu ostane za počitek le malo časa, manjšemu posestniku pa, ki ima v hlevu le nekoliko glav, pol dneva in še več.

In zima je dolga!

Kaj početi? Peči in zapečka se je naveličal, knjige tudi, torej hajdi k sosedu v vas ali pa še raje — v krčmo, kjer se 15 dobi vesela družba. Tukaj mineva čas hitreje, a mineva tudi težko prisluženi denar. Žganih in opojnih pijač ni pil dosti poprej pri delu, za žejo mu je bilo namreč kislo mleko in sladka hruševa voda. Pozimi v družbi si pa privoščji vina ali celo žganja. Zunaj škriplje, žganje pa greje tako prijetno! O, ne 20 greje, ampak žge in požiga in ruši ta vragova voda naše kmetske domove, ljudi pa razkraplja po nemških in ameriških tovarnah in rudnikih.

Zmanjka denarja, tedaj gre na kredo. Mine zima, navada vleče moža še v krčmo, a delo zaostaja, red trpi, družina dela 25 brez gospodarja, telo brez glave. Dolg raste, pridelek se manjša, zapoje boben.

In z Bogom, ljuba rodna domača gruda! Morebiti za vselej!

Hvala Bogu, ni povsod tako! Ponekod se oprime kmet 30 pozimi kakega postranskega posla, domače obrti. Na tisoče je tudi družin, ki si edino s pošteno domačo obrtjo služijo kruh v milem rojstnem kraju.⁶

Kjer je domača obrt našla odprte duri v kmetsko hišo, povsod je pustila sledove blagostanja in zadovoljnosti. Koliko 35 laglje diha v sedanjih težavnih časih marsikatera dolina, ki se je oprijela te ali one domače obrti! Kmetu je domača obrt, ki jo opravlja, v veliko podporo pri gospodarstvu.

a) Lesna obrt.

Ko so v 15. stoletju preplavili Turki kranjsko deželo, je bila zlasti Dolenjska krvavo bojišče in je morala med vsemi drugimi pokrajinami največ prestati. Ljudstvo je popolnoma obubožalo. Prej imoviti kmetje niso imeli s čim preživiti sebe in svoje družine. Cesar Friderik je raditega dovolil Kočevcem 5 in Ribničanom ter njih sosedom prodajati živino, platno in razno leseno robo na Hrvaško in druge obmejne dežele. Lesna obrt je torej že stoletja domača skoraj v vseh vaseh okoli Ribnice in tudi v mnogih krajih v kočevskem sodnem okraju. 10 Dandanes dela v ribniški dolini in v velikolaškem okraju blizu 5000 domačih obrtnikov, vsem tem daje domača obrt izdaten postranski zaslužek.

Izdelki takozvane „suhe robe“ so rešeta, rete in sita. Za dno rabi leskov, javorov in vrbov les. Nekaj tega lesa dobe 15 Ribničani v svojih hostah, večinoma pa ga odkupujejo od sosednjih Kočevcev, ki ga prinašajo v Ribnico in Sodražico na semenj. Ako bi Kočevci sami porabili toliko leščevja kakor Ribničani, bi tem huda predla, tako pa radi lesa ne pridejo v velike zadrege.

20 Izdelovanje viter in pletenje dna ni ravno prenaporno delo; to opravljajo tudi ženske in celo otroci. Drugače je z obodi. Treba je že precej debelih bukovih, smrekovih ali jelovih dreves, ki morajo biti skrbno izbrana, ne predebela in brez grč. Debla razžagajo na krajše dele ter iz njih koljejo 25 polena in skodle. Polena in skodle pa cepijo še bolj na drobno in tenko, da jih laglje krivé v obode. Klanje je jako naporno, treba je tudi spretnosti, previdnosti in potrpljenja. Ko imajo dna spletena, obode ukrivljene, treba še obode združiti, in rešeta ali rete so gotove.

30 Razpečavajo pa suho robo na dva načina. Največ je kupijo domači trgovci kot prekupčevalci, ali pa si gre Ribničan sam kupca iskat daleč po svetu. Silno veliko blaga se razpošlje tudi v druge dežele in države: v Italijo, v Nemčijo, na Grško, Špansko, Francosko, da, celo v Afriki, Ameriki in 35 Indiji ni nepoznano. Zato po pravici poje Ribničan:

„Sem Ribničan Vrban,
po cejlem svejtu znan.“ (Nar. pes.)

Kar pa vkljub živahnemu prometu še ostane robe, jo gre sam ponujat po domači deželi in, če treba, tudi zunaj dežele, na Koroško, Štajersko, Primorsko, Tirolsko, Solnograško, 40 Zgornje in Spodnje Avstrijsko, da, celo preko Hrvaške in Slavonije v Bosno, Srbijo in Rumunijo. Popotovanje traja od petih tednov do dveh mesecev in dalje, sploh, dokler ne zmanjka robe. In potem? Šaljiva narodna pesem pravi:

Ko robo vso proda, 45
nej dnarca, nej blaga . . .

No, tako hudo vendar ni, kakor poje pesem. Krivice ne smemo delati delavnim krošnjarjem, ki se trudijo in trudijo, da zaslužijo nekaj vinarjev in poplačajo ž njimi davke, si kupijo živeža in obleke i. t. d. Priznati moramo, da so Ribničani 50 izredno gibčni in pridni ljudje. Ne le, da obdelujejo svoje polje, ampak porabijo tudi pozimi vsak čas ter naredo in razpošljejo tisoče in tisoče rešet, ret in sit med svet. Razen tega izdelujejo tudi razno drugo leseno posodje in orodje, kakor škafe, čebre, sklede, ničke, žlice, kuhalnice i. t. d. 55

Jako lepe škafe izdelujejo tudi Bohinjci že izza predavnih časov. Visoko v gorah sekajo več sto let stare smreke in macesne. Tam jih tudi razžagajo ter takoj razkrojijo na doge. Te povežejo v velike butare in jih ob ugodnem vremenu spravljajo v dolino. Najprej posušijo les na zraku, preden ga porabijo, pa 60 še na večji. Priden delavec naredi na dan do 10 škafov.

Po J. Jovanu.

b) Lončarska obrt.

Našli bi kmetских hiš, kjer ne poznajo še štedilnih ognjišč in nimajo kovinske posode, a zaman bi iskali hiše, v kateri ne bi bilo lončene peči in lončene posode. Kuhajo povsod, zato rabijo peči in lonce. Tako je danes, je bilo nekdanj in bode menda tudi v prihodnje. Ker so torej te stvari tako potrebne, 5 je lahko umljivo, da je lončarstvo ena najbolj razširjenih domačih obrti na Kranjskem.

Že v 16. stoletju je bilo lončarstvo na Kranjskem zelo znano. Takrat so sloveli posebno Ljubenci pri Brezjah 10 v radovljiškem okraju za spretni lončarje. Niso samo zalagali skoraj vse Gorenjske, ampak razpošiljali so svoje izdelke tudi daleč iz dežele. „Ljubenske čepine“ so bile znane po Primorskem, Štajerskem in Koroškem. V začetku 19. stoletja je pa lončarstvo v Ljubnem propadlo in se ohranilo le še kot domača 15 obrt. Tudi loncev in druge posode ne izdelujejo več, ampak le peči.

Bolj kot v Ljubnem cvete lončarstvo v kamniškem okraju. Odlikujejo se sosebno vasi Mlaka, Gora, Podboršt, Gmajnica in Križ. V teh vaseh je nad petdeset družin, ki še vedno pridno 20 izdelujejo kozice, lonce, sklede, latvice, umivalnike, kropilčke in drugo. Iz njih delavnic prihajajo tudi lončene peči.

Tudi na Dolenjskem je lončarstvo udomačeno v mnogih krajih, zlasti v krškem okraju. Bržkone se je pričelo lončarstvo tukaj že za časa rimskih naselbin; to kažejo okraski 25 lončenih izdelkov, ki so zelo podobni starim izkopinam.

Seveda ne smemo prezreti ribniških lončarjev. Okrog Ribnice se peča v štirih vaseh 34 družin z lončarstvom. Vsem tem rodbinam pa je še dandanes glavna skrb poljedelstvo. Lončariti namreč pričenjajo šele, ko je žito z drugimi poljskimi 30 pridelki pospravljeno v shrambe. Delajo le moški, ne ženske in otroci. Poleg loncev, skled, kozic, krožnikov in druge posode izdelujejo tudi različne otročje igrače. Vse to blago prenašajo krošnjarji okrog po deželi ali pa ga pošiljajo v Trst in na Reko.

Z lončarstvom se pečajo tudi v črnomaljskem okraju, 35 namreč na Griču in v Podgori. Ker pa se moški zadnja leta preveč izseljujejo v Ameriko, je začela ta obrt v obeh krajih zelo pešati.

Lončarstvo je torej na Kranjskem res jako razširjeno in daje revnemu ljudstvu precej zaslužka. Gotovo bi pa neslo še več, 40 ako bi si mogli napraviti namesto sedanjih pečnic take, v katerih se kuri s premogom. Ne le da bi bilo delo uspešnejše, ampak bi tudi mnogo manj stalo. Tudi v oblikovanju in stekljenju (glaziranju) so naši lončarji še precej preprosti in bi se morali malo poučiti o moderni tehniki v tej obrti.

Po J. Jovanu.

c) Čipkarstvo.

Čez šest tisoč ljudi, večinoma žensk, se bavi na Kranjskem s čipkarstvom, pa tudi na Primorskem, posebno na Goriškem, se je začela ta domača obrt živahno razvijati. Kranjskim čipkaricam ali klekljaricam dajo čipke na leto več kot pol milijona kron zaslužka, torej toliko kolikor malokatera druga domača obrt. Za razvitek čipkarstva skrbe v zadnjem času čipkarske šole v Idriji, Žireh, na Trati, v Železnikih in Horjulu, ki jih nadzoruje c. kr. zavod za domačo žensko obrt na Dunaju. Te šole začno obiskovati deklice s petim letom in se urijo v njih ves čas ljudskošolske dolžnosti in še pozneje. Drugod, kjer ni teh šol, skrbe za čipkarski naraščaj izurjene klekljarice, ki mladino v primerno kratkem času nauče te proste obrti.

Dekletce ima pred seboj na mizi v jerbaščku z žaganjem napolnjeno okroglo blazinico ali „punkelj“. Okoli blazinice je napet papirnat vzorec s črtami in pikami. Na dvanajst ali še več klekljev, t. j. ped dolgih lesenih klinčkov (kozeličkov) navije sukanca in pri delu premetava klinčke vsekrižem iz roke v roko, postavlja bučke, vleče kleklje skozi zanke, veže in zatiska, kakor ji kaže vzorec na blazinici. Ko dokleklja okoli blazine, odpne in iznova plete po vzorcu 10—20 m dolg kos — pas ali trak.

Male deklice delajo luknjice, krivinice, rogljičke, križce, melonice, pogačke, boljše čipkarice pa kremplje, račji rep, večno pot, gobe, srčkovce, potonike, tulipe, vogle, kroge, i. t. d.

Prava klekljarica dela leto in dan, kmetska dekleta le pozimi, poleti pa tedaj, kadar ni poljskega dela. V dolgih zimskih večerih se zbero čipkarice sosednjih hiš „na preji“. Kakor so nekdanj brneli na prejah kolovrati, rožljajo tukaj kleklji, vmes pa doni naša lepa narodna pesem. Ponekod séde pozimi za „punkelj“ tudi pastir, dá celo mali hlapec in si zasluži obleko za Veliko noč.

Zaslužek je različen. Dobra čipkarica, ki dela fine čipke, zasluži do dveh kron, šolarice po 20 do 50 vinarjev na dan. Sukanec, vzorce, kleklje in vso čipkarsko pripravo dobe klekljarice na račun pri prekupcu, ki mu oddajajo izgotovljene čipke, učenke pa v čipkarskih šolah.

Središče čipkarske obrti je Idrija, kamor so jo zanesli s Češkega. Rudarske rodbine v Idriji so se pečale s čipkarstvom že pred več kot dvesto leti. Dandanes cvete čipkarstvo v Idriji in njeni bližnji in daljni okolici, t. j. pri Fari, v Kanomljah, na Vojskem, v Črnem vrhu, Godoviču, Rovtah, Žireh, Oslici, Leskovici, na Trati in v Gorenji vasi, v Poljanah, Javorjah, Selcih, Železnikih, Sorici in v drugih sosednjih vaseh. Tudi v kamniškem okraju se je že udomačila.

Kranjske čipke niso znane le po vsej Avstriji, razpošiljajo jih tudi na Nemško, v Švico, Belgijo, na Francosko in Angleško, da, celo v druge dele sveta.

Fr. Rant.

d) Sitarstvo.

Če delo se ne pači,
in žima se ne kači,
veselo „špola“ završi
in pesem zadoni.

Sitarška.

V 15. stoletju so zanesli nemški naseljenci sitarsko obrt v škofjeloško in kranjsko okolico na Kranjskem. Dandanes delajo sita v Šmartnem, Stražišču, Zgornjih, Srednjih in Spodnjih Bitnjah, na Šutni, v Žabnici, Dorfarjih, pri Sv. Duhu, na Sv. Joštu, Gorenji Savi, v Drulovki in na Bregu. Iz črne, bele ter rumeno in rdeče barvane konjske žime tko sitarji vsakovrstna sita za sejanje moke, za precejanje mleka in raznih sadnih sokov i. t. d. Izdelke prodajajo v vse evropske države, v Severno Afriko in Malo Azijo.

V sitarski družini dela vse: otroci in odrasli, moški in ženske. Okoli 900 statev se giblje, vseh sitarjev, sitaric in sitarčkov pa je do petnajststo.

Komaj ima otrok pet let, že ga posade za leseni kozel. Tu navlačuje z drobnimi prstki skozi dvojnate zanke ničavnice žimo za žimo, belo, rdečo, črno ali rumeno, kakor je navezana po vrsti v vozlih na navlačnici. Spretnejša roka potegne potem posamezne žimnate niti skozi lesen greben. Tedaj je navlečeno. Navlačnico pritrdijo v lesene statve, kamor sede sitar, ki tke sito docela podobno kakor tkalec platno. Z nogami pritiska na

podložnike, prebira in poteza žimo s „špolo“ in snovalnico 20
v počezne pisane pramene, ki se vrsté navadno v redu,
kakor jih je podolžno navlekel navlačevalec. Izgotovljeno sito
se odreže in ničavnice romajo zopet nazaj v kozel, kjer je na-
vlačevalec medtem navlekel druge ali doma ali pa je skočil
ž njimi k sosedu v vas. 25

Tako poje „špola“ (vreteno) vse leto. Vsako soboto spravi
sitar svoj tedenski izdelek v red, obstriže sita in jih zveže
v šope: v trojklje po tri, petice po pet, šestice po šest, dva-
najstice po dvanajst sit, ter jih nese v zadrugo ali k prekupcu,
kjer je v delu. Tam dobi tudi pridav, če mu zmanjka te ali 30
one žime. Ko poide vsa žima, ki jo je dobil na račun, skonča
partijo in ima obračun. Med vso partijo, ki jo izdeluje včasih
leto in dan, se mu je odpisalo vsako soboto nekaj za vzeto
žimo, nekaj pa dalo za zaslužek. Zmedena žima in ostrizki se
podelajo v blazine, žimnice in sedla. 35

Sitar je precejšnji gospod, zasluži na dan po 2 kroni in
še več. Nekateri sitarske družine služijo do 30 kron na teden.

Pozimi, ko počiva poljsko delo, sede za kozel in v statve
tudi kmetska družina. Delavna roka je res v začetku precej
okorna, zato dela le preprostejše vrste sita, a zasluži se čez 40
zimo vendar za davek in obleko. Letnega zaslužka daje sitar-
stvo okoli 300.000 kron.

Ta domača obrt je v sitarski rodbini skoro vobče dedna:
sitar oče, sitar sin. Prav zadovoljen je sitar, ko si je prihranil
toliko, da spi pod lastno streho in ima še nekaj zemlje. 45

Kadar začne sitarja in sitarico zapuščati vid in telesna
moč, stopi iz statev ter sede zopet za kozel poleg nedolžnega
otročiča ter s tresočimi prsti vleče žimo skozi ničavnice, dokler
ga ne pokliče zvon sv. Martina z mogočnim glasom k večnemu
delopustu. 50

93. Ogenj naš dobrotnik.

Dan na dan imamo opravka z ognjem. Vajeni smo mu in
nikdar ne razmišljamo, kakšna bi bila zemlja in kako bi živel
človek, če bi v hipu na vesoljnem svetu ugasnila vsaka iskrice.

Ko bi ne imeli ognja, bi morali uživati sirovo hrano, po-
5 zimi bi se ne mogli pogreti in severni kraji bi bili brez pre-
bivalcev. Kovine bi bile za nas brez pomena, saj jih le
z ognjem dobivamo iz dotičnih rud in z ognjem obdelujemo
v prikladno obliko. In kaj bi bil človek brez kovin! Para bi
več ne gonila tisoč in tisoč strojev, saj bi pa tudi ne bilo
10 strojev. Tako razmišljanje nas uči, da bi se človeštvo brez
ognja nikakor ne moglo razvijati in bi še danes živelo popol-
noma živalsko. Umevno je torej, da so starodavni rodovi častili
ogenj kot božanstvo; njemu v čast so stavili krasna svetišča.

Vemo li, kdaj se je zasvetil prvi ogenj? Ali more kdo
15 povedati, kje je zažarela na naši zemlji prva iskrica? Kdo ve!
Lahko si pa mislimo, da so ljudje dobili ogenj na jako preprost
način. Saj vemo, da mnogokrat povzroči ogenj strela, ki udari
v gorljive predmete; tupatam se odpre zemlja in goreča lava
popali velike pokrajine.

20 Človek je kmalu spoznal velikansko vrednost ognja. Izkušal
je, da ga ohrani tudi na krajih, kjer mu ga ni nudila narava.
Zato ga je skrbno branil dan in noč, da mu ni ugasnil. A pri
vsej pozornosti se je zgodilo, da mu je ugasnil, in moral je
misliti na to, da ga lahko vžge iznova, ob vsakem času in na
25 vsakem kraju.

V starih izkopinah so našli za vžiganje pripravo, kakršno
še dandanes uporabljajo nekateri divji narodi. Vzamejo namreč
kos mehkega lesa z majhno jamico na sredi. V jamico postavijo
paličico iz tršega lesa in jo med obema rokama urno vrte. Ob
30 tem vrtenju se mehkejši les tako razgreje, da se vname. Seveda
je treba za tako vžiganje mnogo spretnosti in potrpljenja.

Ko je človek že poznal železo in jeklo, se mu je pripetilo,
da se je ob razbijanju trdega kamenja ukresala iskra. To je
bil nov in veliko pripravnejši način vžiganja, ki se je ohranil
35 do najnovejšega časa. Še danes naletimo tupatam na možička,
ki si z gobo in kresilom prižge tobak.

Okoli leta 1830. so jeli prodajati prve vžigalice ali žve-
plenke, ki so se jako hitro udomačile in priljubile. Navadne
žveplenke polagoma minevajo, ker so nevarne; bolj in bolj se
40 pa razširjajo takozvane švedske vžigalice, ki se vžgo samo na

posebni, v to pripravljene ploskvi. Vžigalice izdelujejo v velikih tovarnah. Izdelovanje je jako preprosto in hitro. Vrbove, lipove, jagnedove ali tudi smrekove hlode razcepijo s posebnimi skoblji v več metrov dolge paličice. Z rezilnimi stroji jih razrežejo v primerno dolge klinčke in jih uvrste v okvire tako, da so vsi konci v enaki razdalji in v eni ravnini. V vsakem okviru je do 2000 klinčkov, ki jih nato z enim koncem pomočijo v raztopljeno žveplo ali v parafin. Ko je prevlaka skrepenela, pomočijo klinčke v zmes, ki je namenjena za vžiganje; tako dobé vžigalice kapico, in ko so se osušile, so gotove. Največja tovarna za izdelovanje švedskih vžigalic je v Jönköpingu na Švedskem. V tej tovarni izdelajo na dan okroglo 50 milijonov vžigalic, ki so razširjene po vsem svetu, koder prebiva omikan človek. Poleg vžigalic so sicer izumili še mnogo drugih priprav za vžiganje, a vsa taka vžigala so manj priročna ali pa so mnogo dražja nego vžigalice.

Dragotin Humek.

94. Pri peči.

Rezka burja zavija okoli domovja, potresa poslopja od temelja do slemena in zanaša ostre snežinke v najbolj skrite koticke. Ob takih prilikah si človek ne želi biti na cesti. Kdor more, se zapre v sobo in se pritisne ob peč. Malokdo pa natančneje razmišlja o tej zimski prijateljici.

V davnih dneh so pokrivali neskončni gozdi velik del kopnega sveta. Takrat se ni bilo bati za drva in za les. Človek je prebival izpočetka v skalnih duplinah in si je zakuril na mestu, kjer je ravno bil, na golih tleh. Ob tem ognju se je grel in si pekel obed.

Ko je imel človek lastni dom, si je postavil ognjišče toliko od tal, da mu ni bilo treba čepeti pri ognju; stoje je lahko kuril, kuhal, pekel in se grel. Ker je izprevidel, da dim ne ugaja očem, mu je pustil v strehi primerno odprtino, da je lahko odhajal skozi njo.

Tako je bilo takrat, ko je imel naš davni praded en sam prostor za kuhinjo, shrambo in stanovanje. Čim bolj pa je napredoval, tem ugodneje si je uredil prostore v hiši. V toplih južnih krajih je ostalo ognjišče samo v kuhinji. V mrzlejših

20 krajih pa je moral skrbeti človek, da mu je bila tudi soba prijetno topla. Postavil je torej v kot trinogato kovinsko posodo, da je kuril v njej z dobro posušenimi drvimi.

Čim večji je bil prostor, kjer so se shajali domačini, tem večjega ognja je bilo treba. Ker potrebuje ogenj vedno dosti 25 svežega zraka, da more goreti, so napravili nad ognjiščem liju podobno streho, ki je imela na vrhu odprtino. Zrak se je ob ognju ogreval in odhajal z dimom vred skozi odprtino, iz sobe je pa prihajal nov zrak k ognju. To so prvi pričetki dimnikov, ki so jih jeli staviti pred 600 leti.

30 Da je ostal prostor v sobi večji, so pozneje vzdali kurišča kar v steno in napeljali skozi njo tudi dimnik. Taka kurišča so imenovali leve ali kamine. Ob levi je vedno pazil kdo, da ogenj ni ugasnil in da ni nagajal dim. Kaminova odprtina je bila tako velika, da se je videl ves ogenj. Mislimo si pa to 35 odprtino vedno manjšo, zastrto z železnim ali z lončnim plaščem, ki se od ognja razgreva in oddaja toploto zraku, tedaj imamo peč, kakršna je v navadi današnje dni.

Po namenu razločujemo peči, ki služijo le v ogrevanje, v kuhanje in ogrevanje obenem ali pa samo v kuhanje. Tudi 40 tvarina, ki je iz nje zgrajena peč, ni vedno enaka. Vobče delamo peči iz gline ali iz železa; notranja uredba se ravna po kurivu, ki ga uporabljamo. Zelo navadne so glinaste peči z zavitimi predori, da kroži zrak po njih.

Železne peči se sicer hitro razgrejejo, a so tudi kmalu 45 hladne, kadar dogori kurivo. Zato imajo včasih znotraj glinast obkladek ali pa so urejene tako, da lahko naložimo vanje mnogo kuriva, ki gori polagoma.

Razgret zrak je lažji nego mrzel, zato je gorki vedno zgoraj, mrzli pa pri tleh. Ker se peč navadno ne razgreje 50 čisto do tal, ostane pri tleh sloj mrzlega zraka. Zato obdamo peč z železnim ali glinastim plaščem, ki ima tik pri tleh odprtine. Skozi odprtine dohaja mrzli zrak do peči, se razgreje in dvigne, na njegovo mesto pa prihaja ob tleh venomer mrzli zrak. Zrak torej kroži in se na ta način enakomerno razgreje.

55 Po velikih šolah, vojašnicah, bolnicah i. t. d. bi imeli s kurjavo v pečeh ogromno posla in stroškov. Tukaj si poma-

gamo s takozvano osrednjo kurjavo. Mislimo si v kleti kake večnadstropne hiše kotel, napolnjen z vodo. Z vrha kotla drži z vodo napolnjena cev v najvišje nadstropje ali v podstrešje, kjer se končava v manjši, z vodo napolnjeni posodi. Iz te vodi 60 cev v nižje nadstropje, kjer se zopet končava v večkrat zavite železne cevi, ki so polne vode. Iz najnižjega stanovanja vodi cev nazaj v klet, kjer se končava na dnu kotla. Če v kleti zakurimo pod kotel, se dviga razgreta voda do najvišjega nadstropja, odtod pa pada ohlajena od nadstropja do nadstropja, 65 da dospe nazaj v klet, kjer se segreje iznova in nadaljuje kroženje. Kmalu je topla vsa voda in tudi večkrat zavite železne cevi v posameznih nadstropjih. Da grejejo te cevi kakor posamezne peči, je samo ob sebi umevno.

Vsaka peč potrebuje kuriva. Naše najnavadnejše kurivo 70 je les, ki daje tudi oglje. Ako pa pomislimo, koliko se na svetu kuri, moramo spoznati, da bi les kaj hitro pošel, ko bi sam služil v kurjavo; po mnogih krajih pa sploh nimajo gozdov.

Pred mnogimi tisočletji so bila tupatam po zemlji plitva 75 jezera, gosto zarasla s travo in bičjem. Rastline so usihale in se potapljale v vodi, iz dna so pa poganjale nove kali. Navsezadnje je nastalo na mestu jezera široko močvirje, ki je usihalo bolj in bolj. Iz rastlinja je nastala debela plast nove snovi, ki nam služi danes za kurivo in se imenuje šota. 80

Posezimo še nekoliko nazaj v ono pradavno dobo, ko so pokrivali zemeljsko plan neskončni gozdovi in so potresi in povodnji vsak hip izpreminjali obliko naše zemlje. Na mnogih krajih je zasula povodenj širne gozdove z debelo plastjo prsti in kamenja. To se je ponavljalo često, neizmerni skladi lesa so 85 izginili za vedno. A niso izginili! Stisnili so se v trde plasti, v plasteh so se vršile kemične preosnove, in v teku stotisočletij se je zgodilo v njih to, kar se zgodi v kopi, ki jo žge oglar. Vsi ti propali gozdovi so se izpremenili v črno oglje, premog. Morebiti je kak potresni sunek preklal goro in pokrtil 90 neizmerno bogastvo. Zaklad pa je ležal na površju napoznan in necenjen dolgo vrsto let. Morebiti ga je slučajno vzel pastir, da si zgradi ognjišče, in začudil se je gorečemu kamenu. Pred

štiristo leti je bil premog še malo znan, pred tristo leti so ga
95 pa že uporabljali v plavžih.

S premogom kurimo peči, premog je skoraj že edino kurivo
v plavžih in talilnicah za rudo. Ogromni parni stroji požro dan
na dan na stotisoče stotov premoga. Koliko železnic drči po
širnem svetu in koliko orjaških parnikov se ziblje po morski
100 gladini! Smo li na vekov veke založeni s premogom? Prej ali
slej bo konec neizmernim zakladom. In potem? Misleči človek
mora skrbeti tudi za prihodnjost. Že so jeli iskati potrebnega
nadomestila premogu. Mnogo strojev kurijo z bencinom in
s petrolejem, izdatne pomoči nam nudi elektrika in obeta po-
105 stati obče kurilno sredstvo, no, morebiti se celo posreči
učenjacom, da nas nauče kuriti s solnčno gorkoto. Kdo ve!

Dragotin Humek.

95. Luč.

Izpočetka je ogenj opravljal dvojno delo: grel in svetil je
obenem. Kmalu si je pa ustvaril človek luč, ki jo je lahko
vzel s seboj na pot. Že naši najstarejši pradedje so spoznali,
da gorijo trske od smolnatega lesa z veliko svetlejšim plamenom
5 nego navadna drva. Naredili so si torej smolnate plamenice, ki
so jim svetile na ponočnih potih. Za dom so si nacepili tenkih
trsák za svečavo. Ta svečava se je tako udomačila, da se je
ohranila do najnovejšega časa. Po kmetih so še pred štiridese-
timi leti svetili s trskami, ki so jih imenovali „luči“.

10 Že v starem veku pa so imeli ljudje še drugo luč, ki je
bila v toliko pripravnejša, da je ni bilo treba venomer utri-
njati, kakor trsko. Ker gorita smola in mast svetleje in bolj
enakomerno nego les, so narejali umetne plamenice, ki so jih
napojili s smolo ali z mastjo. Često so nalili masti ali olja
15 v lončeno posodico, ki je iz nje molel predivnat trak. Take
luči so gorele enakomerno in razmeroma svetlo. V raznih oblikah
so se ohranile do današnjega dne.

Počasi je spoznal človek, da gori svetilnica tem svetleje
čim več prihaja zraka do nje. Zato so pritrdili nad plamen
20 votel pločevinast valj, cilindar, ki je odvajal segreti zrak. Pred
stopetdesetimi leti je izumil neki lekarnar v Parizu steklen

cilinder, ki ga je pritržil nad plamenom. Šele pred stodvajsetimi leti so izumili svetilnico, ki je imela zakrit plamen in le pod plamenom majhne odprtine, skozi katere je dohajal k plamenu zrak.

25

V takih svetilnicah je gorelo olje iz različnih rastlin. Nemalo je stvar napredovala, ko so spoznali lastnosti petroleja in ko je leta 1855. amerikanski kemik Siliman izumil petrolejevo svetilnico. Doslej so imeli boljše svetilnice samo premožnejši ljudje, petrolejka je pa v kratki dobi zašla v najubožnejšo koč 30 v gorski vasici.

Poleg oljnate svetilnice je že izza pradavne dobe v navadi neka druga vrsta svečave. Zgodilo se je, da je naš praded vлил v posodico živalske masti in v njo namočil predivnat trak, ki je gorel z lepim plamenom. Morebiti je taka svetilnica ostala 35 na mrzlem, mast je skrepenela in se je dala s trakom vred izluščiti iz posode. Človek je prižgal vlakno, mast se je ob njem stalila in stáljena lezla po traku navzgor, kjer je v plamenu zgorela. Človek je videl goretí prvo svečo.

Iz zgodovine nam je znano, da so že kristjani v katakombah 40 uporabljali sveče, ki so imele prilično današnjo obliko. Veliko sveč so v srednjem veku požgali v meščanskih hišah in po gradovih, največ pa po cerkvah. Izdelovanje je bilo izpočetka zelo preprosto. Svečar je pritržil na letvo vrsto kovinskih ali steklenih cevi, ki so imele na dnu luknjico in na vrhu lijast 45 nastavek. Skozi luknjico v dnu je bil napeljan stenj in pritrjen v lijasti posodi na vrhu. Svečar je povrsti nalil vse cevi z raztaljenim lojem ali z voskom. Ko se je tvarina strdila, je pomočil letvo s cevmi vred za trenotek v vrelo vodo in sveče so se dale lahko sneti iz cevi. 50

Lojene sveče se mažejo in niso posebno priljubljene, vosek je pa za navadno rabo predrag. Že pred devetdesetimi leti se je posrečilo izumiti takozvani stearin, ki nadomešča danes loj in vosek. Tudi svečarstvo je mnogo napredovalo; sveč ne ulivajo več, ampak jih stiskajo s posebnimi stroji podobno, kakor dela 55 mesar klobase.

Petrolejka in sveča sta za nas neizmerne vrednosti. Za razsvetljevanje velikih poslopij ali celo mestnih ulic pa je sveča

predraga in petrolejka prezamudna. Človek si je tudi iz te za-
60 drege pomagal. Če denemo les ali premog v nepredušno posodo
in ga razgrejemo, se razvije neka zračna snov, ki gori; to je
svetilni plin. Svetilni plin izdelujejo v plinarnah in ga zbirajo
v velikanskih pločevinastih shrambah. Iz teh so napeljane cevi
po vsem mestu in v posamezne hiše, kjer se končujejo v sve-
65 tilnicah. Prve plinarne so stare že več nego stoindvajset let,
a šele pred kakimi šestdesetimi leti so razsvetili prva mesta
s plinom. Plinovo luč je najizdatneje izboljšal dr. Auer
pl. Welsbach na Dunaju. On je izumil tkano vrečico, ki je
prepojena s posebnimi tvarinami. Vrečica se, ker se rada raz-
70 prhne, varno natakne na svetilo, in kadar plin zagori, se vre-
čica razžari in daje krasno, belo svetlobo. To je takozvana
Auerjeva plinova luč.

V najnovejšem času nam sveti tudi električni tok. Vobče
imamo dve vrsti električnih svetilnic, žarnice in obločnice. Če
75 napeljemo električni tok skozi tenko žico, ki je zaprta v brez-
zračni stekleni posodi, zažari žica in sveti z mirno, nepremočno
svetlobo. Take žarnice so pripravne za razsvetljevanje stanovanj
in delavnic, trge in ulice pa lahko razsvetlimo z obločnicami,
ki so urejene tako, da prehaja tok skozi dve oglovini, ki se ne
80 stiskata popolnoma. Med oglovinama nastane močna, oblokasta
iskra, ki daje lepo, belo in zelo močno svetlobo.

Med električno in plinovo lučjo je strastno tekmovanje.
Električne obločnice svetijo sicer sijajno, a potrebujejo jako
močan tok in so zato drage; žarnicam ni treba sicer tako moč-
85 nega toka, a svetijo mnogo slabše nego plinova luč z Auerjevo
vrečico. Ponekod so že opustili električno razsvetljavo in jo
zamenili s plinovo lučjo. Po delavnicah in gostilnah se je jako
udomačila takozvana acetilenska razsvetljava, ki je jako dobra
in ne predraga. Upajmo, da nam omislijo učenjaki luč, ki bo
90 ustrezala vsem zahtevam.

Dragotin Humek.

IX. Dom in svet.

Beseda sladka, domovina,
ne prideš več mi iz spomina!
Kot iskra živa v srcu tliš,
ljubezen k sebi mi budiš.

A. Praprotnik.

96. Slovenska govorica.

Ko prišel sem na svet,
v zibelki bil odet,
v uho mi prva je zvenela,
v ubranih glasih tiho pela
slovenska govorica.

Za dnem je minil dan,
porastel sem močan,
in znal sem dva izraza sama
in šepetal sem: ata, mama
v slovenski govorici.

Spoznaval sem Boga
iz vernega srca,
zvečer in zjutraj mati mila
roké mi sklepala, molila
v slovenski govorici.

Z otroki čil, vesel
po travnikih sem pel;
in molim, govorim in pojem
kot nekdanj danes v glasu tvojem,
slovenska govorica.

Slovenec sem in bom
presrčno ljubil dom.
Obvaruj Bog ga vse nezgode!
Najljubša mi do smrti bode
slovenska govorica.

Anton Medved.

97. Zakaj ljubi Kranjec svojo domovino?

Kranjec ljubi svojo domovino zaradi njene lepote, zaradi njenega bogastva in zaradi spomina na pradede, ki so žrtvovali v sili premoženje in, če je bilo treba, tudi življenje.

In domovina Kranjcev je res lepa. Na Gorenjskem se
5 dvigajo v sinje nebo mogočne gore, ki jim kraljuje Triglav, pokrit z večnim snegom in ledom. Med mogočnim gorovjem pa teko bistri studenci in potoki. Skakljaje, šumljaje in v bobnečih slapovih valé svoje hladne vode v deročo Savo, ob katere bregovih se vrsté rodovitna polja in prijazne vasice
10 ter pogledavajo bele cerkvice zvedavo izmed zelenja sadunosnega drevja. Kdo ne pozna prijaznega Blejskega jezera! In komu je tuje tajinstveno Bohinjsko jezero, ki z mogočnim vršenjem podi vanje Savica svoje valove! In kdo ne pozna tihih Klanških jezer in čarovne poti skozi ozki Vintgar, v katerem šumi Radovina
15 in z veličastnim slapom, Šumom, bobni v dolino! Na tisoče domačinov in tujcev prihaja vsako leto v te krasne kraje, uživat njih lepoto in krepit si zdravje. Koliko domačinov in tujcev se je že divilo mogočnemu slapu Peričnikovemu v Vratih pod Triglavom! Lepa je Gorenjska, kot je lepa pravljica
20 o Zlatorogu, ki se pase s svojo čredo po triglavskih planjavah in skrbno pazi, da nihče ne pride do zakladov, skritih v Bogatinu.

Pa tudi Dolenjska stran je lepa. Krasi jo zložno gričevje, polno zelenih gozdov. Ob hrvaški meji se dvigujejo visoki Gorjanci, ovenčani s prekrasnim bukovjem. Sredi dolenjskih
25 gričev se vzpenja Kum proti nebu. Koliko romarjev privabita cerkvici na njegovem vrhu vsako leto iz vseh dolin in dolinic slovenske zemlje! Na tisoče in tisoče! Ob solčnih legah dolenjskih gričev pa se vrsté prijazne gorice, polne žlahtnih

trt, ki se jeseni šibé pod težo sladkih grozdov in obetajo vinogradnikom rujno vince in z rujnim vincem svetle kronice. 30 Meg gričevjem se širi rodovitno polje z belimi cestami in teko ribnate vode.

In skalnata Notranjska? Da, tudi ta je lepa! Res je, da je kraški svet kamenit, a Kraševca ga ne ljubi nič manj, nego Gorenjec svoje pokrajine in Dolenjec svoje. Saj ima tudi kraški 35 svet svoje lepote. Ali ima jih največ pod zemljo. Kdo ne pozna sloveče Postojnske jame! Ves svet se čudi njenim prekrasnim kapnikom, podobnim cerkvam, oltarjem, krstnim kamenom, orglam, lestencem in mogočnim zagrinjalom. Ni je na vsem božjem svetu podzemeljske jame, ki bi se v lepoti mogla meriti 40 s čarovno Postojnske jamo. Notranjec pa ima tudi jezero, ki mu ga ni para na vsem svetu. To je čudežno presihajoče Cerknjsko jezero.

Domovina pa ne kaže Kranjcu samo prirodnih lepot, temveč mu ponuja tudi dokaj koristnega. Na Gorenjskem nad Jesenicami 45 kopljejo železno rudo, v Idriji pridelujejo živo srebro, premog pa kopljejo v Zagorju ob Savi, v Št. Janžu na Dolenjskem in okoli Kočevja. Največ koristi pa donášajo Kranjcem poljedelstvo, živinoreja, sadjarstvo, čebelarstvo in vinarstvo. Tudi kupčija in obrt redita Kranjca. Pa tudi za duševno izobrazbo je preskrbljeno 50 Kranjcem kaj dobro. Dokaj je ljudskih in srednjih šol pa tudi novodobnih za trgovino in obrt ter za umetnost.

Bodimo torej veseli, da živimo v tako lepi in bogati domovini! Koliko je na svetu krajev, ki so pusti in prazni, na katerih se preživljajo ljudje le iztežka! Našim pradedom domovina 55 seveda še ni nudila toliko udobnosti kakor nam. Vendar so jo ljubili tako, da so žrtvovali zanjo v sili premoženje in, če je bilo treba, tudi življenje. In kako bi je ne ljubili mi! Saj človek brez doma je največji ubožec na svetu! Zaraditega pa bodimo tudi mi vedno pripravljeni braniti svojo domovino proti vsakemu 60 sovražniku! Žrtvujmo ji z veseljem premoženje in, če je treba, tudi življenje, saj nam tudi ona daje oboje.

Janko Polák,

98. Domača noša in domači običaji.

Domača noša in domači običaji so kakor domači jezik in domača pesem izraz naše duše in močna bran potujčevanju. Človek, ki se ne sramuje svoje domače noše, običajev svoje matere in svojega očeta, tak človek ljubi in ceni tudi svoj jezik
5 in svojo domovino. Žal, da so naši ljudje skoraj že povsod opustili domačo nošo in se oblačijo že v slednji hribovski vasi po sedANJI modi, ki se menja vsak čas. Včasih so si delali vso obleko doma. Malo je stala, podala se životu in nosili so jo skoraj vse življenje. Zdaj kupujejo slabo tvorniško blago in ga
10 krojijo na način, ki ni primeren kmetu in njegovemu delu. Kmet in kmetica trošita denar za potrebe, ki so bile neznane našim očetom. Mleko nosijo v mlekarne, a doma pa pijo žganje, kavo, čaj in si kupujejo potratno obleko in obutev. Včasih je slovela mladina po svoji postavi in čednosti. Zdaj mori tobak
15 in alkohol naše fante, dekleta pa suši osladna kava. Staro poštenje, stare navade, kje so? Ljube, pomenljive običaje so imele naše mamice o Božiču, Novem letu, Veliki noči, pri porokah, krstih in svatbah. Zdaj omeni le še stara soseda, star ded: „Včasih je bila pri nas taka navada!“

20 Nerazsodni mladi svet se smeje takim opominom, ne razmišlja o vrednosti tega, kar je bilo; ne ve, da so noša in običaji tisto, kar lepo in očitno razločuje ljudstvo od ljudstva, narod od naroda. Pisan shod je bil nekdanj, kadar so se sešli na semnjih ali božjih potih naši ljudje od severa in juga. Zdaj
25 imajo na Kranjskem samo še Belokranjci svojo slikovito nošo. Krasno je videti njih snežnobela krila in robače med zelenjem vinskih goric, krasno na polju, pri plesu narodnega kola. Pa tudi Belokranjci opuščajo, ko se selijo trumoma v Ameriko, svojo nošo in običaje. Tako gre v nič vse, kar je bilo našim
30 dedom drago in mило. Nihče ne pomisli, koliko lepega nam vedo povedati te stare noše, ti stari običaji. Krila iz domačega sukua, robače iz domačega platna nam pravijo o morju lanú, ki se je zibalo po naših poljih, o čedah ovac, ki so se pasle po naših gričih. Krasne peče, pisanice na perilu in pirhah, cvetice na
35 belih kožuhah naših mater in očetov nam pričajo, da sta znala

delati ded in babica brez tujih vzorcev, po domači umetnosti, dokazujejo nam, da je imel Slovenec nekaj svojega, lastnega. Stari običaji pa nas spominjajo žive vere in pobožnosti dedov, nam pravijo, da so razumeli skromni in neučeni možje tajnosti narave bolj nego sedanji svet. Ne posmehujmo se torej domačim, 40 narodnim običajem, temveč premišljujmo njih pomen in čuvajmo in ljubimo domačo, narodno nošo, s tem čuvamo svoj jezik in svojo domovino ter samega sebe.

Lea Fatur.

99. Oj, planine, oj, planine!

Oj, planine, oj, planine,
rožnate planine ve,
kras slovenske domovine,
in pa sinje ve goré,
ki ste žive skalovite
straže našega sveta,
oh, pozdravljene bodite!
kličem tožnega srca.

Vsako jutro zlato zoro
sem pozdravljal prevesel
in čez dan v zeleno goro
glasno žvižgal, glasno pel;
mislil sem, da rože krasne
meni se razcvitajo
in da ptiči pesmi glasne
meni le popevajo.

Kolikrat se v meni glasi
radosten na vas spomin!
Pred menoj vrste se časi,
ki sem vžil jih vrh planin,
ko presrečen na višavah,
srčnega veselja vnet,
po ravninah in višavah
pisani sem gledal svet.

Fr. Levec.

100. Na planini.

I.

Planina, na kateri smo, se imenuje Kranjska dolina in šteje vsega skupaj deset lesenih koč in nekatere tamore, kamor zapirajo živino čez noč, ako ne morejo spraviti vse pod kočo

v hlev. Planina leži v plitvem, precej širokem kotlu, ki prideš
5 vanj od vzhodne strani skoraj po ravnem. Sredi kotla izvira
ne posebno dober studenec, ki se odteka v nekoliko niže na-
pravljen mlako, kamor hodi živina pit. Studenec preskrbuje
vse prebivalce in vso živino na planini z vodo. Časih, posebno
10 ako dalje časa ne dežuje in če niso kmetje spomladi mlake
dobro zabili, se pa voda tako pogubi in posuši, da je le malo
mokrega ali celo izgine vsa voda. Tedaj mora živina trpeti
žejo; krave, ki prihite proti večeru žejne na planino, mukajo
okrog suhe mlake. To so žalostni časi za planinske prebivalce.

Koče stoje kroginkrog na znožju gričev, ki oklepajo planino.
15 V vsako kočo drže lesene stopnice, ker je prostor za ljudi povsod
nekoliko od tal; in da ni treba dveh streh delati, služi prostor
pod kočo za živino, za hlev. Koča je torej v širšem pomenu
vse poslopje, v ožjem pa samo prostor, ki stanujejo ljudje v njem.
Sredi koče je dolgo in široko, na štiri ogle iz lesa in ilovice
20 sestavljeno ognjišče. Na njem stoje veliki črni lonci, napolnjeni
z gorskim mahom ali z repo, ki se kuha za prasiče, in spet
drugi, prav tako veliki, v katerih se kuha sirotka. Noč in dan
ne ugasne ogenj na tem prostoru od pomladi, kadar pridejo
na planino planšarice z živino, do jeseni, ko se vrnejo v nižavo.
25 Zvečer, ko gredo spat, zagrebejo žerjavico v pepel, zjutraj pa
spet zakurijo ž njo.

Nad ognjiščem je videti dve precej močni goli, ki segata
od stene do stene. Imenujeta se glisti in sta za to, da se na-
ravnavajo nanje drva za sušilo, da lepše in rajši goré. Ob stenah
30 so dolge lesene klopi in v kotu, kjer se stikata klopi z dveh
različnih strani, stoji posoda z vodo za kuho in pijačo.

Navadno je pri vratih na levi strani, kjer stopiš v kočo,
pograd, to je postelja za planšarico. Prostor med pogradom,
levo steno in med vrati rabijo za pomito prazno posodo, ki jo
35 postavljajo sem, da se posuši, kadar je ne rabijo za mleko.
Vratom nasproti greš skoz nizke in ozke duri v „kamrico“.
To je prostor samo za planinske pridelke in hrano; le v ne-
katerih kočah stoji v njem še postelja. Kamrica je popolnoma
oddeljena z močno steno od drugega prostora v koči, ima tudi
40 svoj strop in njena vrata se zaklepajo. Koča sama nima drugega

stropa nego streho. V kamrici je na deskah, ki so položene druga nad drugo o stenah, v lesenih posodah postavljeno mleko, maslo in v keblih na tleh je spravljen sir. V ta prostor hodi samo planšarica, ker drugi ljudje nimajo tu nobenega opravka.

Na prostor nad kamričnim stropom in med streho spravljajo 45 kako orodje ali pa tudi seno, kar ga nasečejo v vrteu. Pri vsaki koči je namreč ograjenega nekoliko prostora, kamor sejejo repo, a nekoliko zemlje ostane za pridelek sena. Treba je, da je pripravljene nekoliko mrve za hude in mrzle čase. Primeri se namreč časih že bolj pozno jeseni, da pritisne hud mraz, da 50 pade celo sneg, in tedaj je treba pokladati živini.

Koče so vse postavljene iz močnih smrekovih debel, ki niso prav nič obrezana, temveč kar okrogla položena drugo na drugo. Samo na koncih imajo vrezane vratnike, da se dobro sklepajo. V desno steno je vsekano okence na štiri ogle, ki ga 55 zatikajo z lesenim zamaškom. Okence ni toliko, da bi mogel kdo vtekniti glavo skozi; torej se ni bati, da bi se priplazil tat v kočo, ako so vrata dobro zaprta. Drugod to pač ni mogoče; zakaj debeli hlodi podpirajo streho in so povsod tako blizu drug nad drugim da se ne more med njimi zlesti. Strehe 60 so vse iz cepljenih ali naklanih desak in zdrže torej po mnogo let.

Pred ognjiščem stoji tnalce, na katerem cepijo trske iz suhih polen za ogenj. V stene so zabiti kratki količi, da obešajo nanje kako posodo, n. pr. lonce, ali pa so nataknjeni tako gosto, da pokladajo nanje žlice, vilice, kuhalnice in druge podobne reči. 65

Dostikrat so zataknjene lesene žlice tudi kar v steno, ker so bruna v steni časih tako razpokana, da lahko vtakneš precej debelo reč vanje. Vsak prostor v koči dobro porabijo. Pod klopi postavijo posodo za prasiče ali staro posodo, ki jo rabijo le malokdaj. 70

Na koncih pod ostrejšem je med posameznimi hlodi tolik prostor, da človek lahko pomoli roko skozi; zato prihajajo tu sem v pozni jeseni ali mrzle pomladanske dni drobne ptice pod streho.

Vrata zapirajo z močnim zapahom, ki ga zaklepajo samo 75 notri v koči; zato je pri vsakih vratih na desni strani okence, da morejo seči z roko v kočo ter zaklepati in odklepati.

Dimnika ni videti pri nobeni koči in ga tudi ni treba, ker odhaja dim sproti mod veznimi hlodi ali vezniki na koncu
80 pod ostrešjem.

Sredi planine pri studencu so stale svoje dni tri velikanske smreke; bile so že izdolbene na več krajih in snedene spodaj nad koreninami. Dandanes pa ni nobene več tu, ker jih je polomil vihar. Jako veliko veselja je bilo časih pod temi smre-
85 kami in okoli njih. Spomladi, ko je prišla živina na planino, so hodili tudi mladi dečki radi sem gori; radovali so se na mehki travi v zdravem zraku. Bili so „svinjko“ ali pa so igrali kako drugo igro. To je dandanes skoraj vse minilo.

II.

Planšarica mora zgodaj vstati, da pomolze do jutra do
90 solnčnega vzhoda molzno živino; zato je navsezgodaj čuti štokl-
ljanje v lesenih coklah iz kočice po stopnicah v hlev.

Navadno ima vsaka planšarica po 15 do 20 molznih krav, in preden pomolze vse, že poteče poldrugo uro. Jalovina ne da zjutraj drugega opravka, kakor da jo izpuste na pašo iz hleva
95 ali pa iz tamora.

Zvonci v hlevu zaropčejo, in ni še priplavalo solnce izza hribov, je že na planini jako živo. Živina gre iz vseh stanov. Dokler ne pridejo zvončaste krave iz hleva, ne odhaja živina s planine, čeprav se že dalje časa zbirajo nekatere jalove
100 junice ali mladi voliči pred hlevi in okoli koč. Nekatero živinče
je videti še nekako zaspano; hrbet se mu krivi, život se nekoliko raztegne, in zaspanec prestane. Pastirji pridejo in pogajajo vsak svojo čedo počasi iz planinskega kotla na različne strani na pašo. Zvončaste krave, ki vodijo vse druge, gredo
105 naprej in kažejo drugim pot po ozkih stegnéh na zeleno robovje in lepo obrasle trate, kjer si iščejo mastnih zelišč. Ko spravijo pastirji živino s planine, prihajajo spet h koči, da si skuhamo žgance in mleko za kosilo.

Planšarice pa imajo vedno dosti opravka doma pri koči; 110 skoraj vsak dan je treba po večkrat omesti, potem posnemati mleko, sirovnike morajo napolnjevati, k ognju postavljati in iz drugih jemati sir in ga devati pod kamen. Mnogo je tudi pomi-

vanja; in kuhati je treba piče prasičem, ki jih ima vsaka planšarica navadno po štiri do šest. Nekatere planšarice nimajo pastirjev, torej morajo kmalu popoldne za živino in se vračajo 115 še le na večer domov.

Bilo je lepega jutra na naši planini. Izpred koč pod robom na južni strani se je videlo jako lepo na kamenite vrhove pred Triglavom, ki stoji med drugimi vršaci kakor siv, junaški starec, mogočen poveljnik med podložniki. Okoli koč so pre- 120 pevale gorske ptice po vrhovih in vejah mladega smrečja. Živina je odhajala iz kotla; večina je bila že na vrhnjem obrobju planinskem. Le kak len volič, ki se mu ni ljubilo hitro prestopati, se je drgnil ob plot ali ob tamorove stene, ali pa je krivil hrbet, kakor bi hotel reči: „To je bilo prijetno spat!“ 125 Toda pok pastirjevega biča ga je predramil in zbežal je za drugo živino. Kmalu je žvenketanje zvoncev potihnilo; slišal se je samo še glas pastirski: „Hej, hej!“ in tudi tega kmalu ni bilo več čuti. Na planini ni ostalo nobeno govedo, le pujski so se pasli po trije, po štirje in po več po zelenih planinah 130 okrog koč.

Proti večeru je postalo na planini bolj živo nego je bilo podnevi. Še preden je zašlo solnce, je prihajala živina in se pasla še nekoliko časa na obrobju planinskega kotla. A kmalu so zažvenketali zvonci, prišle so čede druga za drugo. Planšarice 135 so klicale živino vsaka pred svojo koč. „Na, Belša! Na, na!“ je vpila Mina na stopnicah, in prihitele so krave mukaje pred koč. Dobile so vsaka malo soli za pohvalo. „Pojdi, pojdi, Črna! Na, Jelena, na! Ti si pridna, pojdi, Božica, da še ti dobiš malo soli!“ Tako se pogovarja planšarica z živino. In res, kakor 140 bi žival razumela, prijazno prihiti na planšaričin klic.

Pomenkovaje se z živino, jo spravijo pastirji in planšarice pod streho, in začne se delo v hlevu, namreč molža. Zvonjenje potihne, vse je mirnejše in tišje okrog koč. Solnce je zašlo, mrak je legel na zemljo; ptice so se poskrile po drevju. Po 145 dokončanem delu v hlevu izroči planšarica svojo živino božjemu varstvu, rekoč: „Bog in sv. križ božji, da bi se nič hudega ne primerilo ponoči!“

Na tibi zemlji leži črna tema; jasno nebo je obsejano
150 z zvezdami; v goščavi vse tiho, tudi nobena ponočna ptica se
ne oglašča, hladen vetrec potegne včasih preko robovja; tupatam
se sliši kravji zvonec, ki ropoče pod kočo ali v tamoru. V ne-
katerih stanovah je vse tako mirno, kakor ne bi bilo žive duše
tukaj, v drugih pa se čuje govorica, smeh ali celo petje.

Tonejec-Samostal.

101. Pospešujmo tujski promet.

Naša prekrasna dežela ima toliko čudovitih naravnih lepot,
kakor malokatera druga kronovina v naši državi. Kljub temu
je prihajalo doslej zelo malo tujcev k nam. Krivi pa smo tega
sami. Naše kraje smo v časopisih in drugod premalo priporočali
5 in se tudi premalo zanimali za primerno postrežbo tujcev.

Švica, ki je gorata dežela, nudi kmetovalcu manj nego
naša, vendar je v Švici doma blagostanje, ki ga donáša jako
razvit tujski promet. A Švicar tudi skrbi, da tujec dobi vsega,
česar poželi. V Švici ni bilo vedno tako, a podjetni ljudje so
10 pravočasno spoznali krasote, ki jim jih je darovala mogočna
roka božja. Niso se bali stroškov, ker so vedeli, da jim bo za
pospeševanje tujskega prometa izdani denar donášal stotere
obresti.

Tudi naši ljudje po deželi si lahko opomorejo s tujskim
15 prometom, celo obogate tisti, ki se res potrudijo tujcem pošteno
postreči.

Preden pa začnemo tujce vabiti v svoj kraj, moramo ure-
diti marsikaj, da jim bo prijetno bivati pri nas. Poskrbeti mo-
ramo, da bodo ceste in poti dobri, hiše lične in snažne, da ni
20 raztresen gnoj po vseh koncih in ogljih; tudi neprijetnega duha
in hrušča ne mara mesten človek.

Tujec si želi zelenja in cvetja in odpočitka v senci košatih
dreves. Letovičar posebno rad biva v gozdu, zlasti, ako pot tja
ni predolga in če je lepa tudi ob slabem vremenu; veseli ga,
25 ako ima med potom lep razgled. Treba je torej skrbeti za umno
gozdno gospodarstvo, za lepa, senčnata izprehajališča, za vsako-
vrstne nasade v kraju samem in tudi v okolici. Na primernih

počivališčih morajo biti klopi. Ako je mogoče iz kraja napravljati večje izlete, posebno v gorovje, je važno, da se pota zaznamujejo ter znamenja ohranijo v dobrem stanu. Povsod je 30 napraviti tudi napise.

Tujec se zelo zanima za stavbe, starodavna poslopja, spomenike, za posebnosti, ki jih je ustvarila narava ali naredila človeška roka, za prirodne lepote in posebnosti, a tudi za domačo narodno nošo in domače narodne običaje prebivalcev. 35 Meščan ne vidi rad na deželi, česar se je že nasitil v mestu. Varovati moramo torej zanimive stare stavbe, razvaline, zgodovinske spomenike. Nove stavbe zidajmo v domačem slogu.

Poleg olepšave kraja in okolice moramo misliti tudi na telesne potrebe tujcev. Vsaj v eni gostilnici se jim mora postreči ob 40 vsakem času z nepokvarjenimi jedili. V preprosti gostilnici na kmetih nihče ne zahteva bogatega jela; pač pa ni težko, vsak čas postreči tujcu z jajci, s surovim maslom, sirom, suhimi klobasami, preprostimi močnatimi jedmi ter z zdravo, pristno 45 pijačo. Vse jedi morajo biti dobre in okusne. Snažna mora biti kuhinjska in namizna posoda in sploh vse namizje čisto in lično.

Sobe za tujce naj bodo suhe, zračne in snažne. Poleg dobre postelje bodi v sobi tudi umivalnik, vrč za vodo, kozarci, čiste brisače, miza s stoli, obešalnik za obleko, svečnik s svečo in 50 vžigalicami, pisalna priprava i. t. d.

Do gosta moramo biti prijazni in pozorni. Hitro moramo spoznati njegove želje in posebnosti ter se po njih ravnati. Nikakor pa ne smemo biti vsiljivi in nadležni. Cene jedi, pijači, stanovanju, vožnji in drugim rečem naj bodo primerne. Tujec ne zahteva nobene reči zastonj, pač pa hoče, da je vse, kar 55 dobi, dobro, zdravo in snažno. Če je tako postrežen, rad plača nekaj več. Ljudje, ki zahtevajo previsoke cene za to ali ono, odvrtaajo tujce iz svojih krajev in škodujejo sebi in drugim.

Pospešujmo torej tujski promet, ki je važna panoga narodnega gospodarstva, in nastopil bodo boljši časi tudi za našo 60 lepo domovino.

102. Ljubljansko barje.

Ljubljansko barje, ki je eno izmed največjih močvirij v našem cesarstvu, se razprostira južnozahodno od Ljubljane.

Nekdaj je stalo tu veliko jezero, a v davnem času je predrlo okrožne gore med Zalogom in Dolom in se začelo odtekati. Ker ljudje v tedanji dobi še niso imeli pripravnega orodja in orožja, da bi se branili divjih zveri, so si postavljali ob obrežju, ali pa tudi sredi jezera, lesene kočice na visokih kolih. V teh stavbah na kolih, takozvanih mostiščih, so bili precej varni pred sovražniki in divjimi zvermi. Ostankov teh prazgodovinskih stavb so našli nemalo; tudi orožja in orodja, ki je rabilo mostičarjem v boju za življenje, hrani veliko deželni muzej v Ljubljani.

Ljubljansko barje so začeli usuševati za avstrijskega vladarja Ferdinanda I. Uspešneje so se lotili tega dela za slavne cesarice Marije Terezije. Takrat so napravili Gruberjev prekop, ki ima svoje ime po jezuitu Gruberju. Po tem prekopu se odteka Ljubljanica, katere glavni tok gre skozi Ljubljano do Sela pri Mostah, kjer se shajata obe struji. Nadaljevali so osuševanje za vladanja cesarjev Franca I. in Ferdinanda I. V najnovejšem času pa so se lotili tega dela iznova. Sicer pa je že sedaj usušenega velik del Ljubljanskega barja. Svet na njem je dokaj rodovit. Preko njega vodi obilica cest, mostov, kolovozov, mostičev, prekopov in jarkov. Vseh prekopov in jarkov je toliko, da bi jih, zložene v ravno črto, pešec v dveh urah ne prehodil. Vrednost sveta se je s tem povzdignila v osemdeset letih za štiridesetkrat. En oral zemlje je stal pred osemdesetimi leti 10 K, dandanašnji pa je vreden nad 400 K. To nam priča, kolike vrednosti je umno obdelovanje zemlje.

Na stotine voz vozi sedaj jeseni dobro seno z lepih travnikov po trdih cestah, koder je nekdanj lovec v gosti megli skakal od grmiča do grmiča in se mnogokrat do kolena pogrezal v blato. Prepelica petpedika v prosu ali ovsu in v bujnem deteljšču tam, kjer je nekdanj divja raca s svojim zarodom iskala črvičkov v trstju in so ribarile dolgonoge čaplje. Koder se je nekdanj po visoki vodi počasi vozil lovski čoln, zaviti

z zelene veje, in zasledoval jate divjih rac in pondirkov, koraka sedaj oratar za plugom in kopljejo marljivi Barjani krompir in repo iz zemlje.

Ljubljansko barje je na jugu in zahodu najbolj obljudeno, najslabše pa v sredini. Pravega barja je današnji dan samo še 40 deseti del prvotnega. Toda tudi to se bo dalo sčasoma izpremeniti v rodovitno zemljo. Teže, skoraj nemogoče pa bode usušiti zamlakuženi svet, ki ima spodnjo plast jako nizko. To spodnjo plast tvori glina, ki brani moči odhod in ovira vsled 45 nizke lege usuševanje.

Po Fr. Orožnu.

103. Na Krasu.

Skozi skalovje, mimo pritlikavega brinja in robidovja se vije cesta. Kamor pogledaš, kameniti vrhovi, nizko grmičje. Na Krasu si, v kraljestvu burje! Drevo, ki se je ukoreninilo tuintam na osojni strani, je krivo, se drži, kakor da pričakuje vsak čas 5 mrzle moči, ki ga zvija in lomi, dokler ga ne izpuli izmed skal. Bolje se godi mladim cerom, ki so se zarasli po kotlinah in 5 dvigajo zdaj zelene vrhove preko skal. Kakor da bi si želelo mlado drevesce iz pušče, hrepenelo po lepšem, rodovitnejšem kraju. Borne njivice vidi tu po dolinicah, po katerih se je nabralo nekoliko zemlje. In za to zemljo se bori Kraševец z burjo. 10 Ogradi jo s kamenitim zidom in oddaleč prihaja nanjo. Nasadi fižol, krompir, obseje s pšenico in si prideluje košček kruha v potu obraza.

Težko stopa mršava kraševčeva živina po kamenitem svetu v breg, trpi z gospodarjem žejo, dokler prideta do umazanega 15 kala. Na ure daleč ni druge vode. Večkrat je skaljena od živine, a Kraševец ne more izbirati. Po vaseh imajo večinoma kapnice, redko kje vidiš studenec žive vode. Vodnjake zaklepajo kot drag zaklad, pri občinskih vodnjakih je ob suši glasen prepir. Po ure daleč privražajo tedaj v sodih vodo. Človek in 20 živina trpita žejo. Zemlja poka, rastline venejo, ljudje boleajo. Ni prometa, ni kupčije. Zeleni borovci v nasadih rastejo le počasi, ne zadržujejo še burje, ki odkriva Kraševcu strehe, mu odnaša prst.

25 Kraševce zapušča bolj in bolj dom. Zapuščene žalujejo sive vasi, ob črnih ognjiščih tarnajo žene, da ni koscev, ni mlatičev, da presegajo dneve vrednost nakošenega sena, pridobljenega žita.

In stara mamica vprašuje, zakaj da mora zdaj vse z doma, 30 pravi, kako je bilo, toži, kako da je. „Prerokoval je že rajni oče, da bo hudo, kadar bo oblezla železna kača ves svet. In hudo je, hudo . . . Kakšne razvade, kakšen svet! Prej smo narajali, prirejali vse doma. Ovce so nam dajale volno za maje in plahte, sukno, loj za sveče, mast, meso, mleko in sir. Kdo 35 je kupoval obleko, kje si videl na vasi prodajalnico? Včasih je pritovorila črno oblečena Rezijanka kake pisane rute, blaga za pripase, kramar je prikrošnjaril naprstnike, trakove, šivanke. Pa so naredili malo dobička pri nas. Saj smo sejali lan, predli in tkali doma, koncev in platna je bilo dovolj, nosilo se je leta 40 in leta. Irhovina, bukovina, hodnik, ti so držali kmetsko hišo. Na dnu skrinje se je skrival kak šmarni tolar, zdaj iščejo napósodo desetico. Krompir v zélnicah, kaša, močnik, sir in bravina so bile naša jed, ječmen s kračo je častil nedelje, štruklji so se mesili le za shod. Kruh iz domače moke je redil kmeta, 45 kruh iz kupovne moke ga slabi. Zdravi smo bili in močni, mož ni prelomil zadane vere, žena ni krenila s poti, radi smo dali vbogajme, prenočevali tujce, nosili dar cerkvam, in še smo imeli za potrebo. Zdaj pa se nosi vse po nemško in laško, vsak vinar gre sproti v prodajalnico, kuha se kava, čaj. Svet je blede, za- 50 nikaren, nima obstanka doma. Ko so vendar tako lepe naše gore in naše nebo, ko so zakopani zakladi po grmadah in gradiščih, kamor jih je skrila ajd velikan, ki je bival nekdam po njih! O, da bi se rodilo dete, ki bi vzelo sedmoglavni kači čuvarici ključ in bi nam odprlo zaklade gora! Premenil bi se naš 55 rod in stara obilnost in krepost bi se vraili, Kraševce ne bi zapravljaj na tujem svojih let in moči.“

Da, mamica moja! Da bi se odprl zaklad naših gora! Po njih tika in kaplje in šumi. Po skrivnih potih se skriva in pre- riva voda, a Kraševce trpi pomanjkanje in kraška zemlja zeva. 60 Nesrečna roka je posekala gozde, ki so pokrivali nekdam naše gore. Jezero, ki je krilo pivško in reško dolino, je usehnilo.

Ker ni dobivalo več vlage, je zašlo v jame, in Kras poprej kras sveta, je postal kraj groze in bede.

Oj mamica, že se obeta dete, ki odpre tajne zaklade gora! Že navajajo vodovode v kraške vasi. Ko reši umna glava obilico voda izpod Krasa in jih privede na svetlo, ko bo gnala vode in sape moč mline in stroje, tedaj se vrnejo Kraševcu stari časi. Rodila bosta kamen in trn, mladi gozdovi bodo stali v trdno bran burji in Kraševca bo redil tečen domač kruh.

Lea Fatur.

104. Ko vstaja burja.

Pod gorami burja spi.
Joče, ko se prebudi,
razsrđi se, kadar vstaja,
piha, tuli in razgraja.

Luka, stari poštni hlapec, je pripeljal s suhim kljusetom pred kolodvor. Polagoma je splezal z voza, odel konja, natvezel vajeti ob kol načelnikovega vrta, vzel vrečo s pismeno pošto, jo vrgel na ramo in pridrsaval na peron. Tu sta se izprehajala sodnik in adjunkt v živahnem pogovoru. Jurščan in Šembijec pa sta stala in opazovala vzhodno stran neba. Pridružil se jima je Luka in zmajal z glavo. Sodna uradnika sta prišetala bliže in vprašala, kaj bo.

„Burja“, je odgovoril Luka nakratko.

„Kaka burja?“ se je posmejal sodnik. Saj je toplo in tiho kakor o sv. Jakobu; ta sneg je ravno zaradi lepšega; še malo solnca, pa ne bo sledu o njem. Krasne zimske dneve imamo.“

Ozrl se je po okolici. Res je blestela posnežena pokrajina v žaru zimskega solnca. Tiho so molele gore gole vrhove v zrak, tiho, ker je spala burja pod zasneženim kraškim gorovjem. Po cesti proti strmemu Globelniku so hiteli vozovi, na trnovski mlaki so se drsali razigrani otroci, skrivljena drevesa v dragi nad lepim Trnovim so stala nepremično. Nemo je gledal goli vrh Straže v svet in sanjal o nekdanjih dneh, ko še ni hodil človek po teh dolih, ko je močila voda njeno in njenih sosed znožje. Ponosno je stala cerkev na griču in kraljevala nad pokrajino; na visokem stolpu se je svetilo nje

žezlo — zlati križ. Pod grščem so se zbirale prijazne hiše okrog visokega šolskega poslopja.

25 Luka pa je pokimal na besede sodnikove, nasmejal se modro in pokazal na vzhodno stran neba, kjer se je dvigala neka meglena stena, obenem pa je jela pihati ostra sapa. „Poglejte, gospod komisar, burja ima zastavo; poldan bo, kmalu bo ples in še kakšen! Kočanka prihaja! Hej, burja! Midva sva si dobra
30 znanca, kolikrat sva se tepla na Globóvniku, ko ni bilo še železnice in sem vozil pošto do Zagorja na Pivki! Hej, burja!“

Luka se je ozrl po poslušalcih in jih pogledal od strani. Bili so sodnik in adjunkt, Kočanca, Jurščan in Šembijec. Pristopila sta k njim še postajni načelnik z rdečo kapo in sluga
35 v visokih škornjih. Vsi so radi poslušali zgovornega starega postiljona; saj so postiljoni nekdam doživeli mnogo spomina vrednega, vozeč se po samotnih klancih, skozi tihe gozde in roparske brloge. Luka je potegnil klobuk na čelo in vzdihnil: „Poštni hlapec in poštni konj — nista zastonj. Na potu v burji
40 in snegu, čez zamete in čez vode mora pošta iti naprej. Hej! Nekoč so me čakali na Dolenjskem potoku. Štirje so bili. Eden je prijel konja, drugi trije so hoteli skočiti na pošto. Potegnil sem pištolo, udaril na desno, na levo in zavpil na konja. Konj je bil močan in pameten. Otresel se je napadovalcev in zdirjal.
45 Roparji pa za nama! Par krogel mi je frčalo prek glave, vendar sem srečno ušel. Denarja sem imel v pošti, dosti denarja, roparji so to vedeli. Jaz sem ušel; nekdo drug pa ni, dobili so ga pri Rupi, pobili, vzeli denar in izginili. Pa kaj roparji — burja, burja ta mi je dala popra. Onkrat je bil ples. Celih
50 osem dni je divjala, zameti so bili kot gora, mraz kot kača. Vsi peklenščeki so bili takrat v burji. V Trnovem je vzela dve strehi, prevrgla nekaj senenih voz na potu v Reko, Ličanovemu hlapcu je prevrgla voz z moko tam na vrhu Globovnika. Jaz sem peljal iz Zagorja. Na srečo sem si bil naložil kamenja
55 v voz. Ko pridem na Globovnik, hej, to vam je bil ples! Ličanov voz je ležal v jarku; hlapec, ves zmeden od burje, je tiral konje iz snega. Skočil sem s svojega voza. Burja je tulila, pritiskala proti jarku, pa se ji ni posrečilo; jaz sem pritiskal od jarka, konj je bil močan, in zmagala sva srečno. Pri

Ličanovih sem povedal, da so poslali par hlapcev na Globovnik, 60
a vse moke pa le niso dobili. Burja je vrgla kar cele vreče na
dno Globovnika. Naša poštarica pa se je smejala, ko sem
pripeljal pošto polno kamenja. Rekla je, da je zelje že potlačeno.“

Vlak je zažvižgal in storil konec Lukovemu modrovanju.
Luka je oddal, kar je imel in sprejel potem pismeno pošto 65
in nekaj zavitkov. Vse to je nesel počasi in previdno na voz,
snel ondi odejo s kljuseta, zlezal na sedež, rekel: „Hoj!“ in
počasi sta lezla s konjičem proti Bistrici.

Zdaj se je oglasil mogočno poldanski zvon z griča. Luka
se je odkril. Trnovski zvon! V zimskem pišu, v letnem žaru, 70
v megleni jeseni in divni pomladi se razliva enako mogočno
njegov glas po okolici. Luka se je podvizal z molitvijo in
urno pokrill glavo, ker mrzlo mu je pihalo naproti iz Kočan.
Kimal je, kical: „Hoj!“ in prispel končno do pošte.

Oddal je pošto poštarici in jel razpravljati konja. Ko je 75
izprezal, je prišlo par kmetov s sodišča, ki je bilo v isti hiši.

„Oj, burja vas bo, oče,“ je klical Luka staremu možu
v lahki jopici.

„Kaj?“, se je začudil stari. „Saj res, kočanka vstaja, bes
jo vzemi!“ In šel je z drugimi proti gostilnici. Luka pa se je 80
drsal v kuhinjo po kosilo.

„Burja prosi,“ je razlagal kuharici, ko se je oglasil zunaj
vstajajoče burje tožni glas. „Včasih smo ji dali pšenice, pa se
je potolažila, sedaj pa ne veruje nihče več v take stvari. Le
poslušaj, zdaj se joče, pa kmalu bo jezna.“ 85

Prav je imel stari mož. Pooblačilo se je naglo kakor
poletne dni, sneg je jel padati v gostih kosmih, burja je
postajala silna — ledena. Spala je mirno pod zasnježnim
kočanskim gorovjem, prebudila se je s tožnim glasom jokajočega
deteta, prehajala je v tožbo pregnanih duhov in zatulila 90
z lačnimi volkovi v gori. Vzdignila se je z vriščem peklenških
duhov, besnela po gorah, lomila drevje, stresala hiše, metala
opeko s streh, igrala se s senenimi vozovi in pela svojo divjo
pesem. Z divjo silo se je zaganjala v preproste hiše Kočancev.
Sedeli so okrog nizkega ognjišča, da se ogrejejo, a burja jim 95
je nagajala v svoji zlobi. Ni pustila dimu razprostrti kolobarjev,

podila ga je skozi ozki dimnik nazaj v kuhinjo, v zaripele oči in v suho grlo ondi sedečih. Plaho so se pogledovali siromaki, ko je prijemala in stresala njih strehe in rjula okrog njih hiš.
100 In tiho so si šepetali o ubojih, samomorih, ropih in tatvinah, o zločinih, ki jih je oznajevala burja s svojim tuljenjem in jokom.

Burja pa je divjala dalje od Kočan do Postojne, brisala sneg s polja, kopičila ga po dvoriščih, cestah in železnici.
105 Stresala je težke železniške vozove. Šklepetala, tresla so se okna in vrata. Plaho so gledali potniki, izprevodniki v divje šumenje, zakaj velika je njena sila in grozen njen srd. Divje je donelo v njenem šumenju: Smrt — Smrt tistemu, ki se izpostavlja njenemu pišu! Sama se hoče voziti po svojem
110 kraljestvu. S svojega tira pometa slaba človeška bitja, uničuje delo njih trudnih rok.

Zameti so rasli naglo, vasi so ginile pod njimi, ceste se skrile, drevje se lomilo. Sosed ni mogel k sosеду, vlak ni več drdral po sneženih tirih, visoka gora snega pri Kilovčah je
115 pretrgala promet med Reko in Št. Petrom. En vlak je privozil od Št. Petra do Kilovč, pa ni mogel ne nazaj, ne naprej. Drugi vlak z Reke se je ustavil v Trnovem, nazaj ni mogel, branila mu je burja čez koseški most; naprej ni smel, ustavljala ga je gora snega. Pač so poskusili prodreti sneženo goro — vse
120 zaman. Primrznil je plug, primrznila je lokomotiva, in da se ni grelo moštvo v čakalnici male postaje, primrznil bi bili tudi oni. Tajali so kolesa z gorečimi poleni, pa tudi plamen je zmrzaval. Pri burji ni milosti. Hotela je, da se ustavi promet, in ustavil se je. Gosto, gosto je sipal sneg iz oblakov. Dan je
125 bil kratek in temen. Burja je vriskala, tulila, jokala, pela. Plašno so gledali ubogi potniki pri oknih tresoče se trnovske restavracije v razburjeno naravo. Pričakovali so jih doma. Ah, doma! Blagor mu, kdor bi mogel biti sedaj doma v mirnem, varnem zavetju.

Lea Fatur.

105. Hrvatarji.

Pozna jesen. Jasno se zrcali nebo v valčkih potuhnjene Pivke. Prigrgrala je iz svojih skrivnostnih jam, zalila pivško

dolino, drvela preko cest in polj in se ustavila po mlakah. Ob njih robu se zibljejo tenke bilke v mrzlem jesenskem pišu, po vodi plavajo brezskrbno divje race, se potapljaljo, otresajo. 5

Po cesti od Drskovč proti Parjam pre krepak mlad fant, se ozira po gorah in dolini, kot da jemlje slovo. Bele pege se blešče na temni glavi Javorniku. Beli kupi zgodnjega snega leže po osojnih rebrih. Zima prihaja z ostrim bičem. Žvižgala bo burja, tulili volkovi okrog hlevov, blejale bodo ovce in 10 tresel se bo pastir. Ljudje bodo sedeli za ogujiščem, si pravili o zakladih v gorah, o močnem Štampiharju, o Turku na Tabru, o bitki na Klanecu, o velikanskih ajdih, o jezeru, ki je zalivalo v časih, ko se je živelo brez truda, brez misli, ko je redila zemlja še človeka, ko ni podila Notranjca potreba v mrzle 15 šume, v daljni svet.

Parje! Kako gledajo sive hiše v fanta, ki gre prvič na Hrvaško! Št. Jošt pod stoletno lipo, oj, kako ga zapuščaš! Znan ti je tu vsak kamen. Sv. Primož, Tabor, Sv. Trojica, znamenite podrtine, priče nekdanjosti — kako pravite? Ostani! 20 Odpro se zakladi gorá, in Notranjec, Kraševac ne bo hodil po svetu za kruhom. Ali kdaj bo to, kamenite gore? Vasi rastejo, rasto rodbine, potrebe, ne raste zemlja, ne rodi kamen pšenice.

„Kam, France?“ vpraša fanta belolično dekle. Na Hrvaško!“ ji odgovori moško, da zakrije nemoško žalost, in 25 hiti k stari ženici, ki sedi za velikim ognjiščem, poriva k ognju svoj lonček kave, krili z rokami in stoče.

Po pivški dolini zavalovi pesem. Pa se ne izliva iz gladkega grla, ne hiti v zrak. Po vaseh se odpirajo okna in vrata: „Hrvatariji gredo!“ Peljejo se moški in ženske, ki spremljajo 30 moža, sina, brata. Možje pojo, ženske se jočejo. Na kolodvoru poskačejo raz vozove. Različne starosti so in postave. Potreba žene sivega moža, nedoraslega fanta od doma. Vsi so v visokih škornjih, debelih kamižolah, kosmate kučme imajo na glavi, omotače iz ovčje volne okrog vratu, rokavice samopalčnice iz 35 kožuhovine na rokah. Vsak ima vrečo z volneno majo, plahto in onučami na hrbtu, vsak par močnih sekir v rokah. Tako so pripravljene, da prezimijo v daljnem slavonskem gozdu. In gozdi so debeli. Volk, merjasec se klati po njih. Bog ve, če se vrneš

40 zdrav domov? In doma? Starše, ženo, otroke odvede lahko bela smrt. Zasolzila bi se ob taki misli mehka notranjska duša — pesem naj zakrije bol. Ko stopajo v vagon, udari zatajena žalost naglo in divje kot skrita voda njih krajev na dan. Izprevodnik vpije, trga žene, ki se obešajo na okna, od vagona, po-
45 stajni načelnik se jezi, potniki se čudijo. Natlačeni kakor živina sede Hrvatarji med vrečami in sekirami. Ko se zamaje vlak, se sliši jok in krik na kolodvoru. Vsak Hrvatar sili k oknu, da vidi še enkrat pivško dolino. Roke in klobuki mahajo, poslednji pozdrav hiti do belih pečin in vasi:

50 „Z Bogom, kranjska zemlja!“

Lea Fatur.

106. Živosrebrni rudnik v Idriji.

Idrija, ki je po številu prebivalcev za Ljubljano prvo mesto na Kranjskem, se razprostira v globokem kotlu ob desnem in levem bregu Idrijce na Notranjskem. Mnogi kraji naše domovine, kjer vidimo danes lepa bivališča, so bili nekdanj ob-
5 rasli s temnimi gozdovi. Tudi idrijska kotlina je bila zapuščena pred nekaj stoletji; po prostranih gozdih si našel le semtertja revno oglarsko koč.

Konec 15. stoletja je živel v tej dolini kmet, ki je našel po naključju živosrebrni rudnik. Izdeloval je leseno posodo.
10 Nekega dne, preden je nesel škafe na semenj, je preizkušal, če drži posoda. Škaf, ki je puščal, je postavil pod studenček, ki je žuborel poleg koč. Ko se je bilo drugo jutro zdanilo, je šel po škaf ter ga hotel odnesti. Strmeč pa je zapazil, da se na dnu leskeče nekaj belega. Izlil je vodo in v posodi je ležalo —
15 živo srebro.

Ker ni poznal čudovite stvari niti nje vrednosti, se je napatil v Škofjo Loko. Tam je ponudil najdeno blago zlatarju. Zlatar je debelo gledal ubožnega škafarja, češ, kje je neki dobil toliko drage kovine. Kmetič se je delal, kakor bi tega
20 sam prav ne bil vedel. Spravil je odšteti denar in šel domov. Med potjo se mu je pridružil vojak Andrej Perger; slišal je že v mestu, kaj je imel mož naprodaj. Z raznimi zvijačami se

je vojaku posrečilo, da mu je povedal, kje in kako je našel živo srebro. Perger je nabral tovarišev, ki so začeli kopati, a brezuspešno, ker jim je manjkalo denarja, ruda pa je bila globoko 23 v zemlji.

Ko je jela raziskovati druga družba z Valentinom Kutlerjem na čelu, so začeli kopati v globino. A tudi Kutlerju je pošel denar, preden so dospeli do dragocene rude; zato se je bal, da ne bi odšli delavci ter zahtevali plače. 30

Na god sv. Ahaca 22. junija 1508. l. so prišli rudarji do srebrne žile, ko so prekopali 400 m v globino. Veseli so pustili delo ter šli naznanit srečo podjetniku. Ko je Kutlerjeva žena zaslišala vrišč, je mislila, da so delavci prišli po zaslužen plačilo. Naglo je stopila k oknu ter jim vrgla svoj poslednji 35 lišp, zlato verižico proseč, naj si ž njo izplačajo, a prizaneso naj njej in družini. A vrišč se le ni polegel; delavci so hiteli dalje po stopnicah ter oteli družino strahu s klicem: „Bog nam je dal srečo, prišli smo do rude!“

Rov, kjer so zasledili srebro, so imenovali „Jamo sv. Ahaca“. 40

Kutlerjeva žena je dobila iz Rima dovoljenje, da sme biti vsako leto na dan sv. Ahaca po Idriji izprevod, kakršen se vrši na praznik sv. Rešnjega Telesa.

Idrija daje največjo množino srebrne rude v Avstro-Ogrski. Bogati idrijski rudnik je sedaj last države. Procesija 45 na dan sv. Ahaca pa je še dandanes najznamenitejši običaj slovenskega rudarskega mesta.

Po p. Fl. Hrovatu.

107. Kaj nam pripoveduje Krka.

Iz skrivnostnega drobovja zemlje se prikažem v kotlini pri Grosupljem. Tu sta potoka, Bičje in Stari breg, ki se združujeta pri Boštanju v Dobravo. Dobrava teče po Račenski kotlini in po kratkem teku ponicuje. Raščica ali Kopanjica priteka z gorovja severozahodno od Sodražice in ponicuje pri Ponikvah. Pri Mali 5 Račni izvira izpod zemlje Račna, ki po kratkem, odprtem teku zopet ponicuje. Ko se pa napotim pri vasi Krki na dolgo pot do Save, ki me čaka pri Brežicah, me kličejo Krka. Voda sem

slavna in znana staremu svetu. Ob meni stoji Krška vas, se
10 širi Krško polje. Od Krške vasi do Krškega mesta se je raz-
prostiralo nekdanje veliko mesto. Krasne palače so se ogledovale
v moji zeleni vodi, po mozaiku gladkih tal so hodile bogate
Rimljanke, po široki cesti so jahali ponosni centuriji, so korakale
legije. Naval Hunov je razrušil krasno mesto sina rimskega
15 cesarja, zasute so ceste, razsuta gradišča. Le včasih zadene
orač na zid, zadene kopač na rimske grobove, na mramorne
rože, kose mozaika, ki pričajo o bogastvu in sijaju, ki je bilo
ob meni.

Ko izstopam zelena Krka iz svojih duplin, pozdravljam
20 bele vasice, venec gora. Poznam razvaline na zelenoglavih hribih.
Tu so stale mogočne, trdne zgradbe, branile cesto in reko.
O, mnogo ve in mnogo pripoveduje s krvjo napojena zemlja.
Glasovi raznih jezikov so zveneli ob meni. A jezik, ki je krstil
kraje po njih legi in obliki, mi je najbolj drag. Tujec pride in
25 odide. Samородni narod izpreminja jezik in običaje, pa se ne
da odvesti od domače grude. Tečem mimo starih gradov,
ki so bili obramba proti Turkom, dom slavnih rodov, tečem
mimo toplic in božjih potov. In lepo življenje, vam pravim, je
ob meni. Drevje se šibi pod sadjem, košati kostanji, stoletni
30 hrasti, zeleni vinogradi dičijo griče in gore. Pod hrasti se podé
ščetinci, deca išče jagod, nabira ježice, da jih nese čez Savo
v Brežice in si kupi pri medicarju medenega konja. Po polju
ob meni stoje v vrstah krepka dekleta, okopavajo koruzo in
pojo. Pojo o meni reki zeleni, pojo o starih junakih, o svetih
35 bratih Valentinu in Peregrinu, o Mariji, ki gre z Ogrskega po
sredi iz Žalostne gore; pojo o sladki vinski kapljici, o fantih,
ki se bojujejo za turškim gričem. Poje in pripoveduje rada
moja Dolenjka. Pove ti o veliki bitki na Krškem polju, pove,
da je zakopan tam junak in zlat konj. Vojakov je bilo toliko,
40 da je vzel vsak pest zemlje in nasul tako visok hrib na junaka
in konja.

Ljuba Krška vas! Zlati venci koruze ovijajo bela čela
hiš, z ograjenih vrtov dehte sladka prežiljka, sivka, plahtica,
orešek. Na oknih stoji rožmarin, širokolistna marva, rdeči mož,
45 žareči ščipek. Po meni se podé jate belih gosi in temnobarvnih

rac, se kopljejo otroci, pero dekleta, se napaja živina. Zlata polja obdajajo vas, sive štrene vise po vrtnih ograjah, po svežem zelenju travnikov se širijo beli prameni platna, vesele deklice zajemljejo moje vode, polivajo platno, da se beli na solncu, na zeleni travi. Zvečer sedé Krčani ob meni, pojo. In daleč sega 50 pesmi glas, posluša Gadova peč, poslušajo beli hramovi v goricah. O, lepo je ob meni! Rodi žito in trta, gospodinja zamesi masten kolač, gospodar prinese vina iz zidanice, sv. Mohor in Fortunat branita vas.

Lepo je ob meni! Pa vendar, zakaj me zapuščajo moji 55 otroci? Že so našli tudi oni pot preko morja. Vidim fante in dekleta, ki odhajajo negotovega koraka. Vrnite se, otroci moji! Pa jih vleče potreba, želja z gotovega na negotovo. In vidim solze gospodinje, ko stoji žito težke glave in ni ženjice, čujem kletev gospodarja, ker ne dobi za drag denar, za dobro in obilno 60 hrano delavca. O hiša, kmetiška hiša, podpora dežele, podirajo se ti stebri, čuvaj te Bog!

Lea Fatur.

108. Bela krajina in Beli Kranjci.

Če se napotiš iz Novega mesta po cesti, ki se vije kakor kača preko Gorjancev, dospeš po triurni hoji na Luže, od koder se ti odpre pogled na Belo krajino. Na severu in zahodu zapirajo Belo krajino griči, proti jugu in vzhodu pa je odprta na hrvaško stran. Na zahodni strani se raztezajo vinske gorice od 5 Vahte do Tanče gore v dolžini kakih štirih ur pešhoda. Na jugozahodu se dviga Klek. Na njem se zbirajo, kakor pravi pravljica, vsako noč čaravnice iz vseh slovenskih pokrajin. Pa tega današnji dan nihče več ne verjame; zakaj čarovnic nikdar ni bilo, jih ni in jih tudi ne bo. Belokranjske vinske gorice 10 imajo jako ugodno lego. One zapirajo tudi mrzlim kočevskim vetrovom pot v ravni del Bele krajine. Belokranjske gorice vežejo Gorjance s hribovjem, ki loči ravni del Bele krajine od hribovitega. Polje v ravnem delu Bele krajine je jako lepo in rodovitno, a slabo obdelano; zakaj doma so samo ženske, otroci 15 in starčki. Mladeniči in možje pa iščejo sreče in bogastva v Ameriki. V hribovitem delu Bele krajine je svet kamenit in daje

ljudem le malo kruha. S kmetijstvom se tu ne pečajo posebno. Bolj so jim pri srcu vinske gorice. Posestva imajo silno majhna. 20 Okoli Kostela so skoro same kočarije. Nekateri trdé, da so razdrobili posestniki svoja posestva v teh krajih o onih časih, ko je bil strah pred vojaško suktnjo malo drugačen nego današnji dan. Nekateri pa menijo, da so jih razkosale obilne ženitve moških, od katerih vsak je hotel imeti svoj kos zemlje. 25 Blagostanja v tem delu Bele krajine ni. Zaraditega pa sili vse v Ameriko, na Hrvaško, Ogrsko in Nemško. Živina je silno slaba. Same buše. Slabim razmeram pa so domačini ponajveč sami krivi; kajti mladeniči in tudi možje hodijo po svetu in iščejo bogastva in sreče, a ne najdejo ne enega, ne drugega. No pa 30 Belim Kranjcem v hribovju bi človek tega še toliko ne zameril. Grdo pa je, da silijo na tuje Beli Kranjci iz ravnine; zakaj njih sreča in bogastvo nista doma na tujem, ampak v domovini, kjer imajo dovolj polja, travnikov, vinogradov in gozdov. Škoda, da nočejo iskati sreče tu!

35 Prebivalci Bele krajine so lepe, zastavne srednje rasti. Govoré lep jezik, ki zveni kot hrvaški. Po veri so rimski katoliki, zedinjeni in nezedinjeni pravoslavci. Kljub temu pa živé v lepi slogi in lahko bi bili v tem oziru zgled marsikateremu narodu, ki se ponaša z veliko izobrazbo. Narodna noša se je 40 ohranila v Beli krajini najdalje. Škoda, da je začela umirati tudi tu! Kako lepo so bile oblečene Bele Kranjice nekdam! Kako lepi so bili Beli Kranjci nekdam!

Semičanki je krasil čelo šapelj z bleščečimi kamenčki, ki so bili vdeleni v rumeno svilo in obloženi z biseri. Na glavi je 45 imela belo pečo z lepo zloženimi in nazaj privitimi rogljički. Belo, drobno nabrano spodnje krilo in rokavci, ki so bili speti na prsih z biserno iglo, so jo okusno odevali. Čez vse to je oblačila zabinec, t. j. belo suktnjo, ki ji je segala čez kolena do meč.

50 Malo drugače so se oblačile pravoslavke. Nosile so nekako obleko iz celega, brez modrca in rokavov. Brez volnenéga, umetno pretkanega predpasnika ni šla nikamor. Žene so si spletale lase v dve kiti, ki stá jim viseli na prsi. Premožne so si vpletale denar, ubožne pa prstane ali pa kako sličico, nare-

jeno umetno iz bele kosti. Na kite so si pripenjale na obeh 55 straneh ob ušesih belo pečo. Dekleta pa so se spletala samo v eno kito, ki jim je visela po hrbtu. Na glavi so nosila rdečo kapico, noge pa so si obuvala v pisane nogavice.

Dekleta okoli Starega trga in Kostela so si spletala lase v dve kiti, v kateri so vpletala rdeče trakove. Pripenjala pa so 60 jih ob ušesih kvišku. Žene v teh krajih pa so nosile bele avbe. Nogavice so imele volnene, in sicer pisane, one ob Kolpi pa bele.

Tudi moški so se oblačili različno. Vsi Beli Kranjci so nosili bele hlače ogrskega kroja. Okoli Semiča in Kostela so nosili škornje, okoli Starega trga, Vinice in Metlike pa čizme. 65 Ob boku so imeli torbice. Opanke so nosili samo naseljenci, ki jih imenujejo še današnji dan Vlahe.

Škoda, da te noše današnji dan ni več videti! Narodni obleki so še najbolj ostali zvesti naseljenci, t. j. Bojančanje, 70 Marindolci in Žumberčani.

Med vsemi Belimi Kranjci so najbolj veseli Poljanci, stanujoči od Semiča do Starega trga in tamošnje okolice. Poljanec gre malokdaj tih in nem svojo pot. Celo ženske, ki veliko trpe vsled dela, pojo rade. Mnogo pesmic spominja na Turke in Hajduke. Poljanka si tako pesem kaj rada zapoje na poti po samotnem kraju. Kolo, narodni ples, ki so ga svoje dni posebno v Starem trgu na velikonočni ponedeljek slovesno plesali, se današnji dan skoraj ne vidi več. Plešejo ga kvečjemu, če pride 80 rede kako veliko ljudsko veselico. Ženitvanje in pogreb spominjata na Rimljane, posebno kar se tiče tožečih žená za pogrebom. Ume se, da že tudi tega današnji dan skoraj ni več videti. Beli Kranjci so jako gostoljubni in prijazni.

Janko Polak.

109. Pohorje.

Košato Pohorje se razprostira med deročo Dravo, bistro Mislinjo, šumečo Dravinjo in širnim Ptujskim poljem. Od Spodnjega Dravograda se popenja najprej proti jugovzhodu više in više. Ob Črnem vrhu, kjer se je vzdignilo do vrhunca (1543 m), se mogočno razkorači, krene na vzhod in se odtod vobče drži 5 te smeri. Dalje ko sega od Črnega vrha, tem mnogovrstneje se

razčlenjuje. Od glavnega hrbta so na desno in levo odcepljene panoge tja do Roglje (1517 m), od Roglje dalje pa se razhajajo na vse strani kakor razprti prsti na roki. Med panogami so globoki in divje razjedeni jarki, ki so jih izdolbli in izbrusili potoki v neizmernih dobah, v ljutem teku po njih bobneč in se peneč.

Hrbti Pohorja so široki, vrhunci zaokroženi in obli. Severno pobočje je vobče strmo, južnovzhodno in zahodno večjidel bolj položno; strma so tudi pobočja ob potokih. V slemena je vrezanih mnogo sedel; skoz nje so navadno prehodi s severne strani na južno ali pa poprek iz jarka v jarek.

Pohorje je zelo vodnato. Obilne podnebne padavine napajajo vse leto goste mahove in rahlo prhlico, ta pa hrani nebroj čistih in hladnih studencev, ki se spajajo in družijo v veliko število potočkov in potokov. Na hrbtu so obširna močvirja z majhnimi jezerci. Okoli jezerc so močvirja, porasla z gostim šotnim mahovjem in pritlikavim borovjem.

Pohorsko podnebje je pravo gorsko podnebje. Poleti je tu obilo dežja, pozimi mnogo snega. Večjidel so izpostavljeni vrhi vetrovom od vseh strani. Po njih brije od severa mrzli krivec, prešinjajoč kesti in mozeg. Vanje se zaganjata vlažni jug od jugozapada in dolci od jugovzhoda.

Dve tretjini Pohorja pokrivajo gozdi: razen teh se nahajajo po njem pašniki, travniki, njive in vinogradi; kaki dve stotini sta nerodovitni. Na severni strani in po višjih in srednjih legah južnega pobočja prevladuje črni les z orjaškimi smrekami in hojkami, ki se jim je ponekod pridružil vitki macesen. Ob znožju raste bukovje in različni drugi listovci.

Po širnih in samotnih gozdih živi razna divjačina, kakor lahkonožna srna, jazbec, divja mačka, divji petelin, škarjevec, jereb i. t. d. Po bistrih potokih šviga pestra postrv.

Više na Pohorju so le posamezne kmetije, niže doli pa razen posameznih kmetij tudi majhne vasi. Večjih naselbin tukaj ni, ako se ne oziramo na trge in mesta ob znožju Pohorja. Na najlepših mestih stoji vsega vkup 50 cerkev, ki odsevajo od temnega ozadja kakor svetle zvezde s čistega ponočnega neba.

Gozd je Pohorcem neusahljiv vir zaslužka in dohodkov. Pa so tudi vse poletje in nekoliko tudi pozimi na delu v planinah. Od ranega jutra do večerne zarje poje po gozdu sekira 45 in strže ročna žaga. Tu podirajo drevje in delajo plohe (hlode), tam spravljajo plohe do potov, na drugem mestu jih nakladajo na nizke poddele in vozijo na žage.

Mnogi pašniki in obširni travniki redé kmetu obilo živine. Največ je goveje živine in ovac; tupatam imajo koze; konj na 10 Pohorju ni. Njive obrodé povprek toliko žita, kolikor ga je treba za dom. Sadnega drevja je malo. Na znožju vzhodnega dela so vinogradi.

Prebivalstvo Pohorja je po rodu in jeziku slovensko. Vobče je ljudstvo majhne postave in čakate rasti, v kretanju, govor- 55 jenju in mišljenju nekoliko počasno, pa neizmerno pridno in delavno, pošteno, trezno, skromno, varčno, zadovoljno, postrežljivo in gostoljubno ter pobožno. Moški nosijo radi polno brado, ki je pa navadno neporavnana in razmršena. Oblačijo se Pohorci največ v domače platno in domače sukno. 60

Janez Koprivnik.

110. Savinska dolina.

Od starodavnega mesta Celja se razprostira proti zapadu širna in krasna Savinska dolina, po kateri teče bistra Savina. Obkoljuje jo kroginkrog položno gričevje, tuitam obraslo z vinsko trto. Za njim se dvigajo gozdnate gore in še dalje na zapadu se vzpenja visoko proti nebu belkasto skalnato gorovje; 5 nad vse pa moli ostri vrh Ojstrice veličastno kvišku.

Savinska dolina je posejana z mnogoštevilnimi čednimi vasmi, lepimi gradovi in mnogo cerkvic nas pozdravlja celo iznad višjih gričev. Ako se pelješ po novi savinski železnici, vidiš zlasti okoli trga Žalca po njivah cele gozdove visokih 10 drogov, ki se jih ovija koristni hmelj, prebivalcem glavni vir blagostanja. Blizu trga Braslovč je Žovnek, prvotni grad celjskih grofov, sedaj ves razvaljen.

Pri postaji Rečici zapustimo železnico in potujemo skoz ozko sotesko ob Savini proti prijaznemu trgu Mozirju. Tu se 15

začenja gornja Savinska dolina, ki je razširjena v lepo kotlino. Proti Nazarjem, kjer stoji na griču lep frančiškanski samostan, se dolina zoži, a takoj se zopet razširi v rodovitno polje okoli trga Bečice.

20 Pri Nazarjih se izliva v Savino potok Dreta. Zádrečka dolina z mnogimi njivami in travniki je lepa in rodovitna. Nad njo vídiš strme drče, po katerih spuščajo iz strmih in visokih gozdov po 4 m dolge hlode („platanice“) v dolino; tu jih potem z vlečejo k potoku in splavijo do žag, da jih razžagajo na deske.

25 Gozdarstvo, trgovina z lesom in različna opravila pri spravljanju lesa so poleg živinarstva prebivalcem gornjegrajskega okraja, ki se tako imenuje po trgu Gornjem gradu, glavni viri dohodkov.

Od Nazarij pridemo v trg Ljubno. Pri Ljubnem že vozijo navzdol po Savini splave. Od Ljubnega dalje je dolina ozka.

30 Savina se peni po velikih skalah v svoji strugi. V dveh urah dospemo v Luče, krasno ležečo gorsko vasico, ki ima večinoma samo lesene hiše, krite z macesnovimi skodlami. Prebivalci se bavijo poleg lesne trgovine največ z rejo goveje živine in drobnice. Pot od Luč dalje je vedno zanimivejša. Kmalu dospemo

35 po lepi cesti do velikanske skale, ki moli navpično kvišku nad Savino in ima ozko razpoko, skozi katero je držala nekdanj edina pot od Luč navzgor. To je znamenita „Igla“. Pod njo izvira presihajoč studenec. Čez nekaj časa se nam odpre proti jugu krasna dolina „Robánov kot“, ki ga zapira ostrorobata in

40 strma Ojstrica. V pičli uri pridemo v gorsko vasico Solčávo. Tu nas pozdravlja od severa gora Olševa, proti vzhodu pa se divimo strmim in razdrtim stenam Ráduhe.

Do Solčave se lahko pripeljemo z vozom. Dalje nas vodi le steza po ozki soteski eno uro do Logarske doline, ki se nam

45 odpira na južno stran. Logarska dolina je krasna gorska kotlina, obkrožena z raznimi vrhi, kakor Krofička, Ojstrica, Planjava, Brana, Turska gora, Rinka in Mrzla gora. Čudom gledamo te velikane, katerih beli, goli in strmi vrhovi kipé v sinje nebo; zde se nam neprelazni.

50 Logarska dolina ima ime po premožnem kmetu Logarju in je dve uri dolga in četrť ure široka. Do zadnjega kmeta Plesnika se razprostira obdelano polje; velike, prodnate njive se

vrste z razsežnimi travniki in košeninami. Dalje so gozdi in puste ledine, ki se rabijo za pašnike. Proti koncu doline zagledamo za četrť ure daleč velečastni „slap pod Rinko“ in slišimo že od dalje močen šum. Voda pada namreč čez mogočno, navpično, rdečkasto skalo 120 m v globino kot bel trak, razpršujoč se v moker prah. Ko ga zjutraj solnce obsije, vidiš krasno mavrico. †

Od „slapa pod Rinko“ stopimo še na stopnico Okrešelj, ki se nahaja nad slapom. Sedeč pri planinski koči, se ne moremo nadiviti krasnim velikanom, ki kroginkrog nemo kipe proti nebu in nas vabijo v pohode, da občudujemo veličastni in tajinstveni gorski svet, prekrasno delo Stvarnikovo.

Fr. Kocbek.

III. Soči.

Krasnà si, bistra hči planin,
brdkà v prirodni si lepoti,
ko ti prozornih globočin
nevihte temne srd ne moti —
krasnà si, hči planin! 5
Tvoj tek je živ in je legák
kot hod deklet s planine,
in jasna si kot gorski zrak
in glasna si kot spev krepák
planinske je mladine — 10
krasnà si, hči planin!
Rad gledam ti v valove bodre,
valove te zelenomodre:
temnà zelén planinskih trav
in vedra višnjevost višav 15
lepó se v njih je zlíla;
na rosah sinjega neba,
na rosah zelenih gorá
lepoto to si pila —
krasnà si, hči planin! 20

Ti meni si predraga znanka!
Ko z gorskih prišumiš dobráv,
od doma se mi zdiš poslanka,
nesoča mnog mi ljub pozdrav —
25 Bog sprimi te tu sred planjav!...
Kako glasno, ljubo šumljaš,
kako čvrsto, krepko skakljaš,
ko sred gorá še pot imaš!
A ko pridereš na ravnine,
30 zakaj te živa radost mine?
Kaj trudno lezeš in počasi,
zakaj so tožni tvoji glasi?
Težko se ločiš od hribov,
zibelke tvojega valovja?
35 Mar veš, da tečeš tik grobov,
grobov slovenskega domovja?
Obojno bol pač tu trpiš!
V tej boli tožna in počasna,
ogromna solza se mi zdiš,
40 a še kot solza — krasna!
Krasna si, bistra hči planin,
brdkà v prirodni si lepoti,
ko ti prozornih globočin
nevihte divje srd ne moti.

Simon Gregorčič.

112. Primorska hiša.

Primorci stavijo svoja prebivališča drugače nego mi, ki stanujemo dalje za njimi. Kar je pri nas „izba“ s častitljivo velikansko pečjo, to je njim „hiša“ z velikim, kake tri pedi od tal vzdignjenim ognjiščem, na katerem gori ogenj skoro neprenehoma. Ob ognjišču stojé nizke klopi na treh obzidanih straneh, samo prednja stran je prosta, da more gospodinja laže do kozice in loncev in do kotla nad ognjem. Na ognjišču zadaj stoji še

železno zglavje, kamor naslanjajo polena, da lepše goré. Velikanske ročice na zglavju so zgoraj tako izdelane, da lahko vanje postaviš bučo vina. 10

To ognjišče je središče, ob katerem se vse zbira. Okoli njega se vrti Primorcu velik del življenja. Tu se najraje gnete mladina, pa tudi živali, psi in mačke, zlasti pozimi, ko nikoder drugod ni blagodejne toplote. Zato bo tudi vsakemu doumno, zakaj po teh krajih pride toliko otrok po ognju v nesrečo. Tu 15 se gospodar počije po trudapolnem delu, tu nekoliko popestuje najmlajšega otroka, tu si ob dolgih zimskih večerih pripovedujejo novice in pravljice, izkratka: Primorcu je domače ognjišče v resnici to, kar je nam drugim samo v prenesenem zmislu, v podobi. 20

V „hiši“ ni druge oprave kakor mize, stoli in kaka omara, po stenah pa je razobešeno vse polno medenega in kositrnega posodja, ki se mora vedno svetiti kakor solnce. S to posodo se ponaša pridna gospodinja. Po drugi strani so pa dolge police; po njih je razstavljena vsakovrstna porcelanasta posoda, skleda 25 in skledice, pladnji in še druge reči, vse lepo po velikosti in obliki razvrščeno. Vse skupaj pa stori, da se ta „primorska hiša“ človeku hitro priljubi in da se čutiš v njej domačega.

Fr. Erjavec.

113. Ob Jadranskem morju.

Velečine božjih del ne pozna dobro, kdor ni videl morja. Nepregledno vodovje, ki loči in veže dele sveta, je slika Večnega. Kadar se dviga in upada v bučanje nevihte, kadar giblje gladko in mirno brodove, vselej je morje krasno, čudež stvarjenja. Pesem je morje lepote in moči. Ljudstvu, ki biva ob njem, 5 je vir blagostanja in omike. Morje mu je plodno polje, morje mu je bogata žitnica, hram zakladov. Na ladji, na jadri prepotuje mornar svet, služi svoji rodbini kruh.

Jugoslovanom je dal Bog krasen biser, položil ga je v okvir sivih skal, rdeče zemlje in oljčnih gajev: Jadransko morje. Od 10 Špiča do Ogleja obliva dalmatinsko, hrvaško, istrsko in primorsko obalo. Ob njem so važna mesta in luke. Znan je svetu

staroslavni Dubrovnik, Zader, Boka kotorska, Senj, Reka, Pulj, Koper. Najvažnejše mesto za trgovino pa je Trst. V njegovih
15 pristaniščih se izvažajo in dovažajo blago vsega sveta. Brodovi vseh paroplovnih družb spuščajo tam sidra. Vozovi in težaki prenašajo izdelke in sadeže tuje zemlje v velika skladišča. Od tam jih odpravljajo v trgovine in na železnice. V skladiščih so cele
20 gore vreč riža, kave, bombaža, dišav, rozin, sadja, sodov vina, olja. V tržaški luki je cel gozd jamborov, jader, dimnikov. Od malega čolna ribiča, ki vozi ribe na trg, do velikanskega parobroda, ki vozi trume izseljencev v drugi del sveta, vidiš tu vse vrste brodov: enojadnice, trojadnice, nerodne kupčijske barke in lične novodobne motorje, vitke male parobrode, ki vozijo na
25 bližnje otoke. Ogromni kupi premoga na premogarkah in v skladiščih skrbe, da ne opešajo morski konji na poti. Povsod je v luki živahno vrvenje. Naklada se, razklada, prenaša. Oni parobrod daje z zvoncem znak, da odhaja, drugi naznanja z žvižgom svoj prihod. Ta se spušča ponosen v morje, oni se
30 ti zdi, da se vrača truden v pristan.

V vseh primorskih mestih so tržne lope, kjer prodajajo vseh vrst ribe, morske rake in školjke. V Kopru in Piranu so tudi soline, kjer pridobivajo sol iz izhlapevajoče morske vode. V Trstu in na Reki vidiš velikanske kotle, v katerih čistijo
35 petrolej, rižarne za čiščenje riža, ladjedelnice, delavnice, ob katerih pleto močne vrvi za ladje, ribiške mreže ter tko debelo platno za jadra.

Znamenit je pritok in odtok morja, plima in oseka. Morje vstaja od polnoči do šestih zjutraj, upada dopoldne, vstaja do
40 večera, pada do polnoči. Pritok in odtok se menjuje ob ščepu in mlaju, spomladi in jeseni. Včasih narašča celo na tri metre.

Na morju gospodarijo vetrovi. Jadransko morje vladata burja in jug. Burja je mornarju silno nevarna. Nevihte po Jadranskem morju so strašne. Kvarner, Senjski kanal, Boka
45 kotorska so grob marsikatere ladje. Zato se ozira mornar skrbno na vrhove gora, se priporoča Bogu, preden se spusti na nestalno morje. Saj ne ve, zakaj, kdaj se razbesni burja, ne ve, če se vrne na kopno.

Mornarja kliče krasno jutro na valove. Otoki vstajajo iz modre gladine. Kipeče skalovje, zelene drage, oljčni gaji in 50 rdeče brinje, pisane alge in školjke v plitvini obrežja — vse žari v jutranjem solncu. Ugoden veter napenja jadro, brod se guga, leti po svetlikajoči se gladini. Prekrasna pot! Pa prihaja poldan — mornar se ozira na nebo, vzdihuje: „Tišina!“ Bolj nego viharja se je boji. Ure in ure ga ustavlja na dremajočem 55 morju, ga drži v morečem brezdeldju. Tišina! Jadro se povesi, veslo se utradi. Sparina pritiska, les žari, vroč zduh je nad teboj, okrog tebe. Morje se ne gane. Vse zadremlje; morje, obrežje, ribe, mornar.

Zažvižga v zraku. Mornar plane, skoči h krmilu, pogleda 60 na Učko, na Velebit. Bela meglica se je spustila na glavo velikana, se dviga hitro, se širi, zatemni nebo. Vihar! Jadro se napenja, brod se obrača. Vzdihne zdaj proti Trsata mornar, obljubuje se morski Kraljici. Naglo naraščajo valovi, nosijo na belih penah brodove, bučijo preteče. Brod, ki je blizu pristana, 65 biti kot plaha ptica v zavetje. Rdeča luč v luki svari ladje, naj ne grečo iz nje. Z divjim krikom naznanjajo hudourniki mornarju smrt. Rešilni breg mu je pred očmi, pa ga ločijo od njegga gorati valovi. Blisk sika za bliskom, svetle kače jemljejo mornarju vid, črna tmina ga obliva z ledenim dežjem, tuljenje 70 burje, bučanje morja ga gluši, ga kliče v mokri grob. Zdaj do oblakov, ki se bližajo besnečim valovom, zdaj v globino morja meče ladjo. Mornar objemlje jambor, moli. Jadro se trga, jambor se lomi, krmilo je razbito. Besni valovi so odnesli blago s krova, butajo ladjo ob pogubne čeri. In ko se poleže nevihta, se smehlja 75 jasno nebo nad Jadranskim morjem. Šepetaje gibljejo valčki ostanke razbitega broda. Vroče žaluje mati po sinu edincu . . .

Tako je morje krasno v nevihti in tišini, drag biser Jugoslovanom. Na bregove tega bisera jih je postavil Bog v častno stražo. „Od prvega tukaj je bival moj rod,“ je pel Valentin Vodnik. 80 In dokler bo poljubljalo Jadransko morje kamenito lepoto primorske zemlje, tako dolgo bo donela ob njem slovanska pesem, bo vozil po njem slovanski rod.

114. Vrbsko jezero.

Pred davnim, davnim časom še ni bilo jezera pri Celovcu. Lepe vasi so stale ondi in okrog in okrog se je razprostiralo rodovitno polje s prijetnimi vrsti. Prebivalci tega kraja so sloveli daleč okrog za zelo premožne in srečne ljudi.

5 Toda sreča jih je omamila in ošabne storila; za Boga in njegove zapovedi niso več marali, za cerkev in božje praznike se niso menili. Velike sobote večer so bogoslužni kristjanje tistih časov praznovali vedno s premišljevanjem in tiho pobožnostjo. Ti presrečni vaščanje pa se nekoč ta večer niso
10 spomnili, da prihodnjega jutra Odrešenik vstane od smrti, marveč so v veliki, krasni hiši uganjali šum in hrup, imeli godce, jedli in pili ter plesali in vriskali, da se je razlegalo daleč okrog.

Ni že bilo veliko časa do polnoči, ko se na mah odpro
15 vrata in se prikaže majhen, star in suh možiček s sivimi lasmi. Jezno se ozira po plesalcih in z ostro besedo izpregovori: „Razuzdanci, ali tako praznujete nocojšnji večer? Nehajte in izpremislite se, preden poteče ura božje milosti!“ Tem besedam so se vsi sirovo nasmejali ter še bolj divje noreli.

20 Čas beži; bliže in bliže prihaja polnočna ura. Zopet se odpro vrata, in isti starček stopi v sobo. Majhen sodec ima pod pazduho. Povzdigne glas in reče genljivo: „Še enkrat vas opominjam. Poslušajte svareče besede prijatelja! Še malo trenutkov vam je, naglo se izpremislite, nehajte in obžalujte temu
25 večeru storjeno nečast! Poglejte tale sodec! Gorje vam, če me prislite pipo odpreti!“

Na te besede zaženo vsi kakor iz enega grla smeh in grohot, rekoč: „Oj, to je gotovo kaj pravega! Odpri vendar pipo, da vidimo, kaj bode! Nikar nas dalje ne moti! Za pokoro
30 pa bomo že brez tebe skrbeli, saj je še dovolj časa.“

Oči se sivčku togotno zablinkajo in kakor sodnji glas se zasliši iz njegovih ust: „Izgubljeni ste, izgubljeni!“ Ko je to rekel, odpre pipo in izgine.

Ura bije polnoči. Ob dvanajstem udarcu zastoče otožno, in
35 strašen vihar prihrušči. Luči ogasnejo in truma divjih plesalcev

trepetaje ostrmi. Črna noč jih zagrne, krvavordeč blisk šviga in razsvetljuje blede obraze, in grom in ropot, kakor bi se svet podiral, jim hrumi na ušesa. Huda ploha — zdi se, da so se pretrgali vsi oblaki — se ulije zdaj izpod neba, studenci in potoki zašume ter se v enem hipu kakor deroči hudourniki 40 razlijó. Z vseh bregov in gričev vre voda, nastopa in dere skoz vrata in okna v hiše, podira vse ter raste više in više. Druhal nesrečnih veseljakov se umika obupno in plašno na odre, strehe in višine ter beži, toda zaman — deroči valovi jih hitro dohite in pogreznejo v mokri grob. Vsi so žalostno 45 poginili.

Grom in vihar sta potihnila, a voda se ni več utekla, ostala je do današnjega dne — in to je Vrbsko jezero.

Narodna pripovedka. — A. Oliban.

115. Na sadnem trgu v Bolcanu.

To vam je čudovito lep prizor, ta sadni trg jeseni! Trg sam nima nič posebno lepega in zanimivega. Pa sadje in življenje na trgu! Tu vam stoji miza pri mizi, večje in manjše, vse obložene z raznovrstnim, krasnim sadjem, da se ti kar sline cede. Tu vidiš v jerbasih nakopičene zlatorumene 5 pomaranče in svetlorumene citrone, sladko grozdje v vseh barvah, sočne smokve, jabolka in hruške, kakršnih še nisi videl in ne pokusil, orehe, kccstanje i t. d. Med jerbasi stoje v loncih majhni cvetoči pomarančevci, tupatam že z zrelo pomarančo, in zraven njih leži marsikateri južni sadež, ki ga niti ne poznaš. 10 In med temi mizami vrvi in mrgoli ljudi, po največ tujcev, ki to lepoto občudujejo, kupujejo in slastno uživajo, mrgoli pa tudi prodajalk, ki glasno ponujajo svoje blago.

Zelo živahno je življenje jeseni pri trgovcih-sadjarjih. V njih skladiščih sedi ves dan po 10 do 20 žensk pred 15 ogromnimi kupi jabolk, ki jih razbirajo po velikosti in lepoti. Razvrste jih navadno na tri vrste. V prvo vrsto pride najlepše sadje enake velikosti. Vsako jabolko zavijejo v dvojen svilnat papir, in potem jih spravijo v zaboje, v katerih se potem prodajajo. To je prvo blago ali tako zvano „blago v zabojih“. 20

Kar ostane zdravega, drobnejšega blaga in nekatere manj vredne vrste prodajajo kot „blago v sodih“. Najdrobnejša in poškodovana jabolka porabijo za sadno vino ali sadjevec.

Največ lepega sadja iztržijo na Rusko, kjer so osobito
25 priljubljene „bele rožmarinke“, zelo okusna jabolka s prav tenko kožo. Za zaboj takšnih jabolk prve vrste (450–500 kosov) se plačuje do 80 K. Izkupi se za sadje v Tirolih okoli 1,400.000 K na leto.

Res je, da podnebje v južnih Tirolih zelo prija sadjarstvu.
30 Toda Tirolci pa tadi goje sadno drevje jako marljivo in skrbno; posebno skrbno spravljajo zrelo sadje z drevja. Malomarnega tresenja ne vidiš tam nikjer, ampak vsak sad, ki ne pade sam na tla, utrgajo z roko z drevesa. V tem oziru bi se mi lahko marsikaj naučili od Tirolcev.

H. Schreiner.

116. Na tuje.

Ponoči je bilo. Jelici je bilo težko in ni mogla spati. Jokala je tiho in pridušeno, da je ne bi slišala Ančka, mlajša sestra, ki je spala v postelji ob drugi steni. Preplakala je malone vso noč, tako težko ji je bilo po domu, ki ga mora
5 zapustiti, tako strah jo je bilo tujine, ki mora iti v njo in je ne pozna in ji ne zaupa in je ne ljubi. Tako tesno ji je bilo in tako strašno, kakor bi vedela povsem jasno in gotovo, da gre smrti naproti. Naravnost naproti ji gre, a ne more se ji izogniti, ne se ji umakniti.

10 Preplakala je malone vso noč. Ker ni mogla spati, je vstala navsezgodaj. Šla je potihoma k oknu, ki je bilo odprto znotraj, in je premaknila vetrnice nalahko in oprezno.

Zagledala se je na polje pred hišo in na daljne gore, ki jih je videla v somraku le napol razločno. Rdečilo se je že
15 nad gorami, a le nalahko še, komaj vidno. Solnce je vstajalo pač ravno kar iz nevidne postelje, ki je pač nekje globoko za gorami. Vstajalo je in se oziralo na vrhove zaspano in mežikavo.

V daljavi se je rdečilo. Podprla si je glavo z rokami, iz
20 oči so ji privrele solze iznova. Zadnjikrat zre iz domače sobice na gore, ki so ji drage in ljube. Vzljubilo jih je srce, ker jih

je videla vsak dan, ko je odprla okno in so ji zaplule oči čez polje v daljavo.

Rdečilo se je nad gorami, svetlikalo se je bolj in bolj, blestelo se je jasneje in jasneje.

Solnce je prihajalo onostran gorovja polagoma navzgor, in 25 čim više se je vzpenjalo, tem jasneje so mu plamtele iskrece se oči. Zagorelo je nad goro, po polju je zablestelo tisočero biserov; slednja travica je bila okičena z diamantom, solnce božje pa se jih je veselilo in se poigravalo ž njimi, da jo je skelelo v oči in jih je zaprla. 30

Zaprla jih je, ker so jo ščemele, in ker ni mogla mirno gledati krasote polja. Težko ji je bilo in hudo, ko je pomislila, kolikrat je stopala po tem polju v otroški neskrbnosti in v mladostni radosti, a danes pojde čez nje zadnjikrat. Zapusti ga danes, njega, ki je navezana nanj z vsem srcem in 35 s tisočerimi spomini. V neznano tujino odhaja danes, ki ji ne zaupa in je ne ljubi, ampak se je boji in trepeta pred njo.

Svetilo se je nad gorami, gorelo je. Privzdignila je spet glavo in se zagledala po vasi. Zvonik vaške cerkve se je belil v solncu, trepetala je vsa cerkev. 40

Trepetalo je tudi njeno srce. Tako iskreno je ljubila to cerkev. V najtežjih urah življenja se je zatekala v njo in iskala v njej mira in utehe. V največji bolesti je hitela vedno v njo in poklekala pred oltar prečiste Bogorodice. Danes poklekne zadnjikrat pred oltar Materin. To mater ima še, 45 telesna mamica ji spi že tri leta na pokopališču ob cerkvi.

„Mamica, draga mamica, ko bi živela še ti, mi ne bi bilo treba iti v tujino!“

Danes zapusti tudi najdražje — grob mamičin. Venčala ga je dozdej redno; skrbno je gojila cvetje na njem, zalivala 50 mu je z ljubečo roko. Danes mu zalije še enkrat in potem morebiti nikoli več. Cvetje zvene morebiti, če se ne zmeni zanje kdo drug, in ne zazeleni nikoli več.

Nad gorami je gorelo, na polju je trepetalo, se svetlikalo in blestelo, v srcu njenem pa je bilo žalostno in mračno. 55

„Mamica draga, nepozabna, varuj me ti v tujini!“

Ksaver Meško.

117. Domovje moje, Avstrija!

Domovje moje, Avstrija,

ti biser vsega si sveta!

Le zato, zato jaz gorim

in zato, zato le živim.

Ko bi v izbiro dal mi Bog,

da doma iščem si okrog,

ne dvomil bi in del takoj.

Ti, Avstrija, ti dom si moj!

O domovina, Avstrija,

ti biser vsega si sveta!

Bogastvo ti rodi morje,

visoka gora in polje.

Goji se v tebi mož modrost,

žena je tu doma krepost.

Zato mi duša vneta poj:

O Avstrija, ti dom si moj!

O domovina, Avstrija,

ti biser vsega si sveta!

In kaj te druží, kaj krepí,

da vsak sovrag se te bojí?

Edinost tvoja jim je jez,

edinost Avstriji je vez;

edini gremo zanjo v boj:

O Avstrija, ti dom si moj!

Francišek Končan.

118. Čez morje.

Jurče tam na polju orje,

srce vleče ga čez morje.

Oj, čez morje, tja v deželo,

kjer živi se bolj veselo . . .

Kaj pomaga tu vsa setev,
ko pa slaba bo spet žetev;
eno leto kakor drugo
lakoto prinaša, tugo . . .

Kamor vsako leto z doma
srčno toliko jih roma,
kjer se dosti služi, trudi
malo, tja bi šel on tudi . . .

Tam je toliko bogatih,
ki sede na samih zlatih!
Tudi njemu prižarilo
tam bi pač zlata obilo!

Misli, misli . . . Preudarja . . .
Bolj in bolj želi denarja . . .
Nič mu ni tu več strpeti,
mora tudi on po sveti! —

Več na polju tam ne orje,
vozi Jurče se čez morje.
Oj, čez morje, tja v deželo,
kjer živi se bolj veselo! . . .

Ko v Ameriko pripluje,
čuje tam glasove tuje;
v prsih mu postane tesno,
se začne držati resno . . .

Kaj . . .? Amerika je taka? . . .
Zemlja naši je enaka! —
In berači tu so tudi . . .?
Temu komaj se načudi . . .

Toda sreča mu je mila,
služba se je koj dobila;
dosti dela je v tovarni,
oj, v tovarni, oj, v steklarni! —

Vsak dan vleče zdaj dolarje.
Oj, dolar, kaj lep denar je!
A prevroče je v tovarni,
težko de mu vzduh soparni . . .

Delal rad bi bolj na hladnem,
v kakem kraju bolj prikladnem.
Pod zemljó globoko doli
pač vročine ni nikoli! —

Tja gre, kjer se koplje ruda . . .
Tu pa spet preveč je truda.
In tičati vedno v temi,
je najhujše zlo med vsemi! . . .

Kmalu spet se naveliča;
kmalu, kmalu se prepriča,
da povsod se pač trpeti
mora, če se če živeti.

In zato bi spet najraje
v ljube šel domače kraje,
tja, kjer drug zdaj njivo orje,
tja čez morje, oj, čez morje! . . .

Žaljski.

119. Pozdravljeni.

(Pisano o Božiču leta 1907.)

Amerika, dežela hrepenenja, z neizmernim bogastvom blagoslovljena Koromandija, kamor so bežali v dneh bridkosti vsi ubogi in obloženi — kje si, Amerika, obljubljena dežela? Ni je več. Kakor čez noč je planil preko nje vroč vihar, hujši od kuge in vojske. Kjer je bilo še zvečer zeleno življenje, je bila zjutraj smrt. Prazni so rudniki, zaprte so tvornice, železna kolesa stojé in rjavé. Kje ste zdaj vi, kako vam je, bratje, ki ste pobegnili nekoč v obljubljeno deželo?

En sam mesec, ljudje božji, en sam mesec in iz tristo-
10 tisočerih delavcev je bilo tristotisoč beračev! To je samo za-

četek, zakaj kosa kosi dalje, brez misli in brez usmiljenja. Danes še v postelji, jutri boš spal na cesti, danes še kruh v roki, jutri kamen! Iz tristotisočerih jih bo petstotisoč, iz petstotisočerih jih bo milijon. Kako vam je zdaj, bratje?

Tako vam je kakor otroku, ki je bil pobegnil od rodnega 15 doma, ker ni imela mati, da bi mu bila dala kruha. Ko je obolel, se je vrnil k sirotni materi in pozdravila sta se s solzami.

Kakor po izgubljeni bitki beže nešteti črni bataljoni, molče, brez upanja. Vsak teden, ljudje božji, vsak teden tridesettisoč. Vsak teden jih plane v njujorskem pristanu tridesettisoč na 20 barke, tridesettisoč beguncev; in mesec ima štiri tedne in leto ima dvainpetdeset tednov! Kdaj bo konec te strašne procesije, ki roma preko morja?

Tam so gnojili zemljo s potom od svojega čela, tam so gonili silne stroje z močjo svoje krvi — brez moči in brez krvi 25 beže zdaj, izdani, premagani. Kakor pred kugo hodi strah pred to procesijo, nosi njen težki križ, ki sega do neba . . .

Gneto se množice v pristanu, moški, ženske, otroci. Preveč jih je za tesne barke; blagor mu, ki je zasopljen skočil z mostu na krov! Tisoč jih stoji na produ, obupanih, jokajočih; v mrazu 30 in vetru, do drugega tedna.

Do vrha, od kota do kota je natlačeno strašno medpalubje Kunardove barke. V prostor, kjer bi se gnetlo dvajset ljudi, so jih potisnili petdeset. Moške, ženske, otroke. Postelje ni; na tleh ležé, drug ob drugem, drug na drugem. Voda je smrdljiva, 35 in še tiste je premalo; jed je plesniva, in tudi te je premalo. Da bi vsaj zraka bilo, vsaj zraka, ljudje krščanski! Prvi dan mine — spiš, ker si truden; drugi dan mine — spiš, ker si bolan; tretji dan pride, pa te tišči v prsih in v grlu; zdi se ti, da te pozdravlja smrt. Reci mu hudo besedo, prosi ga vode 40 in zraka, pa se ti bo smejal, ali pa te bo udaril v obraz . . .

Tako beže begunci, od nesreče gnani.

Štirinajst dni trpljenja neskončnega. Petnajsti dan stopijo na trdo zemljo, umazani, bolni, do smrti trudni. Moški gledajo temno v tla, ženske se opotekajo kakor pijane, otroci jokajo. 45 In še tri dni. Zakaj tisoči že čakajo železnega voza; čakajo pod milim nebom, na blatnih tleh, na svojih culah, v plahte

zaviti. In spet tri dni; zakaj daleč je od morja v domovino. Natlačeni v nizki črni voz, tesno drug ob drugem; iz potu, iz
50 bolne sape se vzdiga težek vzduh; oči so zatisnjene, zaspati ne morejo. Tako se vozijo v domovino krščanski ljudje, tisti delavci, ki so s svojim potom in s svojo krvjo ustvarili bogastvo obljubljenе dežele; toliko bogastva, da ga je bila sita sama požrešna Koromandija in da je rekla svojim delavcem: „Dode-
55 lali ste, dovolj imam, poginite zdaj!“ —

Minil je tretji dan, iz železnih voz, težko sopečih, bruhne črna procesija —

Pozdravljena, domovina!

Ivan Cankar.

120. Nebo in zemlja.

Pogovor sina in očeta.

Sin: Oče, tega pa ža ne verjamem, da bi bile zvezde, ki jih vidimo ponoči na nebu, svetovi, podobni zemlji, luni in solncu.

Oče: In vendar je tako, sinek moj dragi! Zvezde, ki jih vidimo ponoči na nebu, so velikanski svetovi. Marsikateri izmed
5 njih je svetel in žareč kot solnce. Take zvezde tudi svojega stališča druga do druge ne izpreminjajo in zaradi tega jih imenujemo zvezde nepremičnice. Dokaj zvezd nepremičnic je združenih v ozvezdja. Znane zvezde nepremičnice so: *mali voz*, *veliki voz*, *Marijino ime*, *Šmarni križ* i. t. d.

10 *Sin*: Če so zvezde nepremičnice res tako velikanski svetovi, kakor pravite, kako pa, da se nam zde tako majhni?

Oče: Zvezde nepremičnice se nam zde zaraditega tako majhne, ker so neizrečeno daleč od nas.

Sin: Potem pa solnce ne more biti posebno daleč od nas.
15 Videti je proti zvezdam silno veliko. Pa tudi vroče je tako, da se mi zdi, da bi taka vročina ne mogla do nas, če bi bilo solnce posebno daleč.

Oče: O, daleč je daleč solnce od nas! Če bi midva nabila top, ga namerila na solnce in izprožila, bi letela krogla, ki
20 preleti v eni sami minuti sedem ur pešpoti, do solнца celih deset let.

Sin: To je pa res daleč. Čudno, da vidimo solnce še tako veliko in da nas še toliko greje.

Oče: Kaj bi ne grel tak žareč velikan!

Sin: Kaj je solnce res tako velikansko? 25

Oče: Tolikšno je, da bi lahko naredili iz njega eden in pol milijona naših zemelj.

Sin: Ali pa so vse zvezde, ki jih vidimo ponoči na nebu, same zvezde nepremičnice?

Oče: O ne! Dokaj je na nebu zvezd, ki izpreminjajo svoja 30
stališča druga do druge. Takim zvezdam pravimo zvezde premičnice. Zvezda premičnica je tudi naša zemlja. Tudi zvezde premičnice so bile nekdej svetle in žareče kot solnce. Sčasoma pa so se ohladile in otemnele in današnji dan dobivajo svetlobo in toploto od solnca, okoli katerega se premikajo v velikanskih 35
jajčastih krogih. V novejšem času štejejo med premičnice tudi solnce; zakaj suče se okrog svoje osi in kakor nihalo do Herkulovega ozvezdja.

Sin: Kako pa je to, da sveti in greje luna tako slabo, in vendar se mi zdi še večja od solnca? 40

Oče: Luna je samo videti večja, nego je solnce. V resnici je še petdesetkrat manjša od naše zemlje. Zdi se nam tako velika samo zaradi tega, ker je primeroma prav blizu nas. Do solnca bi letela topova krogla celih deset let, do lune pa samo okoli deset dni. Svetlobo in gorkoto dobiva luna samo od solnca 45
in zaradi tega sveti in greje tako slabo.

Sin: Oče, kaj pa je vzrok, da vidimo luno skoro vsakih sedem dni drugačno?

Oče: Vzrok temu je premikanje lune. Luna ima namreč trojno pot, in sicer okoli svoje osi, okoli zemlje in z zemljo 50
vred okoli solnca. Vrti se pa tako okoli svoje osi, da kaže zemlji vedno eno lice. To njeno lice pa se izpreminja zaradi njenega premikanja okoli zemlje in z zemljo vred okoli solnca. Kadar pride med zemljo in solnce, je ne vidimo in pravimo, da je mlaj. Kadar dospe zemlja med solnce in luno, pa vidimo vse njeno 55
lice in pravimo, da je polna luna ali ščep. Od mlaja do ščepa raste luna, od ščepa do mlaja pa se manjša. Sam pa si že rekel, da se izpreminja luna približno na vsakih sedem dni. Vsa izpre-

mena se izvrši torej v približno štirih tednih, oziroma enem
60 mesecu. Ne računimo pa po luninih tednih in mesecih, temveč
po solnčnih tednih in mesecih, in sicer tako, da jemljemo za
teden natanko 7 dni, za mesec pa po 28, 29, 30 in 31 dni.

Sin: Včasih pa sem že bral v „*Koledarju*“, da bosta solnce
in luna ta in ta dan, ob tem in tem času mrknila. Kaj pa to
65 pomeni, oče?

Oče: Tuintam se dogodi, da pridejo ob ščepu solnce, zemlja
in luna v isto črto. Ker stoji ob ščepu zemlja med solncem in
luno, ne morejo solnčni žarki do lune prav nič ali pa samo
deloma. Če ne more noben solnčni žarek do lune, potemni vsled
70 zemeljske sence vsa luna, in to prikazen imenujemo popolni
lunin mrk; če pa more le nekoliko solnčnih žarkov do lune,
potemni vsled zemeljske sence luna le deloma in to prikazen
imenujemo nepopolni lunin mrk. Tuintam pa se dogodi ob mlaju,
da pridejo solnce, luna in zemlja v isto črto, in sicer tako, da
75 stoji luna med solncem in zemljo in lunina senca pade na solnce
popolnoma ali pa samo deloma. Če pade popolnoma, more le
malo solnčnih žarkov do nas, in to prikazen imenujemo popolni
solnčni mrk, če pa pade le deloma, pa more dokaj solnčnih
žarkov do nas, to prikazen imenujemo nepopolni solnčni mrk.

80 *Sin:* Oče, kaj pa zvezde repatice? Ali oznanjajo res bliža-
joče se nesreče za dotično leto?

Oče: Včasih so ljudje res menili tako. Današnji dan pa je
vse to prazna vera. Dandanes tega nihče več ne verjame; zakaj
vsakdo ve, da so tudi zvezde repatice svetovi, ki potujejo
85 v brezdaljnih potih pod nebom. Nekatero se vračajo k nam ob
popolnoma določenih časih. Ena izmed teh je Helijeva repatica,
ki se vrne k nam vsakih 75 $\frac{1}{2}$ leta. Videla se je v naših krajih
ta repatica konec majnika meseca l. 1910. Iznova se bo prika-
zala zopet 1986. leta. Jaz je ne čakam več.

90 *Sin:* Oče, snoči pa sem videl, da se je popeljala repata
zvezda bliskoma pod nebom.

Oče: Sinek moj dragi, to pa ni bila zvezda repatica, ampak
zvezdni utrinek. Tudi zvezdni utrinki so drobci svetov a silno
majhni proti drugim. Če pride zvezdni utrinek preblizu naše
95 zemlje, ga potegne nase in ob zraku se utrinek vžge, zažari

pa. izgine. Včasih se dogodi, da prileti prav na zemljo, in takrat ga imenujemo izpodnebnik (meteor). Izpodnebniki so navadno iz čistega železa.

Sin: Kaj plove tudi naša zemlja pod nebom med drugimi svetovi, da more privlačevati zvezdne utrinke nase? 100

Oče: Naša zemlja plove pod nebom med drugimi svetovi kot velikanski zrakoplov. Nam se sicer dozdeva, da je zemlja ploščata, a ni. Naša zemlja je krogla in sicer jabolku podobna krogla.

Sin: Pa res plove? 105

Oče: Res, res! Ona ima celo dvojno pot. Suče se namreč okoli svoje osi in okoli solнца. Da se zasuče okoli svoje osi, potrebuje 24 ur. To njeno sukanje dela dan in noč. Da pa se zasuče zemlja okoli solнца, potrebuje 365 dni, 5 ur, 48 minut in 45 sekund. To sukanje zemlje okoli solнца pa povzroča štiri 110 letne čase: pomlad, poletje, jesen in zimo. Letna pot zemlje pa je silno dolga. Pešec bi potreboval zanjo 25.468 let, brzovlak pa kakih 1700 let.

Sin: Kaj pa, da se mesec februar v številu dni tako rad izpreminja? 115

Oče: Ravnokar sem ti pravil, da rabi zemlja za svojo letno pot 365 dni, 5 ur, 48 minut in 45 sekund. Če bi rabila ravno 365 dni, bi imel tudi mesec februar vedno samo 28 dni. Ker pa rabi še 5 ur, 48 minut in 45 sekund več, pa naraste vse to v štirih letih za en dan, ki ga moramo prišteti, in prištejemo 120 ga mesecu februarju. Vsako četrto leto prestopi torej število 365 dni za 1 dan in zaraditega imenujemo vsako četrto leto prestopno leto, ki šteje 366 dni.

Sin: Oče, kako pa je to, da so enkrat noči daljše nego dnevi, enkrat pa dnevi daljši nego noči, in zakaj ni pri nas 125 vedno pomlad?

Oče: Vse to povzroča lega zemeljske osi. Ko bi ležala zemeljska os navpično na ravniki, bi bila noč in dan vedno enako dolga. Solnce bi vzhajalo ob šestih zjutraj in zahajalo ob šestih zvečer. Tudi toplota bi bila povsod in vedno enaka. 130 Ker pa je zemeljska os nagnjena, in sicer tako nagnjena, da je njen severni tečaj obrnjen vedno proti zvezdi severnici.

zaraditega padajo tudi solnčni žarki na različnih točkah njene poti različno nanjo. Ravnik zadevajo solnčni žarki navpično samo dvakrat na leto, t. j. 21. dne marca meseca in 23. dne septembra meseca. Pri nas se začneta takrat pomlad in jesen. Enkrat na leto t. j. 21. dne junija meseca zadevajo solnčni žarki navpično severni povratnik, enkrat, t. j. 21. dne decembra meseca pa južni povratnik. Pri nas se začneta takrat poletje in zima.

140 *Sin*: Kaj pa pomeni to, da stopi solnce v znamenje ovna?

Oče: Da se najdejo med mnogobrojnimi nepremičnicami na nebu vsaj najiminitnejše laže, so jih ljudje ločili v več skupin. Taka skupina primerno vsaksebi stoječih nepremičnic se zove ozvezdje. Imena so dobila ozvezdja po podobnih pozemeljskih rečeh. Imena ozvezdij pa, po katerih se nam zdi, da hodi solnce, so: *oven, bik, dvojčka, rak, lev, devica, tehtnica, škorpion, strela, kozel, vodnar in ribe*. In ko dojde solnce v *ozvezdje ovna*, pa pravimo, da je stopilo v *znamenje ovna*, t. j. v ono ozvezdje, ki je *podobno ovnu*.

150 *Sin*: Oče, hvala za pouk!

Oče: Kako pa, da si bil danes tako radoveden?

Sin: V „*Koledarju*“ sem bral danes tuintam marsikaj, česar nisem umel.

Oče: Ali umeš sedaj?

155 *Sin*: Umem, oče!

Oče: No, potem pa mi ni žal za čas, ki sva ga porabila za pogovor.

Janko Polak.

X. Odlomki iz naše povestnice.

Bratje, slušajmo nauke,
ki jih daje zgodovina,
in slovenska domovina
srce naj odpira jim.

A. Umek.

121. Za dom med bojni grom.

Zastava že razvita je,
morilna cev nabita je,
nabrušen bridki meč!
Zdaj puško v dlan in meč ob stran,
napočil je krvavi dan.
Urá! na boj besneč.

Naš boj je svet in svet naš roj,
saj kliče nas v hrabri boj
naš Bog, naš car, naš dom!
Nezmagana mi četa smo,
brez straha in trepeta smo.
Urá! med bojni grom!

Še en pozdrav ti, dragi dom,
poprej ko gremo v bojni grom,
med bitve hrum in šum!
Še en pozdrav vam, dragi vi,
spomin na vas podžiga kri,
povzdiga nam pogum.

Kot orel čuva dom in rod,
tako svoj rod in dom nezgod
braniti čemo mi!

Kot iz oblakov blisk in tresk
orjaške hraste stere v pesk,
sovraga stremo mi!

Naprej tedaj, junaški roj,
za dom, za drage v hrabri boj
tja sred sovražnih čet!

Med nami vsak je cel junak,
naj pade tretji, drugi vsak,
da bo le dom otet!

S. Gregorčič.

122. Iz zgodovine slovenskega naroda.

Zgodovina nam pripoveduje, da se je pečal slovenski narod že od nekdanj najraje s poljedelstvom, z živinorejo in čebelarstvom. Krepak, delaven, odkritosrčen, prijazen in gostoljuben pa je bil slovenski narod že od nekdanj. Kakor še današnji dan, 5 tako je bil že tudi v starih časih rad vesel in je rad prepeval, se prepiral med seboj in silil v tujino. S tem, da trdimo, da se je že od nekdanj rad prepiral, pa nikakor ne menimo reči, da je bil bojevit, dasi se ni strašil boja, kadar je bilo treba braniti vero, dom, svojce in premoženje. Najstarejše bojno 10 orožje je bilo slovenskemu narodu kopje, meč in pšica.

Slovenski narod si je stavil izprva najraje trdne lesene hiše, ki jih je ogradil z lesenim plotom. Živel pa je najraje v *zadrugah*. Zadruge so obsegale vse tiste ljudi, ki so izvirali iz istega pradedu. Gospodarstvo so imeli skupno. Gospodar 15 v zadrugi je bil starejšina. Za starejšino so si izvolili najzmožnejšega in najkrepkostnejšega moža; zakaj on je moral voditi vse gospodarske in druge zadružne zadeve. Zadružniki so ga morali poslušati in spoštovati. Zadruge so se razmnožile tuintam tako, da so se morale deliti. Ob delitvi niso šli radi daleč na-

razen in ostali so si vedno v najboljšem prijateljstvu. Iz več 20
zadrug je bila sestavljena župa. Prebivalci ene župe so imeli
svoj grad. Grad je služil plemenu ob vojni v zavetišče. Kadar
so se razmnožila tudi plemena toliko, da niso mogla ostati več
skupaj, je odšlo to in ono pleme najraje v drug kraj, v drugo
deželo. Pred odhodom so se priporočili bogovom in vzeli s seboj 25
podobe svojih starejšin. V novi domačiji so dali goram in vodam
kaj radi enaka imena, kakor so jih imele v prvotni domovini.
Odtod tudi toliko enakih imen goram in vodam po naši lepi
domovini.

Ob vojnem času si je izbiral slovenski narod v starih časih 30
vojvode. Vojvode so obdržali svojo oblast navadno tudi po skle-
njenem miru. Pred svojimi postavami je bil slovenski narod
enakopraven. Pred postavo so bili starejšine, župani in vojvode
enaki preprostemu zadružniku. Sužnjev slovenski narod ni poznal.
Vojni ujetniki so morali sicer pri delu pomagati, a jih ni nihče 35
mučil. Tuintam so jih celo osvobodili. Osvobojeni so se imenovali
ognjiščani. Ognjiščani so smeli sedeti z drugimi zadružniki ob
istem ognjišču.

Slovenski narod je bil izprva poganski. Molil in častil je
prirodne prikazni. Ločil pa je dobre bogove in hudobna bitja. 40
Vse dobro je bilo od bogov, vse zlo pa od hudobnih bitij. Bo-
govi so gospodovali od spomladi do zime, pozimi pa so gospodo-
vala hudobna bitja. Veroval pa je slovenski narod že od nekdej
v neumrjčnost človeške duše. Mislil si je vso stvar takole: Ko
se loči duša od telesa, biva po drevju toliko časa, da telo sežgo 45
ali pokopljejo. Potem se pa preseli duša na drugi svet, in sicer
pridejo duše pravičnih k bogovom, duše grešnikov pa k hudobnim
bitjem. Duhovnikov stari slovenski narod ni imel, kajti starej-
šine so opravljali službo božjo in darovali bogovom.

Pokristjanjenju se je upiral stari slovenski narod zelo. 50
Končno pa se je moral le vdati. In opustil je poganstvo in stare
bogove in se oklenil krščanstva in njegovih nauk. Leta 811.
je Karel Veliki določil Dravo za mejo med akvilejskim patri-
jarhatom in solnograško nadškofijo. Kranjsko je torej spadalo
pod Akvilejo razen majhnega dela, ki je ostal pri tržaški škofiji. 55
Iz iste dobe imamo tudi najstarejše cerkve po naši lepi domovini.

Za Karla Velikega in njegovih naslednikov pa se je izpremenilo marsikaj tudi v drugem oziru. Preminili so starejšine, župani in vojvode in namesto njih so zagospodovali slovenskemu narodu trdosrčni graščaki. Graščakom je moral slovenski narod tlačaniti in jim plačevati različne davke. Davke je dajal v denarju in različnih poljskih in domačih pridelkih. Brez graščakovega dovoljenja ni smel zapustiti svojega posestva, se ne oženiti, ne dati svojih otrok izučiti v kakem rokodelstvu. Pri svatbah in krstih mu je določeval graščak vsoto, ki jo je moral zapraviti v njegovi gostilnici. Poleg graščaka pa so mu tudi deželni stanovi nalagali davke, katere je zahteval vladar od njih. Silno je trpel slovenski narod tudi ob navalih krvoločnih Turkov. Res, bilo mu je obupati. Zaraditega pa se ne smemo čuditi, da je zgrabil tuintam po orožju in se uprl nasilju. A bridko je plačal take upore. Po zadušenih uporih se mu je godilo še stokrat slabeje.

In dolgo se je godilo slovenskemu narodu tako slabo; kajti od Karla Velikega pa do milega cesarja Jožefa II. je minilo skoraj 1000 let. V vsem tem dolgem času je bil tlačan graščakov in samo uživalec posestev. Graščaki so imeli nad njim upravo, sodstvo in redarstvo. Boljših časov se je nadejal slovenski narod od Lutrove vere, ki mu jo je razlagal z vso vnemo domačin Primož Trubar. Nova vera pa mu ni donesla olajšave in zadušeni upori so mu rodili še žalostnejšo usodo. Šele slavna cesarica Marija Terezija mu je olajšala bedno stanje vsaj nekoliko, a mili cesar Jožef II. je odpravil zadnje ostanke nesvojnosti. Odslej je bil slovenski narod osebno prost in le podložnik svojih gospodarjev. Plačeval je desetino od svojih pridelkov, imel pa poleg tega še tudi druga različna bremena. Šele presvetli cesar Franc Jožef I. je odpravil tudi podložništvo in dal graščakom za to izgubo primerno odškodnino.

Po Fr. Orožnu.

123. Naši pradedi v boju z divjimi Turki.

Da bi jih ne mogli Turki nenadoma napasti, so napravljali naši pradedje po gorah od turške meje pa do Ljubljane in odtod dalje na Koroško velike grmade. Pri grmadi je stala straža, in brž ko je zapazila ali izvedela, da so vdrli Turki

v deželo, je sprožila pripravljen top, da se je razlegnilo daleč 5
na okrog; potem je zažgal stražnik grmado, da je plamen švigal
visoko proti nebu. Na sosednji gori so tudi ustrelili in zažgali
grmado, in tako je grmelo in gorelo od gore do gore. Tedaj so
hiteli ljudje spravljat imetje in varovat življenje. Pognali so
živino v gozde, v podzemske jame, ki so jih tudi zapirali z želez- 10
nimi vrati, na gorske vrhove, na gradišča, v stare gradove.
Skrivali so se torej in čakali, da odide Turek, ali pa so se
branili, kadar jih je bil zasledil. Zlasti uspešno so odbijali so-
vražnika v taborih, t. j. utrjenih prostorih okoli cerkev na gričih
in hribih; semkaj so se zatekali, kadar je pretila nevarnost. 15
V mnogih taborih so imeli tudi podzemske shrambe, v katere
so nanosili že v mirnih časih živil in orožja. V teh varnih
shrambah in pa v cerkvi so tičali in molili, ko je sovražnik
oblegal tabor, otroci, žene in starčki, zunaj na obzidju in
v stolpih pa so se bojevali možje in mladeniči s Turki. Ako 20
se jim je posrečilo, takoj od kraja odbiti Turke, so bili navadno
vsi oteti. A gorje jim, ako je peščica, braniteljev omagala ali
ako so Turki zažgali tabor; potem ni bilo rešitve, ampak ča-
kala jih je sužnost ali pa junaška smrt. Ista usoda jih je za-
dela, če so verjeli turškim besedam, da smejo iti svobodno 25
domov; ko so zapustili tabor, so jih Turki posekali.

A tudi uspešno so se znali braniti Slovenci. Korošci
n. pr. so zasedli prehode čez Karavanke (Koren, Ljubelj) na-
pravili zaseke, nakopičili v soteskah kamenje in hlode, zgradili
zidovje in stolpe (pri Železni Kapli, na Malem Ljubelju) ter 30
podrli mostove pred njih prihodom. Toda včasih tudi varnostne
naredbe niso nič pomagale; žilavi turški konji so preplezali
tudi najhujše strmine; če pa ni bilo drugače, so jih spustili
Turki po vrveh in zvezani obleki čez strme skale (pri Logu)
ter jih gnali na drugi strani zopet po pečini navzgor. Tako so 35
prišli do Predela ter vdrli na Koroško. Na Goriškem so napra-
vili Benečanje dolge utrdbe od izliva Soče pa do Gorice; toda
Turki so se jih ognili in preplavili Furlansko. Tudi pri Trstu
so bili zagrajeni prehodi.

Največ pa je za obrambo izdalo utrjevanje mest in trgov. 40
Središče kranjske dežele je bila že tedaj Ljubljana. Poleg pra-

vega mesta so bila utrjena ter združena z mestom tudi nekatero predmestja. Vsi kmetje štiri milje daleč okoli mesta so morali pomagati, graditi obzidje in utrjevati stolpe; zato pa so se tudi smeli zatekati v mesto ob prihodu Turkov. Tudi Metlika, Kostanjevica, Lož, Višnja gora, Kamnik, Kočevje in druga mesta so si napravila polagoma močno obzidje ter so bila varna pribežališča kmetom.

Da je bila poleg vseh naporov obramba proti turškemu nasilju tako malo uspešna, ni čuda, kajti naše dežele so se morale braniti skoro čisto same. Razmere med deželami in cesarjem so bile ta čas vse drugačne, nego so dandanes, ko se na cesarjevo povelje dvigne milijon vojakov. V oni dobi ni bilo stalne vojske, saj je vladar s svojimi skromnimi dohodki ne bi bil mogel niti vzdrževati; za vsako vojno je moral posebej spraviti vojake na noge. Cesar je torej moral pozvati deželne stanovne, da naj dovolijo potrebne novce za nabor vojakov. Le po dolgotrajnem pogajanju so se udali stanovi ter določili, da mora sleherni stanovski član toliko in toliko vojniki oborožiti ter jih vzdrževati, da mora sleherni vitez s svojimi hlapci takoj priti, kadar ga pozove deželni glavar, da mora vsak deseti kmet prijeti sam za orožje in vsakih pet kmetov oborožiti in hraniti šestega moža ali da mora celo vsaka hiša poslati po enega borilca („črna vojska“) in da mora sleherni stanovalec — tudi otroci, posli in berači — plačati na teden nekaj beličev „turškega davka“.

Toda navadno se je zbralo le malo oborožencev in še ti so prišli čisto prepozno ali pa so zbežali pred strašnimi sovražniki. Saj kmet ni bil vojak! Huda neprilika je bila tudi to, da so se v tistih časih bojevali Štajerci le za svojo domovino in takisto Kranjci, Korošci in Primorci sami zase. Le malokdaj so si podali Kranjci in Hrvatje roko ter so slavno pobili Turke. Zategadelj so bile vse krvave bitke navadno nesrečne za nas in le redke so bile slovenske zmage; tako so se n. pr. zmagovito borili proti Turkom Slovenci in Hrvatje l. 1483. pri potoku Onavici na Hrvaškem, l. 1491. skoro sami kmetje na Hraščici, l. 1492. pri Beljaku, l. 1593. pri Sisku (na sv. Ahačija dan 22. rožnika).

Kazalo.

I. Bog.

	Stran
1. <i>Gospodov dan.</i> (Fr. Krek)	1
2. Češčenje Matere Božje — naš narodni ponos. (A. Kržič)	1
3. <i>Angeli so zaplakali.</i> (Silvin Sardenko)	4
4. Ob nevihti. (Ksaver Meško)	5
5. <i>Materi.</i> (A. Medved)	6
6. Četrta zapoved. (A. Čadež)	7
7. <i>Najlepše rože.</i> (Bogomil Gorenjko)	9
8. Pod svetovno kupolo. (Fr. Finžgar)	10

II. Na različnih potih življenja.

9. <i>Življenje ni praznik.</i> (S. Gregorčič)	14
10. <i>Mravlji.</i> (Dragotin Kette)	15
11. O, domovina, ti si kakor zdravje! (Ivan Cankar)	15
12. <i>Žalost na potovanju.</i> (E. Gangl)	18
13. Sin in mati. (A. Zupančič)	20
14. Plemeniti brat. (Po Soaveju)	21
15. <i>Kmetsko znamenje.</i> (Fr. Levstik)	23
16. Krt — modrijan. (Dragotin Kette)	25
17. <i>Biseri.</i> (A. Umek)	25
18. Srna in orel. (Dragotin Kette)	26
19. S kruhom ali brez kruha. (J. Trošt)	27
20. <i>Zlate resnice.</i> (A. M. Slomšek)	27
21. Pregovori o človeških lastnostih. (J. Štrukelj)	28
22. Pravljica o šivilji in škarjicah. (Dragotin Kette)	32
23. Muha in pajek. (Dragotin Kette)	35
24. Koristen svet. (Fr. Jordan)	36
25. Pogumna dekla. (J. Jurčič)	37
26. <i>Novoletno voščilo.</i> (Anton Medved)	39

III. Zdravo telo je najboljše blago.

27. <i>Bolnik.</i> (J. Stritar)	42
28. Kužne bolezni. (Po dr. A. Homanu)	42
29. Kako se ubranimo jetike? (L. O.)	44
30. Zrak in naše zdravje. (Po H. Schreinerju)	45
31. O gojenju nekaterih važnih delov našega telesa. (Po dr. Bleiweissu)	45
32. Prva pomoč ob nezgodah. (Po „koledarju Družbe sv. Mohorja“)	47

IV. Naš največji sovražnik.

	Stran
33. O največjem sovražniku človeštva. (Iz Brinarjeve čitanke)	49
34. Kako je hudobni duh kupal žganje. (L. Tolstoj)	50
35. Skrbi za zdravje. (Po J. Okiču)	52
36. <i>Martin Kopač</i> . (J. Stritar)	53
37. Mož beseda. (Mihael Levstik)	56
38. <i>Ali vino, ali vodo?</i> (A. Medved)	57

V. Iz gospodarstva.

A. Slava kmetijstva.

39. <i>Samozavest</i> . (A. Medved)	63
40. Človek je gospodar na zemlji. (Po Fr. Erjavcu)	64
41. <i>Kmetjski hiši</i> . (S. Gregorčič)	65
42. Slava in sreča kmetijstva. (Iz P. Končnikovega IV. berila)	67
43. Kmet svojemu sinu. (Iz „Dragoljubcev“)	70

B. Varčnost in združništvo.

44. O varčevanju. (Po Winklerju)	71
45. Rajfajznove posojilnice. (Po Fr. Pengovu)	72
46. Združništvo. (Ivan Zupan)	74
47. Zavarovalnice. (Iz P. Končnikovega IV. berila)	75

C. Domače živali.

48. Domače živali. (Fr. Erjavec)	76
49. Umni živinorejec. (Andrej Škulj)	78
50. Hitro napenjanje pri prežvekovalcih. (Po P. Končniku, IV. berilo)	79
51. Pasja steklina. (Po Fr. Erjavcu)	80
52. Korist mlečnih posnemalnikov. (V. Rohrman)	81
53. Zakon o živinskih kugah. (Lj. Stiasny)	83

D. Vrt.

54. <i>Ujetega ptiča tožba</i> . (S. Gregorčič)	85
55. Vrt gospoda Mirodolskega. (Po J. Stritarju)	86
56. <i>Pri dobri gospodinji</i> . (Po Uhlandu — A. A.)	88
57. Poprimimo se z večjim veseljem sadjarstva! (Po Fr. Praprotniku)	89
58. Zasajajmo le lepa in pravilno odgojena drevesa. (Po Fr. Praprotniku)	92
59. Najvažnejša sadjarska pravila. (Po Fr. Praprotniku)	94
60. Kresna noč v sadovnjaku. (A. Lunaček)	95
61. Voluhar. (A. Lunaček)	98
62. Bolezni sadnega drevja. (Martin Humek)	101
63. Pravila za čebelarske začetnike. (Martin Humek)	104
64. Redilnost medu. (Po Studenčanu)	106

E. Polje, travnik in vinograd.

	Stran
65. Naša rodna zemlja. (Gustav Pirc)	107
66. Gnoj. (G. Pirc)	111
67. Umetna gnojila. (G. Pirc)	115
68. Travníštvo. (J. Kocijančič)	117
69. Sovražniki vinske trte. (B. Skalicky)	120

F. Gozd.

70. Gozd in podnebje. (Po Fr. Erjavcu)	121
71. Gospodarski opravi v gozdu. (J. Kocijančič)	123
72. Smrekov lubadar. (Fr. Erjavec)	126
73. Zakon o varstvu gozda. (Lj. Stiasny)	127

VI. Iz gospodinjstva.

74. Žena. (Fr. Schiller — A. Funtek)	129
75. Resnicoljubje in poštenje. (Ivanka Smrekar)	129
76. Posli. (Ivanka Smrekar)	131
77. Kako se je opica učila gospodarstva in gospodinjstva. (J. Stritar)	133
78. Zlati nauki slovenskim gospodinjam. (Po T. Podborškem)	136
79. Nesrečna Andrejeva Micka. (M. Govekar)	139
80. Kuhinja je zrcalo vse hiše. (Ivanka Smrekar)	140
81. Cvetice sosedove Lenčke. (Lea Fatur)	141
82. Kuhinjski vrtec. (Frančiška Jankovič)	144
83. Gojimo zgodnjo zelenjad! (Frančiška Jankovič)	145
84. Kako je prišla Krajnikova Urška do blagostanja. (Fran Silvester)	146
85. Kako je treba meso soliti in osušiti. (Fr. Podborški)	150
86. Perutninarstvo. (J. Zupan)	154

VII. Opazuj vreme.

87. Vremensko steklo. (Po H. Schreinerju)	159
88. Vremenska prorokovanja. (Iz H. Schreinerjeve IV. čitanke)	160
89. Hudo vreme. (H. Schreiner)	161
90. Kako se nam je vesti ob hudi uri. (H. Schreiner)	163

VIII. Promet, obrt in tehnika.

91. Svetovni promet. (Ivan Vrhovec)	165
92. Naše domače obrti. (Fr. R.)	166
a) Lesna obrt. (Po J. Jovanu)	168
b) Lončarska obrt. (Po J. Jovanu)	169
c) Čipkarstvo. (Fr. Rant)	171
d) Sitarstvo. (Fr. Rant)	172
93. Ogenj naš dobrotnik. (Dragotin Humek)	173
94. Pri peči. (Dragotin Humek)	175
95. Luč. (Dragotin Humek)	178

IX. Dom in svet.

	Stran
96. Slovenska govornica. (A. Medved)	181
97. Zakaj ljubi Kranjec svojo domovino? (Janko Polák)	182
98. Domača noša in domači običaji. (Lea Fatur)	184
99. Oj, planine, oj, planine! (Fr. Levce)	185
100. Na planini. (Tonejec-Samostal)	185
101. Pospešujmo tujski promet. (Po F. G.)	190
102. Ljubljansko barje. (Po Fr. Orožnu)	192
103. Na Krasu. (Lea Fatur)	193
104. Ko vstaja burja. (Lea Fatur)	195
105. Hrvatarji. (Lea Fatur)	198
106. Živosrebrni rudnik v Idriji. (Po p. Fl. Hrovatu)	200
107. Kaj nam pripoveduje Kika. (Lea Fatur)	201
108. Bela krajina in Beli Kranjci. (Janko Polak)	203
109. Pohorje. (Janez Koprivnik)	205
110. Savinska dolina. (Fr. Kocbek)	207
111. Soči. (S. Gregorčič)	209
112. Primorska hiša. (Fr. Erjavec)	210
113. Ob Jadranskem morju. (Lea Fatur)	211
114. Vrbsko jezero. (Narodna pripovedka. — A. Oliban)	214
115. Na sadnem trgu v Bolcanu. (H. Schreiner)	215
116. Na tuje. (Ksaver Meško)	216
117. Domače majo. Avstrija. (Fr. Končan)	218
118. Čez morje. (Žaljski)	218
119. Pozdravljeni. (Ivan Cankar)	220
120. Nebo in zemlja. (Janko Polak)	222

X. Odlomki iz naše povestnice.

121. Za dom med bojni grom. (S. Gregorčič)	227
122. Iz zgodovine slovenskega naroda. (Po Fr. Orožnu)	228
123. Naši pračedi v boju z divjimi Turki. (Po J. Apihu)	230
124. Dunajski boj Avstrijcev l. 1809. (Po J. Apihu)	233
125. Kako so nabirali Francozi vojaške novince. (Po J. Jurčiču)	238
126. Junška žena. (Fr. Hubad)	240
127. Slovo. (J. Stritar)	241
128. Korporal France Gornik iz Slovenskih goric. (Fr. Hubad)	241
129. Bitka pri Jajcu. (Po R. Murniču)	243
130. Stari vojak. (J. Stritar)	246
131. Slovenski kmetje, prijatelji šole. (Fran Ilešič)	247
132. Cesar in država. (Po Fr. Orožnu)	247
133. Cesar Franc Jožef I. (Lj. Stiasny)	250
134. Cesarška pesem. (Po J. G. Seidlu — L. Toman)	255

